

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ

Наташа П. Ракић

**КОЛОНИЈАЛНО ОСВАЈАЊЕ НАМИБИЈЕ И
ПОЛИТИКА СЕЋАЊА У САВРЕМЕНОМ
НЕМАЧКОМ РОМАНУ**

Докторска дисертација

Крагујевац, 2023.

UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC
FACULTY OF PHILOLOGY AND ARTS

Nataša P. Rakić

**COLONIAL CONQUEST OF NAMIBIA AND
THE POLITICS OF REMEMBRANCE IN
CONTEMPORARY GERMAN NOVEL**

Doctoral Dissertation

Kragujevac, 2023.

Аутор
Име и презиме: Наташа П. Ракић
Датум и место рођења: 04. јануар 1988. године, Крагујевац
Садашње запослење: Истраживач-сарадник у Центру за изучавање језика и књижевности при Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
Докторска дисертација
Наслов: Колонијално освајање Намибије и политика сећања у савременом немачком роману
Број страница: 270
Број слика: 32
Број библиографских података: 326 (извори 3; литература 323)
Установа и место где је рад израђен: Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Научна област: 316.323.83(430)(043.3) 355.48(688.1)"1904/1908"(043.3) 821.112.2.09"19/20"(043.3)
Ментор: проф. др Јелена Арсенијевић Митрић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Оцена и одбрана
Датум пријаве теме: 24.02.2020.
Број одлуке и датум прихватања теме докторске/уметничке дисертације:
Одлука број 01-1040, 03.06.2020. године
Комисија за оцену научне заснованости теме и испуњености услова кандидата:
<ol style="list-style-type: none"> 1. др Јелена Арсенијевић Митрић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, ужа научна област: Теоријске књижевне дисциплине и општа књижевност; 2. др Марина Петровић Јилих, доцент, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, ужа научна област: немачка књижевност и култура, методика наставе немачког језика и књижевности 3. Др Миодраг Вукчевић, ванредни професор, Филолошки факултет, Универзитет у Београду, ужа научна област: германистика.
Комисија за оцену и одбрану докторске/уметничке дисертације:
<ol style="list-style-type: none"> 1. др Марина Петровић Јилих, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, ужа научна област: немачка књижевност и култура, методика наставе немачког језика и књижевности 2. др Милена Нешић Павковић, доцент, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, ужа научна област: немачка књижевност и култура 3. др Николина Зобеница, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду, ужа научна област: германистика
Датум одбране дисертације:

КОЛОНИЈАЛНО ОСВАЈАЊЕ НАМИБИЈЕ И ПОЛИТИКА СЕЋАЊА У САВРЕМЕНОМ НЕМАЧКОМ РОМАНУ

Апстракт

У докторској дисертацији *Колонијално освајање Намибије и политика сећања у савременом немачком роману* биће анализиран приказ немачког колонијалног освајања и начина спровођења колонијалне власти у некадашњој Немачкој југозападној Африци (данашња Намибија) у савременом немачком роману. Истраживачки корпус чине три романа написана на немачком језику у периоду између 1978. године и 2003. године – *Моренга* (*Morenga*, 1978) Увеа Тима, *Тихе ватре. Роман Хереро народа* (*Die schweigenden Feuer Roman der Herero*, 1994) Гизелхера В. Хофмана и *Хереро* (*Herero*, 2003) Герхарда Сејфрида. Тежиште одабраних романа представља књижевна реконструкција сукоба Немаца и Херера/Нама код Ватерберга, Намибија, што је догађај који представља тачку кулминације у односу између колонизатора и колонизованог. Овај сукоб је резултирао скоро потпуним истребљењем домородачких народа Хереро, Нама, Дамара и Сан о чему немачка јавност критички проговара тек један век касније јавним признавањем из 2021. године да је над поменутих народима извршен геноцид.

Следећи ставове теоретичара (пост)колонијалних студија, са посебним освртом на развој и перспективе још увек младе дисциплине германистичких (пост)колонијалних студија, ова докторска дисертација ће настојати да укаже на књижевни допринос конфронтацији са немачком колонизаторском праксом и њеним механизмима испољеним на тлу данашње Намибије. Дисертација ће укључивати и приказ развоја расистичке мисли у Немачкој од зачетака империјалних стремљења ка афричком тлу до данашњег времена и указаће на (не)могућност остваривања (пост)колонијалног дијалога између Немачке и Намибије. С обзиром на то да су романи одабрани за анализу савремени и да је историја унутар њих литерарно обрађена, дисертација ће се ослонити и на теорије историографске метафикције и новог историцизма.

Циљ дисертације ће бити приказ стања (пост)колонијалне германистике, њених полазних тачака и перспектива, као и приказ актуелних резултата истраживања која воде ка етаблирању нове културе сећања на немачку колонијалну прошлост. Истицање важности бављења потиснутом немачком колонијалном прошлосту представља помак из евроцентризма ка покушају „расветљавања“ Африке која се, како резултати истраживања (пост)колонијалних студија показују, и данас посматра као црни континент, као конструкт који се доживљава као идеолошка противтежа Западу служи изнова као оправдање како колонијалним подухватима, тако и (пост)- и неоколонијалним струјањима. Пред ову докторску дисертацију постављен је захтев да се анализом савременог немачког романа у оквиру ког се тематизује овај део немачке колонијалне историје истраже слике Африке/Африканаца, прикази начина спровођења колонијалних злочина геноцидалног карактера као зацртаних тачака националног плана Немачког царства, као и откривање механизма који су га омогућили и који су релативизовали кривицу и одговорност Немаца за тај чин.

Кључне речи: Уве Тим, Герхард Сејфрид, Гизелхер В. Хофман,

(пост)колонијализам, Африка, Запад, Немачка, Хереро, Нама, геноцид, расизам.

COLONIAL CONQUEST OF NAMIBIA AND THE POLITICS OF MEMORY IN THE CONTEMPORARY GERMAN NOVEL

Abstract

The view of the German colonial conquest and the ways of implementing colonial rule in the former German South-West Africa (now Namibia) will be analyzed in the doctoral dissertation *Colonial conquest of Namibia and the politics of memory in the contemporary German novel*. The research corpus consists of three novels written in German between 1978 and 2003 – *Morenga* (Morenga, 1978) by Uwe Timm, *Silent Fires*. A novel of the Herero people (*Die schweigenden Feuer*. Roman der Herero, 1994) by Giselher V. Hoffman and *Herero* (Herero, 2003) by Gerhard Seyfried. The focus of the selected novels is the literary reconstruction of the Germans and Herero/Nama conflict at Waterberg, Namibia, which is the event that represents the culmination point in the relationship between the colonizer and the colonized. This conflict resulted in practically complete extermination of the indigenous people Herero, Nama, Damara, and San. German public speaks critically about this event a century later, recognizing publicly in 2021 that the genocide was committed against the up-mentioned people.

Following the views of (post)colonial studies theorists and referring to the development and perspectives of the still young discipline of German (post)colonial study, this doctoral dissertation will try to indicate the literary contribution of confrontation to the German colonization practice and its manifested mechanisms on the soil of today's Namibia. The dissertation will also include the view of development of the racist thought in Germany from the beginning of imperial aspirations to African soil up to today time and will indicate the (im)possibility of achieving (post)colonial dialogue between Germany and Namibia. Since the selected novels for analysis are contemporary and the history within them is literally processed, the dissertation will also rely on historiographical theories metafiction and new historicism.

The aim of the dissertation will be to present the state of (post)colonial German studies, its starting points and perspectives, as well as a presentation of current research results which lead to the establishment of a new memory culture of the German colonial past. Emphasizing the importance of dealing with the repressed German colonial past represents a shift from Eurocentrism to an attempt to "enlighten" Africa, which, as the research results of (post)colonial studies show, is still seen as "black" continent, as a construct perceived as an ideological counterbalance to the West and as a justification for both colonial and (post)- and neo-colonial ventures currents. By analyzing the contemporary German novel in which this part of the German colonial history is thematized, this doctoral dissertation is to search the images of Africa/Africans, depictions of colonial practices of crimes of genocidal character as defined points of the German national plan empire, as well as the discovery of the mechanisms that made the crimes possible and which relativized the guilt and responsibility of the Germans for that act.

Keywords: Uwe Timm, Gerhard Seyfried, Giselher W. Hoffman, (post)colonialism, Africa, the West, Germany, Herero, Nama, genocide, racism.

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	7
2. ИЗАЗОВИ (ПОСТ)КОЛОНИЈАЛНИХ СТУДИЈА.....	11
2.1. Развој и перспективе германистичких постколонијалних студија.....	16
2.2. (Пост)колонијална корелација између Немачке и Намибије – изазови германистичких постколонијалних студија.....	25
3. АФРИКА У (ПОСТ)КОЛОНИЈАЛНОМ ДИСКУРСУ.....	29
3.1. Африка у немачком (пост)колонијалном дискурсу.....	30
3.2. Немачке (пост)колонијалне фантазије о Африци.....	36
4. АФРИКА У НЕМАЧКОЈ (ПОСТ)КОЛОНИЈАЛНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ..	44
4.1. Немачка (пост)колонијална књижевност.....	45
4.2. Немачко-намибијски рат у савременом немачком историјском роману о Африци.....	47
5. КОЛОНИЈАЛНА ПОЛИТИКА НЕМАЧКЕ ИМПЕРИЈЕ НА ПРИМЕРУ НАМИБИЈЕ И (ПОСТ)КОЛОНИЈАЛНЕ ДЕБАТЕ.....	54
5.1. Коначни обрачун Херера/Нама и немачких колонијалних трупа (1904–1908).....	56
6. КУЛТУРА (НЕ)СЕЋАЊА НА АФРИЧКИ ХОЛОКАУСТ У НЕМАЧКОМ И НАМИБИЈСКОМ ДРУШТВУ.....	60
6.1. (Анти)колонијалне дебате у Немачкој о геноциду у Намибији.....	60
6.2. Геноцид над Хереро и Нама у светлу Холокауста.....	69
6.3. Сећање на афрички холокауст у Намибији.....	74
7. УВЕ ТИМ – АНТРОПОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ДАЛЕКИХ СВЕТОВА И НЕМАЧКЕ КОЛОНИЈАЛНЕ ПРОШЛОСТИ.....	80
7.1. <i>Моренга</i> – роман о немачком колонијалном насиљу над племеном Нама.....	89
7.2. Слика Африканаца као упориште колонијалних освајања.....	97
7.3. Сусрет култура – близина и непремостива даљина.....	107
7.4. Колонијално освајање афричког континента и решење „афричког питања”.....	119
8. ГИЗЕЛХЕР В. ХОФМАН – ХРОНИЧАР НАМИБИЈСКЕ ПУСТИЊЕ...132	

8.1. Да ли су нам Немци потребни?.....	142
8.2. Европски мисионари и трговци –утемељивачи колонизације.....	162
8.3. Немачка офанзива на земљу Херера.....	172
9. ГЕРХАРД СЕЈФРИД – КАРИКАТУРИСТА НЕМАЧКЕ ПОЛИТИЧКЕ СЦЕНЕ И ХРОНИЧАР НЕМАЧКЕ КОЛОНИЈАЛНЕ ПРОШЛОСТИ.....	186
9.1. <i>Хереро</i> – Колонијални роман о освајању Немачке југозападне Африке?.....	192
9.2. Умреженост друштвено-хуманистичких дисциплина у процесу ширења колонијалне мисли.....	200
9.2.1. Ширење колонијалних тежњи кроз писану реч.....	200
9.2.2. (Не)моћ фотографије.....	203
9.2.3. Идеолошке импликације картографије.....	209
9.3. Тактике освајања Немачке југозападне Африке.....	216
9.3.1. Ко је колонизовани? Фантазмагорична слика Другог у роману <i>Хереро</i>	219
9.3.2. Војно освајање Немачке југозападне Африке у роману <i>Хереро</i>	230
9.3.3. Колонизатор који одбија и колонизатор који прихвата.....	239
9.3.4. Механизми релативизације немачке кривице и одговорности за геноцид над Хереро и Нама у роману <i>Хереро</i>	244
10. ЗАКЉУЧАК: КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗ КОЛОНИЈАЛНОГ ОСВАЈАЊА НЕМАЧКЕ ЈУГОЗАПАДНЕ АФРИКЕ У СВЕТЛУ ГЕРМАНИСТИЧКИХ (ПОСТ)КОЛОНИЈАЛНИХ СТУДИЈА.....	248
10.1. Перспективе германистичких (пост)колонијалних студија у светлу актуелне корелације између Немачке и Намибије.....	248
10.2. Помаци ка расветљавању немачко-намибијске колонијалне прошлости у књижевном стваралаштву Увеа Тима, Гизелхера В. Хофмана и Герхарда Сејфрида.....	251
11. Литература.....	255
12. Биографија аутора.....	270

Геноцид је могућ једино у уређеној држави, у којој свако зна своје место и у којој ни најбезначајнији грм не расте случајно на неком месту и ни једно стабло се не руши случајно, већ одлуком о крчењу написаној на прикладном обрасцу коју доноси за ту сврху посебно успостављено тело (Берфус 2008: 215).

Тешко овој лудој и жалосној звери званој човек! Шта јој све не пада на памет; каква неприродност, какви пароксизми бесмисла, каква бестијалност идеје не избија из ње чим је макар мало спречена да буде звер чина! (Ниче 2001: 101).

Споменик у Виндхуку (Намибија) подигнут у знак сећања на геноцид који су немачке колонијалне трупе починиле у периоду између 1904. и 1908. године над народима Хереро и Нама¹.

---

¹ Фотографија је доступна на <https://www.zdf.de/nachrichten/politik/deutschland-namibia-herero-voelkermord-100.html> (14.03.2021.).

1. Увод

Бројне студије теоретичара постколонијалних студија попут Емеа Сезера, Франца Фанона, Едварда Саида, Хомија Бабе, Свена Линдквиста, Роберта Јанга и других који су својим истраживањима и промишљањима допринели актуализацији питања колонијалне прошлости на глобалном нивоу, представљају основу на којима се развија немачка (пост)колонијална германистика, још увек млада дисциплина у оквиру које се изучава немачка колонијална прошлост која све до 90-их година 20. века није представљала предмет вредан пажње научне и јавне критике. Како се немачка (пост)колонијална германистика убрзано етаблирала као утемељена научна дисциплина која стреми разоткривању стратегија, спровођења и последица немачке колонијалне владавине на тлу Африке и Азије, изнедрила је за кратак временски период вредне зборнике који представљају теоријску основу промишљања немачке колонијалне прошлости. Иако се у научним круговима у оквиру којих се тематизују немачка (пост)колонијална прошлост и садашњост дискутује о колонијалној заоставштини, у слободном јавном дискурсу та тема, како истраживања показују, није (била) од важнијег значаја све до званичног признања немачке владе да је на тлу некадашње колоније Немачке југозападне Африке, данашње Намибије, у сукобима између 1904–1908. године почињен геноцид над локалним становништвом кога су у највећем проценту чинила племена Хереро, Нама, Дамара и Сан. Према проценама историчара, током колонијалне владавине Немачке империје страдало је око 80% домородачког становништва у сукобима на тлу Немачке југозападне Африке. Требало би посебно истаћи битку код Ватерберга 1904. године у којој је живи остатак пораженог афричког становништва протеран у сурову пустињу Омахехе. Додатно, немачке трупе су прогониле преживеле ка унутрашњости пустиње успут загађујући ретке изворе пијаће воде што се може сматрати јасном намером да се домородачко становништво истреби (нем. vernichten). Закључује се да овај исход није резултирао случајношћу, већ да је плод немачке војне тактике која је системски спроводила унапред задати план да се обезбеди довољно простора за белог немачког господара. О томе да ли је резултат немачке владавине у овом делу Африке плод случајности или унапред задатог националног плана споре се многи теоретичари. Оно о чему би требало да се уједине је тачка да је немачка колонијална мисао и њено спровођење у дело представљало основу на којој ће се касније развити нацистички мит и усавршити средства за потчињавање и анихилацију Другог на тлу Европе.

Немачка колонијална прошлост и афрички холокауст остали су у сенци европског Холокауста² што се, посматрано из перспективе (пост)колонијалне мисли, може протумачити као пример идеолошке колонизације и давање већег значаја европском страдању. Интензивно бављење Холокаустом изнедрило је филозофске и термилошке оквири у којима се могу преиспитивати узроци, услови и последице афричког и других холокауста у историји људског рода. Такво поимање, заговарано у овој дисертацији,

---

² У *Правпису српског језика* у издању Матице српске из 2010. године наводи се да се великим словом пишу имена устаљених историјских догађаја. „Холокауст или Шоа реферише на нацистички покољ Јевреја за време Другог светског рата” (Пешикан и др. 2010: 65), док Иван Клајн у *Речнику језичких недоумица* наводи појам „холокауст у значењу покоља Јевреја под нацистима” (Клајн 2007: 61). У овој дисертацији ће се термин „Холокауст” користити за означавање страдања током Другог светског рата, док ће се термин „холокауст” користити за означавање свих других страдања геноцидалног исхода на глобалном нивоу.

смешта афрички, као и друге холокаусте у исту раван са европским, а све заједно их убраја у колективну меморију људског рода. Осим научних истраживања и дебати, потребно је да се о колонијалној владавини Немачке, предусловима за њен настанак и њеним последицама проговори и кроз друге јавне облике. Књижевност се поима као средство које игра значајну улогу у процесу ре-креирања прошлости. Афирмација освајања Немачке југозападне Африке се наметнуло као тема књижевних дела написаних за време и непосредно након окончања немачке колонијалне владавине, док је критички осврт на овај догађај остао забележен у малом броју књижевних дела написаним и објављеним од краја 70-их година 20. века до данас.

Докторска дисертација *Колонијално освајање Намибије и политика сећања у савременом немачком роману* за предмет анализе узима три романа немачких писаца у којима се битка код Ватерберга обрађује као тачка кулминације односа између немачког колонизатора и колонизованих Африканаца. *Моренга*, роман објављен 1978. године, дело је Увеа Тима, немачког писца који је свој књижевни опус усмерио у правцу књижевне етнологије и антропологије. Фасциниран далеким световима и улогом коју је Немачко царство одиграло на ваневропском тлу написао је роман *Моренга* који је прво дело немачке савремене књижевности у коме се критички преиспитује улога Немаца у процесу освајања намибијског тла. С обзиром на то да корпус дела чине бројни одломци извештаја и чланака потеклих из историјских архива који сведоче о веродостојности описаних догађаја, роман *Моренга* се може читати као историјски роман са елементима фикције. Након скоро двадесет година од објављивања *Моренге* на немачкој књижевној сцени се појавио роман *Тихе ватре. Роман Херера* (1994) немачко-намибијског писца Гизелхера В. Хофмана у коме он испишује историју народа Хереро од почетка 19. века и прати линију њиховог развоја све до коначног страдања код Ватерберга. Услед терминолошких потешкоћа да се одреди да ли је Гизелхер В. Хофман немачки писац намибијског порекла, односно, намибијски писац немачких корена, као и због начина приповедања који се отрже евроцентричној и приближава перспективи приповедања из угла колонизованог, роман *Тихе ватре. Роман Херера* није доживео велики успех међу немачким читалаштвом и није био предмет критичког проучавања. У роману *Хереро* Герхарда Сејфрида објављеном 2003. године, само годину дана пре обележавања стогодишњице од почињеног масакра над народима Хереро, Нама, Дамара и Сан, чије прве корице указују на бројне историјске изворе на којима се подаци у роману темеље, тематизује се период припреме за битку код Ватерберга, као и сама битка. Карикатуристи немачке политичке сцене, Герхарду Сејфриду, који је објавио неколико романа у којима тематизује немачку колонијалну експанзију на југ и исток, приписује се искључиво евроцентрични приступ обради овако осетљиве историјске теме и писање у духу колонијалне књижевности. Извесно је да би, уколико би био написан, роман црног афричког писца обогатио приступ овој теми. Нажалост, образовна политика апартејда у Намибији онемогућила је интерпретацију колонијалног сукоба са друге, домородачке стране, па су ова три романа одабрана као најподеснији примери књижевног приказа освајања Немачке југозападне Африке са тежиштем на приказу битке код Ватерберга.

Примарни циљ ове дисертације је да се анализом одабраног корпуса различитих аутора, различитог времена настанка и различитих перспектива писања, а, ипак, исте тематике, да допринос изучавању приказа немачке колонијалне прошлости у савременом немачком роману и да се утиче на развој критичке мисли о темељима на којима је изграђено европско, односно, немачко друштво. У Србији су постколонијалне

студије још увек у повоју, па ће, сматра се, овај рад допринети и њиховом развоју. У раду ће се приступити анализи дискурса (не)сећања на колонијалну владавину како у Немачкој, тако и у Намибији, као и анализи механизма који су допринели стварању услова који су омогућили да овај догађај буде потиснут из свести немачке и светске јавности. Анализом приповедних техника и језичких стратегија у литераризацији трауматичних и потиснутих догађаја од стране писаца који су, према Јангу (Јанг 2002: 72), сведоци кроз имагинацију, испитаће се функција књижевности као архиве сећања у процесу конфронтације са догађајима из прошлости. У раду ће бити проблематизовано питање ко сме и како сме да се пише о трауматичној прошлости, узимајући у обзир то да нема живих директних учесника и сведока овог догађаја, као и то да се до сада о томе писало само на језику колонизатора.

Дисертација се састоји од 10 поглавља. У уводном делу је дат преглед општих појмовних оквира, као и преглед теоријско-методолошке базе на којој се ово истраживање заснива. У истраживању ће бити примењен компаративни, аналитичко-синтетички и интердисциплинарни методолошки приступ, док ће интерпретација текстова бити заснована на теоријским поставкама (пост)колонијалних студија и новог историцизма. У другом поглављу под називом *Изазови (пост)колонијалних студија* указује се на развој (пост)колонијалних студија, проблематику номенклатуре, метода и циљева (пост)колонијалних студија у 21. веку. У овом делу ће бити дат приказ развоја и перспектива германистичких (пост)колонијалних студија у оквиру којих корелација између Немачке и Намибије, као и бављење тзв. Немачко-намибијским ратом представља посебан истраживачки изазов. Треће поглавље под називом *Африка у (пост)колонијалном дискурсу* нуди увид у развој слике о Африци и њену перцепцију унутар немачког колонијалног и (пост)колонијалног дискурса. Истраживањем корпуса из различитих области указује се на то да је Немачка још увек неспремна да Африку појми као ентитет једнак себи што подгрева сумњу да се упоредо са процесом видљиве деколонизације потпомогнуте напорима (пост)колонијализма негује струја која одржава стереотипе о афричком континенту и њеним становницима. У четвртном поглављу *Африка у немачкој (пост)колонијалној књижевности* указује се на проблематику јасног дефинисања за овај рад релевантних појмова – немачка (пост)колонијална књижевност, афрички роман и немачко/намибијски историјски роман. Проблематизује се питање у којој мери је немачко-намибијски рат тематизован у савременом немачком историјском роману о Африци и да ли књижевност може да буде релевантно место сећања на тај догађај. Пето поглавље под називом *Колонијална политика немачке империје на примеру Намибије и (пост)колонијалне дебате* нуди увид у историјски развој идеје о запоседању Немачке југозападне Африке и спровођење колонијалне политике у њој. *Култура (не)сећања на афрички холокауст у немачком и намибијском друштву* назив је шестог поглавља у оквиру кога се хронолошки указује на подржавање колонизације, затим на вишедеценијску ћутњу о том периоду и на актуелне дебате о периоду колонизације на немачком и намибијском тлу. Посебан осврт начињен је у правцу указивања пракси неговања сећања на овај догађај у Намибији, односно, пракси потискивања сећања у Немачкој. Посебан део овог поглавља посвећен је теоријском успостављању везе између афричког и европског холокауста што оставља могућност за продубљивање ове теме. Седмо, осмо и девето поглавље посвећени су анализи одабраног корпуса. У оквиру седмог поглавља анализирани су лични и књижевни ставови немачког писца Увеа Тима, писца припадника генерације шездесетосмаша који је целокупни књижевни опус посветио борби

за буђење критичке свести немачког друштва о (зло)делима почињеним у прошлости. Уве Тим исписује сагу о афричком страдању из перспективе Немца који је свестан припадности колонизаторском народу и који тежи поновном исписивању сопствене историје са критичке разине. Осмо поглавље представља читаоцима стваралаштво немачко-намибијског писца Гизелхера В. Хофмана који је део живота провео са домородачким племенима у намибијској пустињи. Иако беле пути, немачких корена, писања на немачком језику и објављених дела на немачком тлу, оспорава му се статус немачког писца. Дилеме око дефинисања немачког романа о Африци у којима се тематизује прошлост на намибијском тлу преливају се у поље проблематике дефинисања Хофмановог статуса као писца. Романом *Тихе ватре. Роман Херера* Хофман записује историју племена Хереро од средине 19. века па до страдања код Ватерберга, подижући на тај начин литерарни споменик овој националној мањини који сведочи о њиховој богатој култури, митологији и историји што руши вишевековни мит о Африци као континенту без историје (Хегел 2011: 117). У оквиру деветог поглавља под називом *Герхард Сејфрид – Карикатуриста немачке политичке сцене и хроничар немачке колонијалне прошлости* истражује се литерарни приступ теми немачко-намибијског рата у роману *Хереро* кога је књижевна критика означила као роман написан искључиво из евроцентричне перспективе у духу колонијалних романа са назнаком да служи промовисању стереотипне слике Африканаца. Испитаће се да ли се роман *Хереро* може означити као историјски или колонијали роман и да ли је књижевна критика имала право наводећи да он није испунио очекивања која су се изградила имајући у виду период и околности у којима је он написан.

У завршном делу рада биће резимирани закључци до којих се анализом дошло. Важно је нагласити да је отворен и равноправан (раз)говор о колонијалној прошлости неопходан како би се садашњости омогућила светла будућност. Забрињавајућа је чињеница да немачка јавност нерадо проговара о колонијалној прошлости и да нерадо преузима одговорност за колонијалне злочине. На равни књижевности се примећује да су колонијалне теме и мотиви заступљени у веома малом броју књижевних дела што доводи у питање (не)могућност превазилажења бинарних опозиција на којима (је) колонијални свет почива(о).

2. ИЗАЗОВИ ПОСТКОЛОНИЈАЛНИХ СТУДИЈА

Тумачење појма „постколонијално“³ није једноставно⁴ зато што се он не може тумачити само као социо-културно стање, већ као критички и културолошки дискурс кога покреће амбиција да се превладају мисао колонијализма и његова културолошка и антрополошка заоставштина, док су постколонијалне студије истовремено теоријски оквир, поље истраживања, али и теоријски дискурс унутар науке о књижевности и култури. Нининг⁵ наглашава амбивалентност употребе овог појма јер се он, са једне стране, односи на период након стицања независности некадашњих колонија и на процес прераде прошлости, док се истовремено односи и на процес конфронтације са колонијалним позиционирањем (Нининг 2010: 272).

Постколонијализам омогућава откривање и анализу правила који карактеришу однос између некадашњих колонија и колонизатора, али се кроз његов концепт истичу политички циљеви који су усмерени ка савладавању колонијалних и неоколонијалних структура (Лицелер 2009: 24) у правцу остваривања бољих веза у будућности између земаља првог и трећег света, док Конрад и Рандериа (2002: 24) наводе да је предмет постколонијалних студија откривање модела и ефеката колонијалне владавине који постоје и данас, а обухватале су деградацију домаћег становништва и експлоатацију природних богатстава окупираних земаља уз континуирану примену насиља. Корнилс (2011: 208) наводи да се у оквирима постколонијалних истраживања оснажила струја неоконзервативних историчара по којима колонијализам није сасвим негативан концепт. Лила Ганди (уп. Ганди 1998) сматра да је неопходно да се преиспитају психолошке, економске и културне последице које је западна цивилизација оставила по колонизован народ, те да је неопходно нагласити да се западњачка модерност темељи на економској експлоатацији, културној манипулацији и војним освајањима што је становиште на које се касније надовезује Ашил Мбембе у својој студији *Политике непријатељства*. Јансен и Остерхамел наводе да се постколонијална критика фокусира углавном на културолошке и епистемолошке разлике, уместо на политичку, социјалну и економску димензију колонијализма (Јансен и Остерхамел 2013: 115–16). С обзиром на то да је насиље било саставни елемент колонијалне владавине, као један од најважнијих задатака за постколонијалну теорију намеће се реконструкција европског знања које је служило не само спровођењу владавине, већ и легитимацији насиља. Због тога се велика пажња посвећује истраживању епистемиолошког, структурног, културног и психичког насиља⁶.

---

³ У раду ће се користити термин “постколонијализам” као заменски облик за све области које у њега потпадају. У лексиконима се за термин “постколонијализам” јављају термини – постколонијална критика, постколонијализам, постколонијалне студије, постколонијална теорија, постколонијални дискурс и постколонијални приступ (Поповић 2010; Бурдоф и др. 2007; Гвозден у Стојановић Пантовић 2011).

⁴ „Постколонијализам” је појам у оквиру кога делају многе истраживачке области, па се он може користити да се опише хетерогени скуп идеја, поља истраживања и критичког разматрања. Слемон наводи да се овај појам користи у правцу критиковања форми западњачког историцизма; као термин за измењену представу класе; као подгрупа постмодернизма и постструктурализма; као назив за потребу нативиста да припадају независном друштву; као културни маркер за обележавање непостојања места коме би припадао интелектуални слој из земаља трећег света; као полеђина амбивалентног дискурсу колонијалне моћи; као форма супротна „пракси читања” (Слемон 1994: 45).

⁵ Све цитате на немачком и енглеском језику превела је Наташа Ракић.

⁶ Франц Фанон, француски психијатар са Мартиника, посветио је свој рад изучавању аспеката психичког и физичког насиља присутног у колонијама, као и последицама које је по колонизоване оставио процес деколонизације. О наведеним аспектима, као и борби за очување људских права и достојанства некадашњих

Осим испитивања периода под влашћу колонизатора и онога што је било саставни део истог, неопходно је истражити саме идеје које су оснажиле колонијални покрет, пре свега, идеју о неопходности цивилизовања оног Другог што је омогућило да се хришћанске мисије цивилизовања колонизованог претворе у насиље над њим. Еме Сезер инсистира на проблематизовању тезе да је „цивилизовање“ позитиван исход колонијализма (Сезер 2015: 13)⁷. Колонијализам је могао да изнедри међусобну сарадњу различитих цивилизација, што се није остварило услед различитих идеолошких стремљења. Стога је основни задатак постколонијалних студија критичко преиспитивање идеје колонијализма, што подразумева откривање начина злоупотребе колонизованог и откривање последица које је чин „цивиловања“ оставио по њега. То би водило ка рехабилитацији знања и прошлости колонизованих група. Ганди тумачи постколонијализам као „могућност да осмислимо начин да изађемо на крај са историјским неуравнотеженостима и културним неједнакостима” (Ганди 1998: 176). Штиглер (2015: 110) сматра да је циљ постколонијалног покрета да се превазиђу бинарне опозиције на којима је почивао досадашњи свет и класификације западних теорија. Идеји превазилажења бинарних опозиција супротставља се Јанг (2001: 57) тврдећи да некадашње колоније и даље бивају политички и економски поданици великих сила. Фанон је у тексту *Основне истине о колонијалном проблему* из 1958. године предвидео да ће у доба постколонијализма, под чије формално окриље се подвлачи и неоколонијализам, доћи до поновне поделе између некадашњег колонизатора и некадашњег колонизованог. Овога пута, колонизација ће бити присутна у новом руху – кроз концепт економске зависности, односно, програма помоћи и потпоре (Фанон у Арсенијевић Митрић 2016: 66).

Постколонијалним се може означити као дијалектички концепт којим се означавају историјске чињенице о деколонизацији и постигнућима суверене власти – такође, и као стварност нација и људи који бивају увучени у нов империјални контекст економске и, понекад, политичке доминације (Јанг 2001: 57). Јанг истиче да би постколонијализам требало да буде посвећен политичким идеалима транснационалне друштвене правде, стога, он напада status quo хегемонског економског империјализма⁸ и историју колонијализма и указује на активан ангажман ка позитивним политичким позицијама и новим облицима политичког идентитета (исто).

Јанг указује на двојаку употребу појма „постколонијализам” јер се он односи на процес превредновања колонијалне прошлости. Истовремено је то ознака актуелних струјања на политичко-друштвеној сцени јер се сматра да постколонијализам омогућава некадашњим колонизаторима, али и колонизованим народима да се укључе у процес деколонизације како би се о колонијализму, облицима моћи и начинима спровођења исте што више сазнало. Неопходно је нагласити да се глас некада потлачених народа ретко може чути, о чему је, најпре говорила Спивак, сматрајући да не постоји место са кога би подређени могао да (про)говори (Спивак 1988: 129). То указује на мањак текстова о

потлачених, писао је у књигама *Црна кожа, беле маске* (Београд: Mediterran Publishing 2015) и *Презрени на свету* (Београд: Факултет за медије и комуникације 2017).

⁷ Више о овој теми в. Арсенијевић Митрић (2016: 35–73).

⁸ Јанг дефинише империјализам као демонстрирање моћи кроз директно освајање или политички, односно, економски утицај који снажније земље врше, док је колонијализам индиректно деловање, при чему владајућа елита некадашњих колонија учествује у искоришћавању земље и од тога профитира. Јанг наглашава да данашњи односи у свету настају, не само због економских разлика, већ због свесне поделе на развијене и неразвијене земље света које за последицу имају настајање вештачких потреба за „цивиловањем уназађених друштава”, што се може упоредити са идејом колонијализма (Јанг 2001: 124).

почињеном насиљу насталих из пера интелектуалаца са простора некадашњих колонија. Разлози за то су бројни, почевши од тога да су многа сећања сачувана само кроз усмена предања или, пак, да је империјализам уништио тло на коме се може развијати критичка мисао колонизованог, па до тога да се културна елита некадашњих колонија образовала на западњачким универзитетима, усвојила њихов кодекс понашања и начин размишљања, а да се о процесима колонизације и деколонизације најчешће дискутује на језицима колонизатора⁹. Фанон у својим радовима истиче да је колонијална буржоазија усадила у свест колонизованог систем западњачких вредности чиме је директно онемогућила супротстављање свом систему (уп. Фанон 2017). Нгуги ва Тонго заступа у есејима *Деколонизација ума (Decolonising the Mind, 1986)* и *Језик афричке књижевности (The Language of African Literature, 2005)* идеју да би афрички писци требало да пишу на свом матерњем језику и да се њихова дела накнадно преводе на страни језик, односно, језик колонизатора, док Чинвејцу и др. (уп. 1998) сматрају да би афрички писци могли да пишу на језику на коме желе да пишу и да би, у том случају, њихова дела била заступљенија у другим, већим, европским заједницама. Са друге стране, нигеријски нобеловац, Чинуа Ачебе, сматра да би афрички писци требало да престану да, приликом писања, имају на уму европске и америчке читаоце и да би требало да пишу за свој народ. Он оснажује афричке писце у правцу проналажења и афирмације свог (де)колонизованог идентитета и тврди да

„афрички народ није чуо за културу од Европљана, да њихово друштво није без корена, већ да је имало развијену филозофију и то ону неизмерне дубине, вредности и лепоте, да је имало поезију и, пре свега, достојанство. Достојанство које су многи афрички народи изгубили током периода колонизације и које морају освојити поново [...] стога је обавеза писца да им помогне тако што ће показати шта им се догодило, шта су изгубили” (наведено у Милер 1981: 7).

Историја књижевности показује да се, упркос теорији Спивак о немогућности говора колонизованог, у савременој светској књижевности чује глас црног човека, али је, када је реч о приказивању историјске прошлости колонизованог, упитна објективност представљеног. Један од главних разлога може бити то што савремени црни писци нису (били) директни сведоци догађаја и то што они углавном пишу на језицима светских сила уносећи притом елементе западњачке културе у своје записе јер се у данашњем свету не може занемарити утицај глобализације, транснационализације и интеркултуралности који доводи до постојања искључиво хибридних култура што значи да су некадашњи колонизатор и некадашњи колонизовани контаминирани једни другим (уп. Баба 2004). Постколонијалне културе су неповратно хибридизоване, „у сталној дијалектичкој вези између европске онтологије и епистемиологије и импулса да (ре)креирају независан локални идентитет” (Ешкрофт и др. 2002: 95). То се интензивним истраживањима у оквирима постколонијалних студија и показује, па се пред задатак истих ставља ревидирање целокупног стваралаштва и званичне историје. Ревидирање историје је неизбежно јер је званична људска историја презентована слика коју хегемоне силе конструишу, производе или монтирају у складу са својим потребама (Саид 2008: 35). Писање историје као универзалне категорије почива на концепту који је Европа извела и који се преноси на ваневропске односе, наводи Чакрабарти (уп. 2000) и додаје да је

---

⁹ Више о овој теми в. Арсенијевић Митрић (2016: 41, 52-53).

европски развој узет као мера у односу на коју се историја ваневропских друштава дефинише као одступање од ње. Званична историја је слика тзв. колективног сингулара, тврди Козелек, која скрива бројне друге историје (наведено у Асман 2011: 48). Званична историја је Лиотарово „ми“ које искључује „они“ у трећем лицу множине. Ти „они“ су неми у званичној историји, без лица, и задатак постколонијалних истраживања јесте створити простор у коме ће „они“ постати видљиви.

Када се о појму постколонијализам говори у оквиру студија књижевности „које су се током протеклих деценија развиле у интердисциплинарну науку о култури” (Лицелер 2009: 25), може се рећи да је опсег истраживања веома велики. Гиканди (2005: 608) сматра да је „тешко одредити поље књижевног истраживања, од средњег века па до постмодернизма на које се не могу применити идеје постколонијализма”, што указује да постколонијална истраживања укључују превредновање даље и ближе историје, као и садашњи тренутак у односу на прошли, „захтевајући децентрирано или, пак, глобално поновно исписивање прошлих наратива великих империјалних сила” (Хол 1996: 247, 250). Постколонијализам је, иако потекао из савремених теорија и истраживања¹⁰, повезан са прошлошћу, те се као такав стално враћа на њу чинећи је актуелном у садашњости.

Хоми Баба (Баба 2004: 171) наглашава стално враћање оног прошлог означеног префиксом *пост* и сматра постколонијализам сталним пројектом. Иако префикс *пост* указује да је колонијализам завршен, он се не односи само на садашње време, већ на период у прошлости када је структура обележена префиксом *пост* била активна и указује на њену актуелизацију у садашњем тренутку (Лиотар 1990: 90). Постколонијалну теорију и постколонијална истраживања дефинише критичко, поновно ишчитавање и поновно исписивање (пост)колонијалне историје и културе. То подразумева, са једне стране, анализу колонијалног дискурса и то не само у материјалном смислу, док, са друге стране, представља свеобухватни пројекат помоћу кога би било могуће превазилажење евроцентричног уређења и система репрезентације који су често повезани са актуелном политичком ситуацијом. Према Лубрих и Кларк (2002: 629), постколонијалне студије имају три задатка и то су:

- 1) Поновна процена текстова, артефакта, репрезентација и других начина исказивања гласова људи са простора бивших колонија, гласова миграната и припадника културних мањина;
- 2) Поновно ишчитавање колонијалних текста из критичке перспективе.
- 3) Реконцептуализација теорија културе узимајући у обзир историјско искуство интеркултуралности након завршетка процеса колонизације.

Са друге стране, Реквиц (Реквиц у Дирбек и Дункер 2014: 31) разликује три конкурентна значења појма „постколонијално”:

- 1) Постколонијално се односи на „све културе на које је утицао империјалистички процес од тренутка колонизације до данашњих дана” (Ешкрофт и др. 2002: 2)
- 2) Појам „постколонијално” се често користи у смислу „пост-независно” (*post-*

---

¹⁰ Мбембе (2008: 1) сматра да постколонијализам настаје из антиколонијалних и антиимперијалистичких намера, са једне стране, а са друге стране чини наслеђе западњачке филозофије и дисциплина које конституишу европске друштвене науке што доприноси алтернативном начину читања наше стварности.

independent) и означава политичко-историјски временски оквир након стицања независности појединих колонија, као и процес деколонизације након 1945. године (Реквиц у Дирбек и Дункер 2014: 31)

3) Појам „постколонијално” се користи као „низ дискурзивних пракси познатих као отпор колонијализму, колонијалној идеологији и њиховим тренутним формама и наслеђу” (Ешкрофт и др. 2002: 12).

Као решење, Реквиц предлаже свеобухватни појам којим би се обухватиле колонијална књижевност, колонијална критика и постколонијална теорија зато што се појам „постколонијализам” односи и на проучавање текстове из земаља некадашњих колонија и колонизатора, као и на дискурзивне праксе које се супротстављају колонијалној логици. Дирк Гече (2004: 558) уводи у немачку науку о језику и књижевности троструко значење појма „постколонијално”, те сматра да он означава 1) политичко-историјску фазу након колонијализма, 2) историјску критику колонијализма са циљем превазилажења онога што је тај период носио са собом, 3) ревизију модерне и европског модела историје. Ирлингс (уп. 2005) сматра да је „постколонијализам” 1) догађај глобалног значаја, 2) део модерне од њеног најранијег периода, 3) синдром односа моћи и са тим повезаних форми представљања истих. Гече и Ирлингс, инсистирањем на ревизији модерне и европског модела историје, доприносе схватању процеса глобализације и захтевају преиспитивање европског и немачког литерарног канона, европског модела историје указујући на неопходност децентрирања угла посматрања у данашњем свету. Ипак, осим литерарног канона, мора се извршити ревизија целокупног академски произведеног знања. Мора се анализирати дискурзивна функција текстуалности у постколонијалном свету зато што су текстови о постколонијалном добу написани, махом, од стране припадника западњачке интелектуалне елите која, можда (не)свесно, кроз такав материјал исказује (не)превазиђену позицију алтеритета. Морају се анализирати сва историјска и историографска сведочанства у којима се тематизује колонијализам, као и књижевна сведочанства данашњице која су написана у оквирима постколонијалног пројекта.

Из наведеног се може закључити да је веома тешко пронаћи праву дефиницију постколонијализма управо из разлога што он у себи обухвата широко поље истраживања које се, сваким новим открићем, све више продубљује¹¹. Стога је разумљиво Холово упозорење да „уколико се „пост-колонијално односи на све културе на које је империјални процес утицао од дана колонизације до данас” (наведено у Ешкрофт и др. 2002: 2), односно, ако појам упућује на период од откривања колонија па до 21. века [...], од критике европског империјализма у 19. веку па до сећања на колонијализам данас у Намибији, онда ризикујемо да појам постколонијално/постколонијализам изгуби своје концепцију и аналитички потенцијал. Изгубио би на историјској специфичности и терминолошкој чистоћи које захтевају историјске и књижевне студије” (Хол 1996: 247).

Постколонијални дискурс је многоврстан услед постојања бројних колонијалних и постколонијалних историја у различитим земљама света, али то захтева преиспитивање досадашње терминологије ради што прецизније анализе друштвених и културних феномена. Едвард Саид и Ашил Мбембе су се све више дистанцирали од употребе појма постколонијализам управо из разлога што се све мање тематизује однос моћи, што је био примарни задатак истог. Столер (уп. 2016) увиђа ову проблематику и предлаже развијање

---

¹¹ Више о овој теми в. Арсенијевић Митрић 2016а.

једног аналитичког приступа који би традиционалне колонијалне везе сместио у шири глобални оквир који би, ипак, обухватио и новија глобална открића. Постколонијалне студије, било у области културе, језика, књижевности, развијаће се и даље узимајући у обзир друштвена превирања широм света која укључују мултикултуралност и насилне конфликте иза којих се, неретко, крију остаци колонијалног размишљања. За сада недовољно развијено поље немачке књижевности о Африци и Африканцима, постојање стереотипа и буђење колонијалних митова кроз популарне историографске романи указује да постколонијални дискурс не може да спречи „преживљавање” појединих колонијалних аспеката, као ни да гарантује да неће доћи до ретроградног развоја у правцу колонијализма.

2.1. Развој и перспективе германистичких постколонијалних студија

Оливер Лубрих и Рекс Кларк у својој студији из 2002. године напомињу да „немачке студије постају постколонијалне“ (2002: 625) мислећи на штампана остварења америчких теоретичара који су се бавили истраживањем немачке колонијалне прошлости и њеном рецепцијом у садашњем тренутку. Дирбекова (уп. Дирбек и Дункер 2014) сматра да је интересовање за колонијалну прошлост Немачког царства заживело најпре у области историје, књижевности и социологије, да би, затим, постало предмет проучавања и других научно-истраживачких грана, док Моника Албрехт (уп. 2011) наводи да је, осим утицаја америчких постколонијалних студија, за развој германистичких¹² важан притисак који су немачки медији извршили 2004. године поводом обележавања стогодишњице масакра над Хереро и Нама¹³ у некадашњој немачкој колонији, Немачкој југозападној Африци. У првој декади 21. века појављује се велики број публикација у којима се проблематизује немачка колонијална прошлост, злочини почињени за време колонијалне владавине на тлу Африке (данашња Намибија и Руанда), и повезаност немачког колонијалног подухвата са нацистичким периодом и Холокаустом. У везу се доводе дефиниција геноцида спроведеног у Виндхуку и Аушвицу, али и теза Рафаела Лемкина да „геноцид проналази свој корен у колонијалном уму” (Лемкин 2002: 31), па се може рећи да се од 2000. убрзано етаблира култура сећања на колонијалну прошлост Немачке. Култура сећања и прераде прошлости обухвата бројне изложбе посвећене излагању бројних артефакта који сведоче о колонијалној прошлости Немачке, предавања и конференције на тему (не)могућности конфронтације са прошлошћу, дебате о уклањању споменика генералима који су учествовали у колонијалним походима, о промени назива улица и бројних културних центара широм Немачке и, за наш рад значајно, о злочинима против домородачких племена на тлу данашње Намибије. У Немачкој се све јаче чује и глас Африканаца, потомака некада потлачених народа, који захтевају признавање геноцида над Хереро, Нама (данашња Намибија) и Маји-Маји (данашња Руанда), новчану надокнаду ради репарације и активно неговање културе сећања на немачку колонијалну прошлост. У

---

¹² Појам „германистичке постколонијалне” студије обухвата сва постигнућа (пост)колонијалних истраживања написаних на немачком језику што укључује радове како теоретичара из европских земаља у којима се говори немачки језик, тако и радове теоретичара и писаца из некадашњих немачких колонија који пишу на немачком језику, односно, језику колонизатора. У самом раду ће нагласак бити на изучавању (пост)колонијалне германистичке књижевности.

¹³ У раду ће се у контексту почињеног геноцида помињати само Хереро или Хереро и Нама племена зато што су она бројчано највише страдала током сукоба. Требало би навести да су бројни припадници племена Дамара и Сан страдали током немачке колонијалне владавине.

периоду између 2018. и 2020. године водиле су се расправе о враћању лобања Намибији које су колонизатори за време владавине послали у Немачку ради испитивања и потврђивања тезе о расној супериорности. Професор светске историје са универзитета у Хамбургу, Јирген Цицерер, организује бројне трибине на којима се дискутује о нелегалном присвајању бројних музејских артефакта од стране Немачке и залаже се за њихово враћање у земље из којих су украдени. Себастијан Конрад (уп. 2008) назива овај период бумом (boom) колонијализма и смешта овај период немачке историје у оквир културе сећања и памћења, али и наводи да је новонастало интересовање за немачку колонијалну прошлост наишло на скептичан став многих. Штрук и Беј (2014) сматрају да се у последњих 20 година у Немачкој уочава пост-нео-квазиколонијални интерес који немачку колонијалну прошлост смешта између егзотичне фасцинације, неоколонијалне узурпације и критичког интереса и тако се не развија у складу са првобитним планом.

Радови теоретичара америчких постколонијалних студија дали су импулс развоју германистичких постколонијалних студија¹⁴ које су се најпре развиле, али и даље функционишу под окриљем интеркултурне германистике. Актуелне су полемике око тога да ли немачке постколонијалне студије могу да буду самосталан предмет изучавања или се морају сматрати делом интеркултурне германистике. Херберт Ирлингс (2011: 28) посматра интеркултурну германистику и германистичке постколонијалне студије као заједничко поље истраживања у оквиру новије науке о књижевности, док Дирбек (Дирбек и Дункер 2014: 27) наводи да постколонијалне студије представљају засебни истраживачки пројекат. Она своје мишљење подупиरे тезом да постколонијалне студије имају издиференциране концепте анализе као што су хибридна, трећи простор и мимикрија, док се интеркултурна германистика не бави толико дубоком анализом ових појмова и не приступа критички дискурсу Другог при тумачењу Другог из перспективе центра. Ова супротна разумевања односа интеркултурне германистике и постколонијалних студија измирују се, на одређени начин, у схватању да су и једно и друго поље истраживачка област у оквиру проширеног поља германистичког изучавања. Тод Контје (уп. 2004) наглашава да германистика има нову оријентацију, те да се, у будућности, мора развити као транснационална германистика коју карактерише умрежавање са другим истраживачким областима на глобалном нивоу и изучавање међунационалних конфликта зато што постколонијалне теорије теже анализи и деконструкцији евроцентричног универзализма и проговарају о миграцијама, цивилном друштву, грађанским правима, избеглицама, насиљу, расизму, дискриминацији и

---

¹⁴ На веома малом броју немачких факултета се интензивно изучава немачка колонијална прошлост што потврђује тезу да је колонијална прошлост Немачког царства још увек потиснута тема у немачкој свести. Тек 2002. године основан је Институт за постколонијалне и транскulturне студије (Institut für Postkoloniale und transkulturelle Studien – INPUTS (<http://www.fb10.uni-bremen.de/inputs/>), док је Центар за постколонијалне студије и студије рода (Centrum für Postcolonial und Gender Studies – CePoG (<https://www.univ-trier.de/?id=11692>)) при Универзитету у Триру, основан 2005. године. При Универзитету у Хамбургу основан је Центар за истраживање постколонијалног наслеђа (<https://www.kolonialismus.uni-hamburg.de/>) чије главно одељење води Јирген Цицерер, истакнути историчар и борац за суочавање немачког народа са колонијалним злочинима почињеним на тлу Африке, нарочито на тлу данашње Намибије и Руанде. Он је организатор и учесник бројних трибина и конференција на којима се тематизује прошлост Намибије за време немачке колонијалне окупације током које се догодио геноцид над Хереро и Нама. Цивилна друштва попут *Berlin Postkolonial* (<https://www.betterplace.org/en/organisations/333-berlin-postkolonial-e-v>), *Freiburg Postkolonial* (<https://www.freiburg-postkolonial.de>) и *Hamburg Postkolonial* (<http://www.hamburg-postkolonial.de/>) доприносе у знатној мери очувању сећања на немачку колонијалну прошлост и проширењу немачке свести о питањима расизма, колонијалних злочина, немачкој кривици и колонијалном наслеђу.

маргинализацији¹⁵.

Германистичке постколонијалне компаративне студије имају задатак да истраже различите форме литерарне обраде колонијалног дискурса, колонијалног наслеђа и (пост)колонијалног сећања. Узевши у обзир да је између периода немачке колонизације и садашњег тренутка прошао читав век обележен светским превирањима и сменом генерација, јавља се потешкоћа при дефинисању јединствене и свеобухватне методе, односно, приступа самој теми. Из тога произилази велики број радова у којима се тематизују различити временски оквири и приступи обради немачког колонијализма, не само у књижевности, већ и другим друштвеним и недруштвеним наукама. Гече говори о потешкоћама и нејасноћи при употреби следећих термина:

антиколонијализам – везује се за период постојања Вајмарске републике;
постимперијализам – период између два рата;
постколонијализам – период након Другог светског рата.

Гече се залаже се за увођење још једног термина који се односи на садашњи тренутак – постпостколонијализам (Гече 2017: 113). Хаусбахер (наведено у Зобеница и др. 2009: 125) уводи два додатна појма како би се разликовала два главна значења речи постколонијално, и то су постколонијализам (Postkolonialismus) и постколонијалност (Postkolonialität). Постколонијалне студије за тему имају, према Хаусбахер, разоткривање утицаја колонијалних структура на потчињену културу и однос моћи, па се може тумачити да се студије постколонијализма баве откривањем односа центра и периферије у геополитичком смислу, док се студије постколонијалности баве апстрактним појмовима и деконструкцијом културних хијерархија.

Идеја о раси која је била база за оправдање колонијалних одухвата укључи(ва)ла је у себе све већи опсег идеја о негативном Другом па се из ње развијају антисемитизам, антиславизам, па и антимигрантизам. Према Лицелеру (2009: 24), задатак постколонијалних студија јесте откривање и анализа односа (некадашњих) колонизованих и колонизатора, али и истраживање појма расе/расизма и културних стереотипа чије постојање у свести немачког народа није карактеристична појава само за један одређени историјски тренутак, већ да је то идеја која је вековима тињала у немачком духу.

У уводном поглављу зборника *Постколонијална германистика (Postkoloniale Germanistik, 2014)* Дирбек праву грубу периодизацију германистичких постколонијалних студија на основу идеје која се у датом тренутку проучавала, па се оне могу поделити на фазу критике културе и владавине, фазу истраживања естетских могућности постколонијалних студија и на фазу проширења поља научног истраживања и диференцијације. Прва фаза¹⁶, фаза културне критике и критике власти обележила су дела Сузане Цантоп и Расела Бермана која полазе од Саидове премисе да је западњачки дискурс дискурс власти који твори оног Другог ради оправдавања сопствених колонијалних подухвата (уп. Саид 2008). Док Цантопова наводи да идеја колонизовања Другог потиче с краја 18. века (Цантоп 1997), Берман наводи да се немачка толерантност према Другом изгубила тек у 19. веку (1998: 27). У монографији *Колонијалне фантазије*

¹⁵ Више о овој теми в. Зобеница и др. 2007.

¹⁶ Петотомно издање Хорста Гриндера под називом *Историја немачких колонија (Geschichte der deutschen Kolonien)* из 1985. године представља први покушај да се систематски приступи проучавању немачке колонијалне прошлости.

Цантоп открива да су колонијалне фантазије Немачке у 18. и 19. веку имале агресиван карактер и указује на постојање идеје о колонизацији чак у 16. веку и 17. веку¹⁷. У оквиру својих студија она показује како је колонијализам убризган у научни дискурс, како је сексуализован и рационализован кроз радове Канта, Хердера, Блуменбаха и Вунша. Њено настојање да се осветли постојање колонијалне мисли много пре њене реализације слично је намери Спивак да се кроз текст *Критика постколонијалног ума* испитају ставови немачких филозофа Канта, Маркса и Хегела о улози далеких простора које је Европа ради конституисања себе као субјекта, дефинисала као Друге (уп. Спивак 2003). Њиховој филозофији Спивак приписује развијање идеје о Другом као непросвећеној јединки која је потребна како би се оправдао просветитељски културни пројекат. Она критикује Хегелово изbacивање индијских и афричких народа из историје, код Маркса критикује начин на који он посматра азијског човека као потлачену карику у ланцу производње.

Еме Сезер је у *Расправи о колонијализму* (2015) дао преглед развоја расистичке мисли код европских, понајвише француских интелектуалаца, „западних хуманиста” (37), што је пружало подршку и оправдање колонијалним походима који су се из њих развили. Тако Сезер издваја Ренанове речи да „није ствар у томе да се потисну неједнакости међу људима, већ да се оне повећају и преточе у закон” (37). Лапуж је отишао корак даље, наводи Сезер, и сматрао да би било потребно поделити друштво тако да „плати *dolichoscephalis* управља, а да *инфериорна* раса обавља најгрубље физичке послове” (47) јер се не сме заборавити „да ропство није нимало ненормалније од припитомљавања коња или бика” (исто). Под инфериорном расом Лапуж је сматрао „жуте и црне”, а ипак, у тој подели није био усамљен. Сезер презентује у овом делу палету мисли утицајних Европљана којима је била заједничка идеја о подели раса на супериорне и инфериорне чиме се оправдава оно што произилази из њиховог сусрета. Он наводи да такво мишљење не ствара основу за људски контакт, већ за однос доминације и покоравања испуњеног силом, бруталношћу, суровошћу, садизмом, сукобом и пародијом културног уздицања (41)¹⁸.

Почетна позиција Цантопове управља се према Саидовом тумачењу да је „европско писање о Африци, Индији, деловима Далеког Истока, Аустралији и Карибима [...] део опште европског настојања да се управља далеким земљама и народима” (Саид 2002: 64). Цантопова истиче важност књига о егзотичним земљама за процес колонизације, нарочито путописе као средство које је омогућило немачком народу да имагинарно учествује у колонијалним походима других земаља не осећајући кривицу за запоседање туђих територија. Читање оваквог штива допринело је рађању идеје да би Немачка спроводила колонијалну власт боље и успешније него што су то друге земље чиниле, па се сматра и да су они допринели реализовању идеје о колонизацији. У студији *Осветљивање царства. Колонијални дискурс у немачкој култури* (1998) Берман подржава идеју Цантопове и додаје да су мисионарски текстови били амбивалентног карактера и да

---

¹⁷ Немачка буржоаска породица Велсер из Аугсбурга је, уз благослов шпанског краља Чарлса V коме је финансијски помагала пре крунисања, добила дозволу да запоседне северозападне делове Венецуеле како би их ујединила и смирила тензије. Колонизација ове области трајала је од 1528. до 1555. године и задржала се кратко време у немачком памћењу, да би се у 20. веку пробудило поновно интересовање за овај период немачке прошлости. Кнез Бранденбург улагао је новац током 17. века у трансатлантску трговину колонијалном робом и робљем, а на обали данашње Гане градио је утврђење. Остали су записи из тог периода да је кнез Бранденбург изједначавао становнике Гане са стоком и да је сматрао да је трговина робљем извор богатства. Више о овој теми в. Ван дер Хејден 2001.

¹⁸ Више о овој теми в. Арсенијевић Митрић 2016: 35-73.

су, истовремено, развијали емпатију и агресију код читалаца. Берман наводи да је кроз читање таквог штива код Немаца створена идеја о неопходности еманциповања Другог¹⁹ и закључује да су идеја о колонијализацији и еманципацији једнако били укључени у европски пројекат просветитељства, што говори у прилог тези да немачка идеја о колонизовању других датира много пре 19. века. Фидлер у раду из 2005. године повезује немачке идеје о Африци од просветитељства до империјалног колонијализма и истиче улогу путописног штива, али и других књижевних и некњижевних извора²⁰ у формирању идеје о Африци и Африканцима. Фидлер истиче да се у тим делима указивало на супротности између афричке природе и европске културе, говорило се о ружноћи црног тела и афричкој инфериорности којом се оправдава европски пројекат колонијализма. У путописима из 19. века Африка је приказана као празан простор или, пак, као место на коме се немачки путници могу осећати надмоћно у односу на примитивне Африканце (Фидлер 2005: 139). Један од ретких немачких интелектуалаца који је предано радио на осветљавању Африке и представљању њене богате културе као плодносног система био је Лео Фробенијус, истакнута личност немачке етнологије. Он је у периоду између 1904. и 1935. године спровео дванаест експедиција кроз Африку са намером да прикупи грађу којом би указао на постојање развијених култура у Африци. У Сезеровом спису о колонијализму налази се Фробенијусов цитат према коме је „идеја о варварском црнци европски изум” (Сезер 2015: 14) што говори у прилог тези да се Фробенијус борио против владајућег дискурса који је био испуњен идејом о подели на цивилизоване и варваре. Сматрао је да је људска култура у било ком облику једно живо биће које без човека не може да живи, као ни оно без њега. „Култура је паразит који је тако срастао са својим носиоцем да га он не може избећи. Незамисливо је да данас постоји човек без културних паразита” навео је он у спису *Природњачка наука о култури* (наведено у Бесер 2009: 232). Са својих путовања доносио је разне предмете, белешке и фотографије који данас чине важну збирку у народним музејима, као и у његовом личном архиву који је као његова заоставштина претворен у Институт за културну морфологију. Фробенијус је био мишљења да је афричка култура скоро па нестала под налетом колонизације и ислама, па је пред себе ставио задатак да кроз сакупљене приче, песме и легенде покуша да реконструише некадашњу Африку, од чијег царства данас видимо само руине. Пре Амилкара Кабрала је увидео да је процес колонизације донео са собом захтев за напуштањем сопствене историје, па је покушао да врати афричку историју Африци кроз презентовање њених културних добара свету²¹.

Период у коме се предано радило на откривању естетског потенцијала дела насталих за време периода колонизације или оних написаних о том времену изнедрио је

---

¹⁹ За разлику од немачког порива да се други еманципује, Енглезима је приписана потреба да се други кроз колонизацију потчини и учини средством, инструментом што је Берман покушао да докаже супротстављајући принципе еманциповања, *emancipatory reason*, који је одликовао немачку страну и инструменталну рационалност, *instrumental rationality*, која је одликовала Британце (наведено у Гевалд 2003: 300)

²⁰ Фидлер истражује дела Хајнриха Барта, Густава Нахтигала, Герхарда Ролфса, Мартина Виланда и многих других немачких књижевника.

²¹ Један од његових истомишљеника био је Чеик Анта Диоп, сенегалски антрополог и историчар, који се кроз свој рад залагао за признање афричке богате прошлости. Његова идеја, која је окарактерисана као контроверзна и псеудоисторијска, полазила је од тезе да су древни Египћани, зачетници цивилизације били црнци. Црнцима је, према Диопу, отета улога првих људи и зачетника цивилизације и науке. Његова књига *Црне нације и култура* (*Negro nations and culture*, 1974) сматра се најзначајнијом књигом која слави улогу црних људи у цивилизацијском напретку.

бројне студије (уп. Лицелер 1997 / Ирлингс 2005, 2011) у којима се наглашава двострука функција постколонијалног преокрета (*postcolonial turn*). Постколонијализам омогућава саморефлексију и полифонију и упућује на естетску вредност самих текстова. Лицелер сматра да је постколонијални поглед „постмарксистички, постмодеран, скептичан приступ Другости, отворен став који је у основи саморефлексиван и самокритичан у свом истраживању услова и граница разумевања” (Лубрих и Кларк 2002: 629). Ирлингс (2005) се наставља на Лицелерову идеју наглашавајући да се анализа (пост)колонијалних дела заснива на комбиновању херменеутике и (пост)структурализма и да се кроз њу открива поетичност при представљању алтеритета. То надаље води ка једном од најважнијих задатака германистичких постколонијалних студија, а то је неопходност ревизије европског и светског литерарног канона. Гече (Гече у Дирбек и Дункер 2014: 561) сматра да је „централни задатак постколонијалне германистике рефигурација целокупног поља у који се колонијални дискурс улива”, односно, „радикално преформулисање модерне унутар контекста глобализације као деконструкције европског модела историје”. За разлику од њега, Ирлингс (2005) истиче да је постколонијална књижевност, коју карактеришу разноврсност, полифонија и хибридизација део светске књижевности и да може допринети културној глобализацији. Гиканди наводи да се постколонијализам, као и глобализација, баве објашњавањем облика социјалне и културне организације чиме покушавају да прекораче границе националног и да отворе нове перспективе за разумевање културног трансфера који се више не може објашњавати хомогеним евроцентричним наративом (Гиканди 2005: 608). Стога, глобализација и постколонијализам имају исти задатак пред собом јер идеја о ревизији канона подразумева не саму измену литерарног канона, већ отварање простора за дела написана на језику нација које нису део западноевропског друштва, а у то спадају и дела мигрантске књижевности (нем. *Migrationsliteratur*).

Биргер (2017: 278) дефинише задатак немачких постколонијалних студија у правцу промене перспектива и метода наратива који омогућавају критичку деконструкцију колонијалних образаца знања и историје. Критички гласови Еле Шошат, Ајђаза Ахмата и Арифа Дирлика упозоравају да се постколонијални концепти не могу произвољно примењивати у другим областима, док се други, нпр. Хаусбахер (наведено у Зобеница 2017: 130) залажу за то да се постколонијални теоријски оквир мора прилагођавати новим контекстима, попут откривања односа налик колонијалним на простору истог континента. На примеру односа унутар европског континента уочава се појава дефинисана као „унутрашњи колонијализам”²², односно, да се на европском тлу развијају снажније и доминантније структуре које колонизују „мале и периферне”.

Ирлингсов рад, у коме се истиче важност повезивања колонијализма, деколонизације и глобализације у изградњи светског друштва, наглашава хетерогеност и плуралност (пост)колонијалног дискурса, при чему подразумева не само ревизију модерне, на чему Гече инсистира, већ захтева укључивање изучавања мигрантске књижевности и култура дијаспора. На могућности вишеструке примене дискурса о колонијализму указивали су Саид и Баба у својим делима. Хоми Баба је указао на могућност повезивања постколонијалног дискурса са искуством миграције (Баба 2004: 18),

---

²² Значајан допринос теми унутрашњег колонијализма дали су Милер-Функ и Вагнер који су пренели модел постколонијалних студија на проучавање односа унутар Европе. (W. Müller-Funk & B. Wagner, (Hg.), (2005), *Eigene und andere Fremde: Postkoloniale Konflikte im europäischen Kontext*, Wien: Verlag Turia Kant)

док је Саид указивао на постојање сличних констелација и у културама у којима не постоје конкретни колонијални интереси.

Приметно је да се од 2002. године поље изучавања германистичких постколонијалних студија издиференцирало, па се развијају студије које проучавају књижевност и културу појединих неевропских земаља и области— Кине²³, Африке²⁴, Јужне Америке²⁵ и Јужног Пацифика²⁶, студије о колонијализму као култури²⁷, као и постколонијалне студије које проучавају мигрантску књижевност у контексту мултикултурализма и глобализације²⁸. Студије које све доступне артефакте тумаче као текст, као део културе, развијају се, у оквиру немачких постколонијалних студија, у засебну дисциплину која се бави критичком рецепцијом Саидове тезе о Оријенту као систему произведеног знања које је утиснуто у модерну политику и културу западноевропских нација. Полашег (уп. 2005) доказује да у немачкој култури, пре 1800. године, Оријент није био деградиран, већ је сматран извориштем културе и цивилизације што потврђује великим бројем написаних текстова из тог периода.

Док је тежиште германистичких постколонијалних студија у Немачкој откривање и праћење колонијалних трагова кроз историју и културу, германистичке постколонијалне студије на тлу подсахарске Африке сконцентрисане су на критичку анализу европске доминације над Африком и превредновање немачког литерарног канона из афричке перспективе (уп. Симо 1999). Интеркултурну димензију немачко-афричких веза проучава Алберт Гуафо који на примеру бројних књижевних и некњижевних текстова указује да је културни алтеритет инсцениран како би продуктивно допринео јачању немачког идентитета (Гуафо 2007: 243). Његов рад усмерен је ка разбијању предрасуда према афричком континенту и разбијању хомогене слике Африке кроз откривање њене разноврсности и лепоте.

Говорећи о германистичким постколонијалним студијама које укључују радове не само теоретичара и књижевника са европско-немачког говорног подручја, већ и неевропског тла, морамо се осврнути на академску дисциплину германистике на тлу Африке (тзв. African Germanistik). Германистика је, углавном као заоставштина колонијалне прошлости, развијена на универзитетима широм Африке, али је један од највећих проблема „афричке верзије студија германистике оснивање аутентичног поља истраживања унутар полицентричног окружења трећеразредних институција у субсахарској Африци” (Вите 2003: 170) која укључују различите локалне и регионалне приступе истраживању. Намибија и Јужна Африка, на пример, представљају специфично окружење за развој германистичких студија зато што су то државе које насељава велики

---

²³Polaschegg, A.: *Der andere Orientalismus. Regeln deutsch-morgenländischer Imagination im 19. Jahrhundert*, Berlin, New York 2005.

²⁴Göttsche, D.: *Remembering Africa: The Rediscovery of Colonialism in Contemporary German Literature*, Rochester, NY: Camden House, 2013.

²⁵Holdenried, M.: *Künstliche Horizonte. Alterität in literarischen Repräsentationen Südamerikas*, Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2004.

²⁶Dürbeck, G.: *Stereotype Paradiese. Ozeanismus in der deutschen Südseeliteratur 1815-1914*, Tübingen: De Gruyter, 2007.

²⁷Honold, A./Scherpe, K. R. (Hg.): *Mit Deutschland um die Welt. Eine Kulturgeschichte des Fremden in der Kolonialzeit*, Stuttgart, Weimar, 2004.

²⁸Hansjörg B.: Literatur und Migration, in: H. L. Arnold, (Hg.): *Literatur und Migration*, München: Edition Text + Kritik, p. 109-119, (2006).

број Немаца и у којима је немачки језик²⁹ један од званичних језика. Око аутономије германистике на тлу Африке водиле су се и воде се још увек бројне полемике. Док многи попут Вајлера (1984: 179) подржавају аутономију афричких германистичких студија сматрајући да су европским германистичким студијама „потребна истраживања на периферији, не копије нас самих, већ здрава супротност [...] центри који су довољно способни и независни да стварају и шире основу знања укључујући посебности своје земље унутар оквира сопствене интелектуалне и културне традиције”, чују се гласови оних који европску културу смештају на виши ниво у односу на афричку културу. Тако Сађи (наведено у Вите 2011: 297) наводи да би Африканци морали да уче од Европљана како би развили и усавршили свој карактер и дефинисали културни идентитет унутар националних граница. Творац студија интеркултурне германистике, Алојз Вирлахер, сматрао је земље трећег света равноправним партнерима у пројекту развоја интеркултурне германистике, што је према Витеу (2011: 298) нереално јер није узео у обзир економску зависност земаља трећег света од развијених центара. Концепт постојања афричке германистике која не зависи од европског центра понудио је Лео Кројцер (1989) који је германистику у Африци дефинисао као науку у развоју (нем. *Entwicklungswissenschaft*). Његов приступ подразумевао је превазилажење препрека које нуди глобализација и испољавање културних разлика. Књижевна анализа би се спроводила у свакој афричкој земљи јер би циљ био да се открије како се социјални конфликти естетски остварују. Ниједан од ових приступа, међутим, није заживео. Може се закључити да афричка германистика има потенцијал да се развија у хибридном, трећем простору између дискурса колонизованог и Запада што би јој омогућило јединствени аналитички метод и методолошки приступ у ишчитавању колонијалне и постколонијалне књижевности из афричке перспективе.

Са изузетком Намибије, дела писаца из других немачких колонија настају, углавном, на енглеском или француском језику, тако да се не може говорити о значајном броју дела написаних на немачком језику који би сведочили о немачкој колонијалној прошлости. Пак, у Немачкој се развија црначка, мигрантска књижевност коју пишу имигранти из Африке кроз коју се тематизује период немачког колонијализма и последице које је он оставио. Ова књижевност са биографским примесамa тематизује и данас присутан осећај другости и искључености, односно, ограничености због боје коже. Искуство припадања Другом је значајан фактор који подводи афронемачку књижевност у поље постколонијалне књижевности, иако је данас проблематично подвођење дела писаца афричких, азијских и турских корена под термин „постколонијално” (уп. Гуафо 2007).

У Немачкој се о Африканцима почело писати онда када су као робље довођени да би били статусни симболи немачких кнежева док се почетак писања Африканаца на немачком језику везује за период описмењавања Африканаца од стране немачких мисионара. Једно од првих критичких дела написаних на немачком језику из пера тамнопутог писца су позоришни комади Кум'а Ндумбеа³⁰(1968/70). Након тих дела, која

---

²⁹ У некадашњој немачкој колонији Немачка Југозападна Африка, данашњој Намибији, немачки је до 1919. године био једини службени језик. Због великог броја немачког становништва, од 1984 до 1990. године имао је статус полуофицијалног службеног језика. Немачки језик у Намибији је варијетет немачког са африканским обележјима и назива се још и *Namdeutsch*.

³⁰ Александар Кум'а Ндумбе III је камерунски историчар, писац и германиста који потиче из краљевске породице Беле Беле. Похађао је средњу школу у Минхену, студирао је у Лиону. Тренутно је запослен на ФУ у Берлину. У периоду између 1981. и 1986. године интервјуисао је око 170 особа које су биле директни

су везана за антиколонијални дискурс послератних година на челу са Ф. Фаноном, Е. Сезером, А. Мемијем, али и покрет афроамеричког еманципационог покрета, настаје немачка постколонијална књижевност која обрађује теме (пост)(нео)колонијализма и сећања на време колонизације. Прва дела обликовала су сећања родитеља аутора који су директни сведоци колонизације или колонијалног ревизионизма у Вајмарској Немачкој. Након тога следи талас дела у којима афрички аутори трагају за својим коренима, указују на потиснуту немачку колонијалну прошлост и искривљену слику Африке у немачкој свести, те покушавају да открију историју афричке мањине за време националсоцијализма. 80-их година 20. века настаје велики број романа аутора афричког порекла који обрађују теме миграције, интеграције, мултикултурализма, ксенофобије, па се не може више говорити о постколонијалној афричкој књижевности у правом смислу јер су последице колонијалног времена или расизма реконтекстуализоване у друге проблеме (уп. Гече 2004). Приметно је да се у делима немачке постколонијалне књижевности повезују историја афричке дијаспоре у Немачкој и сећања на време колонизације са главним темама немачке културе сећања – са националсоцијализмом и Холокаустом, ДДР-ом и падом Берлинског зида.

На основу наведеног потврђује се изјава Ашилеа Мбембеа да су постколонијалне студије политички пројекат (уп. Мбембе 2008), односно, да не могу постојати уколико нису у спрези са политиком и владајућом идеологијом. Отежавајућа околност при формирању термина германистичке постколонијалне студије, или за овај рад пресудно, германистичка постколонијална књижевност јесте тврдња да „још увек у Немачкој не постоји постколонијална књижевност уколико се под тим мисли на писање некада колонизованих на језику колонизатора” (Ленокс 2006: 175) . Ова тврдња је делимично тачна јер још увек нема довољан број написаних дела која говоре у прилог томе да се формира једна нова струја унутар књижевног стваралаштва на немачком језику³¹.

Постколонијална наука о језику (Postcolonial Language Studies) је, такође, јако млада научна грана, али се сматра да би њена открића знатно допринела студијама постколонијализма. Језик у колонијалном контексту предмет је проучавања лингвистике у доба колонијализма (нем. Kolonialzeitliche Linguistik), што је велики изазов за научнике јер је потребно детаљно анализирати језички материјал који није довољно познат или доступан. Колонијална лингвистика истражује утицај језика колонизатора и колонизованог полазећи од идеје да су контакти међу културама резултирали одређеним бројем позајмљеница или настанком немачких креолских језика. Сазнања колонијалне лингвистике почивају на резултатима два истраживачка пројекта. Један се бави проучавањем јединог креолског језика насталог на основу немачког језика. Познат је под називом искривљени немачки језик (нем. Unserdeutsch/ eng. Rabaul Creole German) и њиме

сведоци немачког колонијализма. Активно се залаже за повраћај културних блага из немачких музеја отетих за време колонизације Африке.

³¹ На немачкој књижевној сцени постоје примери проговарања из постколонијалне перспективе кроз писање о личној судбини, о (не)могућој интеграцији у друштвени живот и искуству живота у Немачкој из перспективе припадника националне мањине или мигранта. Један од примера је аутобиографија Аума Обама из Кеније – *Живот је увек нешто у међувремену: Станице једног путовања* (Аума Обама, *Das Leben kommt immer dazwischen: Stationen einer Reise*, 2010) у којој она проговара о откривању свог афричког идентитета у оквирима транснационалног идентитета који је стекла живећи у Берлину. Значајна дела настала у оквирима афричке дијаспоре у Немачкој су романи *Schanzen-Slam* (2009) Викторије Робинсон (Victoria B. Robinson), *Одакле долазим: Немачка делукс Семи Сорга* (Samy Sorge, *Where I Come From: Germany Deluxe*, 2009) и *Афричко око* Лука Деле (Luc Degla, *The African Eye*, 2007) из Бенина.

су се служила деца настала из мешовитих веза између Немачких војника и локалних жена. Деца су у оквиру мисионарских школа учила немачки, али су међусобно разговарала на мешавини немачког и језика мајке. Други истраживачки пројекат региструје, категоризује и објашњава одређене лингвистичке појаве у вези са (пост)колонијализмом. Колонијална лингвистика анализира међусобни утицај колонијалних констелација моћи и језичких појава, те при анализи узима у обзир историјске околности колонијализма и подстиче сарадњу са научницима из бивших колонијалних области. Колонијална лингвистика развија се у четири смера који се не могу јасно и стриктно раздвојити, већ се константно преплићу: језички контакти и језичке промене, лингвистичка историографија, дискурсна лингвистика и језичка политика (Зобеница и др. 2017 :136).

Из наведеног се може закључити да је пред теоретичаре постколонијалних германистичких студија стављен задатак који укључује анализу свих књижевних и некњижевних текстова из прошлости у којима се тематизује колонијализам (афирмативно или критички), као и анализу савремених докумената који су написани из постколонијалне перспективе. Лицелер сматра да се и књижевност мањина које живе у Европи и мигрантска књижевност може ишчитавати из постколонијалне перспективе, али да то доводи у питање концепт разумевања исте јер се данас преплићу постколонијализам, мултикултурализам и глобализација (Лицелер 2009: 26). Упитан је, стога, смисао постколонијалне књижевности и постколонијалних студија уколико се о оном Другом, колонизованом, говори из евроцентричне перспективе и уколико се идеја о Другом приказује из угла европских писаца, а не писаца сведока или потомака директних сведока колонијалне владавине.

2.2. – (Пост)колонијална корелација између Немачке и Намибије – изазов германистичких постколонијалних студија

У немачким медијима се све чешће говори о колонијалној прошлости Немачке и Намибије и последицама тог односа по садашње међународне односе обе земље јер корелација и данас постоји, узевши у обзир то да је у Намибији, након повлачења немачких колонијалних трупа, остало да живи око 7.000 Немаца који су основали своју заједницу и утицали на развијање једне јаке, немачке струје у намибијском друштву која је и даље активна и која усмерава снагу заједнице ка неговању колективног заборавља на колонијализам у Африци. Са друге стране, потомци колонизованих Африканаца и бројне грађанске иницијативе кроз разноврсне акције спроведене у Немачкој и Намибији указују на неопходност говора о почињеним злочинима. Они се боре против тишине која влада у немачком друштву и која не омогућава да се говори о насилничким праксама које су тзв. немачке заштитне трупе спроводиле у колонијама и које су резултирале истребљењем појединих народа, попут Хереро, Нама и Маји-Маји. У прилог томе говори и чињеница да се дуго полемисало да ли је над Хереро и Нама народима почињен геноцид, иако је из историјских списа јасно да је постојала јасна намера немачког генерала Лотара Фон Троте да истреби све припаднике ова два племена³². Алаида Асман на примеру односа Немачке према својој колонијалној историји на тлу југозападне Африке, као и Турске према

---

³² Прокламација немачког генерала Лотара фон Троте која се тумачи као позив на геноцид доступна је у оригиналу на немачком језику на интернет страници <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A2870488/view> (приступљено 03.01.2022.).

Јерменима³³, указује на постојање тзв. асиметрије моћи и немоћи, односно, на активно неговање сећања код жртава и, истовремено, активно заборављање код починилаца (Асман 2018: 128), што је, према њеним речима, катастрофално за жртву. Жртва не сме остати сама са својим сећањем, већ би светска јавност требало да призна њихово искуство, (са)учествује у њиховом болу и не дозволи да оно нестане јер би заборав сећања био једнак намери о поновном затирању једне групе.

Обележавање стогодишњице од масакра над Хереро и Нама, 11. јануара 2004. године, скренуло је пажњу немачке јавности на овај случај којим су се немачки историчари бавили 60-их година 20. века. Међу првим опсежним истраживањима потиснуте колонијалне прошлости истичу се радови Хорста Дрехслера и Хелмута Блеја на које су се надовезали радови историчара с краја 20. века и почетка 21. века у којима се пажња посвећује начину именовања догађаја који су обележили немачку и намибијску колонијалну прошлост (в. Дрехслер 1966; Блеј 1971; Гевалд 1999; Кригер 2011; Целер 2005; Цимерер и Целер 2011; Кундрус 2005; Ерихсен 2008; Брел 2007). У светлу овог догађаја предложена је резолуција под називом „Посвета жртвама колонијалног рата у некадашњој немачкој колонији Немачкој југозападној Африци” о којој се дискутовало у Бундестагу 2004. године. Наведена резолуција је потврдила да би Немачка требало да осећа одговорност према Намибији што проистиче из заједничке историје и жеље да се остваре посебне економске, политичке и културне везе³⁴. Међутим, немачки политичари нису јавно називали овај догађај геноцидом. Тадашњи министар спољних послова Немачке, Јошка Фишер, изјавио је при посети Виндхуку да „Немачка није заробљеник своје историје”³⁵, те да не би требало да сноси одговорност за прошлост. Ова изјава изазвала је бурне реакције како немачке, тако и намибијске јавности које су резултирале бројним демонстрацијама на улицама Берлина. Такође, тадашњи немачки канцелар Шредер је при посети афричким земљама јануара 2004. године избегао посету Намибији што се протумачило као одсуство намере да се Немачка позабави својој колонијалном прошлошћу и одговорношћу према почињеном.

Упркос томе, чланови Хереро групе, потомци масакрираних, као и преживелих, заступали су интерес своје заједнице на светској позорници и активно су указивали на прошлост са намером да се о њој проговори. Њихове активности су изазвале бројне међународне реакције које су, између осталог, водиле до тезе да Хереро покушавају да освоје монопол над статусом жртве, те тако добију значајну одштету. Одговор на ову тезу је била опаска намибијских интелектуалаца да се „историја пише махом из евроцентричне перспективе која је преплављена безосећајношћу и маскирана ароганцијом. [...]. Овакво поимање је оснажено уверењем да они као представници европске културе имају све предуслове да Друге нечему уче, а да сами не науче од других” (Мелбер 2005: 141). Ова опаска се може односити и на потомке Немаца који су се настанили у Намибији за време периода колонизације (нем. *Südwester*) који и данас имају важну улогу у формирању

³³ У историји је познат термин Велики злочин који се односи на геноцид над Јерменима који је спровела Османска царевина током Првог светског рата. Процењује се да је са намером истребљено између 800.000 и 1.500.000 припадника јерменског народа са подручја Османске империје који су пре смрти били изложени насиљу и мушењу стравичних размера. Стога се геноцид над Јерменима сматра првим геноцидом у 20. веку (уп. Асман 2018). Модерна турска држава и данас одбија да систематско деловање против јерменског народа означити као геноцид.

³⁴ <https://www.nzassa-revue.net/admin/img/paper/POUYE%20Aliou.pdf> (приступљено 20.12.2021.).

³⁵ <https://www.genocide-alert.de/projekte/deutschland-und-massenverbrechen/herero-und-nama/>. (приступљено 20.12.2021.).

намибијске политичке, економске и друштвене стварности, а који одбијају да признају да су њихови преци починили злочин над одређеним групацијама у оквиру намибијског становништва. Тиме се, изнова, потврђује Кабралово запажање о стварању историје. Он наводи да „је то историја коју су нама колонијалисти одузели. Они кажу да су нас они увели у историју [...]” (Кабрал 1965), а очигледно је да је то историја која негира колонијални злочин. Франц Фанон сматра да колонизатор изнова производи колонизованог и да он „пише историју своје, а не колонизоване земље” (Фанон 2017: 22). На примеру бројних удружења из Намибије, као и Немачке, која се боре против чутања о колонијалној прошлости, јасно је да се остварује Кабралова визија према којој им (Европи) „ми данас показујемо да то није тако [...] Ми желимо да вратимо нашу историју, на нашем тлу, кроз наша тумачења и кроз наше жртвовање” (исто).

Тежиште германистичких постколонијалних истраживања које проучавају специфичан однос, данас, Немачке и Намибије, није само спроведен геноцид над Хереро и Нама народима, већ и рецепција истог у Немачкој – од периода Вајмарске фасцинације колонијализмом и црначком културом, међуратним амбивалентним ставом према колонијалној прошлости, антиимперијалним покретом након 1968. године, па до данашњих дана. Овај злочин предмет је изучавања не само немачке књижевности, већ и историје, етнологије и антропологије, које на различит начин осветљавају читав случај. Книге и Фрај (2002: 7) су мишљења да би циљ јавног говора о геноциду над Хереро и Нама требало да буде порука за будућност, да се тако нешто поново не догоди, чему се супротставља Мохамед Адхикари (уп. 2008) сматрајући да није циљ говорити само о геноциду који се догодио над Хереро и Нама, већ је циљ указати и на оно што је њему и истребљењима других народа претходило, а то је пракса вишевековне колонизације у различитим деловима света.

О немачкој колонизацији на тлу данашње Намибије нема много сачуваних оригиналних сведочанстава која би за ово истраживање била од великог значаја. Сећање на прошлост почива на усменим исказима припадника Хереро и Нама које су у своја истраживања укључили историчари Ферстер, Кеслер и Бива (уп. Ферстер 2010, Кеслер 2015, Бива 2010). Као један од ретких записничара и савременика ових догађаја помиње се британски мајор Томас Лесли О`Рајли, некадашњи војни магистрат области Омаруру који је сакупио усмена сведочанства Африканаца и који је, као члан Криминалног специјалног суда основаног за питање Намибије навео негативне последице колонијалне власти по Африканце. Овај извор значајан је као и *Плава књига (Das Blaubuch)*³⁶ на коју се позивају бројна истраживања колонијалних злочина.

Хорст Гриндер сматра да је „немачка колонијална историја дуго времена у свести Немаца и у писању немачке историје након 1945. године имала споредну улогу” (Гриндер

---

³⁶ *Плава књига* (нем. *das Blaubuch*, енг. *Blue Book – Report on the Natives Of South West Africa And Their Treatment By Germany*, 1918) настала је под окриљем британске војске са циљем да послужи као доказ о злоделима које су починиле немачке колонијалне трупе. Књига се темељи на изјавама директних сведока из редова домаћег становништва. Британци су желели да укажу на неспособност немачке војске која не испуњава своје задатке и да би они били бољи колонијални владари, те да би њима требало да припадну територије које је Немачка пре Версајског споразума имала. Књига је повучена 1926. године из јавности и користи се као доказ да је Велика Британија била саучесник Немачкој у колонијалним злоделима. Немци су, заузврат, објавили *Белу књигу* (енг. *White Book*) у којој су описивали злочине Британаца у колонијама. *Бела књига* није изазвала толико велике последице по Британце колико је *Плава књига* послужила политичким циљевима против немачке империје.

1985: 9), док се у чланку из новина *Jungle World*³⁷ из новембра 2009. године наводи да у немачкој јавности недостаје свест о томе да је Немачка не само постфашистичко, већ и постколонијално друштво и да не постоји култура сећања на жртве злочина немачког колонијализма у Африци, Кини и Пацифику. Фондација странке Зелених „Хајнрих Бел” је 2016. године представила резолуцију странке – „Повести о разноликости: култура сећања у имиграционом друштву” у којој наводе да „злочини немачког колонијализма спадају у најчешће потискиване етапе немачке историје”, да „начин на који као друштво тематизујемо немачку колонијалну прошлост казује много тога о стагнацији немачког друштва”, као и да је „преиспитивање колонијалне историје питање моралне одговорности” (наведено у Асман 2018: 142). Оваквим наводима се супротставља студија Монике Албрехт из 2008. године у којој је она, анализирајући чланке објављене у немачким часописима *Der Spiegel*, *Frankfurter Hefte* и *Merkur* 50-их и 60-их година 20. века указала да о колонијалној амнезији³⁸ у послератној Немачкој не може бити говора. Албрехтова долази до закључка да се о немачкој колонијалној прошлости и почињеним злочинима у земљама подсахарске Африке проговарало, али на различит начин. У часопису *Der Spiegel* постојала је рубрика под називом „колоније“/„колонијална политика“ која се појављивала сваке или сваке друге недеље, зависно од друштвено-политичких догађања у тим земљама. Извештаји из Немачке југозападне Африке стизали су до немачких читалаца преко вести из Јужноафричке Уније (South African Union). *Der Spiegel* је критички извештавао о расистичкој политици апартејда и нарочито немачких досељеника на тлу Немачке југозападне Африке, доводећи у везу тренутна и прошла дешавања у овој земљи са немачким фашизмом. Док је *Der Spiegel* провоцирао немачку послератну јавност критичким ставом према немачкој колонијалној прошлости и последицама исте, часописи *Frankfurter Hefte* и *Merkur* су о овом периоду писали веома нерадо, не изражавајући критички став, већ заступајући идеју о заједничком, европском пројекту³⁹.

Разлог тога да се о колонијалној прошлости није радо говорило може се потражити у чињеници да се период немачке колонијалне владавине ограничава на период од 1884. до 1918. године, што је знатно краћи период владавине у односу на период колонијалне владавине других европских колонијалних сила. Релативно кратко време колонијалне владавине и ћутање о почињеном и са немачке, као и са намибијске стране, омогућило је да се Немачка 60-их и 70-их година 20. века представи као хуманитарна сила која би помогла земљама тзв. Трећег света, односно, земљама у развоју, у које спада и Намибија. Начин помоћи Намибији, која је до 1990. године била мандатна област Јужне Африке, је упитан јер је Савезна Република Немачка (BRD) финансијски подржавала Јужну Африку која је у Намибији, након повлачења немачких трупа, спроводила власт налик колонијалној, док је демократска Немачка демократска република (DDR) подржавала Југозападноафричку народну организацију (SWAPO) и борбу против колонијалне власти. Двоструко вођење спољне политике према, у овом случају, Намибији ставља пред

---

³⁷ <https://jungle.world/artikel/2009/46/39743.html>.

³⁸ Под појмом постколонијална амнезија може се разумети одсуство културе сећања на целокупан период колонијалне владавине или, у овом случају, непроговарање о геноциду над Хереро и Нама народом у некадашњој колонији – Немачкој југозападној Африци, данашњој Намибији.

³⁹ Као пример, Албрехтова наводи чланак у коме Еуген Когон, говорећи о Индији, избегава појединачну кривицу за колонијалне злочине, тврдећи да „није важно да ли је Енглеска или нека друга држава починила злочин колонизације. То је био европски злочин, европска злоупотреба, наша заједничка неправда која нам је дала идеју” (Албрехт 2011: 188).

теоретичаре постколонијалних германистичких студија комплексан задатак истраживања колонијалне прошлости и њеног наслеђа, како у Немачкој, тако и у Намибији.

3. АФРИКА У (ПОСТ)КОЛОНИЈАЛНОМ ДИСКУРСУ

Европа је, служећи се расизмом као идеологијом, конструисала „нецивилизованог, примитивног Другог” ког је требало цивилизовати и спасити. То је била ментална база за то да колонијализам буде прихваћен од стране припадника колонизаторског народа, али се на основу многобројних примера увиђа да је расистички и стереотипни став према тамнопутим људима и те како присутан у савременом дискурсу. Африка је континент богат културама, језицима, религијама, фантазмагорично место о коме Европљани сањају, али, исто тако, „ожиљак на савести света” (Фергусон 2006: 2). Иако је глобализација омогућила бољу умреженост савременост света, што би са собом донело и разбијање стереотипних представа о ономе што се у време активне колонизације означавало као Друго, појму Африке се и данас придружују бројне асоцијације које представљају супротну страну онога што карактерише регуларне политичке, привредне и социјалне односе унутар западњачког света и то захваљујући медијима, политици, образовном систему, језику и мањку јавних дебата о колонијалној историји. Тако су прећутани многи злочини које су светске силе починиле током 19. и почетком 20. века. Чак и када су они поменути, приказ потиче из перспективе колонизатора и ограничава се на приказ појединих догађаја из прошлости ван афричког, односно, само њеног северног дела, што доприноси појачавању слике да је „Африка континент без прошлости” (Кабрал 1965: 64), чиме се она изнова деперсонализује и постварује.

Африка је у 21. веку поново откривена као тамни континент што омогућава да се изнова открију „белина и светлост западне цивилизације” (Меклин 1993: 7). Јужноафрички антрополог Сурен Пилеј тумачи савремено поимање Африке као различитост у односу на изграђен западњачки идеал и наводи да је „наша афричка локација назив за заосталост која је означена разликом која указује колико не одговарамо идеалном” (Пилеј 2011: 1). Слици Африке придружују се привредна и социјална криза, па је тај стереотип заступљен у светским медијима. „Уколико анализирамо медијске извештаје уочићемо да се понављају репортаже о једном континенту који обележавају глад, ратови и потлаченост. Африка се може означити као континент са шест К – конфликти, криминал, корупција, катастрофе, болести (нем. Krankheiten) и место прања новца (Kapitalflucht)” (Гронемајер и Ромпел 2008: 10). Зоран Ћирјаковић потврђује да Африка има лош имиџ у Европи који је последица различитих интереса и мотива (Ћирјаковић 2011), те да многи медији Африку користе као синоним за антимодерно или предмодерно, „као опасност и страшило које је истовремено далеко и довољно близу да може да угрози евроцентрично схватање глобалне модерности” (исто). Тако настаје идеја о Африци као месту опасности које прети да уруши темеље западњачког просветитељског друштва.

Тема опасности која настаје приликом додир са људима са афричког континента је у другој декади 21. века испунила ступце бројних новина које извештавају о таласима миграната који би урушили стабилност европске културе и европског друштва. Приметно је да је и данас присутан и изражен расизам који се базира на уверењу о нижој, па и, недовољној вредности тамнопутих људи. Лингвиста и истраживач Готлоб Адолф Краузе је 1875. године уочио да постоје две врсте црнаца – они који постоје у књигама и главама

Европљана и они који се налазе у Африци. Заједнички им је само назив који подсећа на афрички континент, у главама Европљана и данас означен као таман, замрзнут у давним временима, те стога, заостао и опасан, али исто тако фасцинантан. Градоначелник Торонта је 1987. године, пре путовања у Африку, изјавио да већ види себе у једном лонцу са кипућом водом, док око њега плешу урођеници (уп. Волрад 2005). Иако је Африка од половине 20. века атрактивна туристичка дестинација за Европљане, она суштински остаје њима непозната, из чега произилази страх према људима тамне коже што, како раније, тако и у новије време, резултира насиљем и сукобом између тзв. белог и црног човека.

Док савремени медији злоупотребљавају исказано насиље као оправдање за доминантност расизма у савременом европском и америчком друштву, утолико се колонијални злочини почињени од стране великих сила прећуткују. О немачком колонијализму и геноциду над Хереро и Нама⁴⁰ се веома мало говори у оквиру светске академске заједнице. У савремено доба се још увек недовољно и невољно говори о расизму као идеологији у служби одржавања глобалне неуједначености и асиметрије моћи. Посматрано са данашње тачке, Африка као континент богат различитим језицима, културама и пејзажима у фантазији је аморфна земљана маса, а њени становници одговарају представама Европљана које одговарају приказима Африканаца на разгледницама, у путописима и књигама. Тако Африка остаје фантазија коју карактеришу нестварна природа, дивље животиње, и величанствен залазак сунца над степским пределима. Гронемајер и Ромпел наводе да на таквим сликама које се преносе путем медија често могу видети домороци одевени у традиционалну гардеробу чиме се поручује да су Африканци „сиромашни, али срећни“ (Гронемајер и Ромпел 2008: 12), што, изнова, отвара могућност рађања идеје да би ти људи требало да живе богатије, те да је неопходно да се бели човек изнова умеша како би допринео благостању црног човека. Иза маске онога што је некада била цивилизаторска мисија, а данас се означава као помоћ земљама Трећег света, крије се интерес искоришћавања радне снаге и природних богатстава Африке.

3.1. Африка у немачком (пост)колонијалном дискурсу

Немачки званичници изнели су своје мишљење о оном Другом, тамнопутном, приликом бројних званичких догађаја. Грофица Глорија фон Турн и Таксис изјавила је да се „црнци радо коте“ и да је то „главни разлог њиховог сиромаштва“⁴¹, министар иностраних послова покрајине Бранденбург, Јорг Шонбем, приметио је да „се у одређеним деловима Берлина више не може знати да је човек у Немачкој“ и да је једини начин да они остану у Немачкој тај да се у потпуности прилагоде немачком начину живота⁴², док је ЦДУ представник, Јирген Ритгерс узвикивао парољу – „Деца уместо Индијци!“ / „Kinder

---

⁴⁰ Лицелер (2009: 145) занемарује геноцид над Хереро и Нама и наводи да је први геноцид почињен у 20. веку почињен за време Маји-Маји сукоба (1905–1907). О Маји-Маји геноциду се у академским круговима говори, док се геноцид почињен у Руанди, кога Бенц назива „последњим геноцидом у 20. веку“ (Бенц 2007: 179) у потпуности занемарује у савременом историјском европском (германистичком) дискурсу.

⁴¹ Исечак из емисије Михела Фридмана у којој је гост била грофица Глорија фон Турн и Таксис доступан је на <https://www.youtube.com/watch?v=eelAqRUPbqY> (приступљено 04.02.2021.).

⁴² https://papyrus.bib.umontreal.ca/xmlui/bitstream/handle/1866/24657/Carls_Paul_2019_these.pdf?sequence=2&isAllowed=y (приступљено 04.02.2021.).

statt Inder!"⁴³ када се водила полемика око увођења зелене карте у Немачку.

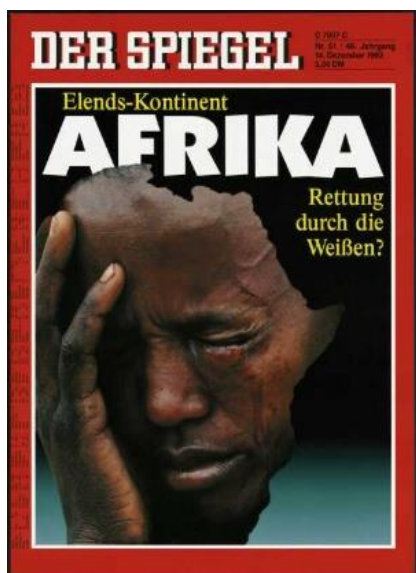
Тео Зомер (уп. 2017) описује у својој колумни у једном од најчитанијих дневних листова *Die Zeit* да је Африка, обележена глађу, ратом, корумпираном елитом и пренасељеношћу, те да наведени проблеми који су афричка свакодневица терају хиљаде људи да се упуте ка Европи⁴⁴, тачније ка Немачкој која се може поистоветити са обећаном земљом за Африканце који „траже мир, слободу и напредак” (исто). Интересантно је да се западна Европа у немачком медијском дискурсу још увек представља као позитиван пример у односу на Африку, чак, као идеал коме би Африка⁴⁵ требало да тежи. „То није изненађење”, наводи Зомер у наставку текста јер „је већ деценијама Африка континент између наде и хорора. То важи нарочито за део испод Сахаре. То је постало Трећи свет Трећег света” (исто). Наведену изјаву не би требало олако схватити узимајући у обзир да она подгрева нетрпељивост према мигрантима из афричких земаља. Сусрет са придошлицама из подручја Подсахарске Африке често се разуме као претња по Запад и тумачи у медијском дискурсу као долазак нових варвара. Талас миграната који су дошли у Немачку узбуркао је немачку политичко-културно-социјалну сцену јер се кроз нетрпељивост према мигрантима открива дугоскривани расизам који, према наводима штампе, брзо ескалира у насиље. Десничарско оријентисани радикали и конзервативци говоре, наочиглед хибридизације културе, о потрази за сопством у мору страности и то откривају паролем: „Африка Африканцима – Европа Европљанима”, иако је европска мигрантска криза настала као последица колонијалних покрета у и оквиру ње спроведених мера које се, махом, спроводе и данас. Афрички мигранти су у савременом дискурсу представљени као опасност по немачке држављане и немачку културу, уређеност и историју јер они долазе са континента који је, посматрано из европоцентричне перспективе, мрачан, неразвијен и опасан, али се, ради испуњења захтева постколонијалне стварности означава као континент, односно, земља у развоју, иако статистички подаци указују на то да афричко становништво живи у јао тешким материјалним условима и умире од глади.

---

⁴³<https://daserste.ndr.de/panorama/archiv/2000/Kinder-statt-Inder-Die-Parolen-eines-gescheiterten-Zukunftsministers,erste7444.html> (приступљено 04.02.2021.).

⁴⁴ Ханс Петер Шварц, биограф Конрада Аденауера, пише у књизи *Нове миграције ка Европи (Die neue Völkerwanderung nach Europa)* да би наредни талас миграције са собом донео не само радне избеглице, већ и економске жртве, као и жртве рата и упозорава становништво Немачке на могући сценарио чиме јача нетрпељивост према Африканцима.

⁴⁵ Када се говори о Африци, углавном се мисли на Подсахарску Африку као регион који је "испао са карте света" (уп. Елис и Хар 2003) и који је метафора за одсуство (Фергусон 2006: 2). Ћирјаковић наводи да је Подсахарска Африка део наратива у коме се инсистира на деглобализацији, дезинвестирању, демонетаризацији, деиндустријализацији, дезинформисању, вечној периферији, неглобализованом континенту (уп. Ћирјаковић 2011).

46

Анализа немачких медија од краја Другог светског рата па до данас, указује на постојање широке палете расистичко-дискриминаторних мустри које се кроз медије активно пласирају реципијентима. На насловној страни часописа *Der Spiegel* из 1992. године стоји наслов Африка – сиромашни континент (Elendskontinent Afrika) уз поднаслов – *Спас од стране белаца? (Rettung durch die Weißen)*, што упућује на неопходност указивања помоћи афричком континенту, односно, на развијање тзв. *хуманитарног колонијализма*. Чак и у овом облику је хуманитарац, односно, онај који доноси помоћ искључиво белац, док је онај ко је у стању очаја и животне угрожености човек црне пути. На примеру Бијафре и масовног умирања њеног становништва услед изгладнелости током краја 60-их и почетком 70-их година 20. века, развила се идеја о пружању хуманитарне помоћи угроженом становништву Африке. Колико је идеја пружања хуманитарне помоћи и солидарности донела доброг, толико је уочљиво да је и она сама постала политички пројекат ради манипулисања масом. У часопису *New Yorker* је 2011. године објављен чланак у коме се директно критикује намера хуманитарне мисије и у коме се она поистовећује са колонијализмом, дефинишући се истовремено као модерни бизнис⁴⁷. Уобличавању слике Африке којој је потребна помоћ доприносе и бројни извештаји којима се потврђује да је, у овом случају Немачка, финансијски помогла земље афричког континента, нарочито земље подсахарске области, те да је тај новац искоришћен за отварање школа, болница, сузбијање зараза и смртоносних болести. Оваква медијска слика Африке доприноси неговању стереотипа да су афрички народи неписмени, прљави, заразни, стога су претња по остатак света. Тако се негује имиџ Африке као „осакаћеног континента” (Реј у Ћирјаковић 2011). Реј наводи да начин на који западне компаније и медији презентују Африку оставља простор за мишљење да је једини континент коме стварно ”иде” Запад. У прилог овој тврдњи иде и запис из лондонског листа *Economist* да

⁴⁶ Фотографија је доступна на <https://www.spiegel.de/spiegel/print/index-1992-51.html> (приступљено 15.11.2020.)

⁴⁷ Текст на енглеском *Alms Dealers* је доступан на страници <https://www.newyorker.com/magazine/2010/10/11/alms-dealers#ixzz1jeJkPOMX>, док се у преведеном облику може наћи на <https://pescanik.net/humanitarni-biznis/> (приступљено 15.12.2021).

је Африка „безнадежан континент“⁴⁸. Анализом медијске слике Африке у немачким водећим листовима⁴⁹ од 2015. до 2022. године може се јасно закључити да су Африканци, као и тамнопути мигранти са Истока представљени као претња по белачку западну Европу и немачко друштво. Након отварања граница 2015. године чиме се мигрантима дозвољава улазак у Немачку, интензивно се говори о њима и њиховим шансама за интеграцију у немачко друштво. Реч „избеглица“ проглашена је за реч 2015. године и њена честа употреба водила је до пораста национализма, ксенофобије и шовинизма. Зигмунт Бауман је у књизи *Странци пред нашим вратима* (2018) анализирао реакције западног друштва на прилив великог броја миграната са југа и истока. Бауман их је упоредио са нежељеним гостима према којима њихови домаћини осећају нетрпељивост зато што о њима имају унапред конструисану негативну слику која се активно промовише кроз медије. До истог закључка дошао је Ашил Мбембе који је у књизи *Политике непријатељства* (2019) анализирао и критиковао концепт демократских западних друштава која почивају на изабљивању земаља Трећег света. Тзв. демократија на тлу Европе дефинисала је себе саму у прошлости као такву науштрб патњи људи из потлачених земаља. Она и данас у име те исте демократије негује, на један софистициран, па и подмукао начин, политике непријатељства, наводи Мбембе (исто). Он сматра да државни апарат некадашњих колонизатора и даље подгрева и одржава расне стереотипе са циљем подизања зидова и продубљења јаза између ја и Други, ми и они, при чему су ти Други, односно, они, заправо, људи који услед глобалне мигрантске кризе беже из својих земаља, некадашњих колонија, и који траже уточиште у западној Европи. Такав систем који производи политике непријатељства на свим нивоима друштва се не сме дефинисати као демократски јер он није изграђен на демократским условима. Мбембе говори о прихватању одговорности Европе за колонијалну прошлост и колонијалне злочине што би као циљ могло произвести боље услове за суживот различитих група људи. Додатно, западна друштва интензивно раде на промоцији негативне слике о оном Другом како би онемогућили ближи сусрет тзв. нежељених тамнопутих (у случају Немачке – црнаца) са Европљанима јер не желе да дође до покретања питања о колонијалној прошлости. Бауман и Мбембе су мишљења да су узроци учесталих таласа миграната са југа и истока резултат фаталних погрешних процена и ужасних војних интервенција Запада о којима се у њиховим медијима једва проговара. Као разлог мигрантских таласа наводе се, стога, јако лоши услови за живот у земљама из којих мигранти долазе. У тексту под називом *13 сигурних земаља*⁵⁰ у оквиру којих се аутори баве тзв. сигурним земљама из којих долазе мигранти, само 5 земаља са афричког континента је проглашено за сигурне – Алжир, Мароко, Тунис, Гана и Сенегал. Закључује се да се веома мали број земаља које припадају афричком континенту сматра сигурним и да су то најпре земље које припадају појасу северне Африке што говори у прилог Фаноновој тврдњи да се северни део Африке другачије перципира од њеног остатка (Фанон 2017: 107). Немири и страх додатно су

⁴⁸ Чланак је доступан на <https://www.economist.com/weeklyedition/2000-05-13> (приступљено 12.01.2021).

⁴⁹ Анализирани чланци потичу из часописа *Die Zeit, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Süddeutsche Zeitung* и *Die Zeitung*. Рад под називом *Südlich des Mittelmeers. Afrika – eine Gefahr für die Festung Europa?* у оквиру кога је анализирана слика Африке и Африканаца у наведеним часописима од 2015. године па до данашњих дана представљен је на конференцији *Interkulturelle Räume. Historische Routen und Passagen der Gegenwart unter besonderer Berücksichtigung des Mittelmeerraums*, у организацији Друштва за интеркултурну германистику (GiG), одржаној у Задру 19-21.04.2022.

⁵⁰ Доступно на <https://www.zeit.de/politik/ausland/2019-10/fluechtlinge-italien-sichere-herkunftslaender-afrika-osteuropa> (приступљено 15.02.2022.).

подгрејани исцрпним извештајима о догађају из 2019. године након што је један црни мигрант пореклом из Еритреје гурнуо под воз младу Немицу и њеног сина. Овај догађај изнедрио је велики број новинских чланака и телевизијских дебата о природи миграната, њиховој културолошкој позадини и (не)могућности интеграције у западно друштво.

Упркос сликама патње, немаштине, глади и сиромашва које се посредством медија шаљу западним реципијентима, немачком становништву је афрички континент једна од омиљених дестинација за одмор, али се не може рећи да је стварни сусрет са афричким културама променио стереотипне представе о њима. Лунт (2017: 58) запажа кроз рад са немачким студентима који су завршили праксу у Западној Африци да многи млади људи који су посетили некадашње колоније мисле, осећају и пишу о тим земљама по колонијалном моделу. Један од могућих одговора на питање зашто је то тако нуде радови (уп. Пенике 2001) у којима су анализирани немачки уџбеници за основну и средњу школу, при чему се дошло до закључка да су стереотипне представе о Африци и те како заступљене у наставном материјалу. Африка је, најпре, представљена као континент без историје који се појављује у камено доба, па тек у 20. веку чиме се брише из свести Европљана идеја о могућем цивилизацијском развоју афричког континента. Идеја о Африци без историје није новијег датума. Хегел је „протерао” афричку историју из западног канона средином 19. века тврдећи у студији *Филозофија историје* да је Африка састављена из три дела од којих северни део припада Европи, други део припада Азији, а трећи представља саму Африку која нема своју историју и не може се сматрати делом света (Хегел 2011: 117). Живот људи је приказан поједностављено, као традиционалан и сиромашан. Само је Египат представљен као развијен, напредан, сличан белачком свету чиме се он изузима са афричког континента. То одговара представи о постојању беле и црне, односно, развијене и неразвијене Африке. Франц Фанон наводи да „се Африка дели на бели и на црни део [...] Африка јужно или северно од Сахаре не успева да прикрије тај латентан расизам. На једном месту се тврди да бела Африка има хиљадугодишњу културну традицију, да је медитеранска, те да је продужетак Европе, да спада у грчко-латинску културу. На црну Африку се гледа као на неку инертну, бруталну, нецивилизовану...дивљу област” (Фанон 2017: 107).

Да су расни стереотипи још увек присутни говори и то да је међу децом школског узраста популарна песма *Десет малих црнцића* (*Zehn kleine Negerlein*) у којој је опевана неспособност тамнопуте деце да се снају у западњачком свету и да им је боље да се врате у Камерун⁵¹. Позната немачка издавачка кућа књига за децу, Песталоци (Pestalozzi), у својим издањима још увек користи термине попут „урођеници” и „племе” уместо термина „народ”, односно, „домаће становништво”. Бехаус-Герст (уп. 1997) примећује да се у салонима намештаја широм Немачке могу пронаћи мале фигуре које приказују Африканце као слуге и/или просјаке.

---

⁵¹ Ова дечија песма се завршава строфом – Десети је био мудар, вратио се у Камерун и нашао себи жену (Das zehnte das war schlau, es ging zurück nach Kamerun und nahm sich eine Frau) што буди идеју о неприпадању европском (немачком) друштву. У многим уџбеницима, како наводи Пенике (уп. 2001), тематизује се рана удаја/женидба афричке деце иза које следи тежак живот у сиромаштву.

На фотографији се налази фигура црног дечака који у руци држи корпу од прућа са прорезом за новчане донације. Овакве фигуре су биле постављене у католичким црквама, а покретао их је унутрашњи механизам према коме би се глава црног дечака покретала напред и назад, као знак захвалности због убаченог новчића. Овакве фигуре су се називале „Црнац који клима главом” (нем. Nicknegger)⁵².

Често се ради о антиквитетима с почетка 20.века, али се и данас те фигурице производе. У немачком језику је често употребљавана фраза – *Нисам твој црнац! (Ich bin doch nicht dein Neger!)* што асоцира на конструкт Африканца који служи белог господара. Веома популарна црна чоколада на немачком тржишту носи назив *Sarotti-Mohr*, при чему је *Mohr* једна од најстаријих немачких ознака за црнца, а потиче од грчке речи *moros* која значи глуп, безбожник. Актуелне су дебате да ли би овај бренд требало да промени име при чему се све чешће чује глас оних који сматрају да бренд не би требало да се ставља у расистички концепт. У Аугсбургу је 2005. године организована четвородневна изложба под називом *Афричко село* (енг. *African Village*) која је сећање на људске зоо-вртове, односно, изложбе извела из сенке заборавља у немачку јавност која је ову изложбу прогласила догађајем који заговара примитивну слику црних људи. Немачку јавност узбуркао је забавни-документарни шоу *Као дивљаџи – Немци у жбуњу* (нем. *Wie die Wilden – Deutschen im Busch*, 2013) који је пратио путовање три немачке породице у Того, Намибију и Индонезију како би искусили како живе афричка племена. Након приказивања овог серијала узбуркале су се оптужбе против самог формата, његове теме и начина приказивања обе стране јер се наглашавало да су Африканци дивљи, заостали и примитивни, док су Немци супротност.

⁵² Фотографија је доступна на <https://www.pinterest.de/pin/483433341232672518/>, (приступљено 01.01.2022.).

Против ове стереотипне представе о Африканцима која је и даље присутна у немачком друштвеном дискурсу боре се бројна удружења која имају за циљ учвршћивање црначког идентитета у белачком окружењу. Једно од најзначајнијих удружења је ADEFRA (AfroDEutsche FRauen)⁵³, основано средином 80-их година 20. века, са циљем да се пружи подршка црним женама и мелескињама. Афронемачке активисткиње Маи Ајим и Катарина Огунтоје покренуле су 1984. године пројекат „Признати боју. Афронемачке жене на трагу њихове историје” који је доказао да афронемачка историја не почиње након 1945. године, већ се њени корени вежу за период колонијалне историје Немачке. Афроамеричка списатељица и активисткиња која је више од деценије предавала на Слободном универзитету у Берлину увела је термин афро-немачки као ознаку која се може односити на све тамнопуте, без обзира да ли је један или су оба родитеља црни (Бехаус-Герст 1997: 15). Поред наведених, истичу се у свом раду бројне организације којима је доба интернета омогућило да пруже отпор монопољу белачког друштва при неговању класних разлика.

3.2. Немачке (пост)колонијалне фантазије о Африци

Корени оваквих идеја о Африци и тамнопутим Африканцима настали су, према Хани Арент као „нужно објашњење за људска бића која ниједан Европљанин или цивилизован човек није могао да разуме” (Арент 1998: 190). Према њеном гледишту, раса је била одговор на монструозност Африке – континент насељен и пренасељен дивљацима – и објашњење лудила које их је обузело (исто). Расистичке представе о тамнопутим Африканцима могу се потражити у колонијалној прошлости и уз њу везане фантазије о новом почетку за немачки народ. Традиционалне расистичке представе допуњују се идејом о варварима и паганима, што омогућава прелаз мисионарско-хришћанског похода у колонијално освајање (уп. Гриндер 2004). Немачка царевина је своје колонијалне нападе заснивала на имагинацији да је Африка простор без људи (Raum ohne Volk)⁵⁴, односно на идеји која је у духу свих колонијалних подухвата да поједини народи вапе за својим господаром (уп. Саид 2008), те је на тај начин подгревана чежња за откривањем и настањивањем Африке. Немачки географ, етнолог и антрополог, Фридрих Рацел, био је заговорник теорије о новом животном простору (нем. Lebensraum) за Немце. Иако је свој концепт изложио у делу *Антропогеографија*⁵⁵ (1891) што даје призив чисте географске науке и приступа, анализом поменуте студије се долази до увида да је Рацел био заговорник не само просторне експанзије Немаца на ваневропска тла, већ и идеје о постојању супериорне и инфериорне расе људи. Као такав, био је заговорник расизма и геноцида у име идеје о напретку супериорних бића. Колонијална пропаганда Немачког царства укључивала је у себе идеју о неопходности освајања новог простора за Немце, с тим што би тај нови простор немачка популација населила. Својим радом и оснивањем нових бројних послова на новом тлу доприносила би матичној земљи и саму себе издржавала. Проблем у тој замисли чинило је присуство домородачког становништва. У случају Немачке југозападне Африке, такозвани ”простор без људи” насељавало је око

⁵³ <http://www.adepra.com/>

⁵⁴ Слоган „Простор без људи и људи без земље” (нем. Raum ohne Volk und Volk ohne Raum) користио се у време након завршетка Првог светског рата, у периоду када се будиле идеје о враћању немачких колонија. Конрад Аденауер је организовао изложбу под овим називом 1928. године у Келну коју је посетило више од 5.000 посетилаца.

⁵⁵ Ratzel, Friedrich: *Anthropogeographie*, Charleston: Nabu Press, 2010.

200. – 300.000 домородаца. Немци су, према плану колонизације, а имајући у виду тзв. решења концепата становања и постојања Индијанаца, Аборигина и бројних племена на северу Азије и Америке над којима су друге колонијалне силе већ спровеле освајачку политику, сматрали да је њима, као супериорној раси, дозвољено спровођење свих оних мера које би им омогућиле експлоатацију страног тла. Фридрих Рацел, као угледни научник и члан Пан-Германске лиге која је заговарала колонизацију, сматрао је борбу за животним простором борбом за опстанак у којој супериорна сила побеђује слабију. У делу *Политичка географија* (1897) представио је своју идеју о неопходној деструкцији Другог у борби за земљу и допунио је теоријом да је земља без људи ненасељена земља, што, пренесено на раван Немачке југозападне Африке, значи да је „крз убијање и измештање домородаца та земља претворена у ненасељену земљу” (наведено у Линдквист 1996: 146) и да је као таква слободна за нове власнике. Уништење и измештање домородачког становништва не би било могуће без агресивне колонијалне праксе која је почивала не само на идеји о војној надмоћи, већ и расној.

Историја расизма у Немачкој датира још из периода када су информације о афричком континенту потицале од истраживача који су путовали по афричком континенту. Африка је у фантастичком дискурсу 19. века важила за континент који у субсахарском делу, прекривеном тропским шумама и степама, настајују људи који су остали заробљени у каменом добу, у нечему што се може означити као изворно окружење (уп. Фидлер 2005). Први немачки мисионари, припадници Рајнског мисионарског друштва, отпочели су мисију ширења хришћанске вере у јужној Африци још 1820. године, али се идеја мисионарства временом, под утицајем дарвинизма, изменила, па је до немачког становништва стизао глас да су народи на тим просторима примитивни, те су се често означавали као подљуди или бабуни. Приметно је да су током Бизмаркове владавине конзервативци и либерали били уједињени у напорима да оправдају колонијалну експанзију Немачке и да су били заговорници негрофобије. Немачки лекар, др Килц, написао је 1910. године да су сви они, па и мисионари, уједињени у мишљењу да „црначка душа није онаква какву бисмо је ми желели или каква нам је потребна. Из овог убеђења се изводи наше овлашћење да утичемо на црначку душу и да је скренемо са досадашњег тока њеног развоја” (Мамозаи 1989: 283), чиме се легитимише физичко и психичко насиље које су колонијалне трупе спровеле над афричким народом. Сезер цитира Карла Сижеа, аутора *Огледа о колонизацији*, при чему он наводи да су се нове земље показале као погодно поље за „жестоке индивидуалне активности које би се у метрополама судариле са извесним предрасудама [...], а које би се у колонијама могле одвијати слободније. [...] Тако колоније [...] могу служити као сигурносни вентил модерног друштва” (Сиже у Сезер 2015: 41). Показује се да је колонизација могла бити схваћена као легитимни процес испољавања потиснутих деструктивних нагона који су се, у то време, оправдавали знатижелошћу, супериорношћу или научним постигнућима. Цимерман (уп. 2003) сматра да су почињена антрополошка истраживања у немачкој колонији на тлу Африке учврстила пут колонијалном насиљу које је укључивало затворе, борбе и концентрационе кампове. Циљ антрополошких истраживања било је оправдање колонијалних подухвата кроз свођење Другог на објекат. У организацији Берлинског друштва за антропологију, етнологију и праисторију (нем. BGAEU) коју су чинила еминентна имена тадашњих академских кругова уприличена је Берлинска колонијална изложба 1896. године са циљем да се немачком друштву укаже на постојање другачијих, примитивних народа без културе и историје. Замишљено је било да се у ограђеном

простору приказују доведени домороци (106 одраслих људи) у традиционалној одећи коју су за њих осмислили Немци. Занимљиво је да су они то одбили што је изазвало негодовање организатора. Додатно буди интересовање и чињеница да је представник Хереро заједнице, Семјуел, послао свог сина Фридриха на ту изложбу сматрајући да је то добар начин да се дође до дипломатских преговора са Немцима. Људске изложбе, односно, људски зоо вртови попут овог били су један од видова забаве у европским градовима крајем 19. и почетком 20. века. Они би будили људску знатижељу и пружале увид у начин живота домородачког становништва смештеног у импровизовано село налик оном из кога потичу са циљем да се увидом у такав нецивилизован начин живота оправдају колонијални походи. Исте године је у Белгији, у предграђу Брисела, организована изложба људи доведених из Конга. Изнад улаза на изложбу коју је током прва два дана посетило око 40.000 посетилаца писало је на месинганом знаку: „Белгија доноси Конгу цивилизацију” што јасно показује намеру организатора да нагласи разлику између белог и црног човека, Европљанина и тамнопутог Другог. Колонијална антропологија је промовисала исту мисао путем бројних плаката на којима су илустративно приказани представници не само Африканаца, већ и Индијанаца, Ескимима и домородачких племена Аустралије и Азије.

Идеја о супериорности белог човека била је агресивно промовисана на европском тлу. Као једне од највећих људских изложби могу се издвојити Бечка ашанти изложба 1896. године која је послужила као основа литерарног текста Петера Алтенберга (Peter Altenberg, *Aschantee*, 1987) и Париска колонијална изложба 1931. године. Званично последња људска изложба одржана је у Бриселу 1958. године.

⁵⁶ Фотографија је доступна на <https://www.dw.com/de/völkerschauen-und-menschenzoos/a-60346484> (приступљено 16.03.2022.).

Други називи за ову врсту забаве били су и изложба дивљака, изложба народа, изложба знатичељника и етнографске изложбе⁵⁷. Карл Готфрид Хагенбек био је један од водећих организатора оваквих изложби, те се и данас његово име налази као саставни део имена многих циркуса и зоо вртова. Људске изложбе биле су инспирација за настанак малог броја књижевних дела⁵⁸ у којима се критикује овакав начин поступања према људима.

Плакат за Бечку изложбу 1896. године⁵⁹.

Осим изложби, књижевних дела и других писаних трагова који су будили машту и раширивали стереотипне представе о Африканцима, немачки научници су спроводили бројна истраживања на њиховим телима. Након устанка Херера и Нама забележена је велика светска трговина људским остацима који и данас представљају велики проблем за решавање односа између Немачке и Намибије⁶⁰. Два највећа колекционара били су Рудолф Виршов, оснивач Патолошког института и Берлинског друштва за антропологију, етнологију и праисторију и Феликс фон Лушан, кустос Етнолошког музеја који су издавали специјалне захтеве везане за предмете које су желели у својим колекцијама.

⁵⁷ На интернету је доступан документарни филм о људским изложбама под називом „Дивљаки” у људским зоолошким вртovima (2017) у режији Бруна Виктор-Пујебеа и Паскала Бланшарда. Линк ка филму <https://www.youtube.com/watch?v=Gt1epI9BvLg> (приступљено 15.05.2022.).

⁵⁸ Издваја се критика коју је Франц Кафка упутио кроз своја дела *Црнац на светској изложби* (*Weltausstellungsneger*), *Извештај за академију* и *У кажњеничкој колонији* након посете једној таквој изложби у Прагу 1911. године. Он је записао да „црнци који су део светских представа најозбиљнијег лица изводе шале које одушевљавају европску публику, као и обичаји и традиција Африке” (*Franz Kafka: Nachgelesene Schriften und Fragmente II*. Hg. von Jost Schillemeit. Frankfurt am Main 1992). Давид Симо је навео да се дело Франца Кафке не може читати у постколонијалном светлу, али да представља зачетак интеркултурног размишљања, иако је друга страна нема у његовим текстовима (уп. Симо 1999а).

⁵⁹ Фотографија је доступна на <http://www.m-media.or.at/gesellschaft/menschenzoos-in-wien-wir-durfen-nichts-anziehen/2012/11/12/index.html>, преузето 01.09.2020. године.

⁶⁰ Требало би нагласити да трговина људским остацима није изолована појава, већ је карактеристична за све земље које су у свом поседу имале колоније на ваневропском тлу.

Осим бројних костију које су допремљене у Немачку, донешено је, око двадесет лобања које су припадале палим борцима Херера и Нама. Према извештају одељења за људске остатке берлинске болнице Шарите⁶¹ у којој су се до 2014. године налазиле лобање, наилази се на податак да је већина лобања отворена. Сумња се на то да је мозак вађен ради научних истраживања. Ханс Фиршов и Паул Бартелс из болнице Шарите спроводили су истраживања како би утврдили расне разлике између Немаца и афричких домородаца.

Приметна је промена у начину проучавања остатака. До почетка 20. века примерци остатака су фотографисани на афричком тлу и служили су као доказ немачке надмоћи над урођеницима, док се након тог периода уочава потреба за наглашавањем расних разлика. Из овог периода издвајају се две публикације које обрађују тему расних разлика. Прва, под називом *Рехоботски Бастарди и проблем копилаштва код људи*⁶² (1919) дело је Еугена Фишера, а друга студија издата је под називом *Расно-анатомска истраживања на 17 глава Хотентота*⁶³ (1914). Изучавање маларије од које су често оболевали припадници немачке војске и могућности њеног излечења било је погодно тло за настанак бројних извештаја у којима се говори о штетном утицају домородачког становништва на досељенике. Немачки научник и главни лекар у колонији Камерун, Ханс Циман, објавио је 1910. године књигу под називом *Препоруке за неопходно острањивање домородаца из Дуале из непосредне близине Европљана*⁶⁴ проистекле из његовог *Приручника за тропске болести*. Циман је закључио да су у крви 1635 Африканаца пронађена инфективна тела и да је једино решење одстрањивање домородаца из близине Европљана. Важно је напоменути да је Циман одбио могућност давања кинина као провереног средства за борбу против маларије. Циман је навео да је „уочено да је неопходно раздвојити оне који су носиоци паразита од оних који су носиоци културе и који би требало да владају земљом. Просторно удаљавање домородаца који кукају и који су немирни би била велика предност по нервни систем Европљана” (наведено у Бесер 2009: 229). У овом наводу се открива умреженост медицине, економије и колонијалне идеологије која је тежила ка томе да се Други представи као паразит.

---

⁶¹ Извештај је доступан на страници <https://migreval.hypotheses.org/files/2019/11/Human-Remains-and-Violence--An-Interdisciplinary--Journal-Skulls-and-skeletons-from-Namibia-in-Berlin.pdf> (10.03.2022.).

⁶² Eugen Fischer, *Die Rehobother Bastards und das Bastardierungsproblem beim Menschen*, Graz: Akademische Druck und Verlagsanstalt, 1961.

⁶³ Christian Fetzner, ‘Rassenanatomische Untersuchungen an 17 Hottentottenköpfen’, *Zeitschrift für Morphologie und Anthropologie* 16 (1913/14) 95-156.

⁶⁴ Hans Ziemann, *Die Notwendigkeit der Entfernung der Eingeborenen aus der Nähe der Europäer in Duala*.

Да није тајна да се у Немачку доносе лобање домородаца, доказ је и приложена разгледница из тог периода на којој се виде припадници немачке војске како у одређене шкриње пакују уредно очишћене лобање⁶⁵.

Осим уништења оног Другог на разне начине, колонизована земља и њени народи били су плодно тле не само за спровођење експеримената, већ и за задовољавање потиснутих еротских нагона. Колонизоване жене често су биле сексуално искоришћаване. Силовање црних жена од стране дошљака је било толико учестала појава да се усталио и термин за то – *прљава размена* (нем. *Schmutzwirtschaft*/ енг. *dirty trade*). Немачки починиоци овог дела су ретко одговарали пред судом за то. У изнимним случајевима би им суд доделио минималну казну што су домородачка племена сматрала увредом што је био још један од разлога за подизање устанка против немачких колонизатора. Узевши у обзир да је први сусрет белих и црних људи на тлу Немачке југозападне Африке изнедрио одређени број љубавних, ненасилних веза између њих, Немачка је убрзо донела закон којим се забрањује склапање бракова између колонизатора и колонизованих. Кршење донете уредбе би се строго кажњавало, а као пример може се навести случај Карла Петерса који пред судом у Берлину (1897) није одговарао за почињена зверства на афричком континенту, нити за убиство своје црне љубавнице, већ је био кажњен због упуштања у сексуалну везу са њом (наведено у Линдквист 1996: 51).

Заговорник хигијене расе, Фишер, наводио је да би било погубно уколико би се бели човек изједначио са црним јер би тада крв дивљака, мање вредних, ушла у белу расу и ово мешање би резултирало културним падом (уп. Рабуру 1995). Евидентно је да су антрополошке и научне идеје расне и културне хијерархије омогућиле да се убиство домородачког становништва оправдава. Окончање Првог светског рата и потписивање Версајског споразума 1919. године донело је ново поглавље у односу Немачке и колонија које су јој силом одузете. У немачким медијима се време колонизације представљало као „златно доба” и развијала се жал за тим временом, па се тежило оживљавању идеја о поновном колонизовању. Нарочито се тежило усађивању идеје немачком нараштају да је Африка континент без људи, „један празан простор, неописив и ненасељен, један терен који једва чека да буде запоседнут, да добије власника” (Хонолд 2004: 97) који би увео ред у тзв. хаос. 30-их година 20. века биле су популарне друштвене игре попут *Освајамо*

⁶⁵ Фотографија је доступна на <http://taz.de/Fund-in-Hamburger-Uni-Klinik/!5399183/>, преузето 01.09.2021. године.

Африку (*Wir befreien Afrika*), Немачкој су потребне колоније (*Deutschland braucht Kolonien*), Кроз колоније (*Durch die Kolonien*), Фармерски живот у Африци – Колонијална игра (*Farmerleben in Afrika – Ein Kolonialspiel*), као и склапање мозаика, попут Хилгерсовог афричког мозаика, које су служиле индоктринирању младих људи.

На фотографијама се могу с лева на десно видети омоти друштвених игара Немачкој су потребне колоније, *Освајамо Африку* и *Фармерски живот у Африци*⁶⁶.

Осим наведених метода помоћу којих се развијала и подржавала мисао о колонизацији и расној супериорности, писане су књиге и брошуре које су подгревале нетрпељивост према црнцима. У том духу прибележио је Јохан Егмонтс 1923. године да „из мале дивље деце израстају велики дивљаци, односно, одвратни, лоши људи који су искварени” (наведено у Мамозаи 1989: 295). С обзиром на то да је део територије Рајне био насељен француским војницима пореклом из колонијалних држава који су се ту настанили након Првог светског рата, те и мешали са немачким, белим женама, нетрпељивост је досегла тачку кулминације када се повела медијска хајка против тзв. рајнске копилади (нем. *Rheinlandbastards*) која је укључивала брошуре, разгледнице и плакате на којима је писало *Црна срамота* (нем. *Der schwarze Schmach*) и на којима су црни француски војници, па и црнци уопште, приказивани као силоватељи и мучитељи белих жена које ће бели војници морати да спасу. То је водило ка физичком сукобу између немачке војске и француских војника. Поред тога, жене и деца су била изложени учесталом малтретирању и нападима. Дискутовало се о коначном решењу за њих које је укључивало идеју о насилној стерилизацији те деце како „мали мулати не би упрљали немачку расу” (Ел Тајеб 2001: 167). Немачком академском заједницом одјекивала су питања да ли ће немачки народ дозволити да на обали Рајне расту „ниске полуживотиње, сифилични мулати уместо да обалом Рајне одзвања песма лепе, беле, чисте, ментално јаке и здраве немачке деце” (исто). Расну неједнакост и црначку инфериорност истицао је у својим радовима Фриц Ленц, водећи немачки антрополог тог времена, који је у свом делу *Људско наслеђе и расна хигијена* истакао да је црни човек подложнији чулном утиску него Европљанин, да је непромишљенији, да њиме владају нагони због чега често долази до крађа и појаве венеричних болести (уп. Ленц 1932). 1938. године је отворен Хамбуршки колонијални институт са циљем да се оснује колонијални универзитет који би подгревао стереотипне представе о дивљим Африканцима. Осим гласа власти, немачком јавношћу одјекивали су гласови Африканаца кроз бројна удружења која су основана ради помоћи и остваривања права. Издвајају се *Negerbüro/Hafenbüro* (*Црначки биро*) и *Лига одбране*

⁶⁶Фотографије су доступне на страници www.reichskolonialamt.de/spiele/kolonialspiel_1919/kolonialspiel_1919.htm (преузето 15.12.2021.).

црначке *pace* (*Liga zur Verteidigung der Negerrasse*) као део међународног удружења *Ligue de la Defence de la Race Negre* основаног ради добијања помоћи око признавања немачког држављанства Африканцима који деценијама живе у Немачкој или су потомци афричких досељеника за време колонизације.

Долазак Хитлера на власт није значио да ће расистички гласови против Африканаца утихнути, већ да се тежња за освајањем простора усмерила ка континенталним пределима. Може се рећи да је колонијализам напредовао у правцу развијања антисемитизма и данас, антимигрантске политике. Историчар Кум'а Ндумбе тврди у есеју *Шта Хитлер жели од Африке? НС-планови за фашистичко обликовање Африке* да је Хитлер имао план да Африка постане, ако не највеће, онда најзначајније ваневропско тло као проширење немачког простора (Ндумбе у Смит 1986: 127). Нетрпељивост према Африканцима који су живели у Немачкој⁶⁷ је расла, те остаје записано у часопису *The Negro Worker* из априла 1933. године (Бехаус-Герст 1997: 15) да је Геринг наложио да се сви Африканци протерају. Тада почиње веома тежак период за немачке црнце који су били изложени хапшењу и малтретирању од стране немачких власти. Иако је судбина немачких црнаца за време владавине националсоцијализма махом непознаница за немачку јавност, а, самим тим, тема која не изазива велико интересовање⁶⁸, извесно је да су црнци различитих националности страдали у логорима Аушвиц, Бухенвалд и Дахау. Од 1941. године било је забрањено да тамнопута деца посећују школе. Многи дечасти и девојчице, али и одрасли били су насилно стерилисани, те је већина спас од спровођења „расне хигијене” потражила у иностранству. У Бекмановом лексикону из 1940. године налази се под одредницом *Bastard* (срп. копиле/мелез) следећи опис:

„Иако мешанци настали укрштањем расе остају плодни, треба забранити мешање. При мешању раса настају, раније или касније, телесне и духовне мане. Зато је мешање различитих раса у Немачком Рајху спречено Нирнбершким законима [...] код страних раса је мешанац духовно и телесно неуједначен: јеврејски мешанац, црначко копиле” (Бекман 1941: 58).

Ове тврдње поткрепили су извештаји мисионара и евангелиста који су остали на афричком тлу и након завршетка периода колонизације. Из евангелистичког центра у Свакопмунду остаје запис пастора Шмита по коме су „домороци добро третирани, [...] они су попут деце, неразвијени у свим областима, [...] потребан им је бели човек да их води и да управља њима” (Ел Тајеб 2001: 111).

Период након Другог светског рата онемогућио је активно бављење колонијалном прошлошћу, али, с обзиром на велики број тамнопутих Американаца који су у склопу

⁶⁷ Велики број Африканаца се настанио у Немачкој за време трајања немачке колонизације Африке. У то време постојали су амбивалентни ставови унутар немачког друштва о Африканцима, иако су они, својевремено, учествовали у ратовима борећи се на страни Немачке. Многи Африканци су у прошлости долазили на позив немачке владе као професори и учени људи, попут Бонифацијуса Фолија. Број таквих је мали, али се не сме занемарити број Африканаца који је након дуге борбе за папире, ипак добио немачко држављанство након Другог светског рата.

⁶⁸ Неки од изузетака су следећи радови – Lusane C., *Hitler's Black Victims. The Historical Experiences of Afro-Germans, European Blacks, Africans, And African Americans in the Nazi-Era*, New York und London (2003), као и филмови *Pagen in der Traumfabrik – Schwarze Komparsen im deutschen Spielfilm* (2001) и *Black Survivors of the Holocaust* (1997).

савезничке војске учествовали у процесу денацификације Немачке, у немачком друштву су се изнова пробудила расистичка размишљања. Иако су везе између белих жена и тамнопутих мушкараца биле забрањене, процењује се да се из тих мешовитих односа родило око 5 000 деце (Сатјуков/Грис 2015: 85) која су представљала проблем за немачко друштво. У Бундестагу се, марта 1952. године, расправљало о тзв. решењу за ову тамнопуту децу, при чему је било наглашено да је то група која представља „људски и расни проблем посебне врсте”. Наглашено је да се група за одгој младих брине за судбину деце из мешовитих веза којима „нису наклоњени климатски услови у нашој земљи, па би можда било решење да се транспортују у домовину својих очева” (уп. Шелпер 2010). Како би се уверили у исправност овог предлога, у Немачкој су спроведена антрополошка истраживања како би се утврдиле „расне одлике”, социјалне особености и, наводно, нижа интелигенција ове деце. У немачком постколонијалном дискурсу послератног периода присутни су ставови, налик колонијалним, да је црним људима потребна помоћ, те да би бели човек био њихов спасилац. 1956. године су се некадашња колонијална удружења активирала на тлу Африке нудећи тзв. домовинску помоћ (нем. Heimathilfe) немачким исељеницима у Африци, а након тога је следила нова Афричка конференција (1959) на којој се говорило о развојној политици у овом делу света.

Процветом привреде који се означио као „привредно чудо” и наглим порастом стандарда након Другог светског рата, Немачка се етаблирала као сила која ће учи у трку са осталим светским силама и помагати земље Трећег света чиме се колонијални империјализам замењује идејом о развојној политици. У немачкој јавности активирали су се заговорници колонијалног ревизионизма, на челу са Конрадом Аденауером, који су потпомогли развој научне гране африканистике у Немачкој што је омогућило немачкој омладини послератног периода да буду одгајана у традиционалном духу колонијализма. Некадашње колоније су и даље означене термином неразвијене, а као ниво у развоју који би требало достићи важе и даље америчка, совјетска и европска сила. Цивилизаторска мисија развијала се у правцу мисије помоћи неразвијеном и угроженом свету иза које се назирало обрис жеље за експлоатисањем афричких природних богатстава.

До пада Берлинског зида 1989. године у Немачку, нарочито у ДДР, пристигао је велики број Африканаца у склопу солидарног уговора и удружења „Братска помоћ” („Bruderhilfe”). ДДР је, за разлику од СРН, подржавала црне активисте и дезертере из америчке војске и, посебно, борце против апартејда из Јужне Африке. Након пада зида и уједињења Немачке појавили су се протести против тамнопутих Африканаца од којих се, изнова, захтевало исељење из Немачке.

4. АФРИКА У НЕМАЧКОЈ (ПОСТ)КОЛОНИЈАЛНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Таје Селаси, британска књижевница пореклом из Гане, изјавила је 2013. године приликом отварања Међународног Берлинског књижевног конгреса да не постоји афричка књижевност⁶⁹, што се донекле протумачило као потврда мишљења о Африци као континенту без писма. Оно што је она желела да каже овим говором јесте да је ова ознака празан појам који не указује ни на шта конкретно у једној књижевности, већ да је дефинисање једне књижевности као афричне, јужноамеричке, северноамеричке итд. само

⁶⁹ Цео говор Таје Селаси доступан је на интернет страници <https://www.literaturfestival.com/medien/texte/eroeffnungsreden/AfrikanischeLiteraturgibtesnicht.pdf> (приступљено 19.04.2020.године).

начин да се не проговори о комплексности, у овом случају, афричке културе и креативности афричких писаца. Селаси сматра да је неопходност јасног одређења, па и ограничавања различитих књижевности на ову или ону само израз постојања расистичког дискурса мишљења. Селаси је навела пример говора са симпозијума афричких писаца који пишу на енглеском језику одржаног 1963. године у коме се дискутује о томе да ли је афричка књижевност настала у Африци или је то књижевност о Африци? Чинуа Ачебе је био става да је сваки покушај дефинисања афричке књижевности без увида у комплексност афричког света осуђен на пропаст (наведено у Брајтингер 2012), те да је немогуће дискутовати у овим категоријама. Тему јасне поделе на географски условљене књижевности покренули су, између осталих Гете и Саид. Док је Гете још у 18. веку заговарао идеју о „уопштеној светској поезији која се отима националним одређењима“ (наведено у Екерман 1960: 89), Саид је у тексту *Глобализација књижевних студија* (2001) изнео тезу да су традиционални оквири унутар којих одређујемо књижевност на основу географских одредница превазиђени и неприхватљиви данас. Данас можемо говорити о светској књижевности са одређеним темама које се обрађују. Стога ће наредна два поглавља бити посвећена питањима могућности јасног дефинисања немачке (пост)колонијалне књижевности и историјског приступа теми геноцида над афричким племенима током времена колонијалне владавине империјалне Немачке на тлу Африке.

4.1. Немачка (пост)колонијална књижевност

Постколонијална књижевност трага за свим историјским сведоцима светске књижевности који тематизују колонијализам, афирмативно или критички, и анализира сва литерарна документа која су настала као део постколонијалног пројекта (Лицелер 2009: 26). Стога књижевност која тематизује Немачко-намибијски рат (1904–1908) постаје предмет проучавања немачке (пост)колонијалне књижевности која трага за сликом рата и страдања афричких Хереро и Нама племена, како у немачком, тако и у афричком (намибијском) историјском роману⁷⁰ и присуству представа о овом догађају у оквирима наведених култура.

При покушају јасног дефинисања појмова попут „немачка (пост)колонијална књижевност“, „афрички роман“ и „немачки/намибијски историјски роман“ наилазимо на бројне препреке. У претходном поглављу дат је преглед задатака немачких постколонијалних студија у оквиру којих се последњих година интензивно развија област изучавања литерарних дела написаних на немачком језику која сведоче о немачкој колонијалној прошлости.

Врло је тешко дефинисати појам немачке постколонијалне књижевности узевши у обзир да би та књижевност требало да обухвати дела написана на немачком језику која су издата не само у Немачкој, већ и у свим њеним (некадашњим) колонијама у којима немачки језик, или бар неки његов језички варијетет, и даље живи. Потомци Немаца који су се током колонизације настанили на тлу данашње Намибије негују своју културну и језичку посебност кроз улагање у културне споменике и немачке школе широм Намибије што за резултат има веома читану књижевност на немачком језику. Али, где се

---

⁷⁰ Појам афрички роман користи се у раду као заједнички назив за дела настала из пера писаца који потичу са афричког континента без намере да умањи значај дела и писаца из било које афричке културе. У раду ће се у том контексту говорити о намибијском роману написаном на немачком језику у коме се тематизује период колонизације Немачке југозападне Африке и сукоб немачких трупа са племенима Хереро и Нама.

књижевност написана на немачком језику, а издата на тлу Намибије, може сврстати? По месту издања, а то могу бити Свакопмунд или Виндхук, та књижевност је део намибијске књижевности, али се због језика на коме је написана може сматрати делом стране књижевности на немачком језику (нем. deutschsprachige Auslandsliteratur)⁷¹ (уп. Ритер 1979). Такође, многи намибијски тамнопути интелектуалци су се школовали у немачким школама и пишу на немачком језику о колонијалној прошлости своје земље, па се мора поставити питање да ли је то дело плод афричке књижевности или је то, пак, део енглеске, немачке или француске језичке заједнице, односно, заједнице колонизатора чији је језик остао доминантан у некадашњој колонији. Тримпелман сврстава ова дела под појам „југозападна афричка књижевност” (нем. Südwestafrikaliteratur) (Тримпелман у Кајл 2003: 33), док Табел (1974: 75) користи назив „књижевност југозападњака” (нем. Südwestliteratur)⁷². Нетерзоле (наведено у Кајл 2003: 37) означава ову књижевност појмом „немачка књижевност у јужној Африци” и додаје да она припада тзв. периферној књижевности која се развија далеко од центра, али негује традицију центра⁷³. Након што се Намибија изборила за независност ова књижевност се може назвати „немачко-намибијска књижевност”, аналогно са другим страним књижевностима на немачком језику, попут немачко-бразилијанске књижевности⁷⁴.

У Намибији је сећање на колонијални период кроз књижевно стваралаштво веома живо, те се јавља као учестали мотив у књижевности, али се назив колонијална књижевност не може применити на књижевност коју пишу немачки Намибијци (нем. Südwest). Због тема у оквиру којих се обрађује колонијална прошлост Немачке, ова књижевност би се могла окарактерисати и као немачка колонијална књижевност, што указује на неопходност (ре)дефинисања појма колонијална књижевност јер се она може односити и на књижевност насталу за време трајања времена колонијалне власти, али и на књижевност која тематизује период колонизације, а која је настала знатно након њега. Бенингхоф-Лил (уп. 1983) наводи да је колонијала књижевност она књижевност настала између 1884 и 1914. године и да би требало раздвојити немачко-намибијску књижевност од колонијалне књижевности настале у периоду између 1884 и 1920. године, иако се поједини наслови настали у време колонизације изнова штампају, док Вармболд (уп. 1982) наводи да је немачка колонијална књижевност она књижевност која тематизује област немачких колонија. Јасно је да се, упркос бројним дебатама о терминолошким одређењима немачке (пост)колонијалне књижевности, може рећи да су дела намибијских Немаца настала након Другог светског рата први ступањ развоја немачке постколонијалне

---

⁷¹ Ритер наводи да страну књижевности на немачком језику одликује писање на немачком језику и , у складу са тим, развијање одређених компетенција као што је билингвалност. Ова књижевност настаје изван граница Немачке, Швајцарске или Аустрије, а њени аутори су немачког порекла, имигранти или егзиланти који чине део немачке мањине у оквиру неког другог друштвеног миљеа.

⁷² Термин „југозападњаки” (нем. Südwest) користи се како би се означили немачки Намибијци, односно, потомци немачких досељеника у Намибију током периода колонизације.

⁷³ Немачки досељеници у јужну Африку били су представници културе којој припадају и коју је требало да представе у далеким крајевима. Мит о немачким досељеницима неговали су кроз фикционалне текстове у којима су говорили о жељи за откривањем и освајањем нове земље.

⁷⁴ Дела немачких аутора у којима се тематизује Намибија не спадају у групу немачке стране књижевности, па чак ни дела која припадају правцу немачке колонијално-ревизионистичке књижевности. Такође, дела писаца који су привремено настањивали Немачку југозападну Африку за време периода трајања колонизације не припадају одредници немачке стране књижевности. Проблематично је јасно дефинисање књижевности настале на немачком језику у Намибији до стицања њене независности управо због сложених историјских превирања на тлу данашње Намибије.

књижевности. Намибијска, али и друга дела написана на немачком језику и на афричком тлу, ретко су доступна и позната немачкој читалачкој публици. Разлог се може крити у томе што ти писци објављују углавном на тлу Африке и немају развијен маркетиншки план за пласирање својих дела на друге континенте. Последњих деценија се међу немачким теоретичарима постколонијалних студија издваја Манфред Лојмајер који предано ради на представљању афричких савремених писаца и њихових дела немачкој публици. У збирци интервјуа са афричким писцима под називом *Размена речи/Разговори* из 2002. године Лојмајер не само да представља њихова дела, већ и расветљава ставове афричких писаца о (пост)/(нео)колонијализму, последицама истог, проблему језика на коме пишу и значају оралне традиције за њих. Кроз чланак *Старо је прошло* Петер Рипкен износи своја запажања о струјањима унутар књижевности потекле из пера писаца са афричког тла. Он увиђа да се афрички писци далеко мање баве колонијалном прошлосту у оном смислу у коме се њоме баве европски писци. Афрички писци попут Чинуе Ачебеа, Ахмадуа Куруме, Закеса Мдеа и других проговарају радије о последицама које је колонијална владавина оставила по афричка друштва. Мде сматра да од добијања независности многи писци не осећају потребу да се баве искључиво критиком колонијалних владара (наведено у Рипкен 2009: 15), већ им је важно да пронађу естетску форму која би им одговарала. Тематски пријемчивија су им питања миграције, асимилације, женских права и права црнаца од приказа страдања током колонијалне прошлости. Уочава се мноштво актуелних тема којима су заокупљени писци са афричког тла и закључује се да ће увезивање колонијалне праксе, њеног наслеђа и актуелних друштвених тема покренути ново исписивање светске историје.

Историја развоја (пост)колонијалне књижевности унутар немачке територије на европском тлу открива бројна струјања која су пратила друштвену сцену. Књижевност настала за време Вајмарске републике се није могла сврстати у постколонијалну књижевност јер је Вајмарска република била некадашња колонијална држава у још увек колонијалном свету, па су њена унутрашња политика, јавни дискурс и књижевност били обојени фасцинираносту идејама колонијализма. Ракић наводи да је књижевност за време Вајмарске републике преносила како колонијалне, тако и идеје о хијерархији раса што је сврстава у раван пропагандног средства (уп. Ракић 2022) Стога се први корак Немачке ка постколонијалном друштву у периоду постојања Вајмарске републике пре може означити као постимперијални него као постколонијални. Период Хитлерове владавине гурнуо је у запећак интензивно бављење некадашњим колонијама на ваневропском тлу и одредио је курс колонизовања територија унутар европског континента, па се може рећи да је тек период након окончања Другог светског рата донео напредак ка стварању постколонијалног друштва, иако су биле видљиве различите тенденције у две новонастале немачке државе. У послератној Западној Немачкој још увек су живеле идеје о културним разликама међу нацијама, док су покрети за стицање независности широм европских колонија имале утицај на политику сећања у Источној Немачкој која је овој теми приступила на критички начин што је изнедрило прве научне радове и расправе о немачкој колонијалној прошлости. Иако су колонијални и расистички тропи и даље били присутни при представљању Африке и Африканаца у популарној књижевности и масовним медијима, приметно је да је ојачала критичка и антиколонијална перспектива према колонијалној прошлости Немачке која је створила услове за антиимперијално и антиколонијално писање од средине 60-их година 20. века. Дела Макса Фриша, Алфреда Андерша, Петера Вајса, Хуберта Фихтеа, Увеа Тима, Гинтера Граса, као и рецепција

Фанонове антиколонијалне теорије из 1965. године, допринели су развоју књижевног антиколонијалног дискурса који је утицао на редефинисање јавне перцепције колонијалне историје Немачке империје. Бројни покрети 70-их и 80-их година 20. века (Green movement⁷⁵, Black Germans⁷⁶) утицали су на развијање критичке свести немачког (пост)колонијалног друштва које је тек 90-их година 20. века почело интензивније да проучава колонијалну прошлост Немачке империје.

4.2. Немачко-намибијски рат у савременом немачком историјском роману о Африци

У немачкој књижевности која тематизује Африку увиђа се настанак новог правца писања, а то је нови историјски афрички роман. Имајући у виду колико је тешко дефинисати појмове „немачка постколонијална књижевност” и „афричка књижевност”, за очекивати је проблематизовање појма „историјски афрички роман”. У претходним поглављима представљене су недоумице при дефинисању одредница немачка постколонијална књижевност и афричке књижевности, док ће се на овом месту проговорити о природи и (не)могућности писања историјских романа о Немачко-намибијском рату.

Као аргумент за (не)могућност писања правог историјског романа о овом сукобу намеће се чињеница да су директни сведоци тог догађаја одавно мртви, те да би у њихово име говорили њихови наследници чија је морална обавеза чување сећања на своје претке. Агамбен тврди да умрли током Холокауста неће моћи да посведоче о својој страшној судбини, те то постаје морални императив преживелих и њихових наследника (уп. Агамбен 2008). На тај начин би се избегла замка историјског приказивања које је често подложно инструментализацији владајуће класе и у средиште би ставила искуство појединца, малог човека који се, терминологијом Алаиде Асман, може означити као морални сведок (Асман 2011) који ће осветлити (не)подударности званичних и личних историја. Тиме би историја била отворена према садашњости и заштићена од тога да буде коначна и телеолошка (Хачион 1996: 186). Овакво сачувано и даље преношено сећање јесте пример колективног сећања (*mémoire collective*) једног друштва које се, према дефиницији Мориса Албвакса (1966: 21) чува кроз међусобну интеракцију чланова једне заједнице. Ерл (2005: 19) тумачи Албваксов појам сећања као исход „органског сећања индивидуе које се изграђује у хоризонту социокултурног миљеа”, те указује да постоји јака повезаност између сећања једне културе и симбола путем којих се одређена култура представља. Симболички начин сећања јесте и сећање, односно, сведочење кроз књижевност, при чему се књижевност може тумачити као својеврсан архив историјских

---

⁷⁵ Покрет зелених (енг. Green movement) заживео је на тлу Западне Немачке крајем 70-их година 20. века. Овом социјалном покрету који је захтевао корените промене у политичком и друштвеном систему претходила је смена генерација које су чинили учесници Другог светског рата и њихови потомци, као и већа образованост младих људи који су већ кроз студентске протесте 1968/1969. године показали да се боре за промену владајуће структуре и односа моћи у свету.

⁷⁶ Black Germans је назив организације која споводи антирасистичке и антиколонијалне активности од средине 80-их година 20. века, па до данашњих дана. Припадници овог покрета организују демонстрације, међународне конференције и бројне радионице са циље подизања свести о знању, снази и култури црних људи што би им омогућило несметано функционисање унутар (пост)колонијалних друштва. Њихов рад је уперен против тзв. колонијалне афазисе/амнезије јер је њихов циљ указивање како на немачку колонијалну прошлост, тако и да елементе колонијалне политике присутне у свакодневном животу данас.

догађаја, онда када је и малом човеку дато право гласа да говори о прошлости (Анкерсмит 1990: 141).

Пјер Нора налази да „сећање има само два легитимна облика, а то су књижевност и историја”. Нора закључује да су данас границе између ова два облика нејасне, те да је историја постала „наша заменљива имагинација” (Нора 1989: 24). То значи да књижевност има улогу носиоца историјског сећања, али је такође и место могућих инсценација. Ерл се надовезује на ово тумачење и разликује „сећање књижевности” (нем. *Gedächtnis der Literatur*) и „сећање у књижевности” (нем. *Gedächtnis in der Literatur*) (Ерл 2005: 69). Док се појам „сећање књижевности” повезује са појмовима интертекстуалности, литерарног канона и књижевним тенденцијама унутар једног историјског периода, појам „сећање у књижевности” изазива бројне полемике. Углавном је реч о индивидуалним причама које се преносе кроз књижевна дела и која служе као документ о прошлости. Најчешће се ради о потреби да се умрлом омогући да говори или да се оживи сећање на нешто што утиче на садашњост онога ко се сећа. У случају Немачко-намибијског рата требало би се сећати и проговорити о геноциду над афричким племенима, при чему књижевност јасно постаје уметност сведочења⁷⁷. Фелманова (2000: 114) сматра да „књижевност сведочења није пука изјава, већ перформативно ангажовање између свести и историје, чин борбе при прилагођавању интегрисаног домета речи и неинтегрисаног утицаја догађаја”. Књижевност постаје архива сећања на прошлост, али и начин конфронтације са њом. Она омогућава да се прикаже и оно неприказиво, као што су трауматски догађаји. Хинтон (2002: 1) сматра да је књижевност једини медиј путем кога се може проговорити о искуству геноцида, док су историјски романи, према Рисену (2010: 168), најподеснији облик за то. Залцман (2000:29) даје задатак писцу да сведочи о искуствима шока, срама и кривице иако је у немачкој академској заједници после Другог светског рата преовлађивао став о немогућности писања о искуству попут геноцида.

Када се говори о литерарној обради унутар немачке књижевности које би посведочиле о геноциду почињеном на тлу Африке, примећује се извесно ћутање немачких аутора који се у великом обиму баве геноцидалном прошлошћу Немачке током Другог светског рата. Ашил Мбембе сматра да је узрок томе, не само у немачкој књижевности, тај што се геноцид почињен на тлу Африке другачије појми од геноцида у Европи, али и да је Африка и даље у свести тзв. постколонијалног друштва удаљена од света (*apart from the world*) (наведено у Мбембе и Нутал 2004: 351), уместо део света (*a part of the world*). Алаида Асман се донекле супротставља оваквом тумачењу анализирајући неспремност Немаца да се суоче са страхотама након Другог светског рата, што се као стратегија може пренети на раван односа Немаца према колонијалној прошлости. Она сматра да су „равнодушност и одсуство емпатије међу немачким становништвом увежбавани вековима, па и хиљадама година, те су ограничили њихов хоризонт опажања [...] оно што тада није било опажено, зато што људи то нису хтели да

---

⁷⁷ О сведочењу о трауматичним догађајима попут геноцида над Хереро и Нама није се говорило све до Холокауста након чега су се развиле бројне теорије о (не)могућности поимања таквог догађаја и конфронтације са њим. О улози сведока – директних или каснијих генерација или, пак, сведока кроз имагинацију, писано је у књизи Нико не сведочи за сведоке: Култура сећања и историјска одговорност након Шоа (Baer, Ulrich (Hrsg.), *Niemand zeugt für den Zeugen: Erinnerungskultur und historische Verantwortung nach der Shoah*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2000). Иако су све теорије које се тичу могућности сећања и сведочења кроз књижевност настале у сврху суочавања са Холокаустом и последицама истог, у раду ће се оне применити на (не)могућност сећања на афрички холокауст чиме се јасно исказује неслагање аутора са тезом о сингуларности Холокауста. О томе је у раду писано у поглављу 6.

опазе, није могло бити уграђено у сећање” (Асман 2011: 174). Она наводи и да се колонијална прошлост све више приближава како време протиче и указује на то да се „ствари уздижу из заборав” (141) што не би било могуће да нема писаца, научника и уметника који се баве овим проблемом кроз своја дела.

Тумачењу да се о немачкој колонијалној владавини није говорило у немачком друштву супротставља се Лицелер који наводи пример да су немачки историјски романи о колонијалним освајањима били део обавезне лектире у основним и средњим школама у доба Вајмарске републике. Немачко колонијално друштво је поред организације бројних трибина, изложби и презентација подржавало издавање ратних мемоара, путописа и авантуристичких романа са циљем оснаживања идеје о поновном поседовању права на афричке колоније. Једна од главних фигура у романима је фигура Ашкара, тамнопутог колонијалног војника у Немачкој источној Африци, који је постао симбол верности колонијалном господару. Поред Ашкара, у романима се говорило о подвизима заповедника Паула фон Летов-Форбека, познатог по герилској тактици ратовања коју је успешно спроводио у Немачкој источној Африци све до окончања Првог светског рата. Ревизионистички наратив постао је део популарне културе и кроз филм који је био подесно средство за ширење ревизионистичко-колонијалне мисли. У доба Вајмарске републике могу се издвојити два филмска жанра – документарни филм и колонијални играни филм – у оквирима којих се тематизују Африка и колонијална мисао која почива на презентацији Африканаца као дивљака и нецивилизованих људи. У најранијим документарним немим филмовима приказана је неколицина белаца окружених стотинама црнаца, углавном радника, којима бели господар издаје наредбе. Као посебно популарни филмови издвајају се *Господарица света* (нем. *Die Herrin der Welt*), *Имао сам друга* (нем. *Ich hatte einen Kameraden*), *Јахачи из источне Африке* (нем. *Die Reiter vom Ostafrika*) и други у којима се величала улога белог Немца у црној Африци. Многи су окарактерисани као етнографски културни филмови, попут филма *У немачком Судану* (нем. *Im deutschen Sudan*) који су проблематични не само због тога што приказују Африку из угла доминантних стереотипа, већ зато што се позивају на научне (етнографске) основе и представљају извор идеологема на која се надовезао националсоцијализам. Прва филмска остварења кроз која се критикује период колонизације настала су касних 60-их година 20. века и још увек се не може рећи да су стереотипне представе о Африци избрисане из филмског наратива с краја 20. и почетка 21. века.

Из немалог опуса дела насталих у првој половини 20. века у којима се тематизује колонијална прошлост Немачке у Немачкој југозападној Африци посебно се издваја роман Густава Френсенса *Путовање Петера Моора на југозапад* (Gustav Frenssens – *Peter Moors Fahrt nach Südwest*). Брел (2007: 6) сматра да геноцид над Хереро и Нама у немачкој књижевности у периоду од 1904. до 1945. године није био прећуткиван, већ је рат приказан као неопходан, легитиман и исправан чин што води ка тврдњи да је геноцид над Хереро и Нама био присутан у немачкој друштвеној свести за време и након окончања колонијалне владавине, па чак и оправдан као спровођење идеје о културној мисији колонизатора. Брел у својој докторској дисертацији закључује да је „истребљење урођеника у тадашњој књижевности представљен као неопходан елемент природног закона који за циљ има цивилизовање дивљака и стварање једног културно хегемоног друштва” (2007: 11). У Немачкој су се након устанка племена Хереро и Нама против немачке колонијалне владавине појавили бројни књижевни текстови: романи, књиге за децу и младе, мемоари, дневници, као и новински чланци који су се бавили овом темом са

циљем повезивања узрока и последица устанка и оправдања немачког учешћа у истом. Геноцид над племенима Хереро и Нама представљен је као смислен у процесу цивилизовања Других и освајања нове територије. Брел (Брел у Цимерер/Целер 2011: 87) наводи да се у тим делима уочава нит о „искључивања црне Африке и Африканаца из универзума свеопште повезаности” која води порекло још из времена просветитељства. Он уочава да се у текстовима насталим пре Другог светског рата нигде не помиње прокламација генерала Фон Троте о потпуном уништењу, већ да се сам чин анихилације описује поетским изразима попут „драма се одиграла у пустињи Омахехе” (исто). Осим аутора ових дела који су директно учествовали у немачком походу на Африку – као војници, истраживачи или досељеници на афричко тло – у Вајмарској Немачкој настаје велики број дела написана од стране оних који никада нису имали директан додир са афричким тлом. Они су тему колонијалног страдања начинили мотивом тада популарне књижевности. Један од најпопуларнијих немачких писаца тог доба, Фридрих Мајстер који се залагао за преводе романа попут *Острво са благом* на немачки језик, написао је у роману за младе *Мухареро риКарера*⁷⁸ да „рат између белаца и црнаца букти и да тако мора бити све до потпуног решења. Хереро ће се предати или ће бити истребљени, ништа друго није замисливо” (наведено у Цимерер/Целер 2011: 88). Роман Густава Френсена⁷⁹ *Петер Морово путовање на Југозапад. Извештај са бојног поља* (1906) изазвао је велико интересовање међу немачким читаоцима, али и широм света. Роман је продат у великом тиражу (око 500.000 примерака) и преведен је на енглески, дански, шведски и африкански. Занимљиво је да је Френсен дешавања на тлу Немачке југозападне Африке сместио у контекст опште историје и приказао догађаје као природни след историје белог човека кога Други, у овом случају црнац, као и другачија клима животно угрожавају. Порука овог романа би била неопходност уједињења свих Немаца у борби за свој животни простор, чак и по цену истребљења Другог. Закон расе, закон крви, доминантност белог човека и надмоћ еволуције на његовом примеру, смернице су којима се Френсен водио. Закључује се да је у немачкој књижевности у периоду до краја Првог светског рата геноцид над Хереро и Нама приказан као херојски чин немачких трупа, док је након губитка колонија књижевни тон о овом догађају одавао жељу за поновним освајањем ових територија.

Све до уједињења Немачке (1989), у БРД-у и ДДР-у се на различите начине приступало теми колонијалне прошлости Немачког царства. У БРД-у дуго времена није исказиван критички став према колонијалној прошлости, а и када је био, заступан је од стране мањина које на књижевној сцени нису биле препознате. Књига која је наишла на велики одзив читалаца је извештај геолога Хена Мартина под називом *Када је рат идемо у пустињу*⁸⁰, а након тога су уследили бројни путописи у којима се трагало за остацима колонијалне прошлости. Остатке су нашли у архитектури, па се као једно такво дело издваја путопис Ханс-Ота Мајснера *Југозапад-земља снова. Југозападна Африка: Животиње, фарме, дијаманти или извештај*⁸¹, Хилде Алтдорфс под називом *Елдorado за*

⁷⁸ Meister, Friedrich, *Muherero riKarera*, Leipzig: Abel und Müller, 1904.

⁷⁹ Френсен се овим романом сврстао у ред најзначајнијих немачких писаца који су своју популарност одржали и за време Хитлерове владавине пропагирајући националсоцијализам у својим делима. Он је 1912. године предложен за добитника Нобелове награде за књижевност.

⁸⁰ Martin, Henno: *Wenn es Krieg gibt, gehen wir in die Wüste: Eine Robinsonade in der Namib*, Stuttgart: Union Deutsche Verlagsgesellschaft, 1956.

⁸¹ Meissner, Hans-Otto: *Traumland Südwest. Südwest-Afrika: Tiere • Farmen • Diamanten*, Stuttgart: J. G. Cotta'sche Buchhandlung, 1968.

ловце и љубитеље природе⁸². Већ почетком педесетих година двадесетог века се у ДДР-у издвајају документарни романи попут *Црни и бели на Ватербергу*⁸³ позоришног критичара Максимилијана Шлипера. Фердинанд Мај објављује шездесетих година двадесетог века *Олуја изнад Југозападне Африке. Приче из дана Хереро устанка*⁸⁴, док је Мартин Зелбер аутор романа за младе попут *Хендрик Витбои. Борба за слободу у Југозападној Африци*⁸⁵. Дитмар Бец пише књиге за младе попут *Стражар Витбои ратника, Старешина Хереро и Бег са Ватерберга*⁸⁶. Последње бављење писаца ДДР-а овом темом је роман у форми дневника под називом *Усамљен на југозападу*⁸⁷ Јиргена Лескија⁸⁸. Гизелхер Хофман се 1994. године бавио темом масакра над народом Хереро у роману *Тихе ватре. Роман Херера*, док је у Савезној републици Немачкој 1978. године Уве Тим тематизовао овај догађај. Након њега, Герхард Сејфрид је 2003. године објавио роман *Хереро* у коме је, како ће даља анализа показати, опису том догађаја приступио једнострано, односно, искључиво из евроцентричне перспективе. Колонијална прошлост Немачке тематизована је у породичном роману *Невидљива земља*⁸⁹ Стефана Ваквица, у причи о младој Арабели која се 1899. године упутила у Немачку југозападну Африку како би се удала за немачког фармера (*Завијање хијена*⁹⁰, Андреа Палух и Роберт Хабек) и роману *Прозор*⁹¹ Кристофа Хамана . На немачком књижевном хоризонту се почетком 2018. године појавио роман *Олга* Бернхарда Шлинка⁹² у коме је тематизовано освајање Немачке југозападне Африке и масакр над Хереро и Нама. У роману се из перспективе јунакиње Олге полемисало о смислу Бизмаркове владавине и утицају који је идеологија коју је он заступао имала на њеног вољеног, а која се може пренети на раван свих његових савременика који су делили занесеност о освајању далеких простора. Овај роман није стекао популарност попут Шлинковог *Читача*⁹³ из 1995. године што може водити ка закључку да се немачка публика радије бави темом немачког Холокауста, него немачке колонијалне прошлости. Наредне године је о колонијалној прошлости и њеној заоставштини на афричком тлу јавно проговорио писац Кристоф Рансмајер у говору одржаном поводом примања награде Вирт

⁸² Altdorfs, Hilde: *Reiseland Südwestafrika (Namibia), wie ich es erlebte ein Eldorado für Jäger und Naturliebhaber*, Frankfurt: M.R.G.Fischer, 1987.

⁸³ Schlieper, Maximilian Walter: *Schwarz und Weiß am Waterberg*, Schwerin: Petermänken-Verlag, 1952.

⁸⁴ May, Ferdinand: *Sturm über SüdwestAfrika. Eine Erzählung aus den Tagen des Hereroaufstandes*, Berlin: Verlag Neues Leben, 1962.

⁸⁵ Selber, Martin: *Hendrik Witbooi. Freiheitskampf in Südwestafrika*, Hamburg: Rowolth Verlag, 1974.

⁸⁶ Beez, Dietmar: *Späher der Witbooi-Krieger* (1978); *Oberhäuptling der Herero* (1983), *Flucht vom Waterberg* (1989), Berlin: Verlag Neues Leben.

⁸⁷ Leskien, Jürgen: *Einsam im Südwest*, Berlin: Neues Leben, 1991.

⁸⁸ Свеобухватни прикази дела немачке књижевности 20.века у којима се обрађује тема немачког колонијализма у Африци дати су у дисертацијама Wassink, Jörg. 2004. *Auf den Spuren des deutschen Völkermordes in Südwestafrika: der Herero-/NamaAufstand in der deutschen Kolonialliteratur: Eine literarhistorischer Analyse*, München: Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung; Hermes, Stefan, 2009, *Fahrten nach Südwest: die Kolonialkriege gegen die Herero und Nama in der deutschen Literatur (1904-2004)*, Würzburg: Königshausen & Neumann и Keil, Thomas, 2003, *Die postkoloniale deutsche Literatur in Namibia (1920-2000)*, доступно на <https://elib.uni-stuttgart.de/bitstream/11682/5247/1/keil.pdf>, приступљено 18.01.2020.

⁸⁹ Wackwitz, Stephan, *Ein unsichtbares Land*, Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 2003.

⁹⁰ Paluch, Andrea & Habeck, Robert, *Der Schrei der Hyänen*, München: Piper, 2004.

⁹¹ Hamman, Christof, *Fenster*, Göttingen: Steidl Verlag, 2003.

⁹² Више о теми в. Ракић и Огњановић, Приказ колонијалног освајања Африке у роману *Олга* Бернхарда Шлинка, Књижевна историја, Год. 52, бр. 171, 2020, стр. 327-343, [821.112.2.09-32 Шлинк Б.(049.32) <https://doi.org/10.18485/kis.2020.52.171.17>].

⁹³ Шлинк, Бернхард: *Читач*, Београд: Плато, 2018.

за европску књижевност. Делови говора указују на тежак положај афричког домородачког становништва што он доводи у директну везу са колонијалним наслеђем. Минијатуре из говора преточене су у књигу *Лек за смртност. Три приче у знак захвалности*⁹⁴ кроз које је описао догађаје којима је присуствовао током боравка у области Руанде и Конга ради истраживања примата. Најупечатљивија слика са путовања је приказ црне девојчице у жутој хаљини која свакодневно прелази дугачак пут кроз афричку дивљину како би сипала воду у велики канистер и однела је до села, иако су свуда око њих постављене цеви помоћу којих се вода допрема до енглеских, француских и америчких плантажа. Иако се није директно дотакао немачке колонијалне прошлости, његов говор и из њега проистекла књига навели су слушаоце на размишљање о утицају који (је) Запад врши(о) на своје (некадашње) колоније.

Африка је у немачком роману 21. века видљива, сматра Гече (уп. Гече 2003) и то најчешће у форми извештаја, путописа или аутобиографског дела. Приметно је да и данас, у постколонијалном друштву, владају стереотипи који се преносе кроз књижевност па се тако Африка јавља као егзотично искуство. Егзотичност континента потиче најчешће из еротизације континента и његових становника. Томе су допринели бројни романи у којима беле жене доживљавају авантуру са црним мушкарцима при чему су оне потчињене њима. Африка је приказана и као бег из савременог, модерног света, али и место болне колонијалне тематике. У записима о Африци и даље су више присутни митови и стереотипи о Африци и афричким народима, него прави проблеми са којима се они срећу. Потомци црнаца који су почетком прошлог века дошли у Немачку су се асимиловали, па се њихово писање о животу у Африци мора схватити пре као дело фикције, него дело које осликава стварност. Њихова стварност обележена је борбом за признање идентитета и проналажењем свог места у немачком друштву.

Након овог кратког прегледа немачких књижевних дела у којима се тематизује освајање Немачке југозападне Африке, данашње Намибије, уочава се да је колонијални рат приказан само из перспективе немачких војника, те се чита често као извештај са бојног поља (Хермес 2009: 223), у коме се представљају узроци, ток и последице рата праћене глорификовањем јунака и њихових дела. Васинк наводи да је након немачко-француског рата 1870/1871. године рат, односно, ратнички менталитет веома цењен (Васинк 2004: 136). Глорификовање ратних успеха служило је јачању националног идентитета младе немачке нације, па би у том светлу требало да буду интерпретирана дела немачке колонијалне књижевности. У књижевности након Другог светског рата уочава се другачији приступ теми, односно, реалистички стил који је одликовао колонијалну литературу заменио је идеалистички стил савремене књижевности. Јукнавич (уп. 2001) сматра да послератни роман не говори причу о рату, већ је то прича о самом језику при чему се замењује вредност догађаја за њену репрезентацију. Према Гечеу, историјски романи о Африци доприносе развоју афричког дискурса јер обухватају критичко сећање на заборављену немачку колонијалну прошлост, нуде другачији поглед на афрички начин живота и заузимају став према афричком отпору против колонијализма (Гече 2003: 265). Томе се супротставља Бартоломеус Грил (2003: 11) који сматра да Европљанин може имати само европску перспективу на догађаје и да он нема други избор, што указује на неопходност проговарања афричких писаца о заједничком искуству у прошлости

Из наведеног се може закључити да историјски афрички роман изазива контроверзе

---

⁹⁴ Ransmayr, Christoph: *Arznei gegen Sterblichkeit. Drei Geschichten zum Dank*, Frankfurt am Main, Fischer Verlag, 2019.

у садашњем немачком друштву, али и да је непходан јер доприноси изградњи историјске свести о периоду колонизације и омогућава конфронтацију са њим. Кроз њега се осликавају још увек присутни различити ставови немачког друштва о периоду колонизације и његовим последицама и указује се на (не)спремност да се активно говори о поглављу немачке колонијалне историје.

5. КОЛОНИЈАЛНА ПОЛИТИКА НЕМАЧКЕ ИМПЕРИЈЕ НА ПРИМЕРУ НАМИБИЈЕ И (ПОСТ)КОЛОНИЈАЛНЕ ДЕБАТЕ

Иако је са освајањем туђих територија започела још у средњем веку, Немачка је у периоду између 1880. године и Првог светског рата била у фази активне колонизације афричког континента. Немачка је у првом таласу колонизације (1884/1885), након Берлинске конференције, освојила Немачку југозападну Африку (данашња Намибија), Немачки Камерун (данашњи Камерун и део Нигерије), Немачки Того или Тоголанд (данашњи Того и део Гане), Немачку источну Африку (данашња Тангањика, Руанда и Бурунди) и Кјачоу (данашњи Ћингдао). У другом таласу, тачније 1898-99, под вођством цара Вилхелма Другог, Немачка је заузела Немачку Нову Гвинеју (делове Папуа Нове Гвинеје и Микронезије) и Немачку Самоу (данас Независна држава Самоа). Идеју о неопходности поседовања колонија изложио је Фридрих Фабри, директор Рајнског мисионарског друштва у Бармену, још 1879. године у књизи *Да ли су Немачкој потребне колоније?* (*Braucht Deutschland Kolonien?*)⁹⁵. Иако он сам никада није крочио на тло ниједне немачке колоније, тезу о неопходности агресивне колонизације заснивао је на аргументима економске добити и цивилизаторске мисије немачког царства. Формирање Немачког царства водило је ка етаблирању Немачке као велесиле чија се империјална политика сматрала природним наставком националног уједињења. Крајем 19. века остало је још мало парче земље које није запоседнуто, па се Немачко царство укључило у трку за потпуним запоседањем света тражећи своје „место под сунцем“ (*Platz an der Sonne*)⁹⁶.

Процес запоседања колонија није био једноставан јер у почетној фази колонизације већина немачког становништва није била за то. У ту сврху је требало представити освајање будућих колонија тако да изгледа да би колонизација прекоокеанских области била ствар од највећег значаја за развој националног идентитета Царства (уп. Перудин/Цимерер 2011). Кроз пласирање идеје да је учешће у колонизацији још увек неосвојених делова земље учешће у цивилизаторској мисији, велики број грађана је био убеђен у исправност исте. Тако се почела развијати тзв. империјална имагинација која обухвата широк спектар нагона и мотивација ка освајању афричког континента, као што су радозналост ка откривањем непознатог, фасцинација новим и егзотичним, па и еротичним. Географ Ерих Обст обухватио је све наведено појмом *чежња за тропима* (нем. *Tropensucht*), чиме у систем колонизације уводи елемент посебне емоције – одушевљености и узбуђења – која колонизаторе обузима приликом запоседања циљаних простора. Велику улогу у творењу осећаја доминантности над домородачким становништвом подгревали су извештаји географа и пустолова коју су у својим списима

⁹⁵ Цео текст се може пронаћи на страници <https://geschichtsbuch.hamburg.de/wp-content/uploads/sites/255/2016/05/Quelle-Bedarf-Deutschland-der-Kolonien.pdf> (12.09.2022.).

⁹⁶ Израз место под сунцем“ (*Platz an der Sonne*) први пут је употребио Бернхард фон Билон приликом дебате у Рајхстагу у вези са немачком колонијалном политиком. Навео је да Немачка не жели никога да баци у засенак, али да захтевају своје место под сунцем.

откривали до тада белом човеку непозната искуства и културну хетерономност са другог краја света, али су у списе уметали и идеју о немачком национализму⁹⁷. Теорија социјалног дарвинизма на којој је почивало убеђење о супериорности беле расе представљала је културни процес у коме је почињено насиље над домородачким становништвом у име природне селекције. Према овом учењу, јачи ће победити слабије. Уве Тим је у једном од интервјуа изјавио да је основа колонијалне идеологије била дарвинистичка претпоставка да су ти људи, нарочито црни, свакако предодређени да нестану (наведено у Хаман/Мајн 2011: 177). Тако се развило плодно тло за развој и примену теорије расе која је била оправдање за исказану бруталност. Приказивање колонизатора као супериорног и одабраног човека спрам дивљака служило је легитимизацији њихових дела што је у супротностима са просветитељским вредностима на којима је почивала немачка култура. Кинг (2004: 103-4) наводи да је империјализам идеју о раси идеологизовао, политизовао и биологизовао кроз (псеудо)науку. Томе се придружује Фукоово становиште да су билошки расизам и теорије еволуције предуслови који ће оправдати убијање (Фуко 2004: 256), односно, да су псеудонаучне теорије омогућиле да се идеја о расној супериорности сматра научно заснованом и применљивом на домородачком становништву (Смит 1986: 150). Може се закључити да су наука, антропологија, књижевност и култура хранили психологију доминације што је омогућило теорије расе и културне супериорности које воде у правцу дехуманизације колонијалног субјекта⁹⁸.

Колонизација Африке подразумевала је изграђен систем знања базиран на истраживањима, разрађеној картографији, те детаљним планом о искористивости тих области. У циљу освајања територије била су допуштена сва средства, па је конститутивни елемент колонијалне владавине било насиље, тврди Мбембе (2016: 170). Карл Петерс, представник немачке империје у Источној Африци, убио је велики број црнаца за које је написао – „Црнац је рођени роб коме је неопходан његов господар као што је пушачу опијума потребна његова лула. Он је лажљив, склон лоповлуку, лош, подмукао”. Касније је оставио запис о својој методи уз помоћ које је владао – „Покушао сам да улијем страхопоштовање Масаима кроз паљење шума, паљењем светлећих ракета, кроз свако могуће застрашивање, али сам уочио да дивљим синовима степе само хици двоцевки, примењени на њиховом сопственом телу, помажу у томе да постану послушни” (наведено у Мамозаи 1989: 34). Генерал Фон Трота, истицао је често да је на основу искуства закључио да црнац не поштује повластице, већ само примену бруталне силе, да је окренут себи, неверник и варварин (наведено у Пол 1991: 274). Попут Петерса и Фон Троте, многи

---

⁹⁷ Пруски географ Хајнрих Барт био је предводник бројних немачких експедиција у Африку и путописац. Издвајају се путописи Герхарда Ролфа (G. Rohlf, *Quer durch Afrika: Reise vom Mittelmeer nach dem Tschad-See und zum Golf von Guinea*, Leipzig: Brockhaus, 1874) и Густава Нахтигала (G. Nachtigal, *Sahara und Sudan: Ergebnisse sechsjähriger Reisen in Afrika*, Berlin: M.V.H., 1879-89) који су указивали на различитости међу Европљанима и домородачким становништвом сврставајући домороце у неразвијени део света. Своја запажања мерили су параметрима који не важе у оба друштва. Оба извештача тумачили су домороце као недовољно развијене јер њихов свет не почива на научном прогресу који, пак, почива на рационалном, мерљивом и линеарном времену. За разлику од њих, Лео Фробенијус (L. Frobenius, *Und Afrika sprach: Bericht über den Verlauf der dritten Reiseperiode der Deutschen Innerafrikanischen Forschungs Expedition in den Jahren 1910-1912*, Berlin: 1912) осветљава национални идентитет домородаца за време и након немачке колонизације. Наведена дела су значајни архив научних података, али се истовремено могу тумачити као авантуристичка прича, аутобиографија и документовање немачко-афричких веза у политички турбулентном периоду.

⁹⁸ Више о теми в. Јанг (2012) и Линдквист (1996).

немачки генерали сматрали су за успех потпуно уништење непријатеља. Генерал Лојтвајн, први управник у данашњој Намибији, објаснио је да се у Немачкој сматра успехом искључиво тотално уништење (нем. Vernichtung) непријатеља, никако једноставна победа над њим (наведено у Валах 1967: 129), што је требало да служи као оправдање за примену физичке и оружане силе против урођеника.

Спровођење немачке колонијалне политике одликује примењивање силе које је најјасније било изражено током гушења устанака колонизованих народа Африке. Примери се могу пронаћи у готово свим немачким колонијама – у Тангањики је у периоду 1905–1908. године трајао Маји-Маји устанак, у Дуали, Камеруну и Тogu подигнути су устанци против присилног рада, док геноцид над Хереро и Нама представља кулминацију агресорске тактике немачких трупа. Може се закључити да је спровођење колонијалне власти на афричком тлу било производ детаљно разрађеног плана које за циљ није имало позитивне последице попут развоја окупираних територија и колонизованих народа, већ је представљало пример систематског уништења Другог. Колонијални систем ће током наредних таласа великих насиља широм света бити надограђен и усавршен.

5.1. Коначни обрачун Хереро/Нама и немачких колонијалних трупа (1904–1908)

Колонијална владавина и сукоб у Немачкој југозападној Африци у периоду од 1904. до 1908. године, био је најдужи и најскупљи подухват који је Немачка империја спровела. Немачка је колонизовала Немачку југозападну Африку већ 1883. године, доласком мисионара, а каснијих година је немачко становништво населило централни део данашње Намибије, тадашње Хереро државе (нем. Hereroland) и југ, настањен Нама народом. Сукоб између домаћег становништва и немачких трупа одвијао се у четири фазе. У првој фази, гувернер Колонел Т. Лојтвајн, намесник у овом делу Африке, предводио је немачке трупе у процесу истеривања црначког становништва из градова. Његов највећи подухват је протеривање Хереро народа у правцу брда Ватерберг и ивице пустиње Омахехе. Упркос таквом успеху, цар Вилхелм Други га је сменио пославши на његово место генерала Лотара фон Троту, познатог по расистичким ставовима које је исказивао током боравка у Немачкој источној Африци током 1890. године (Блеј 1971: 159). Био је познат по спровођењу бруталне политике у Кини за време Боксерског устанка и гушења устанака у Руанди, Танзанији и Бурундију⁹⁹. Трота је следио идеју о истребљењу Херера као примарни циљ своје управе јер је, према Цимереру (наведено у Естукијан 2016), веровао да је историја ништа друго до рат између две расе – црне и беле. Начин како би се то постигло било је стежање обруча око Хереро народа тако што ће их немачке трупе поразити у бици код Ватерберга и протерати у пустињу Омахехе. Ова, друга фаза сукоба

---

⁹⁹ Боксерски устанак у Кини отпочео је средином 1900. године у Пекингу, након што су кинеске националистичке формације зване Боксери реаговале насиљем према странцима, хришћанским мисионарима и свим Кинезима који су се преобратили у хришћанство и који су прихватили културу Европљана. Циљ је било протеривање истих из Кине. Након што се прочуло да су Боксери пред Пекингом, завладала је паника међу народом, а нарочито у четврти у којој су живели утицајни странци и представници страних дипломатија. Тада је немачки амбасадор Фон Кетлер на улици пресудио кинеском дечаку пуцњем у главу само зато што је посумњао да је припадник реда Боксера. Овај догађај се сматра тачком кулминације у напетим односима који су резултирали низом оружаних сукоба који су произвели проблем међународних размера. Војници Алијансе били су послати у Кину како би угушили устанак Боксера који се проширио на целу земљу. Немачки генерал Фон Трота учествовао је у гушењу побуне Боксера. Током те мисије се показао као врсни генерал, па је по заслуги послат да смири немире у Немачкој Југозападној Африци.

резултирала је истребљењем Хереро популације услед издате наредбе генерала Фон Троте о потпуном уништењу (нем. Vernichtungsbefehl) припадника Хереро и Нама. Трећу фазу овог сукоба означеног као Намибијски рат обележило је стравично страдање припадника Хереро народа који су преживели сукоб код Ватерберга и предали се немачкој војсци. Они су, предвођени, махом, мисионарима, одведени у затвореничке кампове, врсту концентрационих логора у којима је више од 50 процената затвореника страдало у мукама – били су тучени, изгладњивани, присиљени на рад до изнемоглости, а жене силоване. Четврта фаза сукоба одиграла се у октобру 1904. године. Овога пута је била уперена против Нама народа који су против немачких трупа водили герилски рат. Пак, то није било довољно да се смањи број жртава. Након ових обрачуна број чланова Хереро племена смањен је са 80.000 на 15.000, док је Нама племе изгубило половину својих чланова, односно око 20.000 људи.

На фотографији се могу видети ланцима везани припадници Хереро народа испред својих понтока. Фотографија је настала на тлу немачке колоније Немачка Југозападна Африка између 1904. и 1908. године, за време примене насилне колонијалне владавине која је, између осталог, укључивала и везивање ланцима и одвођење у истребљивачке кампове и заробљеништво¹⁰⁰.

Период немачке владавине у Немачкој југозападној Африци с почетка 20. века карактерише насиље, исказано на обе стране. Деценије потлачености, насилног одузимања права, слободе и поседа домаћег становништва имало је за исход изненадни устанак¹⁰¹, односно, напад на немачке трупе 12. јануара 1904. године у којима су припадници народа Овахереро, предвођени Семјуелом Махарером, убили више од стотину немачких фармера, поштедевши мисионаре, жену и децу. Разлози овог устанка су отимање земље, ограничење аутономије племена, силовања домородачких жена, мучења жена, деце и мушкараца, ограничење резервата у коме су афричка племена живела и слом привредног система Херера који је почивао на поседовању великог броја стоке. Немачка је одговорила на побуну мобилисањем трупа које су се више пута сукобиле са Хереро племеном током

¹⁰⁰ Фотографија је доступна на <http://www.agos.com.tr/en/article/16056/germany-continues-to-confront-its-history-with-herero-genocide>, преузето 15.03.2020.

¹⁰¹ Извори наводе да напад није био неочекиван, већ да су припадници немачких снага игнорисали знаке и извештаје немачких мисионара који су упућивали на опасност од устанка (уп. Кригер 2011).

августа 1904. године. Како би избегли даље сукобе и губитке, припадници Хереро племена потражили су спас на ободу брда Ватерберг где се одиграо највећи сукоб две зарађене стране, тзв. битка код Хамакарија, код Ватерберга.

Коначном обрачуну претходило је наређење Фон Троте о истребљивању Хереро (нем. Vernichtungsbefehl). Копија ове наредбе, која гласи:

Ја, велики генерал немачких трупа, шаљем ово писмо Хереро народу. Хереро народ није више тема немачког интереса. Они су убијали и крали, секли су уши, носеве и делове тела рањених војника, сада из кукавичлука они випе не желе да се боре. А ја кажем народу: Било ко ко испоручи предводике Херера добиће 1000 марака, ко испоручи Самјуела добиће 5000 марака. Како год, Хереро народ мора напустити земљу. Ако народ ово не уради, примораћу их овим топом (нем. Groot Rohr). Унутар немачких граница сваки Хереро, са или без оружја, са или без стоке, биће упуцан. Више нећу прихватати жене и децу, вратићу их њиховом народу или ћу одобрити да буду упуцани. Ово су моје речи Хереро народу.

Велики генерал, моћног немачког цара. (наведено у Гевалд 1999: 68)

налази се у поседу Националног архива Боцване. Њено тумачење, па и само постојање су покушали да оспоре бројни историчари (уп. Зудхолт 1975; Поеве 1986, Шпраул 1988; Лау 1985). Овом наредбом народу Хереро није остављена ниједна друга могућност осим да се повуку. Немачка војска им је онемогућила кретање у било ком другом правцу осим ка Ватербергу (нам. Otjondjura) где је до сукоба дошло 11.08.1904. године, након чега су преживели потражили спас у пустињи Омахехе на путу ка данашњој Боцвани. Између 16. и 26. августа исте године, Фон Трота је издао наређење да немачке трупе заузму све доступне изворе воде у пустињи Омахехе и да их затрују што је за резултат имало додатно велики број жртава – мушкараца, жена и деце, припадника Хереро племена, који су умрли од жеђи, глади и инфекција. Остали, који су пронађени живи били су или убијани, или одвођени у концентрационе кампове у којима су се вршили експерименти над њима, у којима су жене и деца била сексуално злоупотребљавана, а мушкарци мучени. Остали су бројни записи учесника који сведоче о страхотама које је изазвала оваква наредба. Генерал Фон Есторф (1979: 116) записује у свом дневнику следеће:

...пратио сам њихов траг и пронашао бројне изворе покрај којих је био ужасан призор. Крда која су угинула од жеђи лежала су око извора. Пронашли су извор, али није било довољно времена да се напоје. Хереро су бежали пред нама дубље у пустињу. Изнова и изнова се понављала ова сцена. [...] То је била политика колико злочиначка, толико безосећајна, толико мучити људе, могли смо сачувати многе од њих.

Осим Есторфових записа, сличне изјаве се могу наћи код других учесника овог похода, те се данас користе у сврху дефинисања почињеног као геноцида. Убијање више од 80 процената Хереро народа није било довољно Фон Троти, па су се у четвртој фази Намибијског рата сукобиле немачке трупе са Нама народом крајем 1904. године. Нама, које је предводио Хендрик Витбои, водили су герилски рат са немачким трупама. Трота је издао наређење као у случају сукоба поступања са Хереро племеном, нагласивши да сви они који не пронађу милост напусте немачку територију или ће бити убијани док не буду истребљени (Трота у Гевалд 1999). Нама су пружали отпор до 1908. године када су се предали. Преживели су одведени у кампове на обали Атлантског океана, на Острву ајкула (енг. Shark Island) у којима су страдали од батинања и изложености неповољним временским условима. Према записима мисионара Елгера „све што је чуо јесу речи

очистити (нем. aufräumen), обесити (нем. aufhängen), убити до последњег човека без пардона (нем. niederknallen bis auf den letzten Mann, kein Pardon)” (Елгер према Дрехслер 1966: 169). Мисионар Елгер је у својим дневницима описивао оне који су боравили у кампу на следећи начин.

Неки од њих су били изгладњивани док се нису претворили у скелет са упалим очима, немоћни и без наде, оболели од бројних болести, претежно од дизентерије. У насељима су лежали без ћебета и неки без одеће [...] била је тешка несрећа са овим људима (285).

У дневницима мисионара Елгера налази се и следећи запис на основу кога се може потврдити бруталност и самовоља немачких трупа при спровођења немачке колонијалне политике:

Ствари су се одвијале на прилично бруталан начин. Хереро затвореници су били ужасно третирани, били криви или не. Око четворо Хереро мушкарца су одведени у заробљеништво због претпоставке да су убили радника на пружи. Суд их је прогласио невиним, али нису смели да их пуне ван јер је један од њих имао видљиве знаке малтретирања. Једном су истерали око батинањем. Иако их је суд прогласио невиним, један од Немаца ван суднице је изјавио: „Можда вас је суд прогласио невиним, али ми свакако желимо да вас обесимо“ (268).

Скоро сви они који су били у кампу су страдали у најгорим мукама. Кампови су распуштени 1908. године, након чега су преживели наставили живот под влашћу Немаца. Сви Африканци изнад 8 година су морали да носе металне пасоше са собом на којима је писао број и број области под чијом су контролом. Додатно, одузето им је право на поседовање сопствене земље и стоке што је појачало патњу и страдање домородачког становништва.

Каменица обала Лидерицбухта је, према Стејплтону (2017: 18), био „можда најгори истребљивачки камп на свету”, чему се супротставља Крајенбаум (уп. 2015) наводећи да се не може са сигурношћу говорити о намери колонизатора, већ се пре може говорити о занемаривању затвореника. Осим Крајенбаума и Стејплтона, многобројни историчари се супротстављају идеји да је постојала јасна намера о потпуном уништењу домородачког становништва, о чему ће бити речи у наредном поглављу. У прилог тврди да је немачка колонизаторска власт обојена крвљу колонизованих сведочи изјава генерала Фон Троте да „је вежба насиља, повезаног са тероризмом, па чак и злочинаштвом, била и јесте моја политика. Ја уништавам афричка племена са рекама крви и рекама новца. Само оваквим чишћењем може настати нешто ново, нешто што ће остати” (наведено у Кине 1979: 211). Фон Трота је био става да је најбоље да један такав народ у потпуности нестане како не би заразио његове војнике и уништио њихове залихе хране и воде. Страховао је и да би другачије вођење колонијалне политике приказало њега као слабог, што му је давало изговор за потпуно уништење два народа за шта он није одговарао пред немачким судом.

Закључује се да су власт, актуелна научна становишта и правосуђе царске Немачке омогућили примену колонијалног плана и легитимизовали насиље које би се у име цивилизаторске мисије спроводило над колонизованим народом. Из наведених историјских извора може се закључити да је насиље великих размера било сматрано за неопходан елемент спровођења колонијалних мера на простору данашње Намибије

6. КУЛТУРА (НЕ)СЕЋАЊА НА АФРИЧКИ ХОЛОКАУСТ У НЕМАЧКОМ И НАМИБИЈСКОМ ДРУШТВУ

6.1. (Анти)колонијалне дебате у Немачкој о геноциду у Намибији

Као што се из преходних поглавља може закључити, немачка колонијална прошлост није била тематизована у оквирима немачког друштва у оној мери у којој би се о њој требало говорити све до обележавања стогодишњице од битке код Ватерберга чиме је скренута пажња немачке и светске јавности на овај догађај. Рихтер (2004: 393) сматра да „у којој мери је период колонијалне владавине истеран са хоризонта савремене историјске свести показује чињеница да се, између осталог, војници *Bundeswehr*-а у медијима називају заштитничким трупима ИСАФ-а (међународне безбедоносне снаге) у Афганистану. Рељеф Лотара Фон Троте из 30-их година 20. века још увек краси зграду касарне у Хамбургу, док 1993. године основан *Меморијални центар Савезне републике Немачке* у Берлину не помиње експлицитно жртве колонијалног периода. На фасади мисионарског друштва у Берлину и даље стоји табла са натписом *Идите и научите све народе крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа...*(Мт 28, 19).

Фотографија улаза у мисионарску кућу у Берлину¹⁰²

Немачко становништво није испрва прихватило идеју колонизације. Велики је број оних који су исказали сумњу према том подухвату, који су критиковали и били противници колонизације попут Августа Бебела, Мартина Ерцбергера и Ханса Паше. Преводи из пера Јозефа Конрада у којима се критикује брутална белгијска власт у Конгу, као и критика холандске власти од стране Едуарда Д. Декера, утицала је на колонијалне дебате у империјалној Немачкој. Бебел је критиковао 1889. године начин владавине Карла Петерса¹⁰³ и циљ тзв. хришћанске мисије у Африци. Запитао се шта то значи и која је

¹⁰² Фотографија је доступна на <https://www.deutschlandfunkkultur.de/christliche-missionare-wegbereiter-und-kritiker-der-100.html> (12.02.2022.).

¹⁰³ Карл Петерс био је немачки колонизатор, истраживач, политичар, заговорник теорије социјалног дарвинизма и управник у Источној немачкој Африци (данашњој Танзанији). Упамћен је као сурови спроводилац колонијалне власти. За нацисте је Петерс био „највећи пионир немачког колонијализма”(Сар

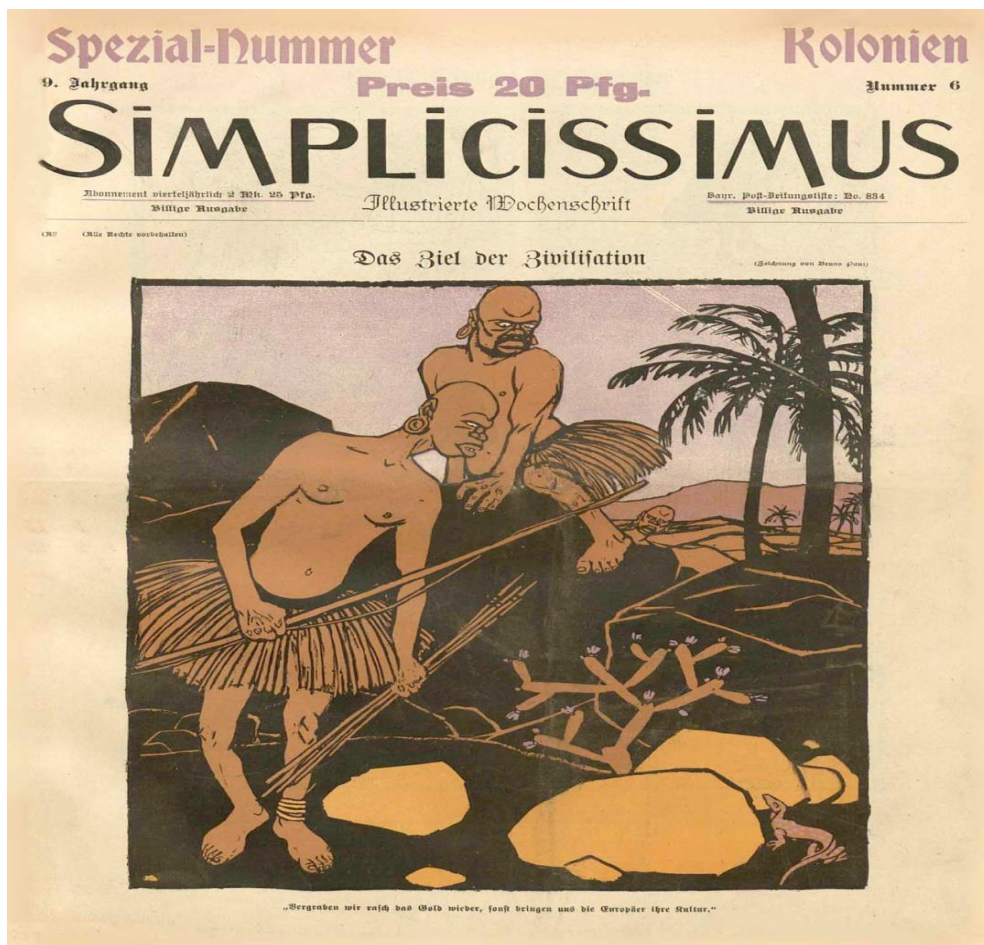
сврха хришћанске цивилизације у Африци. „Споља хришћанство, изнутра и у стварности батинање, злостављање жена, алкохолизам, покољ ватром, мачем, сабљом. То је Ваша култура. Реч је о материјалном интересу, о пословима и ничему више” (наведено у Хинц и Патеман 1986: 116). Бебел је након пар година говорио другачијим тоном, тврдећи да „колонијална политика и није злочин по себи, већ да је злочин начин вођења исте” (исто: 123). Иако се последња изјава не може протумачити као антиколонијална, изречена је у време дискусије о социјалистичкој колонијалној политици (1889–1914) када се интензивно говорило о предностима и манама колонизације. Заговорници колонијализма унутар радничког покрета заступали су тезу да „развијена култура” полаже право на наметање својих цивилизацијских постигнућа „неразвијеним културама”, док се Карл Каутски овој тези супротставља у књизи *Социјализам и колонијална политика* и кроз бројне јавне говоре¹⁰⁴. Критика немачког колонијализма показана је у сатиричном часопису *Симплицисимус (Simplicissimus)*¹⁰⁵. Теми немачке колонијалне владавине на тлу југозападне Африке посвећено је више бројева из 1900. и 1904. године са циљем да се укаже на слабости колонијализма. Број 6 из 1904. године издат је као специјално издање посвећено циљу цивилизовања.

2011: 160), те је он кроз нацистичку пропаганду глорификован са циљем да немачко становништво кроз прихватање и подржавање колонијалне прошлости подржи освајачке стратегије нацистичке Немачке.

¹⁰⁴ Један од говора доступан је на <https://www.marxists.org/deutsch/archiv/kautsky/1907/08/kolonial.htm> (14.11.2022.).

¹⁰⁵ Више о часопису на страници www.simplicissimus.info/index.php?id=5 (приступљено 11.02.2022.).

106

На насловној страни (фотографија изнад) насликана су два црнца који закопавају злато. Они изгледају изненађени, као да су га управо нашли, али и забринuti јер су свесни да је злато, а не цивилизовање, разлог доласка Европљана. Испод слике записано је – Закопајмо брзо злато натраг иначе ће нам Европљани донети њихову културу (нем. Begraben wir das Gold wieder, sonst bringen uns die Europäer ihre Kultur), што се може протумачити као откривање правог лица европске културе која се издаје за цивилизатора, а која је заправо назив за експлоатисање природних богатстава сиромашних земаља и богађење на рачун колонизованих народа.

Да је колонијална мисао наставила да живи у немачком народу и у периоду након губитка територија услед потписивања Версајског споразума говори и то да је *Немачко колонијално удружење* (*Deutscher Kolonialverband*) основано 1882. године доживело бројне трансформације¹⁰⁷ како би било активно на друштвеној сцени и заговарало идеју о неопходности колонизације како прекоокеанске, тако и унутаревропске територије.

¹⁰⁶ Фотографија је доступна на www.simplicissimus.info/volume/9 (приступљено 11.2.2022.).

¹⁰⁷ Удружење је 1887. године преименовано у Немачко колонијално друштво (*Deutscher Kolonialgesellschaft*), 1894. године у Паннемачко удружење (*Alldeutscher Verband*), и 1904. године у Немачко национално колонијално удружење (*Deutschnationaler Kolonialverein*). Царска колонијална служба (*Reichskolonialamt*) је 1919. године преименована у Министарство за колонијална питања (*Reichskolonialministerium*), а 1920. придружена Министарству за реконструкцију (*Reichsministerium für Wiederaufbau*) са задатком да се поново покрене питање освајања колонија.

Рат против Хереро и Нама оштро је критикован у немачкој јавности. Бебел наводи да је узрок устанка Хереро против немачке власти условљен колонијалним системом. „Колонијална политика свих земаља је исписана крвљу и упрљана злочинима. [...] Заправо, основ сваке колонијалне политике је израбљивање страног становништва на највишем нивоу” (Кун 1970: 170), а овај говор резултирао је жалбом и демонстрацијама. Демонстрацијама се прикључио раднички покрет који је протествовао против вођења колонијалног рата са једне стране због спроведених злочина, али и због изузетно високих трошкова који су наметнути становницима Немачке. Представници странке СПД су тврдили да је рат са Хереро и Нама био неизбежан. Они су представљени као звери које представљају претњу по нацију. Представници немачке колонијалне литературе славили су у својим делима идеју о геноциду над домороцима. У периоду пред Први светски рат су заговорници колонизације истицали важност колонизације ради остваривања материјалних добара у корист немачког становништва. Едуард Бернштајн истицао је у немачкој јавности да је „економско припајање примитивних земаља без задирања у ”права” и ”слободу” тог народа мало могуће баш као и образовање деце без присиле на школовање (наведено у Ван дер Хејден 2001). Ипак, у немачкој јавности чула се критика због присилног рада у колонијама, телесног кажњавања домаћег становништва, силовања и других видова насиља који су спровођени.

Заговорници колонијалног ревизионизма, након губитка права на колоније према Версајском уговору, били су суочени са бројним антиколонијалним удружењима¹⁰⁸ која су организовала антиколонијалне демонстрације широм Берлина захтевајући да се одговорне власти суоче са колонијалном прошлшћу и да се повуче одлука донешена при потписивању Версајског споразума према којој некадашње колоније до неодређеног тренутка у будућности не могу функционисати као самоуправне јединице. У периоду 1926/27.године одржани су интернационални конгреси у Бриселу, Паризу, Лондону, Лисабону, Њујорку, Нагасакију и Шангају са циљем да се проговори о равноправности и слободи афричких народа. Доласком Хитлера на власт, стишавају се антиколонијалне дебате, да би исте биле, скоро па заборављене до 60-их година 20. века, када се за време студентских покрета покренуло питање и немачке колонијалне прошлости. Иако тема није наишла на велико интересовање немачке јавности, академски кругови, нарочито из ДДР-а, изнедрили су нека од најзначајнијих истраживања о спроведеном геноциду у Немачкој југозападној Африци (уп. Дрехслер 1966, Блеј 1971).

Постколонијалне дебате 1984. године, одржане у знак сећања на Берлинску конференцију (1884/1885), показале су да је струја колонијалног ревизионизма још увек била довољно јака и да је обликовала јавни дискурс (Биргер 2017: 276), те да се не може говорити о колонијалној амнезији у Немачкој (уп. Албрехт 2011). У овом временском периоду почело се говорити о томе да је сукоб у Немачкој Југозападној Африци први геноцид почињен у 20.веку¹⁰⁹ и да би га требало тако класификовати. Исте године се обележавала стогодишњица од погрома Јермена чији случај још увек није признат од стране модерне Турске као геноцид¹¹⁰. Како турска, тако и немачка јавност нису желеле да признају одговорност над почињеним злочинима у прошлости и назову их правим именом што је узроковало бројне расправе. Средином марта 1989. године одржане су бројне

¹⁰⁸ *Liga gegen den Imperialismus und für nationale Unabhängigkeit, Liga zur Verteidigung der Negerrasse, Negerbüro, Liga gegen die Kolonialgreuel und Unterdrückung*

¹⁰⁹ <http://www.preventgenocide.org/prevent/UNdocs/whitaker/>.

¹¹⁰ Више о теми в. Алаида Асман, *Облици заборавља*, 2018: 125-144.

дебате у немачком Бундестагу са темом „специјалне историјске одговорности према Намибији”¹¹¹. Нису постигнути никакви договори јер је посебна пажња била посвећена интересима немачке заједнице у Намибији која је стекла независност у периоду пада Берлинског зида. Било је потребно скоро 15 година од пада Берлинског зида и скоро 110 година након завршетка тзв. Намибијског рата да немачка влада буде спремна да овај сукоб класификује као геноцидални. Бројни колонијални злочини против човечности сведоче о томе да је немачки колонијални систем укључивао облике организованог насиља, опресије и елиминације других људи претварајући се у ратни злочин, злочин против човечности и етничко чишћење (уп. Мелбер 2017). Званичном признању немачке владе да се страдање Хереро и Нама може назвати геноцидом, претходили су извештаји да се не ради о геноциду, већ да је све резултат неповољних околности.

Шпраул (1988: 723) доводи у питање аутентичност наредбе о истребљењу Хереро (нем. Vernichtungsbefehl) и закључује да, чак и ако је постојала, да је погрешно протумачена. Према Шпраулу, немачка реч *Vernichtung* која је употребљена у извештају добила је друго значење након Другог светског рата, те она као таква припада појмовима историјско-политичког језика које са собом носи посебне емоције и асоцијације. Поеве (1986: 58) наглашава да је реч уништити, истребити (нем. vernichten) погрешно схваћена. Поеве тврди да се глагол *vernichten* преводи као истребљење (енг. extermination), док се његово значење у то време односило на слом војног, националног и економског отпора. Немачки речник *Duden* наводи значење термина *vernichten* као „потпуно уништити/искоренити” (нем. völlig zerstören/gänzlich zunichtemachen/ausrotten)(2007: 1821). Нордбрух (2004: 12) се надовезује на тумачење Карле Поеве, наводећи да се тада под речју *Vernichtung* могло означити искључивање (нем. Ausschaltung), разбијање (нем. Zerschlagung), неутралисање непријатеља (нем. die Neutralisierung des Feindes), али се тај појам могао односити и на пораз непријатеља или слом непријатеља тако да он више није у стању да настави борбу. Тиме се оспорава тумачење спровођења немачке колонијалне власти као бруталне и злочиначке са геноцидалним исходом. Он проблематизује изворе информација на које се позивају данашњи историчари, па и потомци Хереро и Нама који траже одштету. Нордбрух наводи да су енглеско-јужноафрички непријатељи уништили велики број историјских докумената у периоду између 1915. и 1919. године. Мали број докумената који је доспео у Немачку нестао је у ваздушном нападу на Савезни архив у Потсдаму 1945. године, као и примерци који су припадали приватним збиркама. Он проблематизује постојање оригиналне наредбе и тумачење наредбе као наредбе о истребљењу. Такође, доводи у питање веродостојност *Плаве књиге* и намеру са којом је она написана. Као доказ својим тврдњама, Нордбрух наводи примере извештаја учесника овог похода и пред крај цитира генерала Фон Троту на основу чега се закључује да је његов почетни, али и каснији план подразумевао то да се Хереро окруже и победе у једној борби, да се изграде поједине станице за оне који су побегли и који ће бити ухваћени и разоружани, као и да се уцени глава њиховог вође који ће бити доведен под његову власт и кажњен смрћу (Пол 1991: 167). Зудхолт (1975 : 184) дели став са Нордбрухом и додаје у својим записима да су били припремљени логори за око 8.000 затвореника, те да ова

---

¹¹¹ Извештаји са седница Немачког парламента су доступни на <https://dip.bundestag.de/suche?term=11/134&f.metatyp=Reden%2C%20Wortmeldungen%20im%20Plenum&start=50&rows=25>. Извештаји о иницијативи парламента за однос према Намибији налазе се под следећим одредницама: VT-Plenarprotokoll 11/134, S. 9936A–9937C; S. 9940A–9941B; S. 9938C-9939B; S. 9937C-9938C; S. 9939C-9940A.

тактика није ништа ново јер је већ била спроведена у борби код Седана 1870.

Наоми Валас реагује на оваква излагања наводећи следеће:

„Околности у Намибији могу се схватити као кулминација континуираног насиља и репресије у којој су учествовале све колонијалне силе. Ипак, важно је именовати оно што се десило између 1904. и 1908. године као геноцид, не зато што они који ово негирају и даље негују оно што се зове „константна вежба у негирању историјских доказа“ [...] већ због њихове истрајности у стварању сопствених аргумената. Зато би требало поново нагласити да је начин на који они умањују афричку патњу нешто супротно тежини историјских доказа и закључака већине скоријих истраживања” (Валас и Кинахан 2011. 181).

У ту сврху одржане су бројне конференције у организацији *Глобалног афричког конгреса (Global African Congress)*, *Међународне лиге људских права (International League for Human Rights)* и *Друштва угрожених народа (Society for Threatened People)*. Конференције су пратиле организоване демонстрације у Берлину са захтевима да се оснује место сећања на жртве немачког колонијализма, да немачки колонијализам постане предмет јавних дебата, да се отклоне колонијалне структуре и да се плати одштета¹¹².

Представници немачке владе су оживели сећање на минуле догађаје у говорима одржаним 90-их година 20. века, али ништа више од тога није учињено. Немачка влада је била става да ће неправда учињена Хереро народу увек бити „рана која гноји”, те да би две владе требало да поразговарају о репарацијама у неко време, али и да тренутно та тема није приоритет за немачко друштво (уп. Филд у Гевалд 2003: 300). У одсуству званичног извињења, а због присуства све већег броја туриста, претежно Немаца, који су долазили у посету некадашњој колонији, представници Херера поднели су суду у Америци две тужбе. Једна је била усмерена против Немачке банке (Deutsche Bank AG), корпорација *Terex* и *Woermann Linie*, док је друга била подигнута против Федеративне републике Немачке због неисплаћених репарација. У жеку прича о (не)признавању геноцида над Хереро и Нама, немачка министарка економског развоја, Хајдемарије Вјечорек-Цојл¹¹³ присуствовала је 2004. године комеморативној свечаности Овахереро заједнице у Хамакарију, Ватерберг. Том приликом одржала је говор у коме је нагласила да би се тадашње околности данас назвале геноцидом и да би генерал Фон Трота одговарао за ратни злочин, те је замолила домаћине да Немцима опросте за њихове злочине.

Пре једног века су насилници заслепљени колонијалном жудњом постали агенти насиља, дискриминације, расизма и уништења у име Немачке. Злочини почињени у то време би се данас назвали геноцидом и данас би генерал Фон Трота био процесуиран и осуђен. Ми, Немци, прихватамо нашу историјску и моралну одговорност и кривицу за поступање Немаца у том периоду. У речима Господње молитве коју делимо молим вас за опроштај (уп. Мунцингер 2015).

---

¹¹² Немачки Бундестаг признаје патњу жртава колонијалног рата, али је става да нема потребе за давањем још новца Намибији у циљу одштете, те подсећа да је Немачка 1990. године исплатила 870 милиона евра помоћи (Тецлаф 2018: 101) што би требало да буде доказ да се Немачка искупила за начињену штету.

¹¹³ Хајдемарије Вјечорек-Цојл је написала уводну реч у књизи *Геноцид – И шта онда? Политика немачко-намибијске обраде прошлости* (R. Kößler & H. Melber: *Völkermord – und was dann?: Die Politik deutsch-namibischer Vergangenheitsbearbeitung*, Frankfurt: Brandes & Apsel)

Чланови немачке владе реаговали су на овакво виђење немачке колонијалне прошлости изјавом да то није званичан став Немачке, већ министаркина лична изјава која је „смешна и речена од стране емотивно нестабилне жене” (уп. исто). У наредном периоду није било других реакција немачке владе што је довело до тога да се припадници Хереро заједнице обратe суду у Њујорку¹¹⁴ захтевајући да они, као оштећена национална мањина, учествују у свим преговорима са немачком владом који се тичу заједничке прошлости. Наредна велика акција са циљем признавања геноцида је 2010. године одржана парада у Берлину на којој су демонстрирали тамнопути Намибијци обучени у униформе које подсећају на оне које су носили бели, немачки колонизатори на паради у Берлину, одржаној 1930. године, славећи постигнућа тзв. колонијалних заштитничких трупа (*Schutztruppen*) које су биле уједињене под „Петерсовом заставом” („Peters Flage”)¹¹⁵. Берлином су марширали потомци преживелих Хереро и Нама који су допутовали у Берлин ради учествовања на међународном конгресу под називом *Рестауративна правда после геноцида (Restorative Justice after Genozid)* који је организовало удружење *Геноцид никад не застарева (Völkermord verjährt nicht)*. Иако није постигнут већи успех у преговорима са немачком владом, 2015. године је часопис *Die Zeit* објавио став председника немачке, Норберта Ламерта, да се догађај у Немачкој југозападној Африци означава термином геноцид (уп. Ламерт 2015), што је потврђено на конференцији за штампу одржаној наредног дана. Историјски музеј у Берлину је 2016/2017. организовао изложбу са темом *Немачки колонијализам. Фрагменти његове историје и садашњост*¹¹⁶ са циљем да се пробуди свест унутар немачких академских кругова о колонијалној прошлости Немачке.

У Бундестагу су се 2015/2016. године водиле полемике око односа Немачке према колонијалној прошлости. Немачка влада је признала да је однос према домородачким племенима у бившој немачкој колонији био геноцидалног карактера, што се може сматрати првим званичним признањем, али након њега нису уследили никакви наредни акти којима би се ова тврдња поткрепила. На званичној страници савезне владе се наводило да би Немачка требало да посебно погођене групе попут Хереро, Нама, Дамара и Сан замоли за опроштај, као и то да би требало ступити у дијалог са намибијском владом и парламентом, као и представницима удружења која се боре за очување сећања на жртве. Левичари су захтевали јасне смернице у међународној сарадњи, док су представници странке ЦДУ/ЦСУ захтевали да се немачко-намибијска прошлост не користи у сврху политичких сплетки, као и то да је јасно да је Немачка на име репарација дала више од 800 милиона евра, што представља највеће улагање Европе у Африку по глави становника¹¹⁷. Покретање питања о извршеном геноциду над припадницима Хереро и Нама народа омогућио је билатералне односе представника обе земље са намером да се омогући исправан однос према почињеном. Валас упозорава на то да дебате о геноциду могу бити

---

¹¹⁴ Куаима Риаруако, поглавица Хереро, подржао је борбу Хереро народа за правду пред судом у Хагу 1999. године. Међународни суд у Хагу одбио је могућност бављења тим случајем наводећи да само државе могу бити партије у таквим случајевима, што је још једном указало на неравноправан статус мањина унутар Намибије.

¹¹⁵ „Петерсова застава” важи од 1933. године за званичну заставу немачких колонија. Назив је добила по генералу Карлу Петерсу који је спроводио колонијалну власт у Немачкој источној Африци. „Петерсова застава” се користила и као грб компанија које су се бавиле трговином за време колонизације Африке и грб колонијалне полиције.

¹¹⁶ www.dhm.de/publikation/deutscher-kolonialismus-fragmente-seiner-geschichte-und-gegenwart-1/ (18. 11. 2021).

¹¹⁷ www.bundestag.de/webarchiv/textarchiv/2016/kw11-de-voelkermord-afrika-413646 (18.11.2021.).

сметња за истраживање прошлости и да се показује да оне, изнад свега, смештају Намибијски рат радије у намибијску, него у немачку прошлост (Валас и Кинахан 2011: 181), иако се у процес деколонизације морају укључити обе стране. Исте године је Ангела Меркел изјавила да ће Немачка формално признати и извинити се за геноцид, али да се не може говорити о репарацијама, већ о одређеној врсти помоћи за Намибију, што, изнова, подстиче дискусију о томе да ли се заиста помаже жртвама страдања или владајућој партији једне државе. Цимерер сматра да Немачка не жели да да новац на име репарације јер би то могло да изазове талас потраживања од Европе у име злочина почињених током колонијалних похода и Првог светског рата (уп. Сантос Лопез 2015). Ово се може односити и на злочине почињене током Другог светског рата, али и каснијих сукоба у модерној историји, што би деловало охрабрујуће за бројне погођене групе да потраже новчано измирење за страдање и трауме.

Као корак напред у преговорима о измирењу између Немачке и Намибије требало је посматрати чин враћања лобања Намибији које су за време колонијалне владавине прокријумчарене у Немачку. Тај чин је, међутим, изазвао потпуно негодовање и незадовољство на намибијској страни јер представници Херера и Нама сматрају да се Немачка понела недостојно. Процесија враћања лобања извршена је у просторијама болнице Шарите у Берлину. Док су највиши представници Херера и намибијске владе присуствовали овом чину, са немачке стране су се појавили само представници болнице. Одсуство највиших званичника и изостанак пажње немачких представника према овом догађају протумачени су као одсуство жеље да се немачка страна бави колонијалном прошлошћу.

Немачка у овом случају није усамљена. Ни њени суседи попут Француске и Белгије, а посебно Велика Британија, нису се интензивно бавиле својом колонијалном прошлошћу и њеним наслеђем. У Француској је 2019. године објављен захтев експерата Фелвине Сар и Бенедикта Савоја да се Бенину врати око 80.000 предмета који су у Француску допремљени након крвавих борби француске војске 1892. године из Бенина. У књизи *Афричка борба за своју уметност* Бенедикт Савој¹¹⁸ даје приказ историје борбе афричких уметника и интелектуалаца за враћање свог наслеђа у матичну земљу. Дебате о враћању уметничких предмета на место одакле потичу успламсале су колонијалне духове и уздрмале основу европске културе и историје, односно, оне верзије историје коју је Европа брижљиво градила на основу формирања лажне слике колонизованог Другог. Процењује се да се око 80 процената афричких уметничких предмета налази у музејима широм Европе и Америке. Проблем враћања и идентификовања права на поседовање није једноставан, као ни бављење истраживањем и превредновањем колонијалне прошлости. У Немачкој су се током последње деценије распламсале дискусије о украденој уметности приликом излагања једног аутентичног брода којим је пловила немачка посада ка Папуа Новој Гвинеји у којој су Немци спроводили колонијални режим који се најблажом терминологијом може означити као суров. Спорни брод део је поставке Хумболтовог музеја у Берлину чије оснивање је изазвало оштре полемике на тлу Немачке. Оснивање овог музеја пратиле су опаске да је неумесно да се у Берлину одлучује ко ће и како ће се неговати сећање на страдања за време колонијализма, као и то да се нигде не налази ниједан споменик подигнут у знак сећања на колонијалне жртве. Према речима критичара, управа музеја самостално одлучује који део историје ће се приказати публици, док око 80

---

118 Savoy, B.: *Afrikas Kampf um seine Kunst. Geschichte einer postkolonialen Niederlage*, München: C. H. Beck, 2021.

процената вредних предмета уметничке и историјске вредности деценијама чами у подрумима истих.

У дебатама се подвлачи и то да се музеји у недовољној мери баве историјом предмета које излажу из чега проистиче питање власништва над истим. Проблем око власништва настаје и због тога што су немачки трговци и богаташи својевремено куповали и отимали многе предмете које сада морају да врате¹¹⁹. Са друге стране се чују гласови оних који враћање предмета у матичну земљу не сматрају потребним чином. Један од њих је Гвидо Гризел, директор Афричког музеја у Тервурену, Белгија, који наводи да је смислено вратити предмете само онде где се они могу чувати под одређеним и прописаним условима. С обзиром на то да већина објеката из његове збирке потиче из данашњег Конга, он наводи да „тамо нема одговарајућих места за чување нити могућности за рестаурацију” (Гризел у Балк 2021) и додаје да је очигледно да Африка има намеру да успостави контролу над сопственим културним наслеђем. Из његовог становишта исијава још увек присутна идеја о дискриминацији Африке, Африканаца и њихових културних и организационих домета, што, сматра се, није изолована појава у савременом друштву. Као један од могућих одговора на овакву ситуацију са културним наслеђем Африке намеће се изложба под називом *Невидљиви изуми. Критика кенијских збирки у западним музејима (Invisible Inventories. Zur Kritik kenianischer Sammlungen in westlichen Museen)* која је настала као плод сарадње немачких и кенијских истраживача који материјал представљају најчешће у електронској форми јер се, како се претпоставља, преко 32.000 предмета који недостају налазе у приватним збиркама. Изложба је у овом облику постављена у Франкфурту, док су се у Кенији могле видети само празне витрине што би био симболички приказ украдених уметнина. У Бременском музеју је 2017. године одржана изложба под називом *Слепа мрља (нем. Der blinde Fleck)* на којој су приказани радови тзв. колонијалних уметника, односно, уметника послатих у немачке колоније како би кроз своје радове посведочили о слици Другог који се мора колонизовати. Они су домороце приказивали као дивљаке јер је, према речима Јулије Бинтер, кустоскиње музеја, сликање било платно на које су пројектоване колонијалне жеље и чежње. Она наводи да се из дневника колонијалног сликара Емила Нолдеа чији су радови били изложени дознаје да је он сликао тако што је у руци држао пиштољ уперен ка домородачком становништву које је морало да позира на одређени начин (Бинтер у Штекман 2017).

Последњих година се у Немачкој воде бројне дебате не само о одређивању порекла уметничких предмета и њиховом враћању, већ и о идентификацији бројних лобања, делова костију и коже који су током процеса колонизације доспели у бројне немачке институте и приватне збирке, као и о начину враћања истих. Јирген Цицерер закључује да Немачка не издваја довољно новца за пројекте кроз које би се истражила прошлост наведених предмета и да је то један од показатеља да она, за разлику од Француске, још увек није спремна или не жели да се бави својом колонијалном прошлошћу (Штарцман 2019). Када је реч о извињењу Немачке представницима афричких племена Хереро, Нама, Дамара и Сан због почињених злочина за време колонијалне владавине на тлу некадашње Немачке Југозападне Африке сматра се да није довољно да то учине само политичари, већ и немачки музеји у чијим подрумима се крије небројено много предмета, међу којима су и лобање афричких мушкараца, жена и деце. Забележено је да су представници немачке

---

¹¹⁹ Пример су бронзане скулптуре из Бенина (данашње Нигерије) које су Енглези током колонијалне владавине запленили, а онда продали Немцима. Процењује се да их има око 11.000 и да ће бити испоручене Нигерији.

колонијалне власти и бројни истраживачи и научници тог доба захтевали да поробљене жене очисте лобање мртвих Херера како би оне биле у довољно добром стању да се могу искористити у истраживачке сврхе. Након кувања у врелој води, скидања ткива и чишћења, лобање су путовале ка Немачкој у посебним сандуцима. Већина немачких музеја још увек није извршила каталогизацију бројних предмета које поседује и у које се убрајају наведени делови тела. Сматра се (уп. Кнефел 2021) да су предмети попут накита, делова одеће и свакодневних предмета вредни излагања, док лобање нису више у моди јер се у целом свету нерадо говори о колонијалној прошлости и њеној заоставштини. Критику политике савремених музеја изнео је Ашил Мбембе наводећи да је „од освита модерног доба музеј био моћан апарат сегрегације. Излагање покорених или понижених делова људскости увек се руководило елементарним правима повреде и срамоте” (Мбембе 2019: 165), премда се према тим излаганим људскостима никада није поступало, нити су имале исти статус као предмети освајача. Додатан разлог неизлагања тих предмета јесте тај што ти предмети људскости никада нису испражњени од своје енергије и што су сведоци зле и скандалозне прошлости која би пољуљала темеље савремених демократских друштава, наводи Мбембе (исто). Лобање Херера и Нама, као и бројних других који су пали у лову које су колонијалне снаге организовале ради анихилације колонизованих не смеју бити изложене у музејима који за задатак имају „неутрализацију и кроћење снага које су пре музеизације биле живе” (166).

Након скоро шест година интензивних преговора између немачке и намибијске владе, Немачка је 2021. године признала да је над народима Хереро, Нама, Дамара и Сан почињен геноцид. Притом је пристала да исплати суму од 1,1 милијарде евра не на име одштете, већ на име поновне изградње и развоја при чему би требало да погођене групе имају одлучујућу улогу у тим процесима. Време ће показати да ли је признавање геноцида био само формални чин искупљења. Свакако се мора признати да је тај чин корак напред у правцу оснаживања других колонизованих народа да се боре да свет призна и уважи њихову жртву, и да угради њихово сећање у сећање човечанства¹²⁰.

6.2. Геноцид над Хереро и Нама у светлу Холокауста

Последњу деценију 20. века карактерише покушај тзв. нормализације постколонијалног погледа (уп. Лицелер 1997) који укључује критички осврт европског друштва на колонијалну прошлост Немачке. Истраживање уништења једног народа у Немачкој југозападној Африци је прилично контроверзно поље истраживања јер се до званичног признања немачке владе полемисало да ли је то геноцид. Бројни научници повлаче паралеле између тог догађаја и Холокауста, па чак повезују колонијализам са геноцидом¹²¹. Немци чији су се преци почетком прошлог века настанили на тлу Намибије још увек одбијају да признају да би исход сукоба Хереро и немачких трупа требало третирати као геноцид (Кеслер 2007: 362), те осећају носталгију према прошлим временима (уп. Херманд 1995: 49), али и неспремност да се слика о њима сруши услед прича о колонијалној прошлости немачких трупа. У томе су уједињени у напорима

---

¹²⁰ Велики број случајева репарације био је изазов за Елазара Баркана да напише књигу *Кривица нација (The guilt of nations)* која истражује како се колонијалне неправде почињене широм света компензују кроз репарације и јавна извињења.

¹²¹ Лео Купер наводи да су многа колонизовања разних области била прилично мирна, али и да су многа означена као геноцидална (Купер 2002: 51).

намибијске владе да се не поклања велика пажња овом делу историје. Разлог томе је блиска сарадња намибијске и немачке владе која резултира у уским привредним и економским односима, па и зависношћу намибијске будућности од новца који Немачка улаже. Мелбер сматра (2011: 252) да је у Немачкој овај период историје заборављен, те да није од великог значаја за немачко колективно памћење које је оптерећено Холокаустом. Мелбер говори о постојању амнезије или индиферентности према колонијалној прошлости што се огледа у малим напорима немачке владе да се исправи почињена неправда. Штајнмец (2008: 147) сматра да закаслела деколонизација сећања, како у Немачкој, тако и Намибији, отежава напоре постколонијалних студија да осветле овај случај из колонијалне немачко-намибијске историје. Уочљива је потреба за транснационалним приступом овој теми и глобализацијом концепта сећања.

На основу претходних поглавља овог рада не можемо подржати тезу да је у Немачкој владала, или, да и даље влада колонијална амнезија јер се о теми колонизације говорило и након одузимања колонија, као и након оба рата, па и наредних деценија. Оно што се разликује је перспектива из које се говорило о њој. До 60-их година 20. века се о колонијалној прошлости говорило са приметном носталгијом ка тим временима, док се након студентских покрета 1968. године говори критички о томе. Томе су допринела бројна антирасистичка и имигрантска удружења потпомогнута левичарским групама током 80-их година 20. века.

Обележавање стогодишњице од сукоба немачких трупа и припадника Хереро племена у Окакарари 2004. године појачало је потребу за отварањем овог поглавља немачке прошлости. У немачкој јавности брзо је прихваћен термин „геноцид” за спроведено насиље у немачким колонијама, те су уследили бројни новински и академски чланци о овој теми, као и документарци и књиге из области популарне науке помоћу којих се шира јавност упознала са овим случајем. Одржан је велики број појединачних церемонија комеморације подржаних од стране цивилних иницијатива¹²² у разним градовима Немачке, али се одговор на питање зашто се у Немачкој не говори толико о овом догађају као, на пример у Француској о Алжирском рату, је, између осталог, тај што у Немачкој не постоји намибијска имигрантска заједница која би могла да заступа интересе своје групе, док су, са друге стране, Херери и Наме мањина у Намибији. Шапер (2019: 16) наводи да је неопходно довести у везу немачка колонијална освајања и Трећи Рајх како би се немачка колонијална прошлост заиста могла посматрати из постколонијалне перспективе и као таква уградити у немачко сећање. Повезивање ова два појма би значило бављење темама попут начина преношења идеје колонијализма у Трећи Рајх, његове легитимизације и инструментализације.

У Немачкој је колонијална прошлост била потиснута због догађаја који су уследили након слома Немачког царства, односно, услед Првог и Другог светског рата и последица истих којима се немачко друштво бавило наредних деценија, док се на намибијском тлу водила борба за независност државе и за право да се чује глас свих њених мањина. Поглавица Херера, Куаима Риуако, борећи се пред међународним судовима за добијање одштете од стране немачке државе изјавио је да Хереро и Јевреји имају исти пут, односно, да „је геноцид над нашим народом претеча Холокауста” (уп. Фон Кне 2001) чиме је истакао важност говора о овом догађају. Његово становиште је подударно са становиштем бројних историчара и филозофа који су довели у питање

---

¹²² Неке од група су *Gesellschaft für bedrohte Völker*, *The Global African Congress*, *Erinnern – Deutsche Kolonialgeschichte aufarbeiten* као и бројне црквене организације.

сингуларност Холокауста и који трагају за могућим узрочно-последичним везама између ова два геноцида. Амерички историчар Мајкл Ротберг је појмом ”вишесмерно сећање” (енг. Multidirectional Memory) обухватио преплитање сећања на Холокауст и процес деколонизације. Он сматра да то нису одвојени процеси, нити да се смеју тако сагледавати јер је вишесмерно сећање колективна меморија која не познаје јаз између прошлости и садашњости (Ротберг у Ракић 2021: 94). Асманова додаје да се изучавање студија сећања мора подићи на транснационални ниво јер је само тако могућ осврт на друге историјске злочине против човечности из периода колонијализма и/или ропства (Асман у Агуига 2020).

Перудин и Цимерер наводе да је „европски империјализам допринео стварању услова у којима је Холокауст постао замислив и спроводив” (2011: 115). Алаида Асман сматра да је интензивно бављење Холокаустом бацило у сенку догађаје који су му претходили, али да је то бављење резултирало „моралним и когнитивним преокретом који омогућава данашњем човеку да ранија насилничка дела изнова сагледа, опише и оцени” (Асман 2011: 98). Асманова наводи да раније није постојао језик којим се могла третирати ова тематика зато што је „Холокауст, који се не може мерити традиционалним мерилима нити 'савладати' традиционалним психичким, политичким и културним стратегијама обраде, отворио капију искуства која су неповратно променила свет“ (Асман 2011: 14), али да сада постоји и да се мора искористити како би се интерпретирали други трауматични догађаји. Енцо Траверсо је један од многих који се супротстављају оваквом погледу на значај Холокауста те наводи да су Хитлерове идеје о депортацији, дехуманизацији и расној екстерминацији модел преузет из времена немачког империјализма с том разликом да је њихово спровођење сада на европском тлу и међу европским становништвом (Траверсо 2003: 73), те да се о њему сада више говори из тог разлога. Сезер наводи да је прича о Холокаусту прича о варварству „које у себи сабира сва свакодневна варварства; истину да то јесте нацизам, али да су његове жртве раније били његови саучесници, да су га подржавали док се није окомио на њих, да су му давали опрост, затварали очи пред њим јер је дотад тлачио само неевропске народе” (Сезер 2015: 36). Јанг сматра да се фашизмом сматра колонијализам код куће (Јанг 2004: 39), а Меми наводи да „свака колонијална нација носи у себи семе фашизма” и да „нема сумње да је колонијализам један облик фашизма који није ограничен само на колонију” (Меми 1990: 128). Он додаје и да није претеривање рећи да је „колонизатор семе корупције у матичној земљи” (130) што га повезује са Цимереровом тврдњом да је „немачки рат против Херера и Нама важан предступањ масовном уништењу на тлу Европе у доба националсоцијализма” (Цимерер 2007: 45). Сартр указује на парадокс дехуманизације европског хуманизма (Сартр 2006: 160) јер су десетине милиона страдали у име прогреса који је наметнуло западњачко друштво. Дабаг сматра да је европска колонијална политика политика насиља те наводи да се војни поход против Херера не може сматрати дисциплинарном мером за непослушност колонизованог, већ да су Немци на тај начин хтели да створе нови свет јер је уништење Херера било осмишљено у националном програму (Дабаг 2004: 54). Лицелер (2009: 96) наводи да су романтизоване идеје о немачким колонијама у Африци инспирисале националсоцијалистичку идеологију, те да је Хитлерова експанзивна политика наставак прекинуте колонијалне политике, али, према идејама које потичу још из средњег века. На примеру Лицелеровог коментара увиђа се тзв. селективно слепило, односно, намерно заборављање периода немачке империјално-колонијалне владавине, које је уочио и Линдквист (1996: 10) коментаришући аргументе

изнете током тзв. свађе историчара (нем. Historikerstreit)¹²³ током које је проблематизована теза о сингуларности Холокауста. Немачки историчар Ернст Нолте је 1980. године одржао говор под називом *Између историјске легенде и ревизионизма* у коме је нацистичко страдање Јевреја довео у везу са терором у Совјетском савезу током Стаљинове владавине. На његово мишљење које је уздрмало не само немачку, већ и светску јавност надовезали су се бројни интелектуалци тог времена који су у различитим формама износили свој став о проблематици (не)сингуларности Холокауста. Занимљиво је то да се ниједан учесник тзв. свађе историчара која се распламсала тек 1986. године након реакције немачког филозофа Јиргена Хабермаса на Нолтеову изјаву, није осврнуо на немачку колонијалну прошлост, нити је посматрао као предступањ нацистичких злодела.

Мамдани наводи да је Фон Трота током колонијалне владавине покушао да оправда своју насилничку политику тако што је мисионарима замерио да су код припадника Хереро народа пробудили насиље преносећи им злочиначке слике јеврејске историје из Старог завета (Мамдани 2001: 31), чиме се отвара још једно поље истраживања, односно, откривање повезаности колонијализма и антисемитизма. Чињеница да је Еуген Фишер, зачетник хигијене расе (нем. Rassenhygiene) испрва боравио у немачким колонијама у Африци у којима је спроводио експерименте над црначким становништвом, те да је касније, за време Хитлера, постављен за ректора Универзитета Фредерик Вилијам у Берлину, подгрејала је идеју о повезаности колонијализма и Холокауста. Хана Арент је у делу *Извори тоталитаризма* указала на везу између немачке колонијалне прошлости и касније социјалистичке државе¹²⁴ (уп. Арент 1998), а на њену идеју се наставља Хелмут Блеј који тврди да је „колонијализам корен модерне тоталитарне владавине” (Блеј 1971: 149), те да је империјални умни склоп који је подржавао расну супериорност и њоме оправдавао бруталност при спровођењу силе наставио да живи у нацизму. Медли (2005: 430) наводи да је колонијално искуство у Немачкој југозападној Африци допринело идејама, методама, речнику који су били пренешени у доба нацизма кроз језик, књижевност, медије, институционално сећање и лично искуство. Цимерер сматра да је геноцид над Хереро и Нама врхунац колонијалног геноцида, а само први корак ка бирократизацији убистава у Трећем рајху (2008: 45). Свен Линдквист је у делу *Истребити све дивљаке* (1998) довео у директну везу колонијализам и Холокауст, док Шортен (2007: 183) наглашава да је колонијално искуство служило формирању таквог менталитета у коме је употреба насиља против неке расе прихваћена као потпуно легитимна. Шалер упућује на исти бирократски и организациони принцип уништења оног другог, па чак и на употребу истих термина у оба случаја (Шалер и Цимерер 2009: 415) што је водило ка томе да су, како домороци, тако и други народи кроз теорију расе и њено спровођење у толикој мери дехуманизовани да Европљанин који почини убиство чак и није свестан да је то урадио (Арент 1998: 192). Цимерер (2007: 107) закључује да је структура доминације, експлоатације и убистава довела до тога да се сматра да су тзв. ниже расе предодређене да нестану, па се и то може сматрати узроком непридавања велике важности овом поглављу немачке историје. Кундрус полази од становишта да се могу повући паралеле између ова

¹²³ Више о теми в. Ракић 2021: 94-95.

¹²⁴ Довођење немачке колонијалне прошлости у везу са нацистичком Немачком назива се *бумеранг теза* (енг. *Boomerang thesis*). Ова тема заокупља пажњу не само немачке академске заједнице. Многи радови указују на међусобну повезаност ова два историјска догађаја, тј. да је европско империјално искуство играло важну улогу у геноцидалној нацистичкој политици.

два догађаја које се заснивају на теорији расе као мотивацији за истребљењем, постепена ескалација насиља и дехуманизација жртве, али да то није својствено само једном сукобу, већ свим сукобима током историје људског рода, те да се не могу подвлачити паралеле само између немачког и овог, појединачног афричког холокауста (Кундрус 2005: 304). Енцо Траверсо посвећује овој проблематици једно поглавље у студији *Историја као бојно поље* у коме наводи да се овај догађај посматра кроз призму намере и тоталитета јер многи историчари, попут Бернара Бринотоа, наводе да се бројни колонијални масакри искључују из категорије модерних геноцида по критеријуму намере (Траверсо 2020: 150). Траверсо додаје да „колонијални масакри имају инструментални карактер кога нема у Холокаусту. Истребљење домородачког становништва готово никада није било циљ, него средство да се остваре неки други циљеви, као што је присвајање земље и ресурса или гушење отпора освајању” (153). Мора се додати и то да су идеологија, књижевност и наука у великој мери допринеле и подржале идеју спровођења колонијалне силе која се по својој радикалности може упоредити са нацистичким антисемитизмом. Траверсо сматра да се Шоа може сматрати јединственим злочиним који је имао претке и да се „Холокауст представља као синтеза колонијалног масакра, етничког чишћења, тоталитарног *nation-buildinga* и политикцида” (157).

Још једна одредба која изазива полемику јесте дефинисања догађаја у Немачкој југозападној Африци термином ”геноцид”. Фајнова сматра да намера немачких генерала у колонијама није било уништење афричких народа, већ да је то био случајни резултат немачке војне тактике која је била уперена ка потпуном слому непријатеља. Она подсећа на то да се термином ”геноцид” манипулише јер се не могу сва масовна страдања назвати тако (уп. Фин 2002: 80). Асман (2018: 127-128) наводи на примеру односа Турске према прошлости са Јерменима да је реч ”геноцид” постала политичко оружје које многи политички активисти користе да би себе приказали као жртве. Тако се и жалба поглавице Риаруа, али и борба многих постколонијалних теоретичара, попут Ашил Мбембеа, могла протумачити као манипулација историјом и терминологијом зарад добијања права на статус жртве. Случај Ашила Мбембеа из 2020. године узбуркао је старе духове немачке јавности. Ротберг назива бурне реакције на Мбембеов рад наставком *Свађе историчара*¹²⁵ (Ротберг 2020). Реч је о нападу Феликса Клајна, немачког комесара за борбу против антисемитизма, на рад А. Мбембеа јер је он објавио, по Клајну скандалозну тврдњу, да су „систем апартхејда у Јужноафричкој Републици и, на један екстреман начин и у другом контексту, уништавање европских Јевреја типична испољавања тог фанатичног раздвајања” (Мбембе 2019: 72), као и да „данас црнци и Јевреји носе друга имена: ислам, муслиман, Арапин, странац, имигрант, избеглица, улез” (68). Мбембе је оптужен за антисемитске изјаве, иако је његов целокупни рад усмерен ка борби за равноправност и једнакост. Сличан сукоб одиграо се средином 2021. године. У дискусији о могућој повезаности Холокауста и колонијалног страдања учествовали су немачки историчари Јирген Цимерер и Гец Али. Док Али брани становиште да је Холокауст непоновљив догађај, да се не може поредити ни са једним другим догађајем у историји, да сви покрети деколонизације покушавају да доспеју у јавност баш преко повезивања са Холокаустом, те да су Немци само пратили модел створен од стране других великих сила (Цимерер и Шварц 2021), Цимерер наводи да он говори из непознавања постулата на којима почива

---

¹²⁵ Михаел Ротберг користи назив *Свађа историчара 2.0.* (нем. *Historikerstreit 2.0.*) и сматра је важним догађајем јер се кроз њу отварају многа друштвено-историјска питања која немачку прошлост и садашњост увезују са светском историјом.

постколонијална теорија и да је потребно уочити заједничку нит која води ка једном геноциду како би максима – Никада више!– могла да буде задовољена. Светску академску јавност је веома заинтересовала књига немачко-израелског професора социологије Натана Шнајдера под називом *Пукотине у сећању – О актуелности Холокауста и колонијализма*¹²⁶ у којој он повлачи узрочно-последичну везу између колонијалне владавине и Холокауста. Извесно је да би Сезерова тврдња да је „највећи Хитлеров злочин то што је у властиту кућу довео оно што је било намењено другима” (Сезер 2015: 14), односно, колонијализам, данас изазвао бројне полемике, што указује на постојање одређене дозе неспремности Европе да се суочи са колонијалном прошлошћу јер су и њене последице, у овом случају Холокауст, довољан терет.

Несумњиво је да је страдање племена Хереро, Нама, Дамара и Сан сагледано у светлу студија о геноциду, Холокаусту и концепту сећања. Као такво постало је део глобалног сећања, симбол страдања свих жртви у сваком делу планете. Страдање Херера може се сматрати првим немачким геноцидом, иако су приметни покушаји манипулације тим термином. Разлог томе лежи у чињеници да не постоји довољан број историјских записа, као и да су преживели сведоци одавно мртви, те не могу директно да посведоче.

6. 3. Сећање на афрички холокауст у Намибији

Сећање на злочин почињен почетком прошлог века на тлу данашње Намибије је био инструментализован и искоришћен, чак и злоупотребљен, у различите политичке и социо-политичке сврхе током 20. века. Између осталог допринело је брисању разлика које су постојале и даље постоје међу припадницима племена Хереро. Сећање на овај догађај који негује, данас, већ четврта генерација потомака, било је оружје политичара из редова Херера у борби против постколонијалне доминације западних сила, али се може рећи и да их је оно водило и оснаживало у тој борби. Траума из периода колонијалне прошлости је и даље присутна међу одређеним деловима намибијског друштва (Хереро, Нама, Дамара, Сан). Упркос селективности историјског сећања намибијске владе које мало пажње поклања овом периоду, колективна сећања ових друштава која су била погођена геноцидом резултирала је у виду захтева за признавањем и компензацијом за почињене злочине за време колонијалне власти. Хереро геноцид је именитељ заједничке историје свих Африканаца који живе у Намибији, а пребијена леђа припадника Херера постала су симбол страдања афричких племена и то не само за време колонизације, већ и каснијих периода у историји Намибије¹²⁷. Остаци трауме код наредних генерација потомака удружени са историјским чињеницама обликовали су заједнички идентитет намибијских племена.

---

¹²⁶ Sznajder, N.: *Fluchtpunkte der Erinnerung – Über den Gegenwart von Holocaust und Kolonialismus*, München: Hanser, 2022.

¹²⁷ Африканци из Намибије страдали су у великом броју за време постојања парамилитарне антиустаничке војне јединице Коевоет (енг. Operation K, SWAPOL-COIN) која је деловала у периоду од 1979. до 1989. године када је укинута резолуцијом 435 савета безбедности УН. Слика пребијених леђа припадника Херера забележена 1905. године, симбол је патњи афричких затвореника у Северној Намибији 1980. године. Убијања, тортуре и злоупотреба људских права била су главна одлика политике коју су спроводили припадници Коевоет-а.

На фотографијама се виде повређена леђа црних дечака за које се претпоставља да су припадници племена Хереро. Повреде су настале услед тада широко распрострањене казне бичевањем корбачем од жила нилског коња или ужади¹²⁸.

Борба за очување сећања на сукоб код Ватерберга трајала је јако дуго. Након повлачења немачких колонијалних трупа из Намибије, чинило се да се успело у намери да се испише онаква историја која је одговарала белом човеку, Европљанину. О немачком геноциду се није могло ништа чути годинама након што су се преживели припадници племена Хереро скућили у новом окружењу. Они су усмерили снагу ка обнављању свог друштва и ослобађању од колонијалне прошлости тако што се њоме нису интензивно бавили. Тек у време када је Намибија требало да припадне под власт Уније Јужне Африке, након Другог светског рата, 1946. године, и доласком Мајкла Скота¹²⁹ у Виндхук 1947. године почело се са интензивним праћењем колонијалних трагова немачких трупа на тлу

¹²⁸ Фотографије су доступне на <http://www.klausdierks.com/Chronology/71.htm> , преузето 04.04.2020.године.

¹²⁹ Мајкл Скот је важна фигура у историји Јужне Африке. Постао је симбол антиколонијалне борбе, најпре у Индији, а затим у Јужној Африци. Скотова мисија је било указивање на јако тешке услове живота домородачког становништва које је живело у околини Јоханесбурга. Борио се за то да се проговори о немачкој колонијалној владавини у овом делу света, борио се за очување сећања на почињен геноцид над Хереро због чега му је, након излагања овог случаја пред судом УН-а 1949.године, забрањен боравак на афричком тлу. Након повратка у Лондон, наставио је са борбом за права црначког, домородачког становништва.

Африке. Скот је искористио податке сакупљене од домородачког становништва о почињеном страдању афричких племена Хереро, Нама, Дамара и Сан, као аргумент против припајања Намибије Јужној Африци. Презентовање оваквог догађаја у периоду одмах након Холокауста деловало је као снажан политички земљотрес. У чланку у часопису *The New Statesman and Nation* Скот описује укратко намибијску историју упоређујући је са у то време горућом темом у академским и политичким круговима „белог света”. Скот наводи следеће:

Дошли су немачки колонизатори, гладни земље; и напоследку Фон Трота, генерал коме би се Хитер сигурно дивио [...] 1904. године је издао наредбу о истребљењу. Сви Хереро, мушкарци, жене или деца су требали бити убијени. Уследиле су крађе, масакр и тортура. Читати ове податке је као читати извештаје о уништењу Пољске, с тим што Немци тада нису имали гасне коморе, већ су бебе убијали сопственим рукама или спаљивали старе и болесне жене у њиховим колибама. (Скот у Гевалд 1995: 291).

Скотово сведочење о страдањима афричких племена за време колонијалне владавине немачке империје требало је да послужи не само изградњи сећања у Намибији на почињено, већ и да се употреби у политичке сврхе ради скретања пажње светске јавности на овај случај. Скот је добио право говора пред судом УН-а 1949. године, након чега су му јужноафричке власти забраниле повратак на њихову територију што је за циљ имало скретање пажње светске јавности на политику одбијања Уније Јужне Африке да пружи подршку мањинским групама унутар ње. Скот је наставио са говорима о злочинима на афричком тлу, па је на конференцији у Акри (*All African People`s Conference*, Асста) 1958. године позвао на неопходност стварања војске која би омогућила афричку слободу, односно, да би била спасена од нехуманости (уп. Труп 1950). Та нехуманост се огледала у односу тадашње власти према свом становништву, а власт у привидно слободном јужном делу афричког континента је била под политичком и економском доминацијом западних сила која је, на другачији начин него с почетка 20. века, експлоатисала не само природна богатства Африке, већ и ум, културу и сећање афричког народа. Стога је било разумљиво да се на афричком тлу не може говорити о злочиначкој прошлости. Катјавиви наводи у једном од тада ретко обављених дела која тематизују намибијску колонијалну прошлост и њен утицај на развој, да је намибијска колонијална влада била место на коме су јужноафрички војници и полиција наставили рад које су започеле немачке *Schutztruppe*, те да је то онемогућило да се чује глас црног човека (Катјавиви 1984).

Потомци страдалих Херера нису учествовали активно у формирању и управљању државе којој су припадали. Били су окренути ка својој заједници, институционалном заједништву, културним интересима и очувању етничке самосталности све до 60-их година 20. века када су са формирањем покрета отпора црних Јужноафриканаца били конфронтирани са окршајем код Ватерберга и страдањем својих предака. То је значило и да ће, осим политичког утицаја, овај период бити важан и за формирање културе сећања унутар намибијског друштва на овај догађај.

Немачки становништво у Намибији је инсистирало на неговању сећања на колонијалну владавину немачких трупа и у складу са тим је финансијски подржавало изградњу споменика и других комеморативних места. Јула 1964. године је Хереро поглавица, Хосеа Кутако подсетио немачке досељенике на терор које је домородачко становништво преживело повлачећи паралелу са Холокаустом. Навео је да је „у нашим умовима мала разлика између наредбе о истребљењу генерала Фон Троте и истребљења

Јевреја које је наложио Адолф Хитлер [...] стога је разумљиво да ће Хереро бити против слављења битке која их је довела до живљења под туђом доминацијом која траје и дан данас” (наведено у Ферстер 2010: 204). Хереро ипак нису желели да гаје непријатељске односе са белачким становништвом, па су понудили решење да се слави подизање цркви и грађење железнице и других значајних ствари које су Немци учинили. То није био довољан разлог да се откаже слављење јер су представници Немаца изјавили да Хереро од једне неполитичке ствари творе политику, те су се дотакли и непостојања наредбе о истребљењу. Није, дакле, било могуће избећи политизацију сећања. 1978. године је комеморацијски марш Хереро парамилитарних снага до гробова Хереро поглавица у Окаханђи схваћен као демонстрација опозиције.

Крајем 80-их година 20. века омогућено је страним етнолозима да путују замљом у потрази за гробовима и остацима афричког народа у Намибији. Није се говорило о почињеном као о геноциду, већ као о ратним дешавањима. Андерсон (1996: 188-208) ову политику назива „сећање ради заборављања“ јер нико у намибијској штампи није овај догађај назвао геноцидом све до 90-их година 20. века када се интензивно говори о Холокаусту и репарацијама за почињен геноцид.

Иако различите групе организују сваке године комеморације¹³⁰, у Намибији се издвајају два догађаја као главна која служе за показивање снаге заједнице и то су „Дан хероја у Гибеону” (Heroes’ Day in Gibeon) и Хереро дан у Окаханђи (Herero Day in Okavandja/ Red Flag Day). То су церемоније заједница које су „измештене из националне историје” (Кеслер 2007: 375). Централне теме ових догађаја су посета прецима и слављење сећања на њихове поглавице Семјуела Махарера (Хереро) и Хедрика Витбоиа (Нама). Хереро дан је организована комеморација којој присуствује велики број представника политичких групација у Намибији. Ово место је одабрано као место где је Семјуел Махареро сахрањен, односно, где се налазе његови посмтни остаци након спаљивања 1923. године. Обележавање ових догађаја показује да Хереро заједница има свој идентитет, да је социјално и политички реорганизована, па и самоадминистративна политичка заједница са националним идентитетом (Гевалд 2008: 208). Иако су церемоније посвећене страдању, оне су показатељ да су ти народи преживели и да имају прилику да изнова испричају своју историју. Ерихсен (2008: 48) је истражујући оралну историју афричких племена која су већим делом страдала од немачке руке закључио да су „Хереро припадници, као ниједна друга група која је учествовала у истраживању у стању да прате директан утицај колонијалног рата на њихов живот, наводећи чак и имена људи који су страдали, као и сећањем на места на којима су умрли”. То недвосмислено указује на развијену свест о значају прошлости за садашњи живот, као и то да сећање није могуће сачувати само кроз изговорену реч, већ да је потребно преточити у запис.

Ово је веома важно за неговање културе сећања припадника Хереро и Нама племена јер је у Намибији присутна плуралност култура сећања. Геноцид над Хереро и Нама народима прекривен је сенком сећања на борбу за независност Намибије од Јужне Африке што су челници намибијске владе показали тако што су одсуствовали са комеморативне свечаности у Окаханђи јер је истог датума организован Дан сећања на борбу за независност.

Истовремено, Ватерберг и околина који су били симбол одбране Хереро снага 1904. губили су своју симболичку функцију претварајући се у туристичку атракцију коју

---

¹³⁰ Детаљан програм свих комеморативних свечаности у Немачкој може се пронаћи на интернет страници <http://afrika.hamburg.de/denkmal5.html>, приступљено 09.04.2020.

је сваке године посећивао велики број страних туриста, пре свега Немаца, што је директно утицало на данашњи проблем при артикулацији адекватних места сећања на колонијални период зато што намибијским пејзажом још увек доминирају немачка архитектура, споменици подигнути за време колонијализма и споменици подигнути у знак борбе за независност Намибије. Скидање споменика немачком јахачу (нем. Reiterdenkmal) у Виндхуку, подигнутом за време немачке колонијалне власти, требало је да укаже на то да је државни пројекат трансформације намибијског главног града имплементиран са циљем да се уклоне остаци колонијалне владавине Немачке империје у циљу изградње новог колективног сећања које ће величати борбу владајуће партије СВАПО (SWAPO) и ставити у заштитну борбу мањих група¹³¹. Покушај вршења утицаја на колективно сећање обухватало је преименовање улица, замену имена немачких колонијалних владара именима припадника либералне ослободилачке партије и изградњу нових споменика који би сведочили о доминантном либералистичком наративу. Острво Ајкула у близини Лидерица је друго централно место сећања¹³² на период колонијалне владавине како за Намибијце, тако и за Немце који живе у Намибији. На овом месту налази се споменик посвећен капетану Корнелијусу Фредериксу, представнику Нама племена, док се прекопута њега налази споменик Хајнриху Фогелзангу који је основао прву трговачку кућу у Лидерици. При обележавању стогодишњице ослобађања кампа, 2007. године, повела се дискусија о лобањама које су за време колонизације однете из кампа у Немачку ради истраживања разлике међу расама. Дебата о начину враћања лобања је још увек актуелна, како у намибијском, тако и у немачком друштву.

Намибијски пејзаж је несумњиво обојен присуством немачких ратних споменика. Штајнмец наводи да од 117 места која су проглашена националним споменицима између 1950. и 1970. године 77 споменика су немачке структуре настале пре 1918. године (Штајнмец 2008: 224). На брду изнад Виндхука налази се стари немачки замак претворен данас у национални музеј, док се у центру града, поред места са кога је скинут споменик немачком војнику, налази црква посвећена Исусу Христу подигнута у знак сећања на пораз Хереро и Нама. Иако је стварање нове културе сећања требало да избрше трагове немачке прошлости, јасно је из чињеница да то није могуће. Многе улице Свакопмунда нису промениле назив, или су њихову промену пратиле бројне дебате вођене од стране богатих Немаца. Теодор Зајтс наводи да је статуа јахачу била показатељ свету да су Немци владари и да ће то и остати (уп. Целер 2008). Овакво оштро националистичко виђење заступају представници немачке елите у Намбији који наводе да би скидање тог споменика створило простор за критиковање немачке колонијалне владавине, те би омогућило потраживање новца као одштете. Куаима Риурако сматра да би требало оставити немачке споменике такве какви јесу јер су они подсетник за све оно што су немачки колонизатори урадили тој земљи (наведено у Цуерн 2012). Иако се још увек чују

---

¹³¹ Мелбер наводи да СВАПО спроводи такву политику која се може дефинисати као грађење нације која маргинализује друге и измешта их из оквира борбе за независност и слободу (Мелбер 2005: 109). Доказа за овакву тврдњу има пуно – представници власти нису присуствовали ниједној комеморацији палим жртвама Хереро, Нама, Дамара и Сан племена. Представници власти су у више наврата нагласили да не подржавају борбу мањина за њихову истину и историју, те је наводе да ће бити кажњени уколико њихови чиновници унесу немир међу становништво (105). Плоча на споменику подигнутом у знак сећања на борбу за независност Намибије (енг. Heroes' Acre) не садржи називе племена која су се борила за независност много пре борбе СВАПО-а.

¹³² На Острву ајкула био је најстрашнији концентрациони камп за оне који су преживели Немачко-намибијски рат.

различите идеје о рестаурацији изгледа градова широм Намибије, афрички и немачки војници почивају заједно у меморијалном парку у Свакопмунду (енг. The Swakopmund Memorial Cemetery Park), те се и на том месту спроводе ритуали сећања на жртве.

Упркос живом сећању на трауматичну прошлост намибијског народа и присуство немачких архитектонских дела у многим намибијским градовима, не сме се заборавити да је Намибија данас независна земља великог културног богатства. Као таква привлачи велики број страних туриста од којих је мали број упознат са намибијском колонијалном прошлошћу. Иако се о страдању Херера и Нама све више говори, страдање племена Дамара и Сан током колонијалне владавине је још увек недовољно истражено поље. Увидом у светску друштвено-политичку ситуацију, као и то да су ова племена малобројна и раштркана по намибијској пустињи, а самим тим и прилично недоступна, извесно је да се о овом проблему неће у скорије време говорити.

О страдањима афричких народа ће, како је Асманова (2018: 141) и предвидела, говорити најпре уметници и научници. На интернету су, осим екранизованих књига и авантуристичких филмова, доступни малобројни документарни филмови који директно сведоче о холокаусту у Немачкој југозападној Африци. Вредни помена су *Лобање мог народа* јужноафричког режисера Винсента Молоија¹³³ у коме су забележена сведочења Хереро бораца за правду пред немачком владом. У филму се проговара и о борби са намибијском владом око повраћаја земље која је афричким домороцима бесправно одузета током колонизације. Ендру Ботел је 2014. године представио филм о Семјуелу Махареру под називом *Ватерберг Ватербергу – Траговима Семјуела Махарера?* у коме је на основу историјских записа пратио трагове Семјуела Махарера. Документарни филм *Бели духови – Колонијални рат против Херера* обрађује тему односа потомака колонизатора и колонизованих и последица немачке колонијалне владавине по њих¹³⁴. Значајни видео извори о почињеном насиљу представља и Би-би-сијев документарцац под називом *Намибија: геноцид и други Рајх (Namibia: genocide and the Second Reich, 2005)*. Радио-документарцац у продукцији немачке радио куће ARD под називом *Лобања – прича без краја: Црква и немачка колонијална владавина у Намибији* (нем. *Ein Totenschädel und kein Ende: Die Kirche und deutsche Kolonialherrschaft in Namibia*) у којој се актуелизује спор око лобања афричких бораца и њиховог повратка у домовину освојио је на такмичењу у Милану 2022. године прво место у категорији европских радиофонских документарних драма што би буди наду да ће се европска и светска јавност у будућности отвореније и активније бавити својом колонијалном прошлошћу и њеном заоставштином.

На основу дијахронијски представљеног односа између некада Немачког царства и колоније Немачке југозападне Африке, односно, данас Немачке и Намбије може се закључити да је још увек доминантан политички и културни империјализам који не дозвољава отворен и равноправан дијалог између ова два субјекта. Политичка дешавања која за циљ имају признавање геноцида над афричким народима Хереро, Нама, Дамара и Сан и исплату одштете на име нанесене штете не имплицирају да ће се и у културној и научној сфери пронаћи раван која би омогућила једнаку присутност гласова са обе стране. Док се припадници афричког круга боре за свој глас који би одзвањао читавим светом и актуелизовао питање одговорности за дела почињена у прошлости, чини се да Немачка покушава да смањи простор унутар кога би се о томе могло говорити и на место афричког

¹³³ Молои је снимио и филм о геноциду у Руанди – *Hotel Rwanda* (2004).

¹³⁴ *Skulls of my people, 2016, Waterberg to Waterberg: In The Footsteps of Samuel Maharero? 2014 / Weisse Geister – Der Kolonialkrieg gegen die Herero, 2004.*

страдања поставља борбу са сопственим демонима Холокауста. Из тога се изводи закључак да Немачка није спремна не само на дијалог са представницима жртава немачке колонијалне владавине, већ и да није спремна да се у потпуности суочи са оним што Холокауст значи, односно, са идејом да је европски холокауст последица добро увежбаних холокауста током историје. Подробном анализом културних студија, новинарских истраживања и приказом малог броја (пост)колонијалних књижевних дела које за тему имају холокауст над афричким племенима Хереро и Нама увиђа се евроцентрични приступ који тежи стереотипизацији и хомогенизацији знања о колонизованом Другом. Роман *Моренга* Увеа Тима, написан у духу студентских покрета друге половине прошлог века, покушава да објективно представи западном читаоцу страхоте немачке колонијалне владавине на тлу јужне Африке. Роман *Тихе ватре*. Роман *Херера* немачко-намибијског писца Гизелхера Хофмана написан крајем прошлог века тумачи се као покушај писања о колонијалном освајању из перспективе Другог. Легитимитет за такав покушај пружа то што је Хофман немачки Намибијац који је велики део живота провео у афричкој пустињи живећи са разним племенима, па се може сматрати да је веродостојан приповедач из другачије, односно, измештене перспективе што га, ипак, не чини гласом колонизованог Другог. Трећем роману који ће бити анализиран у наставку рада, роману *Херера* Герхарда Сејфрида, приписује се искључиво евроцентрични приступ теми освајања Немачке југозападне Африке, стереотипизација лика Другог и писање у духу колонијализма. Из наведеног се може уочити потреба за променом постојећих пракси истраживања и писања о периоду немачке колонијалне владавине и почињеном геноциду у Немачкој југозападној Африци.

7. УВЕ ТИМ – АНТРОПОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ДАЛЕКИХ СВЕТОВА И НЕМАЧКЕ КОЛОНИЈАЛНЕ ПРОШЛОСТИ

Може ли се живети, а да се не може заборавити?
(Тим 2005: 386)

Уве Тим (1940–), немачки писац који литерарним позивом почиње да се бави 70–их година 20. века подстакнут идејама студентских покрета 1968. године у Немачкој и императивима за друштвене промене исказаним кроз програм истог, расветљава у својим прозним делима немачку друштвену сцену обојену недовољно истраженом како колонијалном, тако и нацистичком прошлошћу. Обнова историјског романа кроз интеркултурно приповедање је форма коју је Тим увео у немачку књижевност много пре него што су покренуте дискусије о (пост)колонијализму унутар немачке књижевности. У прозном стваралаштву Увеа Тима које обухвата романе, приповетке, есеје, режију, збирке песама, као и дечије књиге и романе за младе уочава се као заједничка нит истраживање немачке прошлости и испреплетаност ње и историје других култура. Он верује да би књижевност требало да буде слободна и да би требало да води у правцу друштвених промена. Уве Тим је у разговору са Риорданом појаснио шта је смисао књижевности.

„Књижевност утемељује основно право на недодирљивост живота. То значи да она пише против смрти и повреда. Ова идеја је повезана са тим да се књижевност састоји из те непоновљивости [...] ако бисмо живели заувек, могли бисмо све да поновимо и не бисмо могли да чинимо грешке [...] За мене је добра књижевност она која је усмерена против тога да људски живот буде дехуманизован или ограничен на било који начин – она која је усмерена против тога да

је индивидуа толико препотентна да друге гласи. У њој је увек тај тренутак слободе, захтев за слободом и захтев да се индивидуа не уништава. Ако се то тако схвати, онда је књижевност декларација против насиља и смрти, декларација против идеологија које ограничавају индивидуу” (Риордан 1999: 36).

Антиимперијалне и антиколонијални покрети широм света инспирисали су Увеа Тима на једно, до тада, другачије поимање света у коме је живео, из чега најпре произилазе путописни извештаји објављивани као рубрике у немачким часописима. У њима се уочава Тимова склоност ка истраживању других народа, култура и историја, као и према преиспитивању односа моћи на светској сцени, што га дефинише као писца-истраживача, односно, писца-антрополога (Буливант 1999: 38). У његовом раду се негује комплексан однос са етнолошком теоријом коју он не покушава да коригује, већ покушава да развија књижевност упоредо са њом јер је дубоко уверен да би етнологија обогатила његов рад. Кроз поетологију *Естетике свакодневице* увиђа се да тема даљине/страности/Другог бива лајтмотив у његовом стваралаштву и да је у сваком делу обрађена на другачији начин. Његов литерарни програм представља покушај да се свакодневица сагледа из перспективе Другог, а то је могуће само кроз процес отуђења, односно, кроз процес сусрета и поређења себе са другима, па и са својим сународницима.

Тимов књижевни опус је обиман. Унутар њега се откривају три романа који припадају области постколонијалне књижевности – *Моренга*, у коме се обрађује немачка колонијална владавина у данашњој Намибији, *Змијско дрво* (нем. *Der Schlangenbaum*) у коме се приказује спровођење немачког развојног пројекта у Латинској Америци и *Ловац на главе* (нем. *Kopffjäger*) који је прича о немачком преваранту који бежи преко Шпаније и Бразила до Ускршњих острва. Он у својим делима повезује колонијалне и империјалне односе са националсоцијалистичком политиком, те, међу првима, освешћује немачку јавност о вишедеценијском програму за истребљење оног Другог који је неподобан на више разина. Ова тематика је неисцрпно поље инспирације за Тима. У својим првим делима, а ни касније, он не проговара из перспективе пасивног посматрача актуелних догађаја, већ напротив. Као активиста апартхејд покрета, а касније и многих других уперених против капиталистичког система, имао је добре односе са представницима покрета отпора као што су АНЦ (Афрички национални конгрес) и СВАПО што му је омогућило истраживање историјских архива у, то време, затвореним земљама.

Тим осећа као своју обавезу бављење немачком историјом из које црпи теме и мотиве за своја дела. У једном од својих интервјуа он наводи следеће:

„Немачка и моја историја, обе су једна у другу уплетене. Рођен сам усред рата, преживео сам послератно време и поновну изградњу државе. Био сам део студентских покрета, мој најбољи пријатељ тада је био Бено Онезорг. Моја историја је најдубље повезана са немачком. Чак је и мој отац био прави националиста” (Тим у Шерф 2008).

Писац генерације 68-аша портретише представнике ове генерације и изнова се враћа у прошлост са идејом да су расветљавање, разумевање и прихватање прошлости једини исправан пут за садашње и будуће делање. Књижевна критичарка Мартина Шерф назива га „сеизмографом који књижевно обрађује осуду немачке прошлости и чије фигуре изнова представљају одређено стање друштва” (исто). Немачки студенти, припадници

друге генерације Немаца¹³⁵ после Другог светског рата, чији је активни учесник био сам Тим оштро осуђују злочиначку прошлост нацистичке Немачке и страдања малих народа од стране тзв. великих сила. Изнова се читају дела која промовишу једнакост и саучесништво, па се Кропоткиново дело *Међусобна помоћ: фактор еволуције*¹³⁶, које је поново постало популарно међу студентима пре Маркса, помиње у роману *Моренга* и користи као оруђе помоћу кога се главни протагониста Готшалк освешћује, преобраћа и осуђује немачку колонизаторску праксу. Постигнуће студентског покрета у чијем заносу Тим пише своја прва два романа *Топло лето (Heißer Sommer, 1974)* и *Моренга* јесте да се треба окренути ка појединцу и спознати да политичка промена мора почети са самопроменом појединца. Тим наводи да су „студентски покрети довели у питање начин понашања индивидуе као политичког бића и његове погледе ка споља” (наведено у Дурзак и Штајнеке 1995: 323), па се дијалектика сопства и Другог, као и појединца и друштва намеће као важан мотив у његовом стваралаштву.

„У чему леже разлике, ове етнолошки доказиве разлике, које су дубоко у нашој свести и које су тако ускладиштене да су претворене у слике које се јако тешко могу разбити, делом зато што су се ускладиштиле и у језику и у свести? То је један део мог посла, да их пратим и увидим, чак и код себе. То је такорећи поглед из даљине на себе самог” (исто).

Поимање бављења Другим ради откривања себе је новина коју је донело постколонијално писање и бављење колонијалном прошлошћу. Овај социјални ангажман многих аутора почива на идеји измирења тзв. првог и трећег света и деконструкцији бинарне опозиције центра и периферије. Тим уочава недостатак *Welthaltigkeit*¹³⁷ у немачкој књижевности и сматра да је јака критика разлог томе. Он наводи да „ко као писац прилази оном Другом бива често суочен са критиком да он тамо (у тој земљи) није био довољно дуго [...]. Када се говори о аутентичности често се приговара да је страни свет погрешно, једнострано и недовољно објективно представљен” (Тим 1997: 43). Тим сматра да књижевност не би ни требало да буде објективна, већ, супротно, требало би да буде субјективна. Оно поред је често најудаљеније, па би описивање страног света требало да буде процес самоиспитивања, самоописивања и самоанализе. Током писања *Топлог лета* увидео је да је писање о далеким пределима путовање у прошлост, детињство, свест – заправо, путовање у свест из историјске и географске удаљености.

У роману *Топло лето (1974)*, у коме се први пут у овој форми бави страним културама и световима и критикује немачку (пост)колонијалну политику, протагониста Улрих Краузе, вођа студената током протеста, изјављује да „је разлог зашто нама иде тако добро тај што недовољно развијеним земљама иде ужасно лоше” (Тим 2015: 60). Значајно место у овом роману посвећено је рушењу споменика (нем. *Denkmalsturz*) једном од

¹³⁵ Термин „друга генерација Немаца“ односи се на потомке директних учесника у Другом светском рату. Дакле, потомци учесника постављају питања о прошлости својих очева и покушавају да одговоре на бројна питања којима се њихови очеви нису бавили. Према Лауб, и друга генерације је обележена траумом очева иако нису били директни учесници у рату (уп. Лауб 1992).

¹³⁶ Кропоткиново дело се у немачком преводу назива *Gegenseitige Hilfe in der Tier- und Menschenwelt*. Иако написано 1902. године није изазвало већу пажњу јавности све до периода после Другог светског рата када је теза социјалног дарвинизма подвргнута оштрој критици.

¹³⁷ Појам световности односи се на успостављање односа међу глобалним тематским структурама, при чему оно глобално остаје у позадини, а појединачно се сусреће и преплиће. Ово је уочљиво у новијој немачкој књижевности коју пишу немачки аутори ненемачких корена.

пионира истраживача Африке, Хермана фон Визмана¹³⁸, „првог западно-источног путника преко јужне Африке, првог истраживача који је пратио развој Касаија и других делова Конга и који је за то 1895. године добио службу Колонијалног гувернера Немачке источне Африке” (Норис 1995: 281). Док Краусе везује конопац око Визмановог врата како би помогао у рушењу споменика, кроз главу му пролази књига коју му је отац купио за рођендан, а на основу које се касније дуго играо са другарима игре *Хаја Сафару* (*Haia Safari*) у којој су они били део афричких трупа заједно са еритрејском војском, Ашкарима, који су ратовали против афричких племена. На овај начин Тим критикује и подсећа на васпитно-образовну улогу популарне књижевности тог доба која је обликовала младе да колонијалну политику прихвате као нешто жељено и оправдано, а не као нешто против чега би се требало борити. Колико је епизода рушења споменика Визману оставила трага на припадницима Покрета шездесетосмаша који су исти срушили види се и у роману из 2001. године под називом *Црвено* (*Rot*, 2001) у коме се појављује Улрих Краусе који ступа у контакт са својим пријатељем Томасом Линдеом који жели да уз помоћ експлозива сруши споменик победе у Берлину (нем. Siegestäule) на дан премештања немачке владе из Бона у Берлин што он види као наставак милитаристичке и империјалне традиције. Током шетње авенијом некадашњи 68-аши закључују да су се времена променила.

„Били смо испред нашег времена. Данас нико не жели да се сећа сјајног колонијалног времена. Данас би власт тихо и у тајности склонила статуу. Времена се мењају, па и наша морална уверења” (Тим 2001: 329).

Тим закључује да се начин говора о прошлости променио, али указује на то да би требало радити на откривању механизма помоћу ког су се наши вредносни системи временом променили – од фасцинације и оправдавања политике потпуне деконструкције оног Другог која се испољила не само током колонијалних освајања, већ и током нацистичке владавине, преко буђења свести о том злу и отвореној борби против њега, па до поновне ћутње о свему претходном. О потреби да је неопходно не само посматрати догађаје, већ и забележити их и размишљати о њима, дакле, подвргнути их процесу самообrade, говорио је Тим у ауторском разговору са Манфредом Дурзаком. Тим је

---

¹³⁸ Херман фон Визман је два пута прешао афрички континент. Учествовао је у угушењу побуне арапских робова и био је део покрета тзв. пацификације племена у Источној Африци. Многе улице у Немачкој су назване по њему прикривајући чињеницу да је за време комесарства у Источној Африци допринео ширењу насиља над домородачким становништвом и ширењу болести које су његови војници донели. Уз новчану подршку од 2 милиона немачких марака основао је прву војску, тзв. заштитну трупу коју је чинило приближно 1000 Ашкара пореклом из Мозамбика и Судана који су спроводили велико насиље над домороцима из области Источне Африке. У немачком парламенту су се само социјалдемократе бориле против његове владавине јер је немачкој јавности била недоступна права слика стања у Африци. Под командатуром генерала Фон Визмана уведене су прве таксе које су водиле до Маји-Маји побуне (1905–1907). Након повратка у Немачку објавио је више књига о својој владавини. Једна од њих је приручник под називом *О третирању црнаца* (нем. *Zur Behandlung des Negers*). Након његове смрти су широм Немачке подигнути бројни споменици који су служили глорификацији његовог времена и подржавању идеје ширења колонија. Један од њих је постављен 1919. године испред Хамбуршког универзитета. Био је срушен током бомбардовања за време Другог светског рата, да би био изнова подигнут 1949. године. Почетком шездесетих година 20. века, у таласу политичког освешћивања младих, проблематизовало се постављање и обнављање споменика Визману.

изјавио:

„При овој акцији, не, тек при писању о њој постао сам свестан у којој мери су моја сећања испуњена злоделима отаца [...] човек мора најпре да се судари са тим, на пример са спомеником поред кога је човек раније овлаш пролазио, дакле, човек мора да се судари са тим у свом сећању, у својој свести. Слика која нешто покреће. Како је настало тако нешто као што је истребљење народа, геноцид, шта су били предуслови да човек са најбољом савешћу може да убије другог човека, ниже биће, дивљака и онда још да подигне споменик починиоцу?“ (Дурзак и Штајнеке 1995: 321).

У роману *Врело лето* Тим је започео путовање у себе и своје детињство које је резуртирало и романом *Моренга*. За настанак овог романа је, осим личне заинтересованости за осветљавање потиснуте немачке прошлости, важно и то да је Тим још у детињству створио слику о далеким пределима и непознатим културама. У својој поетици под називом *О почетку и крају – О читљивости света* (2011) Тим проговара о ономе што је о афричким племенима слушао од пријатеља свог оца, директних учесника колонијалних похода.

„Дете би седело и слушало извештаје о једном далеком, далеком свету. Хотентоти, тако су причали, били су лењи, спавали су преко дана, нису тукли децу, седели су и трућали. Једна даљина за којом дете жуди. Сакупљао сам колонијалне књиге, као студент сам пратио предавања из етнологије. Једно интересовање за Африку које ме је и надаље пратило и коначно одвело до романа *Моренга*.“ (Тим 2011: 90).

Тим је један од првих писаца са немачког тла који је проговорио о колонијалном освајању Африке и афричком страдања Хереро и Нама племена.

Роман *Моренга* (1978) посвећен приказу колонијалног освајања данашње Намибије и наглашавању одсуства емпатије и присуства интереса, пре свега, економског, убраја се у пионирско дело немачке постколонијалне књижевности, иако не прво написано¹³⁹, које је подстакло на многобројна истраживања о овој теми, али и тражења сличности у моделу промишљања о починиоцима и жртвама у колонијалним ратовима и Другом светском рату. Овај роман настаје у оквирима развијене политичке свести младих људи из западног света о положају тзв. трећег света, а нарочито тзв. црне Африке. У њему се открива слој филозофског промишљања света западног човека који у свему што му није слично види оно Друго и опасно и спреман је на уништење тог Другог ради остваривања екомонских циљева. Та опасна мисао о свести западног човека спроведена је у дело најпре у колонијама, а затим и на европском тлу током Другог светског рата. У предговору објављене серије фотографија под називом *Немачке колоније (Deutsche Kolonien, 1981)* Тим наводи следеће:

„Ово је типична идеологија колонизатора. Потиче из економског размишљања и одређује се неиспитивањем осећаја супериорности који је, заузврат, заснован на вери у технолошки напредак. На тај начин, сваки облик живота који је другачији постаје *Друго* у очима

¹³⁹ Петер Вајс је 1967. године објавио роман *Балада о лузитанској немани* (нем. *Gesang vom Lusitanischen Romanz*) кроз који је критиковао португалску колонизацију Анголе и Мозамбика.

колонизатора; постаје нешто страно, примитивно, без могућности досезања нивоа где би он (колонизатор) био способен да види другу културу као комплексну и богату” (1981: 10).

Из таквог погледа на ваневропске народе настаје психофизичко насиље над њима о чему Тим често пише. Насиље је узроковано социодарвинистичким представама о јачој раси која би требало да надвлада тзв. слабију расу чиме се оправдавају насилни акти спрам домородачког становништва у име науке и просперитета. Уве Тим је истражујући о овој теми био ужаснут равнодушношћу великог броја актера ових похода који нису осећали моралну препреку да убију. У разговору са Хаман и Мајн, Уве Тим наглашава да је основа колонијалне идеологије дарвинистичка представа да ти су људи, а нарочито тамнопути, црни људи, предређени да страдају, што је у романима поткрепио историјским документима из бројних архива (Тим у Хаман/Мајн, 2011: 177). У роману *Моренга* се могу пронаћи историографски есеји о војно-политичком положају немачких колонијалних снага, исечци из историјских докумената попут војних наредби, исечака из новина, као и делови који садрже етнолошке описе Југозападне Африке. Уве Тим је у роман уградио бројне легенде о времену пре војне колонизације у којима је дао гротескни приказ првих мисионара, трговаца и путника чиме овај устанак смешта у шири историјско-културни оквир и критикује немачки колонијализам. Тим не указује само на војни концепт колонијалног освајања, већ на различите представе о колонизацији, па се идеја „култивисања неразвијене земље и њених дивљака” јавља као патриотска обавеза Немаца (Тим 2005: 249). Поред ње, постоји идеја о истребљења домородаца на уштрб немачких досељеника (24), као и идеја о мирном суживоту оба народа, при чему би морао постојати „одвојен простор за развој белаца и црнаца” (31), поред којих је најизраженија мисао о рату као средству да се домороци натерају да буду радна снага, односно да постану „корисни чланови динамичног друштва који почива на идејама социодарвинизма и капитализма” (321).

У роману *Моренга* формулисана је тврдња коју заступа немачки заповедник да је „цивилизација без жртвовања незамислива” (28), што би требало да оправда заповести главнокомандујућих у Југозападној Африци да се боре против домородачког становништва све док их не униште (нем. vernichten). Тим оштро осуђује овакво поимање света и људи и позива се на принцип здравог ривалства који је један од главних захтева студентских протеста, али и један од мотива у роману *Моренга*. Он наводи да постоје разлике у начину вођења живота између Европљана и неевропских народа, као и да у сваком друштву владају ривалство и жеља за постизањем одређеног успеха, што спада у домен културних различитости, али наводи и да то не сме да буде правац у коме ће се неко друштво нужно усмеравати, у смислу да сву снагу упери као уништењу ривала (уп. Штер 1995). Путујући кроз јужну Африку и водећи разговоре са појединцима који су директно учествовали у колонијалном походу, али и њиховим потомцима, Тим се сусрео са несхватљивом равнодушношћу и и даље присутном идејом да се делало тако јер је то био радни задатак наређен директно од цара. Након разговора са онима који су хтели да се сете тог периода, Тим закључује да многи од њих немају проблем са црном расом, нити са суживотом са њима, већ да су учествовали и слушали заповести надређених зато што им је то био посао. То је Тима навело на додатно истраживање. Идеја да је убиство Другог, па и његово истребљење резултат бирократског апарата чији чланови не осећају кривицу за почињено налазећи за оправдање да је то био њихов посао ужасава Тима који тој теми оставља довољно простора у већини својих романа (уп. Тим, *У сенци мога брата*, 2003).

Ово откриће и бављење темом убиства, мучења, усавршавања механизма за истребљење Другог приближава га филозофским становишту које се интензивно развија након европског холокауста, пре свега, идеји Хане Арент о тоталитарном систему и његовим механизмима, као и Адорновој тези о послушнику система, односно, ауторитарној личности. Колонијални геноцид иза бирократске машинерије може се по свом идејном саставу упоредити са нацистичком машинеријом која је извршила геноцид над словенским народима и Јеврејима за време Другог светског рата. Иако се понајвише у роману *Моренга* служи историјским документима како би истински приповедао о злоделима немачке машинерије на тлу Африке, није геноцид оно што је централни догађај у Тимовом стваралаштву, већ је то анализа личности и околности које су омогућиле да до геноцида дође и да се о њему не говори на начин на који би требало.

Тимова дела су у служби борбе против заборава. „Сећање је централни тренутак у нашем животу у садашњости”, наводи Тим (Сареика 2005: 207), јер може да доведе до избегавања погрешних одлука у будућности. Тако је и бављење колонијализмом, али и Холокаустом неизбежан део свакодневице како би се из њега нешто научило. Његово бављење колонијализмом се различито тумачи. Гече (2003: 260) и Пакендорф (наведено у Баумбах 2005: 216) сматрају Тимова бављење колонијализмом провером, односно, испитивањем колонијалне историје, док га Вилке (2001: 337) сматра критиком колонијализма. Роман *Моренга*, за који се сматра да се налази на прелазу из дискурса трећег света 60-их и 70-их година 20. века ка постколонијалном дискурсу 80-их година 20. века, представља први литерарни окршај са немачком колонијалном прошлошћу јер јој се приступа са критичке стране, што до тог времена није био случај. Немачки писци били су склони писању о том периоду немачке историје као времену херојства, те су се на сентименталан начин сећали исте. Вармболд наводи да су дела написана до првог издања *Моренге* служила „реституцији изгубљене величине [...]”. Са једном саморазумљивошћу која ужасава служе се млади нараштаји клишеима и предрасудама за које имају да захвале распрострањеној колонијалној књижевности; [...]“Други” су били „гори” од „нас”, нанели су више неправде него немачки колонизатори, дуже су били колонијална сила од нас” (Вармболд 1982: 3).

Роману *Моренга* претходио је извештај из 1976. године, објављен у часопису *Конкрет* (нем. *Konkret*) под називом *Тамо где Белци виде црно. Утисци једног истраживачког путовања у Намибију 1976. године (Wo die Weißen schwarz sehen. Die Eindrücke einer Recherchereise nach Namibia im Jahre 1976.)*¹⁴⁰. У извештају је приказано сећање на оно шта га је подстакло на ово истраживање, а то су сећања из детињства на колонијалне приче које су биле популарне међу немачком омладином. „На полици са књигама мога оца стајале су *Наше старе лепе колоније (Unsere schönen alten Kolonien)* и *Колоније чекају (Die Kolonien warten)*. Касније ми је мој отац поклатио *Народну књигу колонија (Das Volksbuch der Kolonien)* за рођендан” (Тим 2011: 91). Повезивање личне историје са колонијалном прошлошћу указује на истицање одговорности и њега као наредне генерације у смислу преиспитивања исте. Миље у коме се Тим од малена налазио дефинисао је његово истраживање удаљених предела и чежњу за њима. У овом путопису се по први пут помињу историјске чињенице о сукобу немачких колонија и афричких племена и приказују се последице устанка:

„Преживелима није узета само земља, нити само стока, већ су покрадени њихова историја,

¹⁴⁰ Више о теми в. Анунткосол 2020: 77-82.

култура и идентитет. Настала је нека нова свест која би требало да се подреди белом господару : да буду кукавице, лењи и без културе. Односно да служе и да раде” (56).

Он већ у овом тренутку симпатише са афричким народом и схвата кривицу Запада за почињено, да је Запад уништио не један народ, већ једну културу и једну свест. Овакво промишљање била је новина у Савезној републици Немачкој. У извештају се Тим осврће и на расистичку идеологију која је била идеја на коју се ослањало колонијално освајање. Иако се најпре чини да критикује афричке домороце пребацујући им да су лењи у односу са белим господаром, он се, заправо, обраћа њима поводом тога зашто ништа није учињено у борби за себе и зашто су дозволили да бели човек гази по њиховом идентитету, достојанству и култури.

„Али зашто радити кад за Африканце нема могућности за напредак, кад он добија тек шести део плате коју бели радник добија за исти посао? Зашто он треба себе да уништи за богате, беле људе? Лењост је најједноставнији и најиндивидуалнији протест против белачког изабљивања. Лењост је и појам који указује на европско неразумевање једне друге, стране културе која се не темељи на конкурентском понашању и потрошачком мишљењу” (исто).

Ова изјава Уве Тима протумачена је као изјава човека у коме ипак преовладава белачко размишљање, а не симпатисање оног другог. Колико је тешко писцима да пишу о догађајима који припадају другој култури сведочи Лукас Берфус¹⁴¹, швајцарски писац, који сматра да „писци не могу да пишу из сопственог искуства у овом случају јер се мора прихватити да писац не припада жртвама, већ профитерима једне компликоване историје, те мора издржати ту критику” (уп. Гајзел 2020). Соуша Сантос наводи да западњачки концепти не могу да обухвате ванзападњачку стварност због онтолошке дистанце међу њима која почива на идеји западњачког прогреса (уп. Сантос 2012). Уве Тим је у путопису описао своју бојазан коју је осетио на улицама Виндхука док је радио на истраживачком задатку.

„Мало пре полицијског часа наишла су ми у сусрет три Африканца и ухватих себе како тражим разлог да пређем на другу страну улице. Али тамо нема ничега осим бетонских зидова поште. Док сам ишао у сусрет тим Африканима тек сам тада увидео, нешто сасвим разумљиво, а опет нешто на шта пре тога скоро да нисам обраћао пажњу: боја моје коже, као Каинов знак насиља и истовремено супротност: страх. Тај страх, страх господара, седи белцима на леђима у овој земљи” (Тим 2011: 58-59).

У овој изјави огледа се оно карактеристично за Тимово поимање света. Он се окреће у правцу саморефлексије и инсценирања сопственог спољнополитичког деловања и указује на проблематику неутралног посматрача у данашњем свету. Он наводи да је у данашњем свету немогуће бити неутралан и не осећати се, као припадник беле расе,

---

¹⁴¹ Лукас Берфус познати је швајцарски писац, драматург и режисер који је пажњу светске јавности привукао романом *100 дана* (нем. *Hundert Tage*, 2008) у коме истражује питање помоћи земљама у развоју и открива ужасе геноцида почињеног 1994. године над Тутсима у Руанди, као и романом *Коала* (нем. *Koala*, 2014) у коме повезује самоубиство свог брата и колонијалну историју Аустралије.

недужним, већ да је свако, учествовао у нечему или не, зато што је припадник неке заједнице, одговоран за дела заједнице. То је једна од тачака које се Уве Тим често дотиче у својим делима. У роману *Моренга*, Готшалк, протагониста истог, суочен је са комплексним односом кривике појединца и заједнице којој припада. Појединац се не може оделити од заједнице којој припада, али га то не ослобађа кривике. Појединац који сматра да се може оделити од заједнице и на тај начин утицати на промену њеног делања је попут Дон Кихота, наводи се у роману (Тим 2005: 375). Упркос томе, Тим додаје да је макар постојање идеје о Другом и другачијем делању напредак. „Мора се мислити о нечему новом, нечему другачијем од онога како се живи. Можете ли то? [...] Не, рече Готшалк, нажалост не, али можда је баш жеља за тим већ нешто другачије” (376).

Још један путопис, *Близина, даљина. Писање о страним световима* (*Das Nahe, das Fremde, Schreiben über fremde Welten*, 1997) у коме се описује путовање на Ускршња острва у Јужном Пацифику, представља Тимову конфронтацију са тематиком Другог и враћа га у детињство, наиме на игре тражења извора реке Ориноко на обали реке Елбе или рику јагуара. Он инсистира на томе да интересовање за стране културе потиче из периода детињства, док Камиа (2005: 99) наводи да се Тим у својим делима бави дубоком психологијом како би успоставио везе између свог ентографског писања и етнолошких искустава стечених током детињства.

У својим путописима Уве Тим успоставља везу са Саидовим постколонијалним концептом, нарочито у оном делу који се тиче саморефлексивног бављења писцима и књижевношћу који тематизују стране културе. Тим покушава да пробуди интересовање код других писаца да истраже друге светове, те наводи да није довољно само интересовање за то, већ би искуства о другом морала бити стечена. Треба пробудити дивљење која потиче од сазнавања нијанси и разлика између свих нас.

„Похлепа да се виде и чују нове ствари не гарантује један поглед који омогућава разумевање. Ово претпоставља нешто друго, фундаментално: дивљење. Дивљење, како људи, како ствари могу бити створене, односно, како могу бити другачије од нас самих. Перцепција ове разлике омогућава рефлексiju сопственог разумевања, а самим тим и могућност сопствене еманципације у разумевању. Разумевању које се труди да прихвати сопствено опажање као привремено и историјски условљено, такође и да себе доживи као странца и зависног, како би се, на тај начин, опазило то друго, страно у његовој бити” (Тим 1997: 340).

Оно што Тим наводи као страно и Друго у бити појединца јесте човекова заборављена природа од које су га уређени друштвени системи оделили. Тим у романима трага за човековом изгубљеном чулношћу и она је за њега оно чему би требало тежити. Требало би скинути окове које нам друштво својим уређењем и оштрим правилима намеће јер се кроз историју показало да су такозвана уређена и цивилизована друштва заправо јако далеко од уређености и цивилизацијског напретка. У њиховим делима се уочава висок степен склоности ка варварству и чињењу истог, па Тим апелује на преиспитивање себе, својих дела и дела оног поред себе.

Изражена критика у његовим делима усмерена против организованог спровођења насиља над јединком, у овом или оном смислу, не искључује могућност дијалога са истим. Тим инсистира на (само)испитивању, „на конфронтацији са чулним опажајима како би се прекинули узрочно-последични ланци којима смо оковани” (Тим у Хаман/Мајн 2011: 122). Мишљења је да би супротности свакодневице требало поставити једне наспрам друге, без

постојања хијерархије, што се намеће као императив његовог писања. Уз његово име често се налази оксимором *најближе/најдаље* чиме се описује суштина његовог рада. Тим наводи да се на равни композиције дела, а након открића да је најближе оно што нам је најдаље и најмање познато, јављају неограничене могућности избора.

„Морамо се кроз причу једно другом приближити, морамо да причамо. То је заповест језика. Језик не само да нам дозвољава да причамо, он нас тера на то. Али тамо, на рубовима, где нисмо подређени заповести да ствари морамо да означавамо, тамо почиње игра језиком, почиње они што из дистанце од ње настаје: књижевност” (Тим у Хаман/Мајн 2011: 108).

Кроз књижевност могуће је посредовање међу световима, чак и оне, наизглед, непомирљиве разлике могу да дођу у дијалог кроз причу и писање. Неморално би било, сматра Тим, говорити у име Другог, оног који је (био) подређен јер би то био наставак колонизовања кроз језик. У том разговору важно је разумевање Другог, али и себе, важно је открити механизме који су мене, као јединку, покренули на такво мишљење и делање. Саморефлексија и дијалектика сопства и другости императив су књижевности. Хилшер (2005: 197) наводи да је и у другим романима Увеа Тима заступљена проблематика односа себе, другог, заједничке прошлости и садашњости. У процесу сусрета себе са самим собом и себе са Другим долази до низа промена на које јединка мора бити спремна. Показује се, да између сопства и страног/Другог, жеља и њених испуњења, познатог и егзотичног, сопственог система вредности и друге културе не само да постоји разлика да је Други други, већ да ту влада компликована дијалектика која се не може превести у максиме деловања, наводи Хилшер (исто). Стога је важно заузети поглед етнографа и пробудити у себи радозналост за упознавање другог и разговарати. Тим се оваквим проматрањем света приближава идеји Јиргена Хабермаса изложеној у делу *Теорија комуникативног деловања* (2017) да се једино кроз процес комуницирања могу пренети и упоредити информације неопходне за разумевање стварности. Потребно је супротставити разум и ирационалност, радити на процесу разумевања себе и света и стално преипитивати себе и свет. Попут свог јунака Готшалка, Уве Тим се пита, промишља, записује и изнова поставља питања о себи, личној и националној прошлости која је њега, хтео он то или не, дефинисала и од које не може да се одели.

7.1. Моренга - роман о немачком колонијалном насиљу над племеном Нама

Роман *Моренга*, написан 1978. године, представља „пионирско дело у области критичког сећања на немачки колонијализам”, као и „основу за поетику постколонијалног сећања” (Гече 2013: 70). Тимов „документарно-историјски роман представља упечатљиви узмах за ову форму историјског афричког романа који настаје у периоду у коме се књижевно интересовање за Африку као „модел трећег света” у време политичких превирања 60-их година 20. века изнова оријентише и који се приближава континенту узимајући у обзир његове специфичне културне просторе у њиховој самосталности, једнакој вредности и историчности” (Гече 2003: 266). Кроз монтажу фикције и документарног материјала, открива се конструкција легитимисаног колонијалног насиља које доводи до геноцида. Ман наводи да је „колонијална владавина пре свега владавина ужаса над потлаченим народом и да би се страни режим могао спровести уводе се

драконске казнене мере које могу да се развију у правцу масовне егзекуције” (Ман 2004: 118), што се на подручју Југозападне немачке колоније у Африци и потврдило кроз спроведену праксу. Тим је романом *Моренга* указао на нехумано третирање колонизованих народа под немачком влашћу. Он је отворио до тада бројна заборављена и/или нежељена питања и чињенице које се тичу немачке колонијалне прошлости, а које би требало поново да се подвргну детаљном промишљању и просуђивању. Тим наводи да је за њега било важно расветљавање проблема моћи, послушности систему, као и радозналост за посматрање других, те да је овај роман настао као покушај да се разуме живот Нама, али да се не говори из њихове перспективе како би се осветлио немачки менталитет и из њега проистекло неразумевање Другог¹⁴² (уп. Цече 2020).

Кроз конструкцију ликова и радње и увођење званичних докумената, попут извештаја или личне преписке, којима би поткрепио тврђе у роману, може се закључити да је његова намера била, између осталог, да укаже да је истребљење Хереро и Нама народа било саставни део не само колонијалног, већ и немачког националног програма. Томе доприноси чињеница да је коначни пораз Хереро народа била битка код Ватерберга 1904. године, а да радња Тимовог романа започиње 1904. године и завршава се извештајем написаним 2.10.1908. године у коме је описано убиство вође Нама, Моренге. Тим у роману осветљава сукоб немачких трупа и Нама народа, чему је и у званичним историјским списима посвећено мање пажње него страдању Херера, са намером да спровођење немачке колонијалне политике прикаже не само као освајачку, већ и као геноцидалну јер се није зауставила на поразу једног народа, већ је желела да свој пројекат доврши, односно, да реши тзв. афричко питање.

Због сличности одређених ликова, попут генерала Фон Троте који се залагао за коначно истребљење домородачког становништва, поручника Елшнера, организатора транспорта, научника који су радили на откривању анатомије домородаца и научном доказивању њихове инфериорности спрема белачког тела и ума, као и језичких израза попут „истребити“ и „разбити“ који су били део свакодневног говора највиших команданата у немачкој колонији, али и употреби концентрационих логора „који су направљени према најновијим методама које су Енглези развили током Бурског рата¹⁴³” (Тим 2005: 26), овај роман се доводи у везу са критиком Холокауста¹⁴⁴, па се као једно од тумачења наводи и да се *Моренга* може читати као постхолокаустовски роман. Тим је говорио да је интензивно бављење колонијалном прошлешћу њему самом појаснило да је сузбијање афричког устанка био праоблик Холокауста. Овај геноцид над Хереро има исте корене и сличне карактеристике као, касније, фашизам. Та неупитна национална охолост. Социјални дарвинизам. Ваљан, јак је добар. Не мислим на пуки расизам, већ на фине, суптилне облике. Како човек сопствене културне и цивилизацијске вредности сматра

¹⁴² Интервју који је Корнелија Цече водила са Увеом Тимом може се послушати на <https://www.swr.de/swr2/literatur/ein-spurenleser-deutscher-geschichten-uwe-timm-zum-80geburtstag-100.html> (16.06.2021.).

¹⁴³ Бурски ратови, преведно са африканског, Ратови за слободу, водили су се између Бура и Британаца у јужној Африци крајем 19. и почетком 20. века. Бури, Африканери, били су потомци европских досељеника у јужну Африку који су населили област Орања (данашња Намибија) и основали Бурску републику.

¹⁴⁴ У роману се говори о Острву ајкула на коме је био смештен камп за оне који су преживели геноцид. Затвореницима је дата неадекватна одећа, умирали су од глади и жеђи и били су искоришћавани за рад до смрти. Такође је забележено да су били подвргнути медицинским експериментима, а да су жене силоване. Историчари су проценили да је у том кампу страдало преко 4000 људи у периоду између 1905. и 1908. године и да су немачки колонизатори правили, баш попут нациста, разлику између концентрационих и кампова за убијање.

апсолутним. Дужност, марљивост, тачност, поредак. Много тога се сасвим несвесно преноси на наредну генерацију (Дурзак и Штајнеке 1995: 321).

Лектор Увеа Тима, Мартин Хилшер, наводи да „*Моренга* није само постколонијални роман, већ један постхолокаустовски роман, може се рећи и путовање у срце таме духовних ставова – оног менталитета који дозвољава етничко чишћење сваке врсте. Ово није апстрактно, већ је део истраживања немачке и афричке историје” (Хилшер 2005: 85). Писању овог романа претходило је четворогодишње истраживање колонијалне историје у архивима у Кобленцу и Виндхуку у којима је писац ишчитавао немачке акте из колонијалног периода које је, у оквиру овог романа, вешто испреплето са фикцијом.

Роман *Моренга* се због приче која се гради на међусобној испреплетености историјских докумената и фикције може сврставати у различите категорије унутар романа као жанра. Холденрид сматра да је циљ *Моренге* да се учини видљивом наметљивост историје у њеној свеукупности и да „политички и културни параметри које је Тим изразио кроз роман воде ка посебној ”културној топографији” која оно још увек невидљиво чини видљивим” (Холденрид 2011: 137). Тиме је желео да укаже на ново исписивање историје које ће бити без улепшавања чињеница што је и задатак новог правца који је овим романом обележен, а то је деколонизација немачког колонијалног памћења.

Објављивање романа пратила је екранизација истог¹⁴⁵. Филм настао на основу романа имао је запажену гледаност, баш као што је роман, убрзо по објављивању у Немачкој, преведен на бројне стране језике и постао како штиво за читање, тако и штиво за анализу и дискусије. У издању збирке под називом *Уве Тим – Читанка (Uwe Timm – Lesebuch, 2005)* он се осврнуо на дејство свог романа *Моренга* закључивши да је њему као аутору драго да је романом и екранизацијом истог успео да покрене немачку и светску јавност на промишљање о геноцидалном исходу немачке колонизаторске праксе на југу Африке, али да је због тога од стране јужноафричког апартхејда проглашен за *persona non grata* (Тим у Хилшнер 2005: 476). Због романа је у Немачкој Тим описан као онај који каља своје гнездо/дом (нем. Nestbeschmutzer) (уп. Цече 2020), али га то није забринуло јер је знао да Немачкој тек предстоји постколонијално освешћивање.

Роману се као једна од основних замерки приписује то да је писан искључиво из немачке перспективе и да Нама народу, као ни њиховом представнику по коме је роман и назван, Моренги, није дат глас у роману (уп. Симо 1999), те да је у роману заступљено епистемиолошко мишљење у разликама, о чему је говорила Спивакова (уп. Спивак 1988). Довођење оног Другог у стање немогућности говора, односно, немости, одлика је колонијалне мисли, о чему у овом случају не може бити речи. Пакендорф (наведено у Лицелер 2013: 140) наводи да циљ романа није да се другом да глас, већ је он свесно писан из евроцентричне перспективе у виду хронике што наглашава дискурс господара, па се не може говорити, по систему Цветана Тодорова (1986: 175), о постојању заједничке људскости коју сви људи деле и на основу које постоји основа за међусобно разумевање.

Са том тврдњом се не можемо сложити јер се у роману налазе одломци посвећени афричком пејзажу, митовима и историји Нама народа о којима се говори из перспективе Јана Јонкера Африканца, као и причајућих волова. Тимова одлука да се о догађајима приповеда из више перспектива, па и кроз животиње које приповедају о прошлости била је исправна јер „би се и сам покушај проговарања из перспективе Африканца могао сматрати колонијалним актом” (Тим у Хаман и Мајн 2011: 452). Роман је доживео

---

¹⁴⁵ 1985. године је снимљен филм по наведеној књизи. Филм из три дела снимљен је у продукцији АРД-а (нем. ARD) и изазвао је бројне дебате о немачкој колонијалној прошлости у интелектуалним круговима.

негативну рецензију на тлу Југозападне Африке, при чему се недовољно познавање чињеница истиче као главна замерка. Додатно се замера и то што у роману не постоји наратор који се може јасно утврдити, већ је то свезнајући аутор који своје тврдње поткрепљује историјским доказима који потичу искључиво од стране Немаца. Проблем за Увеа Тима је представљало, скоро па потпуно непостојање записа са афричке стране јер су патње афричких народа сачуване у облику усмене традиције.

У интервјуу који је Рајнер Шулте водио са Увеом Тимом сазнајемо да је Тимово истраживање било

„учење о стању свести [...] Ја немам искуства да пишем о Африканцима. У роману нема ниједног места на коме сам портретисао Африканца изнутра, кроз неку врсту естетике емпатије. Сматрао бих то неприхватљивим и наивним, напосто то не бих радио. То је ствар учења нечега из језика времена, ствар откривања како су људи дошли на идеју понижавања других, на идеју држања других на тако ниском постољу, на идеју убијања другог живог бића. Све то, ова деструкција Херера, подсећа на план за каснији геноцид који је свој врхунац доживео у Аушвицу”¹⁴⁶ (уп. Шулте 2003: 4).

Одабир имена афричког Наполеона, Моренге, за наслов романа говори о намери аутора да пише из антиколонијалне перспективе о овом догађају. Он роман насловљава по једном од зачетника борбе против колонијалиста који је недовољно познат како у Европи, тако и у Намибији, Моренги, иако је његово право име било Маренго. Име „Моренга” користили су Немци, па се Тим одлучио за ту варијанту како би указао да ће о патњама афричког народа говорити из пера Немца што захтева придржавање немачке номенклатуре. Моренга је за Тима био фасцинантна фигура јер је рат водио на посве нов начин, спроводећи герилску тактику што је Немцима био изазов, па и разлог за дивљење. Холденрид наводи да је овај одабир Увеа Тима начин да се невидљива историја учини видљивом (Холденрид 2011: 137). Моренга¹⁴⁷ је важио за вођу не само Нама, већ и свих Африканаца, иако о његовој личности постоје различите приче што у овај роман уноси и митско-фантастичне наративе у којима Моренга фунгира као представник једне културе која је од стране колонизатора у потпуности несхваћена.

У роману су приказани, па и дословно пренесени бројни званични извештаји и преписке на које фиктивни ликови реагују, па се *Моренга* угрубо сврстава у ред историјских романа који се служи техником монтаже. Дурзак је окарактерисао роман као „интеркултурни колективни роман” (Дурзак и Штајнеке 1995: 324), а Хилшер га сврстава у три врсте романа – психолошки образовни роман, документарни роман у ужем смислу и фантастичне приповедне форме оралне традиције (Хилшер 2005: 206). Ипак, тешко је поједноставити класификацију овог романа у коме се могу пратити две главне нити. Једна прати колонијално освајање Немачке југозападне Африке од доласка мисионара, запоседања земље помоћу војних трупа и прављења различитих планова за добијање немачког простора за живот (нем. Lebensraum) до коначног и планираног истребљења

¹⁴⁶ Е. Сезер, Р. Ц. Јанг и С. Линдквист су у својим студијама (уп. 2015, 1995, 1996) указали на узрочно-последични однос између колонизације и фашизма (в. Арсенијевић-Митрић 2016: 39-41). На немачком говорном подручју је један од првих гласова који је указао на ову повезаност била Х. Арент (в. Ракић 2021).

¹⁴⁷ Јакоб Моренга је учесник једног од првих устанака на тлу Југозападне немачке Африке. Називали су га „Црни Наполеон” и сматра се зачетником герилског начина ратовања. Био је један од најљућих противника немачког цара Вилхелма Другог који је његову главу уценио на 20 000 немачких марака. Моренга је страдао 1907. године у борби против Британаца који су тај напад на њега водили у сарадњи са Немцима.

афричког становништва у тој области. Друга нит, због које се овај роман може сврстати у групу образовног романа (нем. Bildungsroman), је приказ трансформације протагонисте романа, ветеринара Готшалка, који се, занесен романтичним представама о далекој Африци, добровољно пријављује да буде део војних трупа. Уз разговор са пријатељем и колегом Венструпом који нестаје у афричкој пустињи и сагледавања и учествовања у суровом и нехуманом поступању немачких војника као „носиоца културе и цивилизације” (Тим 2005: 87) према афричким племенима, он доживљава унутрашњи преображај, постаје критичар колонијалног система и владавине и преиспитује сопствену одговорност као припадника те групе. Подстицај за то је било и интелектуално бављење делом комунистичком анархисте Кропоткина, као и додир који је Готшалк остварио са афричким народом, језиком и културом.

Поред развоја Готшалкове личности и њеног преображаја услед саморефлексије који служи као критичка перспектива немачког колонијализма унутар романа, у роману се говори о различитим облицима колонизације Другог. Готшалк је представник тзв. ”хумане” колонизације који је тим путем пошао понајмање из патриотских разлога. Он је представник свих оних који су занесени идеалистичким идејама о далеком простору на који ће донети своју културу, запосести најбољи комад земље и уживати у удобности новог живота који не укључује одвикавање од старих навика и усвајање нових. Насупрот томе, на миран начин ће тог Другог, кога он и не познаје, подучити свему ономе што он зна како би и тај Други могао да ужива у постигнућима и сазнањима западне цивилизације. Тако је Готшалк као двадесетчетворогодишњи младић пошао паробродом *Гертруд Ворман*¹⁴⁸ пут Немачке југозападне Африке носећи са собом, поред занесењачких снова, „књигу из имунологије, књигу о јужноафричком биљном свету и Фонтанеов роман *Штелин (Der Stechlin)*” (12), а по доласку је уносио у свој дневник, чији су исечци саставни део романа, запажања о пејзажу, земљи и начинима култивирања исте трагајући за „местом на коме ће за пар година бити фарма где би уштеђеним новцем могао да одгаја телад и коње [...] Тамо би биле библиотека, дневна соба у којој би стајао клавира [...] иако он сам свира флауту, али би његова жена, а касније и њихова деца свирала клавира” (21). Готшалк, у првим тренуцима, не показује знаке жеље за променом, нити упознавањем и прихватањем културе оне земље у коју је дошао и о којој је маштао. Његове најраније представе о далекој и егзотичној Африци потичу из раног детињства, периода док се играо у продавници мешовите робе свога оца који је трговао робом из колонија. Одсуство оца због пословног пута омогућило му је чулни излет у немачке колоније и бег из сиве хамбуршке свакодневице. Мајка му је дозвољавала да удише мирисе „цимета, делове цејлонске браон коре, смежуране браон-црне махуне из Гватемале; мускатног ораха, сивкастог срца воћа из Камеруна; сладак, тежак мирис каранфилића, задебљане пупољке који су са острва зачина доспели до Молучког мора”(19). Егзотика која се крије у мирисима и звучности речи „острва зачина“ завели су га да пође на пут заједно са многим другима који су сањали о нормалнијем и богатијем животу него у тадашњој Немачкој. На примеру Готшалковог лика гради се протагониста романа који у колонизовану земљу долази са занесењачким представама о земљи и култури које није стекао кроз директан контакт са истом, већ кроз књиге и сопствену машту.

---

¹⁴⁸ Пароброд *Гертруд Ворман*, односно, *Виндхук (Gertrud Woermann)* први је пароброд који је запловио на Ворман линији која је била активна маршрута на путу од Европе (Хамбург) до Западне Африке у периоду од 1885. године до 1945. године. Током устанка Хереро и Нама се број бродова који су саобраћали на овој линији удвостручио како би пружио помоћ немачким војницима у виду хране, одеће и муниције.

„Извесно је да је он своју будућност другачије замишљао: са црвено-белим карираним завесама, са мало алкохола и, пре свега, вечерњом музиком. Пред собом је имао слику као да је стајао испред, осветљени прозори и у ноћној тишини соната *La Buscha*. Независан и слободан, један миран, удобан живот проткан радом. Као што се може видети из скица из његовог дневника, колибе домородачких радника би биле близу његове куће. Била је ту и једна мала зграда, једна школа у којој су његова деца заједно са децом домородаца била подучавана. У башти су посађене различите врсте листопадног дрвећа са понеком палмом. Унутар стеновитог и жедног тла направио би водене пумпе на погон ветра [...] могле би и птице да певају. Готшалков сан је био да настани славуја у ову земљу без птичјег поја” (158-159).

Зато ће он доживети разочарање, ужаснутост, и напослетку, преображај након упознавања своје културе, њених западњачких вредности које у овој земљи више нису важиле и свиме оним чему га је иста научила. Он бива ужаснут сликом мршавих руку које се пружају кроз решетке логора, начином поступања, мучења и убијања домородаца зарад забаве, економске добити и доброг војног гласа. Њега испрва походе идеје о мирном решавању сукоба ова два народа, да би с временом у њему расли бес и нетрпељивост према идеји колонизације која није ништа друго него претварање Другог у ропство, као и осећај гнушања себе као саучесника у том походу. Пред крај романа Готшалк наводи да му се чини као да је „мисао да се бави фармом у овој земљи дошла од неког другог, као да му је неко други о томе причао”(387) и одлучује да напусти немачку колонију у којој је научио Нама језик, упознао се са њиховом културом и ступио у љубавни однос са Нама девојком Катарином. Он је позитиван пример онога на шта Тим указује, а то је неопходност упознавања оног Другог како бисмо увидели наше сличности и разлике и тек на основу њих доносили одлуке. Готшалк увиђа да између њега и Нама влада „осећај нежне близине и истовремено непремостиве даљине”(332), те не покушава ни на један начин да измири њихове разлике, већ одлази свестан њих као и тога да нема могућности за помирење колонизатора и његових жртава.

Лик Готшалка грађен је у роману како би стајао насупрот свима онима који су у ту земљу дошли ради експлоатације, богаћења и задовољења садистичких нагона који су се развили у правцу геноцида над домороцима. Као и Готшалк, Петер Мајзел, „одбегли свештеник доминиканског реда и милитантни пацифиста” (381–382) одлази код „неваспитаних људи и дивљака” (383) да би почео испочетка. Он подржава устанак Нама и појављује се као лик који доводи у питање колонизаторску мисију. Кроз Готшалкова запажања и промишљања о разговорима које је он водио са људима са оне, друге стране колонизаторске мисије, Тим нуди место за преиспитивање немачке колонијалне прошлости.

Друга нит која заузима знатно већи простор романа од приказа Готшалкове промене заузима приказ колонијалног запоседања Југозападне Африке од стране немачких мисионара, привредних друштава, војника и генерала. Та нит која се може обухватити појмом колонизација уједињује се у различитим представама о владавини над Другим и односи се на колонизацију земље, културе, језика и тела. Нагон за колонизовањем прекоокеанских области темељи се на представи о надмоћи колонизатора над колонизованим. Фаноновим језиком говорећи, сматрало се да црнац нема културу, цивилизацију, нити историју (Фанон 2015: 40), односно, нема оружје, а самим тим ни права (Линдквист 1996: 82). То је у овом роману, поред осталих, приказано кроз ликове

генерала Фон Троте и генерала Дајмлинга који су захтевали и издали наредбу за потпуно уништење афричких народа, генерала Лојтвајна који је заступао идеју о мирном решавању сукоба са афричким племенима које би резултирало исељењем домородаца и стварањем животног простора за Немце, поручника Елшнера, организатора транспорта од Кетмансхопа до Укаме који отворено износи тезе о надмоћи беле расе над црном, вишег лекара Харинга који оправдава колонијално насиље наводећи да је борба за опстанак основни закон живота, као и професора Брухкхорста који долази у Немачку југозападну Африку како би истраживао остатке палих домородачких бораца са циљем да се кроз исцрпно истраживање сакупи знање о урођеницима. Поред њих, у роману се појављује велики број ликова који су представници војске, па самим тим схватају да су мучење и убијање домородачког становништва део радног задатака који ће им, кроз неколико година, донети велику зараду која ће омогућити лагодан живот након повратка из колонија. Увидевши да немачки војници убијање домородаца схватају као радни задатак, Хилшер наводи да је управо такав став обележен, са једне стране, потпуном равнодушношћу, можда и веселошћу према убијању, а са друге, бесом, касније довео до тога да се исти такав став поново пробуди и искаже приликом масовног убијања Јевреја од стране „сасвим нормалних људи” током Трећег рајха (Хилшер 2005: 85). Стога у роману није прећутано да су Немци поступали не само сурово, већ и неморално у односу са становништвом. Познати су били по силовању домородачких жена (Тим 2005: 49), као и по томе да су користили сексуалне услуге и да су неретко бивали заражени сифилисом (25). На основу приказа мисионара и трговаца увиђа се и да су користили неписменост домородаца и сопствену идеју о одсуству урођеничке логике како би их преварили и узимали им што више стоке, али и изазивали немире међу племенима како би лакше истребили домороце.

Од домородаца колонизатор је очекивао потпуно и безусловно подређивање и позивао се на тзв. природни закон јачег. За њега је овај сукоб био еволуцијска борба врста. Виши лекар Харинг то објашњава на следећи начин:

„Овај закон [...] може се посматрати. Јести и бити поједен. Из угла домородаца је овај сукоб последична ствар. Ипак, овај устанак убрзава, и то је парадокс историје, њихов коначни крај. Слабији изумире како би јачи могао да нађе место и више сунца. Само тако се иде напред. Борба за опстанак је основни закон живота” (257).

Харинг оправдава агресивну тактику Немаца, иако би он као лекар требало да увиди да су немачки војници ту на страном терену. Они пате од депресије, дехидратације, апатије, лудила, упале плућа и сифилиса, а њихове животиње губе длаку и неспремно корачају по сувом песку у коме остају заглављење и умире их на хиљаде. Готшалк уноси у свој дневник запис да се „понашање и мимика колонизатора у овој земљи мења и иде у своје екстреме, чак најпримитивнију форму” (252), док пуковник Лојтвајн записује да они „тапкају у овој земљи као слепци, идући од једног извора воде ка другом и тражећи непријатеља који нас увек има на оку. Чиме нас овај црнац заводи је једна нова метода ратовања. Овај предмет је заборављен на војној академији” (40). Готшалк употребљава назив „путујући циркус” (168), са циљем да „цивилизују дивљаке”(280), а они су ти који су овде странци. Немци су дошли у ту земљу верујући да ће у колонијама наћи хаос у који ће они морати да унесу ред, па покушавају да тај хаос, као и своју несигурност превазиђу. Ред и уредност на коју се позивају немачки цивилизатори проблематизовани су у роману *Моренга*. Једна од највећих светских сила (40) са вишедеценијском пруском традицијом

познатој по организованости, дисциплини и ефективности потпуно је извргнута критици јер су се на страном тлу испољиле управо супротности наведених особености. Венструп, једина фигура која се може тумачити као постколонијални говорник зато што је одмах прозрео бит колонијалне владавине, наводи да Немци на том терену осећају страх. „Видите, господари од страха имају свуда очи, али смо ми та црна мрља”(48). Пак, процес спровођења запоседања туђе земље потпомогнут је стереотипима који олакшавају колонизатору нехумано понашање. Немци, који сматрају да су Нама „глупи, лењи и неморални [...], да не умеју да мисле логично [...], да живе само да би јели и пили” (131/135), у име доношења западних вредности и страха од непознатог чине злочине над афричким становништвом, те развијају и најбоље методе за њихово телесно кажњавање. Као једино интернационално средство споразумевања са неким коме је одузето право да буде третиран као човек, наводи се сјамбока¹⁴⁹ (110). У роману је цело поглавље посвећено преношењу званичне преписке немачких војних заповедника о предностима и манама различитих средстава за мучење и убијање. Посебно поглавље посвећено је преписци генерала Фон Троте и других војних заповедника о начину решавања сукоба са Нама што је најбоље приказано кроз речи поручника Елшнера:

„Нуде се две могућности за радикално пацифицирање земље. Према идеји генерала Фон Троте: Дobar Хотентот је мртав Хотентот. То би било радикално решење. Или би сви могли да се сместе у логоре, при чему би постојале две врсте логора: затворенички и онај за десетковање” (373).

Немци су иницирали насиље у колонијама, па се устанак Африканаца сматра одговором на брутално опхођење Немаца према њима. Због начина опхођења Немаца према домороцима, а имајући у виду историјску лекцију страдања народа Хереро у пустињи, Нама се опредељују за другачију војну тактику која је Немцима страна. Они воде герилски рат који Немци доживљавају као „рат против западњачких вредности”(266) јер је вођен ван свих западном човеку познатих норми, о чему је писано у роману *Хереро* Герхарда Сејфрида.

Роман *Моренга* започиње сценом у којој се Нама боре за опстанак искључујући могућног мировног споразума јер, према речима капетана Витбоија, мир не гарантује преживљавање његовог племена. У писму упућеном намеснику за ту област, он наводи следеће – „Ја сам у вашој руци и мир је истовремено моја смрт и смрт мог народа. Ја знам да за мене нема уточишта код вас”(98). У таквој врсти вођења борбе откривају се суштинске вредности домородачког становништва. Они не разумеју вођење борбе ватреним оружјем јер је за њих то равно самоубиству, не убијају немачке жене, децу, па ни немачке заробљенике, већ се прихватају одбране своје земље и свог народа „како бисмо *ми* и *ви* могли да останемо људи”(395). У Моренгиним речима открива се смисао борбе против колонијализма, а то је борба за људскост и слободу јер он сматра да је његова дужност да не пориче своју слободу кроз помирење са колонизаторовим избором. Из Моренгиних речи се читава мисао Франца Фанона да „колонизовани човек открива да су његов живот, његово дисање, откуцаји његовог срца исти као у колонисте. Открива да кожа колонисте не вреди више него кожа домороца” (Фанон 2017: 17) што га оснажује у

---

¹⁴⁹ Сјамбока је тежак кожни бич. Други називи су чикота (Конго) или кибоко (Источна Африка). У Јужној африци се везује за покрет апартхејда, иако је био средство за кажњавање још за време колонизације Африке.

борби против њега и признаје његову вредност као бића.

Фанон је говорио о неопходности употребе насиља као одговора на насиље у процесу борбе против колонизације јер је први сусрет колонизатора и колонизованог, као и њихова заједничка егзистенција, обојена барутом бајонета и топова (Фанон 2015: 28). Идеја да се на насиље узвраћа само насиљем ради борбе за слободу као симболу човечности увиђа се и у цитату Бакуњина кога је Венструп читао и засебно забележио.

„Човек је само међу слободним људима слободан, и с обзиром да је он само у свом својству човека слободан, онда је ропство једног јединог човека на земљи повреда принципа човечности по себи, једна негација слободе свих” (Тим 2005: 161).

Тим је кроз лик Венструпа проговорио о суштини колонизације, а то су економска добит кроз ропство и заробљавање слободе. Венструп бележи да речи генерала Фон Троте нису исправне јер је „добар Хереро, Хереро који бесплатно ради. Циљ ове политике је добро потхрањено ропство. Прво гвожђе око врата, касније – и то је најелегантније решење – у глави. Роб који своје ропство подржава” (160). Он је једино тако користан, а да би био користан и да би се повиновао, требало је, чак и силом, сломити његов дух. Ова идеја је била заступљена при договорима у оквиру Берлинског конгреса на коме се, без присуства представника Африке, одлучивало о њиховој природи и судбини.

Већ у првој глави романа која се може сматрати предговором или, пак, директним уводом у дешавања описаним у роману, увиђају се две стране чији ће сукоб и различитости Уве Тим обрадити. Други је у роману описан на двојак начин – као Други у односу на Европљанина, али и као Други у односу на оно како је Европљанин замишљао Другог. Тим читаоца уводи у причу која се догодила једног априлског поподнева 1904. године када је отпочео устанак племена Хереро који је изазван нехуманим односом немачких колонизатора према домородачком становништву. Устанак је био неочекиван, па је унео страх међу немачке насељенике који, махом, у тој ноћи нису убијани, већ им је прећено бичем и истеривањем. Опис хуманог поступања домородаца-устаника према немачким женама и немачком децом поставља темељ различитости између Немаца и Африканаца чији светови не почивају на истим вредностима, те међу њима не може ни доћи до међусобног разумевања.

Роман је испресецањем пасажима у којима се кроз објективно приповедање говори о техничким постигнућима које је западна цивилизација могла да пренесе Африканцима, као и пасажима о једној другачијој прошлости о којој се приповеда кроз Готшалков лик. Лична Готшалкова прошлост која се нуди као алтернатива званичној прошлости заснованој на идеји цивилизовања Другог оставља простора за сумњу у добре намере и исправност делања колонијалиста. Кроз сусрет Готшалка са афричким племенима који је резултирао учењем Нама језика, упознавањем њихове културе, плеса, начина посматрања света и живљења у сагласју са природом, Уве Тим својим читаоцима не даје наду да ће се две стране помирити. Он указује на супротности које постоје међу њима, као и то да је могуће да на нивоу јединки дође до интеркултурног учења и сусрета без крви, али да су те две стране толико различите једна од друге да није могуће њихово измирење и живот у заједништву који би задовољио потребе и једних и других.

Домородачки народи живе у сагласности са природом и својим бићем, сматра Тим. Оно није дефинисано рациом у просветитељском смислу, као ни развијеном техником. Они поступају по моралним начелима негујући поштовање према јединки, према Другима

и узајамну блискост. Свет посматрају чулима и негују природност и чулност, док је немачки ум замагљен рационалношћу која води ка потреби за што већим добитком и економичношћу по цени жртвовања појединца зарад добробити система. Бели човек је приказан као онај који је задојен идеологијом, а самим тим и ограничен, неслободан и несрећан и управо због те неограничености неспособан за интеркултурно учење.

7.2. Слика Африканаца као упориште колонијалног освајања

У роману *Моренга* Уве Тим приказује сусрет и немогућност разумевања две културе, европске и афричке, које се, према грубим европоцентричним поделама, дефинишу на основу различитих темеља на којима се граде. Немачко, цивилизовано, европско друштво дефинишу развијена техника, култура, развијен језик и развијено писмо, док су афрички, примитивни, неевропски народи дефинисани природним нагонима који своју културу чувају у облику оралне традиције којој Тим у роману посвећује два поглавља. Немачко друштво, у сагласју са колонијалном идејом социјалног дарвинизма на коме почива, заснива право на колонизацију на претпоставци културне супериорности европских идеја (уп. Саид 2008). У основи овог освајања лежи манихејска логика која производи разлику између потлачивача и потлаченог на основу расне стереотипизације (Нининг 2010: 166). односно, у основи лежи „скуп осећања, предрасуда, представа, страхова, фантазија и дела којима белци из једне хегемонијалне позиције дискурзивно позиционирају људе тамне коже и излажу из широком спектру насиља” (Арент 1970: 341). У роману је приказана, а у раду анализирана идеја немачке нације која се завела мишљу о неопходности цивилизовања примитивних Африканаца кроз колонизацију, којима ће домети немачке културе, технике и науке донети просперитет. Она саму себе дефинише као елитну спрам домородачке, иако, наводи Франкенберг (1996: 56), бела пут, односно, белаштво није место привилегија, већ је производ историје. Спивак је говорила о овом процесу назначивши да империја себе дефинише у односу на оне које колонизује, маргинализује и искључује (уп. Спивак 1988: 158). Сер Алан Брнс сматра да је стереотипна представа о Африканцима потекла из „предрасуда о боји [...] То није ништа друго до неразумна мржња једне расе према другој, презир снажних и богатих народа према онима које сматрају нижима од себе. [...] Пошто је боја највидљивији спољни знак расе, постала је критеријум на основу којег просуђују људе, а да се не узимају у обзир њихове образовне и друштвене тековине” (Брнс у Фанон 2015: 110).

Бели човек, у овом случају, Немац темељио је своје знање о афричком човеку на основу тзв. стручних књига о афричким домороцима написаним од стране истраживача и немачких мисионара који су утрли пут немачким војним колонизаторима. Немачки мисионари као културни колонизатори нису имали за циљ да разумеју другу страну, нити да је преобрате тако да она постане као они, већ „скоро слична, али не иста” (Баба 2004: 122). Испоставиће се да је циљ мисије било не само културно већ и економско поробљавање. Тако се у роману *Моренга* може пронаћи запис мисионара Горта, човека који је „дошао овде како би у таму неверника унео светлост сазнања које поседује господар” (Тим 2005: 134), и када би успео у тој својој намери, повео би са собом у Европу једног наочитог Африканца обученог у европску гардеробу и показао „оплемењујуће и образовно дејство хришћанства, како из једног дивљака настаје један исправан човек, те да би се са њим могло путовати кроз немачке градове и посећивати мисионарска друштва” (124) која би надаље финансијски подржавала пројекат културне колонизације. Тако се

Други, изнова, не сагледава из унутрашње перспективе, перспективе бића са свим својим донетима, већ се процењује кроз спољашњи изглед који га и даље неће чинити равноправним чланом белачког друштва, већ би служио потврди да је идеја мисионарства исправна и хумана.

Тако се у поглављу романа *Знање о култури 3. Теодолит или: О користи сардине у уљу* проговара о конструкцији Другог путем које се оправдава колонијални подухват. Немачко колонијално друштво за Југозападну Африку основано је 5.4.1885. године и тај чин је пресудио да је „овим оснивањем [...] следила патриотска обавеза да се једна недовољно развијена, заостала земља цивилизује” (279), и да „међу најважнијим задацима нације писаца и мислилаца припада да култивишу дивљаке” (280). На више места у роману (28, 36, 87, 232, 257) се представници немачке империје позивају на своју културну надмоћ која се огледа у развијеној писаној речи јер је модерна европска култура дефинисала саму себе кроз текстове и споменике.

„Модерна европска култура се дефинише као култура текста. Поред ове представе једне текстуалне културе која је била везана за елиту, постојала је и представа једне сасвим другачије, једне, како бисмо данас рекли, перформативне културе. Представа се односила на такозване примитивне културе: оне из средњег века, ваневропске, егзотичне културе или сопствену народну културу: културе које слику о себи и саморазумевање не граде у текстовима и споменицима, већ у различитим, облицима ”изведби”: у ритуалима, обичајима, церемонијама, митовима и другим” (Фишер-Лихте 2001: 11).

Поред мисионара чији је задатак био да поред проповедања хришћанске вере шире писменост међу народом, у Немачку југозападну колонију су послати људи различитих занимања са циљем да прикупе податке о афричким домороцима и доставе их у виду збирки, стручних књига и фотографија немачком становништву које је кроз очигледну научну доказаност раширене представе о Другом требало да подржи мисију колонизације као неопходног чина. Тако је недуго након оснивања Колонијалног друштва господин Шулиц из Кенигсберга, фотограф по занимању, послат у Немачку југозападну Африку са циљем да својим фотоапаратом слика афричко становништво и да своје радове објави у збирци слика о новоосвојеној колонији. Представљање визуелне различитости путем нових медија којима се служила етнологија у 19. веку, у овом случају фотографије, служило је потврђивању расних стереотипа. Фотографија је деловала упечатљивије него колонијални списи или путописна литература јер је давала представу о примитивном неевропљанину. Писање колонијалне историје путем слика омогућило је интерпретирање колонизованих народа као нижег сталежа што би оправдало колонијално освајање. Баба наводи да се тако у оквирима колонијалног дискурса производи колонизовани као социјална стварност, као видљива Другост (уп. Баба 2004).

Уз излагање фотографија, излагани су и ”примерци” људи другачије боје коже на бројним изложбама широм Европе што је неупитно утемељило начин на који су Европљани посматрали остатак света. Сврха ових изложби, осим велике зараде, било је наглашавање разлике између цивилизованог и примитивног човека. Колонијалне изложбе биле су механизам за производњу знања о важности белог човека за изградњу једне такве нације као што је немачка. Стјуарт Хол наводи да су спектакли о другима били подупрти колонијалним идејама и служиле су изградњи и ојачању хегемонијалног, белог центра (уп. Хол 1997), док Рајт, у свом приручнику за фотографију, пита: „Ко те фотографише?” (Рајт 1999: 147), алудирајући на то да фотографија показује начин функционисања друштва и

рефлектује релације моћи у западном друштву – Бели човек фотографише црног; мушкарац фотографише жену, а онај који има фотографише оног ко нема.

Господин Шулц је својим апаратом фотографисао пејзаж као и људе које је сретао. Није се либио да забележи слику афричке мајке заједно са њеном децом оболелом од сифилиса како би „се на њеном лицу могао препознати тај ужас” (Тим 2005: 284). Њему су бол и ужас на њеном лицу, као и видљива испијеност старог Африканца чије је лице фотографисао била сатисфакција за даљи рад и истраживање афричког континента. Свака од његових слика „показује нешто од далеке туге коју није открио само на лицима, већ и у афричком пејзажу” (283). Господин Шулц је своје делање сматрао радним задатком који је требало обавити, те није смео да искаже емпатију према патњама домородачког становништва, као ни представници колонијалног друштва из Берлина који су, по достављању слика, одлучили да их не објаве, и то не због саосећања или осећаја кривице за патње афричког народа, већ, јер су утврдили да „све слике откривају резигнацију и тугу, те стога нису погодне за унапређење колонијалне мисли у народу” (284). Из колонија су редовно пристизале бројне фотографије направљене од стране војника или досељеника на којима су домороци приказивани као потлачени, као ловина или као трофеј.

Након убиства једног Хотентота настала је једна од слика за домовину.

„Са другим заробљеником су се сликала три војника (највероватније они који су га ухватили). Ставили су га у средину (двојица десно, један лево), али ипак са јасним одстојањем: један дечко обучен у европске дрошке. [...] Ова тројица су се подбочила на своје оружје, а један се церекао испод обода шешира, како се може видети. Рекли су младићу коме су се окови усекли у месо на рукама и ногама да мора да стоји мирно. Једна фотографија за кући” (55).

Немачки војници са Хереро заробљеницима. Ова фотографија није наведена у роману *Моренга* Увеа Тима, али осликава приказ из романа¹⁵⁰.

Из далеке немачке колоније стизали су прикази афричких домородаца путем писама који су мисионари, први насељеници, као и војници слали својим породицама. Мисионари су имали двоструку улогу у свом послу. Они су истовремено били и подршка

¹⁵⁰ Фотографија преузета са <https://www.sahistory.org.za/article/herero-revolt-1904-1907>, преузето 18.08.2021.

и критика европском колонијалном систему. Улога мисионара била је да подржи политичку функцију хришћанске мисије и да тако учврсти колонијалну владавину, док је њихово познавање локалног становништва могло да доведе до могућег интеркултурног дијалога и међусобног разумевања што би представљало несклад са интересима колонијалне владавине. Мисионари су извршили утицај на језик и на религију домородаца и отворили су врата ка новом знању. Знање, које Конрад дефинише као неодвојиво од хијерархије и механизма моћи, није служило изједначавању домородаца са белцима, већ се рад мисионара ограничавао на „неговање послушности, дисциплине и навикавања на ауторитет” (Конрад 2008: 80). У роману *Моренга* се кроз лик Венструпа идеја дисциплине коју су мисионари, трговци и војници спроводили поистовећује са идејом дресуре, док је немачка цивилизација схваћена као шпанска чизма (Тим 2005: 65).

Тако је у Немачку југозападну Африку, 50 година пре Готшалка дошао мисионар Горт са намером да се обрачуна са лажним пророцима у Африци (132), те је понео са собом „клавир, једну свињу и шест прасића” (121), јер је „у Европи читао о појачаном мисионарском раду исламиста, па је намеравао да се правремено супротстави овом опасном развоју, тако што би Хотентоте, који су јели само говедину и овчетину, навикао на укус свињетине” (121). Из његових писама упућених вереници може се створити слика о Хотентотима. Он својој вереници пише:

„Људи овде су сиромашни, заправо, веома сиромашни. [...] Деци недостаје млеко. Уколико жуде за слаткишима, они хватају пчеле, ваде им медни желудац из тела како би га исисали. Али када једна породица има богат ручак, било да је то антилопа или пиле, онда га братски деле са другима. Упркос немаштини они су расположени и пријатељски настројени, не само према странцу, већ и једни према другима. Жена мужу није подређена. [...] Деци се скоро све допушта. [...]. Деца се међусобно помажу. Лепо је посматрати људе док плешу, безгранична опуштеност која понекад може прећи у екстазу. Притом важе строги обичаји у резервату, строжији него у мисионарској станици у Вармбаду. Регулисан рад Хотентот доживљава као терет: Он не гледа у будућност, нити за себе, нити за своје, једе и пије да би живео, живи да би јео и пио” (135).

Мисионар Горт истиче живот Нама као јако тежак у условима афричке климе. Нама народ живи за данас, он преживљава у оквиру сурове климе и материјалног сиромаштва, није оптерећен будућношћу као немачки човек који зарад сутра заборавља данас. Једноставни напредак западњачког света може се мерити „гвозденим шерпама и лонцима којима су се Нама дивили” (136). Мисионар Горт је у својим записима истицао њихову благу природу и живот у сагласју са природом и људским вредностима које се не истичу код немачког колонизатора што ће и бити један од разлога несугласица међу њима. Хотентот или Нама приказан је као биће које још увек није заборавило основне људске вредности, те које није искварено од стране потрошачког друштва. Он је племенит дивљак који живи у складу са својим осећањима и природом која га окружује и красе га морално позитивне вредности. Ово није једини пример у роману да је поменута хумана страна Нама у односу на Немце. У извештају Краљевској пруској академији наука је професор Брунхорст, након вишемесечног истраживања о животу Нама, извео закључак да стогодишњи мисионарски посао „да Хотентоте одгаји у дисциплинираног радника” (358) није успео, али да „код њих постоји дубоки афинитет ка хришћанском моралу и сопственим социјалним нормама које вуку још из времена паганства и које су се очувале

до данашњих дана: љубав Хотентота према свом ближњем у смислу једне сталне међусобне помоћи, њихово поштовање према старијем, поштовање жена, нежан однос према деци, њихова суздржаност према страном власништву” (359). Наведени обрасци социјалног понашања као и врлине које Хотентоти поседују су у супротности са западњачком идејом о напретку цивилизације која не почива на идеји духовног благостања и међусобне помоћи, већ на идеји конкурентности и такмичења. Свет Хотентота почива на живљењу у складу са природом и уживању у њој, што, према речима професора Брунхорста, води ка идеји о лењости Нама који своју интелигенцију користе са јединим циљем „да живе удобно, да уживају у животу и да, уколико је могуће, не раде ништа” (359). Дакле, из немогућности поимања начина размишљања и делања оног другог изводи се негативан закључак о њему који ће бити искоришћен против њега са идејом да се том другом на тај начин помаже. Тако је Готшалк, заведен идејом о хуманом преображају домородаца, сматрао да ће „све што се увезе у земљу и што подстиче напредак бити од користи и домороцима” (340), иако се у роману може наћи запис да је Готшалково проучавање корисности камиле у кретању пустиње допринело касније извршеном масакру над групом Нама.

Широм Немачке су се шириле вести о домороцима што је узроковало то да немачке жене шију и шаљу гардеробу бродовима у Немачку југозападну Африку како би домороци који су похађали мисионарске школе изгледали цивилизовано (79). У архивама се могу пронаћи бројне фотографије из тог периода које су настале на тлу Африке, а које би требало да сведоче о позитивном исходу цивилизовања и европеизације домородаца кроз похађање мисионарских школа.

Мисионарска школа у Рехоботу, 1898. година. Слика није саставни део романа Моренга, али је подесна илустрација за написано ¹⁵¹

¹⁵¹ Фотографија је доступна на <http://www.gaebler.info/ahnen/paul/carl-suedwestafrika-2.htm> , приступљено 21.09.2020.

Иза идеје која се путем пропаганде ширила међу немачким становништвом у Европи са циљем да се подрже напори мисионара да преобрате и помогну неевропским народима да досегну степен културе налик њиховом, крила се идеја о поробљавању Другог. Чак је и његова едукација била могућа само до оног нивоа који би омогућио легализацију немачког искоришћавања афричке земље и афричких људи. Према Паченски (1991: 172), знање које су мисионари преносили сводило се на најосновније те је то водило ка језичким потешкоћама које су намерно начињене како би се домороцима „онеомогућило било шта што би могло да доведе до побуне против елите”. Тако је, иако би циљ ширења хришћанства подразумевао и ширење писма, Нама народу било ускраћено познавање истог што је коришћено у сврху искоришћавања њихове земље и одузимања стоке на име дугова. У роману се наводи да су мушкарци из Рара молили мисионара Горта да их научи да пише или да им пошаље неког учитеља како би их научио да читају признанице о дуговањима које су морали да потписују са трговцима (Тим 2005: 146) на име стоке коју ће морати да им испоруче за узету робу. Немци су на афричко тло унели нов начин размене привредних добара који се, као и у области религије и културе, сводио на остваривање економске добити Немаца и економске зависности домородаца. Немачки трговац Клиге и енглески продавац Морис, „познавалац Јужне Африке” (192), сматрали су да је дивљаке неопходно научити трговини и да та друштва која су живела у самодовољности морају ући у степен продукције. Она, заправо, морају променити начин свог размишљања и постати корисни чланови конзументског друштва јер би се тако увидео њихов напредак на западњачкој скали успеха. Одељивање од природе и сагласја са њом, те стварање зависности од производа модерног Запада, па и заборављање на своје основне потребе, чини се достигнућем цивилизације. У овоме се огледа одсуство стварне жеље да се помогне домороцима јер циљ њиховог увођења у свет економије није њихово описмењавање и стварно учење, већ је циљ искоришћавање и буђење немира међу племенима. Зато мисионарима није ишло у корист потпуно описмењавање становника. Већина је била описмењена само до основног ступња јер је било распрострањено мишљење да „урођеник не уме да мисли логично” (131). У роману се расправља о проблему разумевања Светог писма на које се идеја мисионарства ослања. Мисионар Кнудсен¹⁵² наводи „да би био велики проблем, уколико би урођеници умели да читају Свето писмо, јер би увидели места која су усмерена против идеје богатства, идеје власти и идеје мисионарства” (132). Стога је долазак Клааса Шепарда¹⁵³, афричког профете који наводи да га је послао сам Бог (75) да држи проповеди својим сународницима о сиромашнима и богатима и о Новом тестаменту сматран за веома опасан по процес културно-религијског преобраћања Хотентота. Он је сматрао да Африка припада Африканцима (80) и да је време спасења (за Нама) сада дошло (79). Они би требало да увиде да „је почињена неправда света, да је већина белаца злоупотребила цркву Исусову, баш као трговци и зеленаши храма из кога су прогнали Исуса Христа” (80). Белом владару није ишло у прилог то што су домороци прозрели његову намеру, те је, као у

---

¹⁵² Ханс Кристијан Кнудсен, пионир је друштва Рајнских мисионара коме се прикључио 1836. године. Боравио је у Јужној Африци, данашњој Намибији, у граду Бетанији. Иако никад није савладао језик Нама, успео је уз помоћ преводиоца да преведе у писану форму законе племена који су до тада чувани само у оралној традицији. Ти закони су и данас на снази. Кнудсен је био први сликар који је на платна пренео живот Херера. Писао је извештаје и дневнике који су данас сачувани у архиви друштва.

¹⁵³ Шепард Штурман, познатији под именом Клас Шепард, односно, Хендрик Бекер, био је афрички профета. Сматра се да је имао велику улогу у процесу подизања Нама устанка, као и утицај на вођу устанка, Хендрика Витбоија.

Штурмановом случају, циљ било издвајање таквих, по немачки систем, опасних људи и њихово ишчезнуће.

Немци који су остварили дубљи контакт са афричким становништвом увидели су убрзо да су Нама упркос неписмености, врло проницљиви. „Хотентот има урођени инстинкт за све ново. Истовремено је он веома лењ, али и лукав: он види у социјалном, као и у приватном животу белаца јасну разлику између хришћанске теорије и праксе” (358), али прихвата да буде подређен јер, ипак, верује да би техничко, медицинско и културно знање белог човека могло да му помогне у развоју ка квалитетнијем животу. У Готшалку се родила идеја о оснивању ветеринарског факултета у Вармбаду. Он сматра да „се права функција и одговорност културних земаља садржи у преношењу техничког и културног знања једном народу који је у свом развоју заостао” (171). Овај план се не би могао спровести у дело у војно-оружаним околностима, као ни под колонијалном влашћу. Чак и када би се спровео био би крајње проблематичан јер је поставка процеса колонизације асиметрична идеји културне мисије. Колонијално освајање означава простор и време када дијалог није могућ. Симплице Агосави то дефинише као простор истоветан једносмерној улици (Агосави 2003: 46). Готшалк уз најбољу намеру покушава да примени концепт еволуције унутар концепта империјалног освајања, што, по Вилке, представља „један систем преношења знања у позитивној форми која и даље почива на моделу хијерархије” (Вилке 2001: 336). Готшалк тиме указује на своју супериорност која се дефинише интелектуалношћу, док се афрички народи дефинишу кроз интензитет развијених осећања. Готшалк покушава да упозна Нама културу и да овлада њиховим језиком како би могао да разговара са њима о њиховом доживљају стања у коме се налазе и у коме се чини неопходним да се културна и техничка постигнућа белог човека имплементирају како би се помогло у побољшању животних услова овог другог. Ово је приказ својеврсне утопије Европљанина, а не Африканца, у којој се осликава идеја хијерархије, ма колико да је идеја о помоћи Другога добронамерна, јер Готшалк полази од становишта своје супериорности. При излагању идеје о оснивању факултета, Готшалк, на истом месту додаје да би се, можда, од тих људи нешто могло и научити, нешто попут образовања срца¹⁵⁴ (Тим 2005: 171).

У роману је забележено да је знање из области ветерине које је Готшалк пренео Нама било од велике помоћи. Нама су умели да цене дружељубивост странца и жељу да им се помогне, па је Готшалк био прихваћен, баш као испрва сви бели људи – мисионари, трговци, научници – који су се задесили међу њима, а који су, већином, проналазили начин да искористе домороце у виду преотимања стоке и сиромашних усева што је довело до развијања неповерења и отвореног сукоба. Кроз приповедање о Клигеу, о коме је остала легенда да је саградио велико буре за коњак којом је опијао Хотентоте и заузврат добијао робу, Тим указује на разнолике начине злоупотребе домородаца. У историјским изворима се не налазе записи о њему, те се сматра да је он део фикционалног колажа. Клиге, нови дилер о коме су још пре његовог доласка до афричких племена стигли

---

¹⁵⁴ Образовање срца, што би био дословни превод немачког термина „Herzensbildung”, тема је која је закупљала људски ум још од античког доба, али је на значају добила тек током века просветитељства. Фридрих Шилер је користио термин ”одгој срца” (нем. Bildung des Herzens), а Вилхелм фон Хумболт ”одгој духа” (нем. Bildung des Gemüths). Идеја о одгоју срца подразумева да се човек мора посматрати као јединство тела, духа и душе, те да је само као такав способан за цивилизацијски напредак. Тело и дух су нешто човеку дато по рођењу, а на одгоју душе и осећања се мора радити. Тако се напомиње у филозофији да је сваки човек рођен са способношћу да осећа емпатију, али да се грађење и исказивање исте мора научити и неговати.

гласови, наводио је Хотентоте да конзумирају коњак од ког су се брзо напијали, па се гласина „да Хотентоти поред коњака страсно испијају друга алкохолна пића појављује у појединим раним путописима, а и у каснијим стручним књигама” (186). Професор Брунхорст је забележио да су „Хотентоти усавршили уживање у својој удобности, да седе, да пију коњак, да плешу или да сањаре у плавој магли при пушењу луле” (360). Слика лењих, неуких и алкохолу склоних Хотентота подстакла је Клигеа на овај посао јер се „његова представа усмеравала ка томе како да дође до новца да би могао да купује робу за јефтину цену и онда је препрода заузврат остварујући највећи могући добитак” (188). Клиге, као и многи други, био је разочаран дрскошћу домородаца по питању послова. Он се надао да ће пронаћи неизопачене дивљаке, а наишао је на Хотентоте који су, иако одрпани, носили европску одећу и показивали знаке да су прозрели намере европских дошљака. Облачење у складу са облачењем Европљана био је један од знакова мимикрије и може се тумачити као амбивалентан процес. На овај начин су домороци указивали на жељу за прилагођавањем европском стилу и наметнутој дисциплини, док су, делимично скривено, исказивали и побуну. Где год је Клиге дошао, није прихваћен са отвореношћу о којој се нашироко говорило, већ са скривеним неповерењем и неискреним претварањем. Они су знали, као што ће се већ испоставити, тачну вредност сваке козе, овце или говечета (189), па је са њима било јако тешко преговарати и, самим тим, их преварити. Енглески трговац Морис, Клигеов сарадник у процесу искоришћавања домородачког становништва, говорио је често „о одговорности беле расе да дивљаке научи економији. Код дивљака је потребно „пробудити осећај за лепоту” (204), а онда би се ствари развијале саме од себе у корист економске експлоатације од стране Немаца. Генерал Трептов је сматрао да би „сваки привредни и културни напредак морао бити сасечен у корену. [...] Они су као деца који живе само у данашњици и који нису заинтересовани за то што долази сутра, зато и нема бриге за себе и своје потомке. [...] Можда је и зато добро да они сад продају земљу за коју нису у стању да је добро искористе како би се започело са развојем, при чему би ови људи коначно научили да раде и да се полако приближе цивилизацији” (302).

Иако редослед догађања у роману не прати хронолошки ток, увиђа се да је испрва, за време првих мисионара, однос Немаца и афричког становништва могао бити тумачен као период у коме није владало насиље, нити толика жеља за експлоатацијом друштва и природних богатстава. Тек су, на основу идеја створених о њима, а која су потекла из пера мисионара, рођене идеје о запоседању афричке територије, као и о гашењу афричке културе наустрб ширења европске. Недовољно време или, пак, недостатак жеље за упознавањем и разумевањем природе Хереро, Нама, Дамара и Сан, довело је до трајног прекида њиховог изворног начина живота и урушавања међуплеменских и међуљудских односа. У роману се не наводи експлицитно да су Немци били ти који су започели промену односа између њих и домородаца, већ се на једном месту (143) упућује да су Норвежани ти који су унели немир у народ и пробудили неповерење, не само између странаца и домородаца, већ и међу домородачким племенима тако што су подстицали међусобне немуре. То је још један мит у роману којим се покушава оправдати немачка колонизација и све оно што је следило након мирног периода у заједници Европљана и афричких домородаца.

Неразумевање белаца за суживот афричког домородачког становништва са природом и исконским бићем човека произвело је погрешну слику о њима која је злоупотребљена са циљем да се Други пороби и искористи. Злоупотреба је значила неопходност демонстрирања (над)моћи над њима у телесном, економском и културном

смислу. Речима Ф. Фанона (уп. 2017), домородачко становништво није само описано као друштво у коме не постоје вредности. За колонизатора није довољно да потврди да те вредности не постоје, нити да су икада постојале, већ он, домородац, мора да презентује негацију вредности. Домородац је непријатељ вредности и зато је он виђен као потпуно зло. У основи овог односа није само недовољно познавање оног Другог, већ и развијен страх белаца од домородаца који је настао управо због постојеће стереотипне представе о њима. Уве Тим је у роману приказао белог човека који се боји не само оног Другог, већ и саме природе од које се отуђио, те употребљава физичку силу како би показао своју надмоћ и замаскирао свој страх. Током једне од ноћи коју је немачки војни конвој провео под пустињским небом разоткрио се страх немачких војника од непознатог.

„Ноћу су се на удаљеним брдима ланца Караса могле препознати ватре. Тамо су били смештени Моренгини људи. [...] Ратенхубер је био сигуран да поред ватре нема никога. Сва кретања патроле била би од уласка посматрана. За Готшалка је то било нешто језиво, бити посматран, а не видети никога. [...] Свуда су биле очи које су га гледале, пратиле његово кретање. Тамо, завијање хијене можда није долазило од хијене, већ је био неки знак, један сигнал, који би могао да се чује, али се не разуме” (Тим 2005: 107).

На овом месту приказан је страх од непознатог са којим се нема додир, које је приказано као нешто мистично, а у ствари је само уобразиља немачких колонизатора која указује на то да они немају јасну представу о ономе против кога или чега се боре. Африка, њен пејзаж и њени људи, приказани су као магијски предео који у белом човеку изазива страх. У роману ће се показати да су они који су остварили лични контакт и упознали начин живота, језик и културу домородаца доживели унутрашњи преображај и презрели немачки колонијални подухват.

Мисионар Горт је педесет година пре званичне колонизације писао о Моренги, вођи свих Африканаца, као о црном Наполеону (435), као веома образованом и способном, али и опасном човеку (247). Ипак, он је за Немце важио за биће налик мистичном.

„Ко је био Моренга? [...] Једно хотентотско копиле (отац: Хереро, мајка: Хотентота). Назива себе и Маренго. [...] Јаше белог коња кога мора да поји сваког четвртог дана. Само једна стаклена кугла коју је један Африканац избрусио га може убити. Ноћу види као по дану. Са 100 метара удаљености може метком да погоди кокошије јаје у руци. Хоће да протера Немце. Може да направи кишу. Претвара се у зебрасту зебу и прислушкује немачке војнике” (7).

Осим ове приче која прелази у домен фантастичног, постоји гласина да га је пуковник Дајмлиг сматрао за најопаснијег противника (38). О Моренги је записано у историјском архиву следеће:

„Јакоб Моренга, копиле Херера из племена Хотентота из области Ганабровие (источно од великих планина Карас), радио је раније у енглеским минским пољима у Јужној Африци, зарадио је нешто новца и стекао немало образовање за једног црнца. Говори енглески и холандски, разуме немачки и доказао се током рата као једна посве необична појава међу црнцима, како својом промишљеношћу и одлучношћу којом је изводио своје подвиге, тако и тиме да је показао велику племенитост према белцу који би му допао шака, а према коме би северна племена показала уобичајену бестијалност. У разним преговорима показао се

као размерно поуздан” (39).

Моренга, као представник силе против које се Немци боре, приказан је као опасно, али и мистично биће кога треба сломити, али и као неко кога треба ценити због особина које поседује и које му чак дају предност у односу на Немце. У извештају генерала Трептова записано је да Хотентоти поседују велики смисао за математику (300), а Брунхорст бележи да „Хотентоти невероватно брзо уче наш језик; он проматра оштро странца и паметан је да се суздржи са резултатима својих запажања” (361). Нама су кроз лик професора Брунхоста описани као мирољубив и лењ народ, изузетно оштрог и проницљивог ума који уместо сукоба бирају радије живот у његовој једноставности и удобности. Професор наводи да:

„Напокон морамо да признамо да нас Хотентоти боље познају него ми њих. Већ у свесности о својој слабости он никада не губи интересовање за изучавање белог придошлице. Учен већ генерацијама и од младости да са лукавошћу прионе на посао, допушта белцу, само у веома ретким случајевима, увид у сопствена запажања о људима” (363).

У речима професора Брунхорста садржана је мисао коју је тек (пост)колонијализам гласно изрекао, а то је да су домородачки народи, ма колико тај термин и данас носио обележја колонизације, интелектуално и телесно једнаки, ако не и напреднији у односу на такозвана цивилизована друштва чији су ум и тело обликовале идеологије, машине и друге врсте ограничавања. Западњачки човек, човек који живи у развијеним земљама, заправо је врло ограничен свим оним што он сматра својим напретком који се огледа у техници, пре свега, јер га је удаљио од његовог бића и природе у којој он живи. Стога је он приморан да свет посматра из своје перспективе јер, показале се, он другачије не уме. То не би смело да буде оправдање за насилне подухвате попут одузимања туђе земље, уништавања туђег тела, дела и културе, што је, како су показала вишедеценијска колонијална злодела, било најподеснији израз империјално-колонијалних покрета.

7.3. Сустрет култура – близина и непремостива даљина

Шта нас спречава да се супротставимо таквим уништењима? (255)

Намерници који су из различитих побуда кренули пут Немачке југозападне Африке имали су одређену идеју о тој земљи која се заснивала на већ поменутиим стручним књигама бројних пустолова и мисионара. Многи од њих, попут Готшалка, остварили су додир са појединим предметима који су их својом егзотичношћу навели да маштају о далеким и страним пределима, па се неретко јављало разочарање истим када би се крочило на тло те фантастичне земље. Готшалк је један од оних који су пошли овим путем. Заведен мирисима и укусима хране егзотичних имена из радње свог оца, замишљао је ово тле другачије од онога на шта је наишао.

„На обали су лежале разбацане куће од печене цигле, бараке, лимене колибе, шатори.

Никакве палме, никакво дрвеће, уопште, никакво зеленило. Иако је он знао какав пејзаж би могао да очекује, био је разочаран” (17).

Готшалк није једини кога је овакво разочарање задесило при доласку. Генерали Трептов и Венstrup имали су своју визију земље на коју ће крочити, али су се на постојеће услове брже навикли него Готшалк. Током првог путовања возом Готшалк је доживео нелагодно буђење из свог сна о цивилизованој природи колонизације. Готшалк је сазнао да се ноћу не може путовати јер постоји опасност од напада Хереро банди чиме је одмах упозорен на њих са циљем да се код њега пробуди страх од тих фантомских бића које он није ни видео. Парадоксално, непосредно након тога је Готшалк угледао неколико Хотентота који су, са ланцима око врата и уз стални надзор немачких чувара, чистили шине на којима се накупио пустињски песак. Они нису изгледали нимало слично опису на који је упозорен што ће касније он забележити у свом дневнику. Он пише да је током првих дана срео „црне (Хереро) и браон (Хотентоте), такође многе мулате назване мешанци који изгледају као мали поцепани Европљани, само црни” (25). Већ на овом месту указује се на то да ће се Готшалков доживљај страног тла и домородаца разликовати од доживљаја немачких генерала и војника у којима се не уочавају знаци емпатије према домородачком становништву, већ агресивна задојеност идејом ширења немачког царства на уштрб Другог који је описан негативним атрибутима. Чак ни сусрет, ни ближи контакт са домородачким становништвом за већину досељеника, а нарочито за чланове војних трупа, није изродио разумевање, већ телесну, умну и територијалну злоупотребу од стране оних који се издају за носиоце културе и цивилизације.

По доласку у нови део који су настаниле немачке трупе, Готшалк се сусрео са призором супротним од призора хуманог поступања према људима. Он је видео људе у кавезима или нешто што подсећа на њих.

„Одмах поред обора за стоку налазила се велика слободна површина ограђена бодљикавом жицом. Испред постоља са забоденим бајонетима. Иза ограде је Готшалк могао да види људе како чуче, пре скелете, не, нешто између људи и скелета. Седели су тамо збијени, углавном голи, на врелом сунцу.

Како ови тамо изгледају, рече Готшалк и погледа преко.

То је наш концентрациони логор, објасни Мол, изграђен према најновијим сазнањима Енглеза у Бурском рату.

Али тамо су жене и деца, рече Готшалк.

Да, предвидели смо да је требало одвојити мушкарце и жене. Свакако има мало мушкараца. Стално се дешавало да се у сред бела дана туцају и то чак иако ништа нису добили да ждеру. Један несметани порив за оплођивање. Ипак, број умрлих сада превазилази број новорођених” (26).

Слика коју је Тим описао показује не само нехуман физички однос колонизатора према колонизованом, већ и начин сагледавања оног Другог у нељудском, па и животињском светлу, иако овакав начин поступања и размишљања доводи у питање хуману позицију колонизатора кога одликује равнодушност према оваквом поступању. Готшалк се уплашио самог себе када је почео да открива одсуство емоција при помисли на све ове догађаје. То је „једна згроженост због одсуства осећања згрожености. Једна равнодушност која не би смела да буде равнодушност” (164). Пак, изградња логора, или

нечега налик томе, и хваљење да он представља највиши домет савремене технике указује на идеју о јасном одељивању колонизатора и колонизованог и на одсуство жеље да међу њима дође до контакта. Начин поступања према домородачком становништву – да седе голи, гладни, жедни и затворени на пустињском сунцу – показује да се колонизаторска пракса показује у исказивању пасивног насиља према њима које би резултирало привидно природном смрћу и коначним истребљењем које се статистички исказује већим бројем умрлих у односу на број рођених. Да би се тај циљ постигао, у непосредној близини логора је окачен натпис – *Молимо, не храните* (27). Овакви натписи (били) су карактеристични за зоолошке вртове или друга места на којима су изложене егзотичне врсте нетипичне за дато поднебље о коме се могу бринути само стручни људи, обучени у ту сврху. Ако уз ову интерпретацију додамо и лексичку анализу глагола *туцати се* (нем. *koitieren*) и *јести/ждрати* (нем. *fressen*) које ветеринар Мел употребљава у говору о понашању домородаца закључује се да се домороци у немачком колонијалном дискурсу засигурно изједначавају са животињама. Томе би требало додати и Молов закључак да су код њих нагони јачи од разума што је типично за животињску врсту. Ово указује на неразумевање црначке културе и поимања односа тело-земља. „Коитус је прилика да се призову богови братства”, наводи Фанон (2015: 116), у њему се огледају „црна магија, примитивни менталитет, анимизам и анимални еротизам” (исто). Фанон жели да укаже да је препуштање чулима за афричког црног човека потреба која се исказује независно од ситуације, да у томе нема ничег примитивног и назадног, већ да то чини фундаменталну разлику између црног човека који живи своју чулност у односу на белог човека окованог рациом.

Изражен порив за наставком врсте или за телесним уживањем у таквим нехуманим условима је несхватљив белом човеку и служи као повод или, пак, оправдање за чинове сексуалног узнемиравања домородачких жена под изговором да су све курве. Према Бенјамину, курве су „инкарнација“ робе (Бењамин 1974: 676), те се са њима може руковати као са предметом. Домородачке жене посматране су искључиво кроз призму сексуалне (зло)употребе. Остао је велики број забележених случајева силовања од стране чланова немачке војске што је био један од разлога за подизање устанка против белог господара. У роману је поменуто да је немали број афричких жена немачкој војсци пружао сексуалне услуге како би преживеле и зарадиле новац¹⁵⁵. Временом се видео утицај западњаштва на њихов начин размишљања и облачења јер су оне које су своје тело некада продавале за ситну напојницу промениле валуту телесно-робне размене. „Раније се за супену кашику шећера могла добити жена за једну ноћ, сада се за кашику шећера само погледа у панталоне и брзо протрља руком” (Тим 2005: 204).

У једној од бројних станица у којима су били смештени немачки војници могло се видети како је „једна Хотентоткиња ходала у везаним сандалама са потпетицом кроз песак, бујне груди запасане у црни корсет, уста нашминкана, црвене као рана” (327). Оне су желеле да буду примећене, па и цењене. Фанон запажа да црнац покушава да буде белац како би могао да се идентификује са њим јер му белац оспорава идентитет (уп. Фанон 2015). Морамо се сложити са том тврдњом и на овом примеру то и показати. Црне жене, Хотентоткиње, у очима белца виђене су као објекат, као роба која се употребљава и

---

¹⁵⁵ Андре Брик је у роману *Друга страна тишине* проблематизовао долазак белих жена у Немачку југозападну Африку ради испуњења сексуалних потреба немачких војника. Иако дело фикције, оно распламсава дебате о слици беле жене у немачкој колонији на афричком тлу. В. Brick, Andre: *The Other Side Of Silence*, New York: William Morrow Paperbacks, 2004.

једино је вредна у домену колико задовољи потребе белог човека. Оне су покушале да наглашавањем својих спољашњих атрибута кроз призму онога што је белом човеку прихватљиво подигну своју вредност у његовим очима, иако је јасно да оне никада неће бити у рангу европских проститутки. Пружање сексуалних услуга немачким војницима зарад зараде у виду нешто новца или хране, био је њихов начин преживљавања. Немце су привлачили њихова егзотичност, слобода и једру тело. Готшалк је записао у свој дневник запажање ветеринара Мола – „Ове женске су напросто фантастичне, без морала и праве свиње, нажалост, многе болују од сифилиса. Преко двадесет процената трупе су инфицирале до сада” (Тим 2005: 25). Изјава ветеринара Мола указује на компликовани однос расе, класе, пола и сексуалности за време колонијализма, иако је полни однос колонизатора са колонизованим женама постао саставни део империјалне и (пост)колонијалне владавине. Ронал (уп. 1990) сматра да је у тропским областима владала сексуална слобода, односно, да се тропске области могу схватити као неистражене области сексуалних могућности, што је било покретач бројних освајања и пре 19. века. Ронал наводи у својој студији да су многе области добиле егзотичне називе инспирисане управо сексуалним асоцијацијама, те да су као такве забележене на географским картама, попут Девичанских острва.

Слике тела Другог су нешто путем чега се европска буржоазија идентификовала тако што се разликовала од њих. Као што се да закључити из Моловог и Готшалковог дијалога, тај Други није у стању да обузда свој сексуални нагон, те се он не може сматрати цивилизованим, већ примитивним. Уколико бисмо Фукоа читали из угла (пост)колонијализма, може се рећи да је здраво тело сматрано основом образовања, разборитости, продуктивности и регулисаног, односно, контролисаног размножавања (уп. Фуко 1977). У роману Увеа Тима налазимо примере војника и намесника који су услед дужег боравка на афричком тлу запоставили своје тело и свој дух, попут Трептова који је при доласку практиковао гимнастичке вежбе као вид рекреације. Такође је испрва сматрао да се „култура показује на примеру коришћења сапуна” (Тим 2005: 290), да би се касније навикао на живот без таквих ограничења и норми које је наметала европска култура.

У реклами за Пирсов сапун (*Pears' soap*) насталој почетком 20. века јасно је приказан расистички поглед на тамнопуте људе. Бели

људи су приказани као чисти и цивилизовани за разлику од тамнопутих¹⁵⁶.

Осим случајева силовања и употребе сексуалних услуга домородачких проститутки, у роману се наводи пример мисионареве жене и генерала Трептова који су ступили у недозвољену сексуалну везу у којој су ослободили своје тело и дух, као и пример Готшалка који је остварио везу са Нама девојком по имену Катарина. Африка је приказана као простор сексуалне слободе и необуздане страсти, као једно место на коме се, из различитих побуда, европски људи понашају вођени нагонима, а запостављајући рацио¹⁵⁷. Сексуални контакт са женама друге расе резултирао је чежњом за њиховим телом и бујним грудима. Готшалк се будио ноћу и

„веровао да осећа топлину Катарининог тела, њену мат браон кожу, мирис земље. Тада се у њему накупљао неконтролисани, лудачки нагон за телесном близином, за нежношћу, који га је наводио да удара главом у зид” (330),

док је Трептов стално мислио о грудима Нама жена чије је услуге користио. „И у овој дубокој тами, у овој загушљивој соби било му је одједном јасно да када се пробуди са болном батином чезне за том Нама девојком. Али се увек плашио да ће се заразити сифилисом” (304), наводи се у роману.

Страх од добијања полно преносиве болести или неког другог обољења није била страност у тадашњем медицинско-колонијалном дискурсу у коме су људи у колонијама посматрани као високо ризични по белог човека. На основу стручних књига из средњег века¹⁵⁸ било је уврежено мишљење да је сифилис болест карактеристична за тропске пределе, попут афричког и азијског, због непостојања хигијенских навика, непромишљеног понашања домородаца и неразвијеног модела за превенцију и лечење таквих болести. Наука с почетка 20. века показала је супротно. Карл Менсе је 1900. године тврдио да црначком народу прети тровање зато што су Европљани ти који су са колонијалним походима доносили са собом инфективне болести. Менсе је тврдио да „посматрајући резултат свих истраживања долазимо до жалосне чињенице да носиоци културе новоосвојеним земљама доносе, поред цивилизацијског напретка, проклетство сифилиса и венеричних болести” (наведено у Бесер 2009: 8). Теодор Вајц је у студији *Антропологија индигених народа*, попут касније свог ученика Георга Герланда у студији *О изумирању индигених народа*, указао на то да постоје бројни фактори који потичу од белог човека и који су довели до изумирања индигених народа (наведено у Линдквист 1996: 142). Карл Еткер, лекар у колонији Камерун, објавио је књигу под називом *Црначка душа и Немци у Африци*¹⁵⁹ у којој је он упозорио на тешке последице које присуство Немаца оставља по црначко тело и психу. Навео је да су другачији културни стандарди и

¹⁵⁶ Фотографија је доступна на <http://www.pi-news.net/2017/10/rassismuskeule-buntgemeinte-seifenwerbung-geht-baden/>, преузето 09.10.2020. године.

¹⁵⁷ У причама колонијалног писца Ханса Грима у којима се пропагирају јединство и значај немачког националног идентитета доминирају мотиви црне жене и њеног егзотичног тела које представља тајни предмет чежње белог човека. Црно тело је сексуално привлачно, дивље и ослобођено свих стега.

¹⁵⁸ Већ 1515. године је Јохан Лео Африканус описивао случајеве заразе сифилисом у Северној Африци који је доспео у Африку преко Европе. Његово порекло је Латинска Америка, а сифилис је, наводно, доспео у Европу са повратком Колумба из Америке (1492). Као доказ је служила и епидемија сифилиса у Барселони 1495. године.

¹⁵⁹ Oetker, K., *Die Negerseele und die Deutschen in Afrika*, München: J. F. Lehmann, 1907.

другачији кодови у сексуалном понашању довели до нарушавања афричке културе, душе и тела. Иако је наука доказала да представа о по здравље опасним егзотичним људима не одговара истини, тема егзотичне сексуалности, па и телесног (де)формитета тамнопутих жена, заокупљала је европски ум још од периода пре колонизације Африке. Како би се поткрепило мишљење о тамнопутим женама раскошних облина, на подијумима широм Европе организоване су изложбе афричких жена. Једна од најпознатијих је Сартји/Сара Бартман¹⁶⁰, припадница племена Кои (Khoi) из Јужне Африке чије је уметничко име било Хотентотска венера.

Хотентотска венера – Сартји/Сара Барман¹⁶¹

Бартманова је била симбол примитивне сексуалности и егзотичности за разлику од белих жена које су поседовале тзв. цивилизовану сексуалност. Жорж Кивје је у својој монографији *Мемоари природњачког музеја* (1817) забележио да је Бартманова била интелигентна жена са одличним памћењем која је поред матерњег језика говорила и холандски, енглески и француски. Како је он био члан групе научника одабраних да кроз истраживање учврсте идеју о хијерархији раса са белим човеком на врху, у његовим записима се налазе описи њених ушију налик ушима орангутана, покретима сличним покретима мајмуна. У његовим извештајима се преплиће наметнута идеја о хијерархији белог човека и дивљење лепоти, грациозности и шарму ове жене. Сlike других тамнопутих жена које су стизале до европског тла будиле су машту Европљана и наводиле их на освајања тропског тла, служиле су и упозорењу¹⁶² које је за циљ имало спречавање ближег односа колонизованог и колонизатора, односно, забрану мешања две расе и избегавање опасности од заразе.

Избегавање директног контакта није заживело на афричком тлу упркос бројним забранама што је изнедрило велики број склопљених бракова између људи различите боје коже. Утицај Запада видео се кроз усвајање западњачког стила од стране других жена у

¹⁶⁰ Након смрти Саре Барман њени остаци су конзервирани и чувани у Париском музеју. Тек 2002. године, након интензивних преговора, француска влада је одлучила да њене остатке врати у Јужну Африку где су они спаљени уз изведбу свих обичаја племена Кои. О њеном животу снимљен је документарни филм *Живот Саре Барман* (*The Life and Times of Sara Baartman*, 1998) у режији јужноафричке редитељке Золе Масеко.

¹⁶¹ Фотографија доступна на <https://www.bbc.com/news/magazine-35240987>, преузето 08.10.2020.године.

¹⁶² Из Африке су стизале бројне фотографије нагих афричких жена на којима су њихови телесни атрибути у првом плану. Циљ је био изучавање нове болести, данас познате као стеатопигија која се односи на прикупљање високог процента масти у мишићима задњице.

округу, не само продавачица тела. Оне су имитирале европске жене тако што би се шминкале и облачиле европске хаљине. Енглески трговац Морис који је сматрао да би код Африканаца требало пробудити осећај за лепо, као и потребу да буду конзументи, увозио је европске модне додатке и продавао их по вишеструко већој цени афричким женама, па је Виндук изгледао као мали Париз (Тим 2005: 197). Африканке су сматрале да ће уз употребу производа који се не могу набавити у њиховој земљи заузети вишу позицију у друштву, па су куповале „француске шешире, оперске наочаре, јапанску свилу, цигаре са Суматре” (исто), иако у Југозападној немачкој колонији није постојала могућност организовања прилика у којима се такви материјали и предмети носе.

Да су афрички народи немачком човеку и немачкој науци непознати, а, опет, занимљиви, у роману је приказано кроз лик професора Брункхорста који је плод Тимове фикције. Он међу првима износи проблематику начина изучавања домородачког становништва о којој ће се тек у 21. веку детаљније говорити. Професор Брункхорст, антрополог и френолог, путовао је по афричкој пустињи у потрази за лобањама палих припадника племена Нама. Носио је са собом „једну црну кожно кутију коју је отварао само када би открио интересантну главу неког Хотентота. [...] Мерио је облике глава припадника различитих племена Нама и након пар месеци је закључио да се на основу лобање Хотентота не може говорити о нижем степену интелигенције, већ супротно” (349). Био је заинтересован за изучавање анатомије Нама, те је замолио Готшалка да му проследи на институт лобање палих бораца на које наиђе. Његов сан је био да у Грајфсвалду заснује етнолошку збирку на тему културе Нама и Бушмана. У ту сврху је сакупљао лобање Хотентота¹⁶³ које су „лешинари и шакали брзо скелетирали, а онда термити очистили и сунце прелепо избелило” (351). Став професора Брункхорста према убијеним људима и њиховим остацима јасно показује нехуману димензију колонијалне и економске експлоатације. Он, као представник науке, не показује хуманост, нити верује у њу, већ, у складу са идеологијом на основу чијих начела наступа, тражи само сврсисходност. У тврдњи да изражава жаљење што устаници ретко када остављају остатке убијених у пустињи, те да се углавном могу пронаћи лобање жена и деце, као и да услед метка настају ружни дефекти на лобањи (352) садржана је идеја о хуманизму као утопији. Узнемирујуће у тој изјави јесте да научна делатност није повезана са идејом хуманитета. Лобања је претворена у естетски објекат употребне вредности и не посматра се као потврда једног палог људског живота. Тим употребну и естетску вредност лобања Нама бораца помиње при описивању слављења католичког Божића (72). Немачки војници су, између осталог, поклањали један другом горњи део лобања Нама ратника као пепелару и успомену на војничке дане. У овом чину огледа се непоштовање туђег живота, као и људских остатака који су постали објекти без велике вредности.

Оно што је, осим практичне употребе делова тела и предмета Нама, привлачило, али и одбијало поједине припаднике немачке војске је Нама језик, „мелодични језик испресецан малим пуцкетавим гласовима” (52), један језик који се може говорити само опуштеним језиком (58) за разлику од немачког код кога преовлађују тврди гласови. Међу европским становништвом 19. века владало је мишљење да су тамнопути људи варвари

---

¹⁶³ У Немачку нису донесене само лобање, већ и кости палих Нама и Хереро бораца. Ове ствари су донете као трофеји или сувенири. Томас Ото наводи да су жене имале задатак да кости убијених одвоје од меса, очисте и припреме за транспорт (уп. Ото 2011). Према његовој процени у Немачку је допремљено више хиљада лобања, док се наилази на податке да је број много мањи, око 3000, па чак и 300. До данас није утврђен број допремљених лобања.

без културе и без језика, како је идеја колонијализма представљала, те међу њима и белим људима не може бити комуникације. Идеја да су други људи варвари без културе укључивала је идеју о њиховој анималности и несоцијализацији. Циљ оваквог представљања Другог је истицање домета сопствене културе и представљање свега онога што у сопственој култури не функционише као назадно и опасно. Истицање других култура и њихових домета угрозило би сопствену културу, те је јасно зашто су домородачке културе означене као не-културе или културе без језика и писма. Сматрало се да постоји фундаментална разлика у духовној структури и логици између Европљана и црнаца. Ханс Грим је у причи *Дина*¹⁶⁴, делу збирке под називом *Јужноафричке новеле*, навео да је „језик Нама или Хотентота несватљиво брбљање, те да је више животињски звук него људски језик” (Грим 1913: 15). Ипак, на немачким институтима су поједини лингвисти и антрополози изучавали део Нама и Хереро језика, односно, покушали су да направе одређену систематизацију и утврде граматичка правила истог. Готшалк који се до ступања на афричко тло није сусрео ни са једним афричким језиком, био је испрва ужаснут када га је чуо, да би касније почео да га учи заједно са Венstrupом и младићем из Нама племена, Јакобусом. Мисионар Горт се, за разлику од њих, са Нама језиком срео током свог школовања у Базелу, али је научио потпуно погрешан језик јер су Нама пуцкетави гласови транскрибовани као консонанти, па је, заправо, измишљен један нови језик. Готшалк и Венstrup су посветили велики део свог времена учећи најпре правилан изговор пуцкетавих гласова, да би онда учили поједине речи и склапали их у реченице које ће им бити од користи. Трептов је нагласио да је то језик са „којим за пар година ништа неће моћи да се започне” (Тим 2005: 60). Идеја немачког колонизатора била је да се искорењивањем или измештањем Нама народа укине потреба за истим. Немци су наметнули немачки језик као службени и једини валидни, па није ни било потребе да се учи језик афричких племена. Готшалк је то сазнао кроз разговор са поручником Фон Шванебахом. На питање како колонизовати једну земљу ако се не начини никакав напор да се разумеју домороци, Фон Шванебах је одговорио: Помоћу преводиоца и сјамбока (110). Закључује се да би упознавање језика и културе Нама или било код другог афричког племена морало значити давање валидности тој групи као једној културној скупини што није било у интересу колонизатора, те је било лакше односити се према њима као према ловини или роби са којим се разговара само путем треће особе или путем телесног кажњавања. Готшалково и Венstrupово учење Нама језика, као ни Гортово приближавање њиховој култури није наишло на подршку сународника јер би се на тај начин исказивала слабост у својој култури. За Готшалка који је узимао часове са Венstrupом и Јакобусом, а затим сам са Ролфом и напослетку са Нама девојком по имену Катарина, говорило се да су то „први показатељи дегенерације¹⁶⁵”, те да се код њега уочава „недостатак способности да се супротстави црном вртлогу и да показује недостатак расе и правог карактера” (121). Именица дегенерација, изобличење (нем. Verkafferung) или глагол дегенерисати, изобличити (нем. verkaffern) били су део колонијалног жаргона који је настао из страха од мешања две расе при којој би дошло до дегенерације немачке расе и губљења политичке и

¹⁶⁴ "Виљем је говорио ово и оно на језику свог народа, на нечему што би могло да буде бушмански дијалекат и звучало је како када би неки дечак у стакленку са поклопцем нагурао заједно живе бубе, цврчке и осе, на кухињском енглеском, кухињском немачком, капхоландском и углавном, на неком свом личном језику који се састојао из свих тих елемената" (Грим 1913: 15).

¹⁶⁵ Ове речи су се користиле када се дискутовало о мешанцима, деци насталој из односа домородаца и Немаца, а један од главних научника који је дао научну основу тврдњи за прљање беле расе овим путем је био Еуген Фишер

привредне превласти. У Немачком колонијалном речнику из 1920. године под одредницом „дегенерација” (нем. Verkäfferung) проналази се следећа дефиниција:

„Дегенерација/изобличење указује на дегенерацију Европљана у Немачкој југозападној Африци који су се спустили на културни ниво домородаца, то је термин који је еквивалентан појмовима „поцрнчити се” (нем. Vernegern) или „дегенерисати се” (нем. Verkanakern) који се користе у другим протекторатима. Усамљени живот у пустињи, стални контакт са обојеним особама, и, нарочито, мешовити брак са њима, поспешује ово жалосно дегенерисање белих досељеника. Дегенерисани Европљанин је, упркос ранијој очигледној интелигенцији, заувек изгубљени члан беле популације [...] Само кроз законодавне мере (забрану мешовитих бракова) и друштвене мере може се управљати овом пошасту на дуже стазе” (наведено у Шне 1920: 606).

Од домородачког становништва се тражило да савлада немачки језик јер је то био једини језик споразумевања. Моренга који је говорио нама, енглески, немачки и капхоландски упутио је два писма немачкој влади у којима се на исправном немачком позивао на ситуацију свог народа и положај својих трупа. Овај вид опонашања није наишао на цивилизован одговор колонизатора. Немачка влада је уместо писменим путем одговорила демонстрирајући силу над колонизованим што колонизованог ставља у положај супериорности у односу на колонизатора јер су показали виши степен достојанства и цивилизованости.

Колико је процес колонизације кроз спровођење насиља изазвао не само физичку, већ и психичку трауму код колонизованог који је спреман да се одрекне свог идентитета, културе и наслеђа и „одбаци своју црноћу зарад стапања са колонизатором” (Фанон 2015: 33) показује се у роману на примеру афричког младића Симона који је доживео потпуни преображај „удишући позив Европе као ваздух” (Тим 2005: 36). Симон, Готшалков помоћник који је течно говорио немачки, знао да рачуна и пише и који је

„као дете одгајан у мисионарском домаћинству где је због своје вредноће у учењу брзо примећен, отишао је у пратњи мисионара као седамнаестогодишњак у Немачку. Одушевљен поплочаним улицама, каменим кућама, гасним лампама, електричним трамвајима, продавницама, уређењеним установама, писоарима на улици, чуварима на раскрсницама, сметала му је покаткад боја његове коже и ова смешна, локнаста коса на глави” (Тим 2005: 347).

Симон је један од оних који су заведени сјајем великог града и које афричка немаштина. Он је пример потпуно преображеног црнца који би да постане белац, па „прождире немачке новине, часописе и сву литературу која му дође под руку”(исто) како би усавршио свој немачки и истакао своју белост на интелектуалној равни. На примеру Симонове трансформације¹⁶⁶ која је највидљивија након његовог повратка у Африку када „Готшалк пита на Нама, Симон одговара на немачком. Он заправо тврди да више не уме да говори Нама. Ако Готшалк не би нашао адекватну реч на Нама, Симон би чекао равнодушно док је Готшалк не опише или не каже на немачком”(348). Он је пример покушаја колонизованог да се стопи са колонизатором, при чему усваја дискурс језика, облачења, мимике и идеје да је он тај који све зна. Иако је Симон учинио све да са себе

¹⁶⁶ О усвајању механизма колонизатора код колонизованог прочитати више у Арсенијевић Митрић (2016: 62).

скине своју црност, Уве Тим му не поклања превише простора у роману, па читалац не зна шта се са њим даље дешавало, али је извесно да он никада није изједначен са белцем управо због боје своје коже.

Анализирајући разлоге за путовање у Немачку југозападну Африку, Готшалк је закључио да је био вођен „чежњом за новим, насталом у његовом детињству, за даљином; радозналошћу која је пробила све учвршћене навике, у којима је изненада и изненађујуће пронашао себе као неког другог” (113). То га је нагнало да ступи у везу са Катарином, Нама девојком, која је „имала онај мирис, како је он веровао да чува у сећању, када би се након игре враћао кући, мирис земље, сунца и ветра. Мирис прљавштине, рекла би његова мајка” (254), но, он би ту помисао назвао назадном, иако би му сваки пут када би загрлио Катарину надирала сећања на разговор са ветеринаром Молом о Хотентоткињама и њиховом дивљачком сексу. Упркос унутарњим превирањима и борби идеја – оне усађене у дух о прљавштини црне расе и оне новоспознате – Готшалк се упустио у везу са њом и упознао је једним делом културу Нама, начин на који они дишу и живе. Упознао је Катаринине родитеље и родбину и увидео да је његова представа о Катарини посве другачија од стварности. У њеној мајци је видео Катарину за коју годину и схватио је да му је мучно да буде са њима. У сећању на тај период свог живота забележио је да је „имао осећај нежне близине и истовремено непремостиве даљине” (332). Такав осећај је имао и када је био Моренгин заробљеник. Иако га је Моренга ослободио јер Нама нису убијали своје заробљенике, Готшалк је остао добровољно да преноћи у њиховом кампу јер је дуго времена сањао о томе да дезертира из немачке формације, па ово је била прилика да ближе упозна себе, своје, али и Друге, њихове сличности и различитости.

„Увече је почела прослава. [...] Јело се и пило, свирале су се усна хармоника и дромбуље, касније се певало и играло. Никада се није осећао тако срећно, тако опуштено, као те вечери, једна радост која је долазила од свих, изазвана не само пићем, једна срећна опуштеност. У њиховом смеху препознавала се радост, једна до сада неслућена животна радост. Сви су плесали, устаници, старе и младе жене, деца, старци. Замислите, наши војници би након напорног јахања увече славили, након славне борбе, они познају ово глупаво опијање, али овде се плесало. [...] Он, Готшалк, најпре је само ударао рукама. Онда је решио да игра. Покушавао је да имитира Моренгине покрете [...] Није му пошло за руком. Био је ужасно смешан. И док је покушавао да плеше [...] било му је јасно да овде не би могао да остане. Ови људи су му били блиски и невероватно далеки. Да је хтео да остане, морао би да научи да другачије мисли и осећа. Радикално да промени мишљење. Да мисли чулима” (419-420).

Домороци су описани као чулна бића, а њихова култура као чулношћу дефинисана култура којој је европска култура потпуно супротна. Код њих су израженија такозвана нижа чула као што су чуло додира, мириса и укуса помоћу којих се они изражавају (уп. Лите 2000). Слободни плес тела представља једну категорију у оквиру чула додира која је посве супротна европској култури изражавања тела. Црнац кроз плес исказује своје биће – он плеше свој бол, своју тугу, своје жеље и слободу. Тело долази до изражаја у граничним ситуацијама. Фанон наводи да колонизовани плесом одговара на трауму коју су доживели и да је то, као и коитус, реакција самоодбране (Фанон 2015: 26-27). Црнац плесом потврђује своје постојање и одбија објективизацију и подређивање које му намеће колонизатор. Многи неевропски народи смештени су управо због неразумевања потребе за плесом на маргину и проглашени деисторизованим народима. Џенингс (1995: 12)

наводи да западни народи имају страх од осећања, па да зато нису склони плесу, нити неговању спонтаног плеса као израза тела, већ покушавају да све уметности, међу којима је и плес, рационализују и контролишу. Тело је демонизовано. Томас наводи (1996: 7) да одаљавање од природе значи и одаљавање од тела. Култура и њени кодови усмерени су у правцу контроле и приватизације тела, па се тело сматра Другим у односу на културу. Због тога Готшалк као представник културе и расија препознаје управо у том чину тренутак неприпадања и немогућности припадања оној другој страни, и то не на разини интелектуализма и/или неинтелектуализма, већ на нивоу живљења у складу са чулима. Уложеним трудом да се Други упозна, упознајемо сами себе, сматра Уве Тим и ову мисао провлачи кроз главног протагонисту овог романа. Тај странац/то Друго је предуслов за упознавање сопства, порекла својих навика, мишљења и понашања. Тако се и мисионар Горт суочио са самим собом и својим ограничењима. Пробао је дагу, јужноафричку верзију марихуане, која је изазвала халуцинације које су довеле до самоспознаје. „Једног дана видео је неку утвару које му иде у сусрет. Утвара је била обучена у црни мантил и носила је црни шешир. Није знао како да приђе овом обличју. Када је утвара стала пред њега [...] ужаснуо се: гледао је себи у лице” (Тим 2005: 118). Тим указује да је самоспознаја могућа једино на страном простору када је човек ослобођен конвенција које му намеће култура. Ова самоспознаја и процес доласка до ње је ужасавајућ за човека навикнутог на строге норме које одликују такозване развијене културе. Горт је, пушећи дагу са Лукасом, открио једно ново лице,

„као да је неко страно, непознато биће преузело посед над телом. [...] и на Гортово питање којим то језиком он говори, одговорио је: то је језик мојих руку, мојих стопала, погледај, језик мог носа, мојих учију, језик главе, чуј, језик срца, језик варења, језик који говеда такође разумеју, овце дебелог репа, шакали, антилопе, поскоци, трновито грмље” (134).

Горта је уплашило то одвајање од природе, од човека и човечности. Схватио је да је, Фаноновим језиком речено, „само црнац кадар да пренесе космичку поруку” (2015: 115), да не буде део једне идеолошки дефинисане машинерије, како је Венstrup означио немачку војску. Схватио је, као и Готшалк, да не постоје разлике, нити поделе које су наметнуте ради оправдавања убијања оног Другог и другачијег и да је све производ стајања „на погрешној страни” (Тим 2005: 64). Увид у различитости, па и оне непремостиве, пут је ка одрастању, сматра Венstrup који је једини лик у роману који је спреман да прекорачи границу и скине са себе окове машинерије којој припада и да се врати својој чулности. Он је увидео бесмисленост цивилизацијског напретка који се огледа у одаљавању од чула:

„Као да се све купало у леденом светлу, док је онај испод високо подизао ноге и бочно постављао руке. Стајао је на прозору као да је замрзнут. Није био апсурдан корак јахача који касније никада неће користити, био је то монотон, покрет налик машини. То је био осећај одсуства чула, и то схватање је изненада прешло на свакодневне ствари, свакодневно облачење и свлачење, чарапе, кошуље и сукње ујутру и увече. Било је као буђење из несвести. Одједном се појавило питање зашто се сваки дан брије [...] Бесмислено је, одговорио је Венstrup, да човек своју чулност не може да развије. Зато је толико пуно смисла на страни колонизованог” (63).

Питање смисла чишћења који укључује не само инсистирање на чисто телу – темељном купању, облачењу чистог веша, бријању – указује на потребу да се проблематизује потреба колонизатора да се одвоји од колонизованог тиме што ће наводном чистоћом тела показати већи степен цивилизације. Арнт и други наводе да „процес чишћења од прљавштине мора да се изведе ритуално како би се са себе скинула запрљаност, грех или порок. Чишћење има статус метафоре [...]” (1992: 531), па се често јављао као мотив у књижевно-програмским делима¹⁶⁷ кроз која би се инсистирало на одржавању немачког тела и духа чистим од страних утицаја. Јасан пример идеологије чистог, белог тела и духа показује се на примеру слике *Прање црнкиње* коју је 1841. године насликао Карл Јозеф Бегаз и која је коришћена у сврху промовисања колонијално-расистичких идеја.

На слици бела девојчица трља образе својој црној, претпоставља се, дадиљи у намери да избели њену кожу. Тамнопута жена се осмехује током овог чина што указује на њену жељу да избели своју кожу¹⁶⁸.

Кроз наведени цитат из романа *Моренга* открива се Тимова критика модерно уређеног друштва које себи даје за право да свакодневно понавља бесмислене покрете који га приближавају машини, а све више удаљавају од природе и извора. Ритам војника је празан ритам, ритам без такта, ледено хладан ритам, за разлику од ритма који плес носи са собом. Сенгор сматра да је „ритам архетип животног елемента, попут дисања [...] То није симетрија која производи монотонију, ритам је жив и слободан... На тај начин утиче на оно што је најнеинтелектуалније у нама и то на деспотски начин, да би нас натерао да продремо у духовност објекта” (Сенгор у Фанон 2015: 114).

Културу домородаца одликују, језиком колонизатора говорећи, ирационалност, склоност ка греху, немогућност говора, пасивно потчињавање, емпатија, способност

¹⁶⁷ В. Ракић 2022.

¹⁶⁸ Фотографија је доступна на <https://www.meisterdrucke.com/kunstdrucke/After-Carl-Joseph-Begas/666026/Die-Mohrenwäsche.html> (преузето 05.04.2022.).

природности и животу у складу са природом – све оно што је насупрот култури, разуму, разумљивом језику и употребном писму. Језиком колонизатора говорећи, то није исправно и чини се разумним разлогом за неравноправност у свету и свега онога што она носи са собом. Но, у Гортовим последњим промислима уткана је идеја о неравноправности такве поделе. Он се пита:

„Нису ли овце и магарци стајали покрај Христове колевке? Ко је њих надмудрио? [...] Ово јести и бити поједен, говоре господар и царство, мора ли то бити? Није ли у злу пламен Бога? [...] Зар није Божји дах у свему што кажемо, не само у пуцкетајућим гласовима? Они су створени од људи. Такође и полуљуде који даноноћно стоје на брдима морамо подучавати Божјим заповестима, али их не чинити нижом расом. Хоћу да научим језик полуљуди [...] Глув сам био као камен у који се удара штапом. Људима иде као стоки: како овај умире, тако умире и онај, и сви имају једнако дисање: човек нема ништа више од стоке; јер је све празно”¹⁶⁹ (148).

У Гортовим речима огледа се антрополошка дефиниција једнакости и уважавања различитости које би требало да води ка богаћењу Сопства кроз упознавање Другог и прихватање њега у његовој бити. Кроз роман *Моренга* приказане су бројне ситуације које су довеле до ближег контакта између колонизатора и колонизованог и које, упркос томе, нису изнедриле могућност за превазилажење јаза између њих који је створила доминантна идеолошка струја која је пре, током и након периода колонизације активно промовисала идеју различитости, хијерархијске неједнакости и доминације белог човека. Тиме што је у роман *Моренга* унео и довео у питање појединости које се могу повезати са значајним примерима колонијалне идеологије, Уве Тим је исписао критику немачког претколонијалног, колонијалног и, делом, (пост)олонијалног друштва које активно конструише разлике, али је у својој бити слепо за увиђање сличности са Другим.

7.4. Колонијално освајање афричког континента и решење „афричког питања“

Наше делање у овој земљи ће се пратити још годинама: скелети цркотина на путу и гробови палих бораца су путокази (Тим 2005: 278).

Рика умирућих и бесни повик лудила...избледели су у узвишеној тишини лудила (33).

Идеја цара Вилхелма Другог да би свет требало да почива на немачком бићу протеже се кроз цео роман представљајући својеврсно упутство за бирократско-војно деловање немачке војске у јужноафричкој колонији. Немци су постали део светског тима који се такмичио у освајању такозваних неосвојених и примитивних делова света, а у том процесу нису бирали средства која су користили. 1981. године основан је Општи немачки савез (нем. Der allgemeine deutsche Verband) који је јула 1984. године преименован у Општи савез (нем. Allgemeiner Verband) у оквиру ког су дефинисани интереси немачке империје. На спољнополитичком плану било је важно заузети непријатељски став према

¹⁶⁹ Уве Тим на овом месту цитира *Књигу проповедникову* – „Јер што бива синовима људским то бива и стоци, једнако им бива; како гине она, тако гину и они, и сви имају исти дух; и човек није ништа бољи од стоке, јер све је таштина (испразно).“ (Даничић/Карацић 2008: 3,19–21).

Енглезима, док се на унутрашњем плану радило на германизацији и борби против социјалдемократа, Јевреја и других мањина. Колонијални курс био је усмерен ка пропагирању идеје о узвишености беле расе, такозване немачке племићке расе, развоју и имплементирању идеја о принудном раду домородачког становништва и потхрањивању интереса немачких насељеника у немачке колоније.

У првом извештају о бици код Великог Набаса наводи се да је пораз афричких побуњеника служио, између осталог, томе да се сачува углед немачке војске (106) у очима конкурената, пре свега, Енглеза који су повремено склапали мир са побуњеницима ради сопствене добити. Из забелешки свештеника немачке дивизије која је учествовала у овој борби, Макса Шмита, сазнаје се да су немачки војници одлазили у борбу са мишљу да „царевина гледа сваког од нас. Цар. Царство“, те да је то обавеза сваког хришћанина, носиоца културе и цивилизације (86). Иза великих речи немачких мисионара, свештеника и генерала које би охрабриле немачке трупе крили су се економски разлози освајања непознатог континента, као и идеја о истраживању других раса што је резултирало не само научним сазнањима која би поткрепила идеју о супериорности беле расе, већ и испољавањем насиља према домороцима.

Тим примећује да је „прототип немачког колонијалисте подофицир који воли да туче, истовремено ради подучавања, али и зато што, попут деце, учи Африканце, помоћу штапа, тачности и реду” (уп. Гајзел 2020), односно, ономе што он сматра да је једино исправно и у том процесу не преза од употребе силе и свих мера које не одговарају идеји хуманог третирања људског бића, те тако обликује ликове официра у свом роману. У роману *Моренга* Уве Тим наводи делове извештаја и преписки немачких генерала који су велику пажњу посветили проучавању и усавршавању предмета којима би телесно кажњавали Африканце, као и идејама о стварању простора за Немце. Уве Тим не имплицира да је истребљење афричких племена Хереро и Нама био коначни циљ свих генерала који су предводили немачку војску, већ пружа увид у различите концепте освајања туђе земље и решавање такозваног афричког питања које подразумева стварање места под сунцем за Немце, што аналогно, води ка идеји решавања јеврејског питања за време Другог светског рата јер, према Тиму, постоје идеолошке и методолошке паралеле између ова два догађаја у немачкој историји (уп. Гајзел 2020).

У роману су представљени различити концепти појма колонизације, почевши од тога да се под колонизацијом подразумевало заузимање туђе територије мирним путем, па до идеје да колонизација представља стварање простора искључиво за белог човека науштрб црног ког би требало, у најбољем случају, истребити. Венструп у роману открива да се иза концепта колонизације крије идеја што јефтиније експлоатације. Та идеја се рађа након читања Кропоткинове књиге о друштву које функционише на принципу узајамне помоћи, те закључује да „није добар мртав Хереро, већ онај који ради без наднице” (Тим 2005: 160), па да је циљ домородачке политике ропство, најпре око врата, а онда у глави. Тим колонијални систем упоређује са капитализмом наводећи да је употреба силе у колонијама заправо „позадина капитализма који израбљује и људе брутално поставља тако да би они могли да раде” (Гајзел 2020), те имплицира да је бављење колонијалном прошлошћу и повлачење паралела између владајућих идеологија које су обликовале друштво неопходно јер се механизам израбљивања друштава у бити није променио. Готшалк је био упознат са тиме да за припаднике немачких трупа постоји могућност подизања кредита са повољном каматом уколико желе да купе земљу на Немачком југозападу. Из Немачке су послати геометри који су трагали за најквалитетнијим деловима

земљишта које би отели од домородаца и продавали немачкој војсци. Готшалк, као и многи други привучени овом идејом, нису се питали одакле немачкој влади земља на другом континенту, већ су пред очима имали идиличну слику типичне немачке породичне куће из које допиру звуци немачке класичне музике у егзотичној средини. Трептов је рекао да је пошао на пут са сазнањем да би „цела област Херера требало да постане земља немачке круне, односно да буде дата за настањивање немачких досељеника. Наводно најбоља земља на југозападу, добри пашњаци и пропорционално пуно воде” (Тим 2005: 24) што је будило идеју да би „у овој дивљини некад постојале очи које би читале Гетеа и учи које би слушале Моцарта” (24), док се иза целе идеје крила разрађена машинерија људске и територијалне експлоатације. Рат је коштао немачко царство 584,78 милиона марака (42), а профит су покушале да остваре фирме Ворман (нем. Woermann-Linie) која је држала монопол у прекоморском превозу, фирма Типелскирх (нем. Tippelskirch) која је снабдевала немачке трупе оружјем слабог квалитета и високе цене, Немачко колонијално друштво за Југозападну африку (нем. Deutsche Kollonialgesellschaft für Südwestafrika) и Немачка банка (нем. Deutsche Bank). Осим анализи оствареног профита наведених компанија, Тим посвећује велики део романа извештајима који потичу из архива у којима је истраживао немачко-намибијске колонијалне односе. Био је изненађен педантношћу којом су Немци водили колонијалне књиге и у којима се до танчина писало о методама које су коришћене ради остварења напретка.

„У свим колонијама се тукло, не само да би се кривица спрала са немачких леђа: у енглеским, француским, белгијским, али су се само у немачким колонијама водиле књиге о томе. Немци су све педантно бележили. Писано је колико, када, зашто, све то може да се сазна из докумената [...] Да ли ће да туку воловском жилом или батином, о томе постоје медицинске препоруке” (наведено у Риордан 1999: 33).

У роман је уткан извештај гувернерства Немачке југозападне Африке састављен 16. јануара 1908. године у коме су садржани ставови представника различитих немачких служби по питању телесног кажњавања домородачког становништва. У поглављу названом *О нежном, хуманијем и педагошком дејству бичева* сазнаје се да је казна ударцима „једина казна коју домородац схвата као такву. Она одговара његовој моћи схватања и погледа и његовим обичајима [...] Затвор, па ни ланци нису за њега казна, насупрот: много пута је нажалост забележено да се људи који су осуђени на затвор томе и радују” (Тим 2005: 151). С обзиром на наведено, као и на тврдњу да новчане казне немају дејство на домороце, изводи се закључак да је телесно кажњавање ударцима најподеснија казна за њих јер су цивилизовани начини решавања за њих непознаница. У овом поглављу се, уз употребу аргумената који спадају у домен медицинских препорука, расправља о томе да ли би воловску жилу требало заменити ужетом јер „ударци воловском жилом праве рупе на кожи и то нарочито на оном месту које је људима, а нарочито оку повређеног тешко видљиво” (153) што је чини скоро па немогућом за негу што, изнова, узрокује проблем јер повређени није способан за рад, а његова сврха јесте да ради. Стога се мора пронаћи одговарајуће средство којим би се сваки преступ телесно кажњавао, а који не би повређеног онеспособио за даљи рад. Закључује се да у обзир није долазило укидање телесног кажњавања, нити изналагање цивилизованог метода решавања конфликта, већ се инсистирало на употреби силе јер домороци познају само језик насиља. Иако Тимово преношење делова званичних записника може деловати допуњено фикцијом ради појачавања утиска о злоупотреби колонизованог, оно одговара немачкој друштвеној

мисли с почетка 20. века. Немачки досељеници су 21. јула 1900. године протествовали у Намибији против забране ударцима наводећи да

„је први предуслов за исправно третирање домородаца да се буде начисто са њиховим животним погледима. Наши староседеоци живе од правремена у лењости, сировости и тупости; што су прљавији то се боље осећају. За сваког белца који је живео међу домороцима није могуће посматрати их као људска бића у европском смислу: они морају бити одгајани неограниченим стрпљењем, строгошћу и правдом [...] њима је до скоро било познато само телесно кажњавање као казна и то се мора задржати док они у каснија времена не постану опет људи” (наведено у Мелбер 1981: 28).

Слична изјава може се пронаћи у дневнику Е. Ј. Глејва¹⁷⁰ чији део дословно преноси Линдквист у студији *Истребити све дивљаке* према коме је

„бич од репа нилског коња, нарочито нов, тримован као виљушка и са крајевима попут сечива ножа ужасно оружје. Неколико удараца доносе крв. [...] Након двадесетпет или тридесет удараца жртва уопште није у стању да било шта осећа. При првом ударцу, она ужасно вришти; онда се утиша и тело дрхти док се процес не заврши. [...] Ја чврсто верујем да је човек који прими стотину удараца скоро па убијен и да је његов дух доживотно сломљен” (Линдквист 1996: 21-21).

У овим изјавама садржана је подршка идеји о нечовештву домородачког становништва и неопходности третирања истих попут животиње. У наведеном поглављу романа *Моренга* научно се аргументују предности и хуманији приступ употребе краја ужета од воловске жиле, па се као предности наводе мањи крвни подливи на кожи повређеног, лакше повреде и избегавање угрожавања јетре, па и мања могућност да повређени подлегне повредама (Тим 2005: 155–156). Иако се у актима водило рачуна о изналажењу најбољег начина третирања домородачког становништва, у стварности су се они који одлучују о поступцима водили идејом да је „цивилизација немогућа без жртава” (28), као и да је „рат отац свих ствари” (320), те да је рат оно што је потребно земљи како би се она брзо развијала. То би појачало присуство немачких трупа, довело до изградње железнице, омогућило боље култивисање земље и стимулисало привредни напредак. У немачком парламенту се жустро дискутовало годинама о овом походу, јер су постојали они који су критиковали како немачку стратегију, тако и одабир људи послатих да управљају немачким трупама, а постојао је и немали број оних који су држање колонија и напредак у њима видели као могућност да се Немачка развије у јаку индустријску земљу.

Снови о лаком напредовању кроз простор без људи¹⁷¹ урушавани су оног тренутка када би се немачка војска суочила са суровим временским условима у пустињи и

---

¹⁷⁰ Едвард Џејмс Глејв био је британски новинар који је уз Стенлија извео неколико експедиција у колонију Конго. Познат је по објављивању својих дневника о тим путовањима у којима је говорио о афричкој стварности и страхотама са којима је домородачко становништво суочено при сусрету и интеракцији са колонизатором.

¹⁷¹ Овај термин је игра речима које се налазе у немачком слогану актелном за време Вајмарске републике и времена нацизма. Немачки слоган у оригиналу гласи *Људи без простора* (нем. Volk ohne Raum), а на актуелности је добио након потписивања Версајског споразума. Након губитка колонија тим споразумом, Немци су постали људи без довољно простора и услова за живот. Термин „простор без људи” асоцира на немачки појам животног простора који је требало да буде направљен заузимањем колонија. Немци су у

сопственим непознавањем другачијих стратегија вођења рата које су прилагођене условима и схватањима домородачког становништва. Домороци су водили герилски рат против Немаца, није било могуће предвидети њихово кретање, нити склоништа, али претпостављало се да се окупљају код места где има воде. Познавали су кретање пешчаних дина и облака, што је белом човеку представљало проблем и појачавало утисак да се сукобљавају са фантомским непријатељем који је сматран веома опасним јер разумевајући природу и њене силе он влада њоме, што ни технички напреднија немачка војска не може да победи. Један од виших заповедника је у разговору са Шванебахом и Венstrupом поменуо да Хотентоте сматра опаснијим од Херера које је било могуће поразити у биткама и који би „мртвим Немцима у уста стављали одсечене гениталије” (49), не као израз раног ритуала, већ због тога што су Хереро жене брутално силоване од стране немачких војника. Дакле, није чин сексуалног искоришћавања и трауматизовања Другог сматран ужасним чином, већ реакција тог Другог. Антрополог Фриц Крамер током истраживања закључује да су Европљани у очима Африканаца били представници једног далеког света, али и велики варвари и дивљаци (Крамер 2015: 26). Иако су они представљали домороце као варваре, истина је да је много чланова Нама племена говорило и разумело немачки те су били у стању да прозру намере Немаца након протеривања и уништења Херера у претходном сукобу.

Немци, ненавикнути на временске, тактичке и просторне услове, претрпели су велике губитке стоке и људи. Генерал Лојтвајн правдао је бројне поразе немачке војске тиме да је у рату са Нама употребљена једна посве нова метода ратовања која се не учи у Немачкој, док је Јакоб Моренга у интервјуу за *Kejn Tajm* (енг. *Cape Time*) нагласио да „Немци не могу да ратују у нашој земљи. Они не знају одакле би требало да узму воду и не разумеју ништа о герилском начину вођења рата” (Тим 2005: 40). Хотентоти, односно, Нама, били су става да не би требало водити рат, барем не у форми у којој су их бели људи водили. Рат уз употребу бајонета сматрали су самоубилачким чином. „Нису били научени борби изблиза. Нису познавали тактичке реакције при јуришу, који је у њиховим очима био нешто поремећено, лудачко, чак и самоубилачко” (96). Домороци су навикнути на борбу равноправних снага у којима се само људска снага и вештина рачунају. Није имало смисла супротставити бодеж бајонету и другој техничкој опреми која је у великим количинама испоручена у Немачку југозападну Африку. Временом су Нама почели да употребљавају одређене елементе ратне тактике коју су Немци примењивали, као и оружје које би узимали од убијених, па су се у њиховим рукама нашли модел пиштоља 88 и динамит који су они штедљиво користили. Ипак, најчешће коришћено ручно средство било је кири – метар дугачка, тешка, кугла од најтврђег дрвета, о коме се у немачким историјским круговима говори као о средству које је служило да домородачко становништво искаже своју дивљачку страну. Ово борбено средство одговарало је начину њихове борбе, као и одабир гардеробе. Како би збунили непријатеља Нама су неретко облачили униформе погинулих немачких војника, па их је било јако тешко разликовати, нарочито на великој удаљености, што им је давало одређену предност. У роману Уве Тим описује фотографију лошег квалитета на којој је приказан Моренга са својим саборцима и која га је подсетила на слике Че Геваре из боливијских прашума (244).

освајање пошли са идејом да освајају простор за своје сународнике и то управо онај на коме живе домороци. За њих би се пронашло адекватно решење како би њихов животни простор био слободан за Немце.

Моренга и његови људи обучени су на европски начин. на себи носе јакне, Моренга, чак и прслук, уз то и беле кошуље. Поједини носе око врата беле мараме. Један носи немачку униформу. У војничком жаргону се то назива цивилни крадљивац и означава људе који носе туђа обележја. На слици они позирају са истакнутим оружјем модела 88 пред собом, а сви имају на себи каиш са патронама преузетим од палих немачких војника¹⁷².

Отимање и ношење униформи погинулих војника изазивало је срцбу чланова немачких трупа који су од заробљеника захтевали да скину гардеробу, па су их онда, за казну, стрелјали голе. За њих су Нама били павијани (52) који не би смели да носе обележје немачког царства на себи, а неретко су заробљеници служили за забаву немачких војника. Тако је у роману приказана сцена када се они, након сликања са афричким младићем кога су заробили, поигравају са њим пре убиства¹⁷³. Пресекли су ланце који су му се усекли у месо, намигнули дајући знак да може да иде, а када је он опрезно потрчао ка слободи, сустигла су га три метка. Након ове игре један од војника изјавио је да је требало да направи још пар корака пре пада, изражавајући жалост што је игра прекинута пре времена. Иако је на обе стране исказано велико насиље, може се закључити да су Немци били ти код којих је било присутно уживање у спровођењу насиља, као што се може видети на описаном примеру којим се открива да је већина немачких војника била вођена садистичким нагонима према заробљеницима. И на другим примерима се видело да је овај рат, по речима генерала Трептова „устанак против свих конвенционалних вредности у коме су сва стара, часна правила као и важеће конвенције, добри обичаји, па и пруски кодекс части стављени ван снаге” (266). Трептов се пита „Какво је то бојно поље

¹⁷²Фотографија је преузета са интернет адресе https://de.wikipedia.org/wiki/Jakobus_Morenga#/media/Datei:Morengas_Ende.jpg, преузето 15.10.2020.

¹⁷³ Ако постоји једна карактеристика која колонијални рат у немачкој југозападној Африци раздваја од већине или чак свих геноцида 20. века, то је запањујући и ужасан публицитет дат догађајима од стране починилаца. Ово почиње мноштвом снимљених фотографија и фотографијама направљеним као разгледнице из далека на којима се представљају концентрациони логори, затвореници у ланцима и сцене погубљења (Кеслер 2005: 313).

на коме се противнику отимају говеда, пуца на жене и децу и пале колибе?” (273), и да ли је то оно што проповедају хришћанска вера и европско просветитељство на које се овај покрет позива. Немачки начин освајања територије се свакако не може схватити као такав. Хумани начин, који се може језиком западног човека означити и као цивилизован начин ратовања био је одлика начина ратовања домородаца. Исак Витбои омогућио је безбедан одлазак немачким женама и немачкој деци, такође и мушкарцима који би везали белу мараму као Витбоијев знак. Немачке трупе су, насупрот томе,

„морале да промисле о томе којим средствима би могли да подиђу устаницима. Тренутне, уобичајене реакције биле су неукусне: спалити до темеља резервате, оружјем насумично пуцати на мушкарце и жене. [...] не би требало, као при лову на зечеве, убити само мушкарце и жене, а онда децу прогнати у пустињу, већ обрнуто, пред очима родитеља би требало упуцати децу, питати где је скровиште побуњеника и онда, уколико не стигне одговор убити још двоје деце, па онда четворо, осморо и тако даље док неко не ода скровиште” (374).

По становишту Елшнера, организатора транспорта, требало је осим примене ових нељудских метода, развити посебну методологију саслушања и на основу ње изградити модел који би донео успех и уштедео време у будућим преговорима. Требало би уштедети емоције у овом случају и „усвојити премису да су Хотентоти смртни непријатељи. Све друго следи одатле, консеквентно. Логично.“(375).

На пустињском песку професор Брунхорст нашао је, осим костију Нама ратника, бројне лобање деце Нама што сведочи о непостојању изузетака када се говори о заробљеницима и онима који страдају, те се може закључити да овај рат није био рат само у војном смислу, већ рат који води ка истребљењу. Немачке снаге су заробљавале и систематски уништавале свог непријатеља до истребљења. Осим појединачних случајева упуцавања оног другог, описаних у роману, дат је приказ подигнутих логора за намерно изгладњивање и циљано одвођење у смрт Нама жена и деце. Логор на који је Готшалк наишао на својој првој станици на афричком тлу, испред кога је стајао натпис *Молимо, не храните* (26), налазио се у близини поља на коме су лежале десетине лешева угинулих говеда које су трунуле на пустињском сунцу. На Готшалкову констатацију да они умиру од дизентерије, тифуса и неухрањености, и да гладују, Венструп оштро одговара откривајући циљ колонизације: Не, они су остављени да гладују (27), додајући да се иза свега крије систем чија је мисија „искорењивање домородаца. Хоће да имају област за насељавање” (27). Постаје јасно да је мисија колонизације једнака мисији искорењивања другог ради стварања простора за себе. Да би се идеја колонизације имплементирала у свест немачког војника који би био спреман да да свој живот за отаџбину и цара, онај други се морао представити као опасан, те ради своје насилничке и примитивне природе увек спреман за напад, чиме је немачки штаб оправдавао своје походе на домородачко становиштво.

Нама су, у роману *Моренга*, приказани као народ који не ступа олако у сукоб са белим човеком, који добро познаје противника и зна да је слабији од њега, али то не сматра разлогом за одустајање од борбе за голи живот. У писму које је капетан Нама, Хендрик Витбои, послао представницима немачких трупа, закључио је да

„седим у Вашој руци и мир је истовремено моја смрт и смрт моје нације. Јер ја знам да за мене нема скровишта међу вама. Даље, шта ви кажете о миру, ја Вам противуречим, Ви мене попут детета подучавате Вашем миру [...] Оно што ја видим у Вашем миру јесте наше уништење, јер Ви сте мене упознали, и ја сам Вас упознао” (99).

Упркос стереотипима који су заслепели ум тадашњих немачких генерала јасно је да су такозвана урођеничка логика и способност опажања и закључивања далеко напреднији од оне каквом је представљана. Нама је јасно да се не може живети у миру са белим човеком. Африканцима је јасно да је вођење борбе једини начин преживљавања и очувања њиховог достојанства и идентитета. Моренга наводи да ће се борити до последњег човека како „бисмо ми и како бисте ви могли да останете људи” (395), чиме постаје јасно да је антиколонијална борба једини начин одбране људског достојанства пред налетом насиља и колонијалне заслепљености мржњом према Другом. Отпор домородаца је једини начин, како Готшалк закључује, да они преживе као људи (256), а генералу Трептову је временом постало јасно да су Нама ти који бране своју отаџбину, а не Немци (321) који су на афричком тлу починили масовна убиства афричких староседеоца на начин који се може сматрати претечом онога што су Немци починили на европском тлу током Другог светског рата.

Нису се глаголи који се односе на истребљење непријатеља нашли само у речнику генерала Фон Троте, познатог по политици истребљења домородаца¹⁷⁴, већ и пуковника Дајмлинга, са надимком Бела змија, познатог по идеји да Витбоије потпуно уништи у борби. „Његов речник је укључивао глаголе разбити, изрешетати и разнети. Његов план је био: Разбити Витбоије. Онда умарширати на југ и Моренгу и његове људе такође разбити” (36). За њега, као и за генерала Фон Троту није постојала могућност склапања мира са домородачким племенима, нити принцип вођења мирнодопске политике као код генерала Лојтвајна који је смењен са владајуће функције јер је водио сувише слабу политику, према извештајима немачких служби. Клајншмит је навео у извештају да „наш гувернер, мајор Лојтвајн, покушава да направи квадратуру круга тиме што покушава на миран начин да одузме земљу домороцима. Покушава да нађе људски баланс са њима, а истовремено да привуче немачке досељенике. Можда би то неко време и могло тако јер су ови човечуљци заиста лаковерни и могу се умирити ракијом, али ће некада и они прогледати и доћи ће ноћ дугих ножева” (321). Прва глава романа може се тумачити као такозвана ноћ дугих ножева у којој је приказан напад Хотентота на немачке фармере. На свега три странице Тим је гурнуо читаоца у свет напетости, насиља и неизвесности, обојеног жељом домородаца за ослобођењем од немачке управе. Хотентоти ни на првим странама нису приказани као они који су жељни туђе крви, већ као они који се боре за своја права и свој опстанак, док су Немци приказани као они који се плаше последица своје самовоље, те је као одговор на напад уследио одговор намесника области Гибсон, Фон Бургсдорфа, да се „по сваку цену мора спречити устанак Хотентота све док Хереро не буду коначно поражени” (7).

Тумачење односа мајора Лојтвајна са староседеоцима, као и његово измештање из афричке колоније због вођења неагресивне политике, може се протумачити као потврда постојања плана да се староседеоци афричког континента истребе или изместе на присилан начин. У основи лежи идеја о немогућности неговања људског односа са њима који ће почивати на међусобном уважавању и договору, те се насиље намеће као једино

---

¹⁷⁴ Генерал Фон Трота је испрва био цењен у војничким круговима због своје способности ратовања и гушења устанака у немачким прекоморским колонијама. Временом је постао озлоглашен због тзв. крваве политике коју је водио. Енглеска штампа је прва извештавала о томе, да би се у немачком парламенту против њега окренуле социјалдемократе, затим мисионари и трговци који су сматрали да такво вођење политике кроз проливање крви није добро ни за углед Немачке, нити за одржање броја радно способног заточеног становништва.

решење. На тај начин би брзо и ефикасно било решено такозвано афричко питање које би отворило пут експлоатацији афричких природних богатстава, пре свега, бакра и дијаманата.

Као решење афричког питања наметало се више опција. Готшалку је било познато да је планирано измештање читавих породица у Источну африку где би требало да раде на плантажама, као и прављење посебних резервата у којима би бели и црни људи живели одвојено при чему се подразумевало да би белци били настањени на плодном и водом богатом земљишту, док би домороци били протерани у пустињу. У трећем поглављу романа названом *Две позиције* пренети су детаљи извештаја о најефикаснијем начину постизања резултата. Фон Трота је тврдио да „нација Херера мора бити уништена”, Лојтвајн је „нацију означавао као неопходан раднички материјал”, док је гроф Шлифен стао уз идеју Фон Троте аргументујући да је „заједнички живот црнаца са белцима након онога, што се догодило јако тешко уколико не буде одржан у сталном стању принудног рада, дакле, једној врсти ропства” (32-33). У наведеним изјавама уочава се убеђеност починиоца у исправност њиховог делања и неоподност кажњавања оног другог. Чин истребљења сматра се планом који се мора испунити како би се постигли одређени резултати. Реч резултат (нем. Ergebnis) која се у роману понавља на више места указује на неопходност спровођења одређеног постојећег плана, а резултат афричког похода јесте да је од око 80.000 Херера преживело 15.130 (33). У роману су приказани различити начини на које је то постигнуто. Читалац наилази на описе сукоба у кланцима у којима су и једна и друга страна употребиле своје тактике ратовања и у којима су са обе стране били они који су страдали. Типично за ове борбе је неједнакост у бројности и техничкој опремљености обе стране. Сигурно је да су немачке трупе биле далеко бројније и опремљеније од домородачких. Имали су бајонете, брзе животиње, разрађену тактику, хелиографе и радио-станице, а ипак су претрпели неколико пораза од Нама које до самог краја, па ни након убиства Моренге нису у потпуности укротили, нити истребили. Из немачких извештаја на које се једино може позвати при анализи, не може се тражити веродостојност података када је реч о бројевима учесника, нити страдалих. Процене су вршене одокативно, па се може чинити да је било „500 Хотентота. Дајмлиг је касније тврдио: минимум хиљаду. Највероватније их је било мање од 400” (89). Тим је истицањем несигурности приликом пребројавања учесника и убијених хтео да укаже на и даљу незаинтересованост Немаца да се темељно баве колонијалном прошлошћу, те да се број страдалих и даље релативизује, као што је након рата био случај са бројем жртава Холокауста (уп. Цече 2020).

Ови наводи нису једина тачка која повезује роман *Моренга* са Холокаустом, односно, која успоставља сличности у идеологијама које су омогућиле и развијале до тада непојмљиве методе при спровођењу насиља које је резултирало геноцидом. Заједничко је то да је идеја о природном закону преживљавања јачих превагнула у оба случаја. У случају решења афричког питања важна је била подела света на оне који живе и на оне који умиру, на оне нације које би требало да се уздигну, као и на оне које морају да пропадну. Као резултат удруженог социодарвинизма и еволутивне културне антропологије настала су оправдања за неопходност владавине тзв. беле расе и легитимацију насиља према онима друге расе.

Уве Тим наводи у једном од интервјуа да је писање романа њега означило као онога ко прља своје гнездо јер је то био први покушај да се на основу докумената проговори о страхотама које је немачка војска починила на тлу Немачке југозападне

Африке. То је био геноцид, изјављује Тим, брисање људи који више нису били радно способни (уп. Цече 2020), додајући да је то ствар која се понављала касније, о чему је писао у роману *У сенци мог брата*. „Несхватљиво је слепило према ономе што може бити други живот, дакле да се то уопште не може видети; како је то идеолошки утиснуо да се један човек који има другу боју коже не посматра као човек вредан живљења, већ као нешто вредно уништења” (исто).

Немачке трупе основале су по наређењу својих генерала концентрационе логоре¹⁷⁵ за домородачко становништво. Овај назив употребљен је први пут у Берлину 1904. године и односио се на интернистичке и колективне логоре за заробљенике из племена Хереро и Нама који су најпре подигнути у Окаханђи, Виндхуку и Свакопмунду, да би наставком рата били основани и у другим деловима земље. Најозлоглашенији логор био је онај основан у близини Лидерицбухта, на Острву ајкула у коме је умро велики број затвореника¹⁷⁶ и који је испрва био намењен женама и деци.

Екстерминациони камп, Острво ајкула, Лидерицбухт.¹⁷⁷

О овом логору је писао Петер Мајзел који је са Готшалком разговарао о свим злоделима која се дешавају у тој земљи. Мајзел је навео да на тој влажној клими умиру стотине жена и деце и да се иза тога крије систем који је знао шта се у логорима дешава. Мајзел наводи да су чак и мисионари Рајнског мисионарског друштва слали протестна

---

¹⁷⁵ Британски фелдмаршал, Херберт Киченер осмислио је прве концентрационе логоре који су били у употреби за време Бурског рата у Јужној Африци. Термин концентрациони логор у овом смислу се не сме поистоветити са концентрационим логорима који су постојали за време Другог светског рата и који је обухватао радне и логоре за екстерминацију. Иако се мора правити значењска разлика овог термина зависно од времена употребе и времена на које се односи, заједничко је да су услови за боравак у свим камповима били нехумани и да су резултирали великим бројем умрлих.

¹⁷⁶ Стопа смртности у логору процењена је на 77,5 % (Целер 2008: 74).

¹⁷⁷ Фотографија је доступна на <http://www.afrika-hamburg.de/pynchon.html>, преузето 27.10.2020.

писма Царској колонијалној служби што одговара истини. Уве Тим је у роман уткао писмо мисионара Лафа од 5.10. из Лидерица у коме пише следеће:

„Већ недељама има овде око 1700 ухваћених Херера. [...] Велики број људи је болестан, пате од скорбута и недељно их умре од 15 до 20. Семјуел Изак, поткапетан Витбоија, који је мој преводилац, недавно ми је рекао да је од 4. марта, дана када се суочио са Немцима, умрло 517 његових људи. Данас је тај број још већи. Од Херера их умире исто толико, тако да можете бројати у просеку 50 недељно у целини. Када ће се ова беда завршити? Људи су добро снабдевени, како одећом, тако и намирницама, ово друго не могу сви да једу. Али клима је превише неповољна” (Тим 2005: 417).

Из писма се сазнаје да у том кампу страда на десетине људи недељно, али се за нехумане услове у којима се то дешава не окривљују немачке власти које су подигле логор, већ неповољни климатски услови из чега се може разумети да ни мисионари нису имали критички став према начину спровођења колонијалне владавине.

У роману Уве Тим наводи, осим генерала Фон Троте и пуковника Дајмлинга, још две личности које су имале важну позицију у немачкој војсци и код којих се уочава нит фанатизма која води до потпуног уништења другог. Један је виши лекар Харинг код кога се може дијагностиковати једна врста лудила која тражи да се испољи кроз театарни наступ на бојном пољу и пред публиком коју чине војници, али и они којима он извештава о својим походима.

„Он је једном неуморном опседнутошћу водио дневник, чак и данима када је сатима стајао за операционим столом и вадио оловне кугле из меса, када је морао да ампутира шаке, стопала, ноге и руке. Свакодневно је писао разгледнице својим некадашњим друговима, професорима, колегама, теткама, стричевима, зетовима и снајама, браћама и сестрама, сестрићима, а нарочито својој жени коју је више пута опомињао да пажљиво чува његова писма, јер су они документи времена” (269).

Он је глорификовао време и систем чији је сведок био, немајући никакву емоцију, осим занесењаштва о исправности таквог делања. Код њега се уочава фанатизам присутан и код припадника националсоцијалистичке партије који су у жару говорили о важности учествовања у једном таквом подухвату. Доктор Харинг је имао обичај да тешко оболеле пацијенте теши Гетеовом реченицом – „Касније можете говорити да сте били присутни” (исто), а познато је да је по доласку у Јужну Африку организовао трке са прескакањем препрека пред публиком коју су чинили логораша приморани да му аплаудирају и да повремено учествују (168). На њихова изгладнела тела стављао је венце од храста славећи идеал здравог тела кроз бављење спортским активностима. На примеру лика доктора Харинга Тим осликава једну патолошку неспособност за емпатију са другим која се у ратним временима претвара у потребу за самоостварењем кроз унижење и уништење другог. Харингово инсистирање на здравом телу указује на једну патологију која је јако слична идеји националсоцијалистичке „естетизације политике”.

Још једна фигура у низу оних путем којим Уве Тим успоставља сличност са националсоцијализмом је Елшнер, организатор транспорта логораша који тежи томе да постане велики стратег (372). Његово промишљање о победи устаника је следеће:

„Нуде се две могућности за пацификацију земље. Прва је према поимању генерала Фон Тротте: Дobar Хотентот је мртав Хотентот. То би било радикално решење. Или би сви Хотентоти могли да се сместе у логор при чему би постојала мешовита форма: заточеништво и десетковање. Трајно би ту настао један проблем, они заточени у логору не би могли сами да се побрину за своју храну, па би тај остатак морао да се храни. [...] Овде би у једном малом прегледном узорку могло да се испроба оно што би у неком озбиљнијем и већем случају могло да се примени. [...] у бројним колонијама попут Камеруна или Источне Африке или током Европског рата, такође у Француској или Русији” (373).

Овај човек који је задојен идејом вршења експеримената и лишавања слободе над домородачим становништвом би, по Готшалковом схватању, сигурно досегао висок ступањ у немачкој војсци током каснијих војних обрачуна на тлу Европе, али га је ампутација ноге спречила у томе, те је остао да живи на афричком тлу и води један посве нормалан живот. Управо употреба термина *нормалан живот* у односу на Елшнера путем кога Тим недвосмислено алудира на Адолфа Ајхмана¹⁷⁸, организатора транспорта Јевреја током Другог светског рата, изазива нелагоду јер се у његовом лику открива (не)нормалност зла „Елшнер заправо није имао ништа лично против Хотентота, чак их је сматрао забавним и вицкастим” (374), али у његовим промишљањима није провејала никаква емпатија према њима. Он је био на радном задатку који је требало извршити до краја.

На такозвану нормалност људи у ратним временима, а нарочито оних који су доносили одлуке везане за ратне подухвате, враћао се Уве Тим и у каснијим романима. Албрехт (2008: 80) наводи да је „генерација Хајнара Кипхарта већ констатовала да је „чудовиште“ „нормалан функционалан човек“ и да је „Ајхманов став“ „уобичајени став“, ако не и „грађански просек“. Кипхарт који је лекторисао *Моренгу* и био Тимов близак пријатељ, успоставио је везу између нормалности друштва и капитализма, наводећи да је грађанска нормалност у својој консеквентности монструозна, чак је монструозна нормалност у нашој култури која почива на раду ради стицања новца (Кипхарт 1986: 184).

Уве Тим је указивањем на моралне и делатне максиме немачке војске током процеса колонизације прекоморских области, али и европског тла у касније написаним романима скренуо пажњу јавности на потребу за бављењем не само националсоцијалистичке прошлости, већ и онога што се дешавало пола века раније и да би требало трагати за кореном зла који се пробуди у људима који у својим рукама држе моћ и онима који учествују у систему. Осврт на Холокауст у роману *Моренга* указује на раван промишљања о геноциду, односно, геноцидима о којима се пре Холокауста није дискутовало у данас познатим категоријама. Геноцид над Нама и Хереро није изолован случај, а о томе пише и Венstrup на ободу Кропоткинов књиге – „Вахехе-устанак, Боксерски устанак, устанак Херера и Хотентота. Ко тамо спава, мора да се пробуди, па макар и буком” (Тим 2005: 162). Сезер успоставља везу између европског холокауста и почињених варварстава у прошлости.

„То заиста јесте нацизам, али да су они који су постали његови жртве раније били његови саучесници: да су га подржавали све док се није окомио на њих, давали му опрост за грехе,

---

¹⁷⁸ Уве Тим успоставља везу са ликом Ајхмана, организатора транспорта Јевреја, кога је, након дуже опсервације, Хана Арент у књизи *Ајхман у Јерусалиму. Извештај о баналности зла* (1963), окарактерисала као потпуно обичног човека, никаквог демона, нити антисемиту, већ једног чиновника моћног механизма чија наређења је он извршавао.

затварали очи пред њим, озакоњивали га јер је дотад тлачио само неевропске народе; да су тај нацизам неговали, да су за њега одговорни и да је он , пре него што је потопио западну и хришћанску цивилизацију својом крвавом бујицом капао, цурио и шикљао из сваке њене пукотине” (Сезер 2015: 14-15).

У роману се, надаље, успоставља веза између спровођења геноцида и постигнућа модерне цивилизације, односно, на који начин цивилизацијски прогрес омогућава и олакшава да се геноцид догоди. Све док се немачка војска ослањала на тактичке вештине научене током боравка на војним академијама и бојним пољима и бројност, није забележен већи успех у борби са домородачким племенима. Сукоб је окончан након увођења нових техничких средстава попут радија, радио станица и хелиографа што је Немце чинило непобедивим на бојном пољу. Цивилизација и њен културно-технички прогрес се доимају као предуслов за спровођење геноцида. Зигмунт Бауман сматра да цивилизација није била довољан услов, али је била неопходан услов за Холокауст (уп. Бауман 2017: 24) јер она, осим техничког напретка, са собом доноси и рационалност и прагматизам који су неопходни за функционисање бирократије и њену ефикасност по цену разних жртви.

У роману су строго организован систем, као и бирократска организација основа спроведеног геноцида. Сваки део механизма функционише у правцу испуњења циљева система што појединца и његове жеље искључује, али не оправдава. Готшалк, у коме је временом дошло до унутрашњег преображаја, па и размишљања о преласку на другу страну, схватио је да би било глупо „мешати се у нешто што је било уређено, што је функционисало без обзира на то ко је дао или није дао наредбу. Војни апарат је био посебно осетљив на питања о томе зашто је нешто тако како јесте” (29). У овом сукобу није постојала могућност проналаска средине између супротстављених страна. Уве Тим не покушава да заузме страну у овом сукобу, већ да укаже да се против система скоро па ништа не може учинити што сам чин учествовања не одваја појединца од кривице и одговорности. Тиме се он приближава Јасперсовом становишту о постојању метафизичке кривице која почива на идеји о солидарности међу људима и која сваког чини саодговорним за (не)дела у свету. Јасперс наводи да „ако не урадим све што је у мојој моћи да их спречим, и сам сам делом крив. Ако нисам заложиио свој живот да спречим убиство другог, већ сам стао по страни, осећам се кривим на начин који није ни правно, ни политички, ни морално адекватно појмљив” (Јасперс 1999: 22). Кривицу за (не)учествовање носе сви они који су преживели. Кроз речи професора Брунхорста проговара Уве Тим о постојању кривице за (не)почињено на скоро па исти начин као Јасперс. Он у извештају Краљевској академији наводи следеће:

„Такође би и човек који не носи одећу државног чиновника требало увек да буде свестан тога да његов приватни однос са домороцима у овој полуцивилизованом земљи није чисто приватна ствар. Свако понаособ носи део одговорности за добре или лоше односе између обе расе. Резултат ове директне конфронтације је најтежа проба зрелости једног народа у међународном односу. Ми смо се овде показали као почетници. [...] Наша основна грешка у односу са домороцима је потцењивање Хотентота по питању малих ствари које чине живот” (Тим 2005: 363).

Проговарањем о немачкој кривици и грешкама у међународним и међуљудским односима из угла представника науке отвара се могућност за научно преиспитивање

истих. То смешта овај роман у раван актуелности у време када је написан, али и каснијих деценија када се проговара о кривици и одговорности починитеља према делима у којима су сви чланови неког друштва директно учествовали или били (ин)директни сведоци. Ово је позив на конфронтацију са сопственом прошлошћу и са самим собом. Уве Тим не жели да подели свет на црни и бели део, на починиоца и жртву, већ да укаже на потребу за изналагањем једног новог модуса у коме ће се уважавати различитости уз прихватање могућности измене размишљања, односно, свести, насталих кроз увиђање и прихватање међусобних посебности.

8. Гизелхер В. Хофман – Хроничар намибијске пустиње

Својим књигама градим мостове међу различитим људима, упознајем их једне са другима. Више од тога није у мојој моћи.
(Хофман у Лојмајер 2002: 100)

„У неком тренутку би требало имати неког припадника Нама који би проговорио о колонијалном рату у периоду од 1904 до 1908. године из неке друге перспективе”, навео је Уве Тим (Хаман/Мајн 2011: 545), док Арих-Герц (2009: 34) сматра да „књижевности која настаје у Намибији, или је о Намибији или је у било каквој вези са њом још увек недостаје наратор који може да прикаже постколонијални живот онако како то захтева постколонијална теорија“. Ни један, ни други нису узели у обзир стваралаштво Гизелхера В. Хофмана (1958-2016), јединог намибијског белог писца који је стварао дела на немачком језику и објављивао их и на афричком и на немачком (европском) тлу. До 2001. био је једини намибијски писац који је објављивао ван граница своје земље¹⁷⁹.

Гизелхер Хофман се изјашњавао као Намибијац по националној основи. Био је белац немачких корена, потомак немачких досељеника за време колонизације данашње Намибије који је писао и објављивао дела искључиво на немачком језику, најпре у својој издавачкој кући, а потом код немачких и намибијских издавача. Заједно са својим братом близанцем Атилом основао је осамдесетих година двадесетог века сопствену издавачку кућу *Hoffmann Twins* у Виндхуку само због тога што, како Хофман наводи, „тада у Намибији није постојао издавач који би објавио немачке романе. А издавачи у Немачкој нису били заинтересовани за моје теме” (Хофман у Лојмајер 2002: 101). Имајући у виду специфичност његових тема, простора у коме и језика на коме пише, веома је тешко сврстати његов опус у одређену категорију. Додатну потешкоћу узрокује недефинисаност појма „немачка књижевност” и њен обим. Стога се поставља питање да ли се његов рад написан на немачком језику може сврстати у дела немачке књижевности и, уколико да, у коју подгрупу? Иако се много дискутовало о томе да ли Хофманов рад припада намибијској или немачкој књижевности, компромисно решење понудио је Александар Ритер (1979: 120) сврставајући књижевни опус Гизехера Хофмана у групу иностране књижевности (нем. *Auslandsliteratur*) и/или немачко-намибијске књижевности, односно, књижевности писане и штампане у Намибији на немачком језику као језику националне мањине (нем. *Minderheitsliteratur*). Хофманови радови штампани су како у Намибији, тако

¹⁷⁹ 2001. године Нешани Андреас објављује роман *Пурпурно љубичаста Ошантуа* (енг. *The Purple Violet of Oshaantu*) ван граница Намибије и тако постаје, уз Хофмана, једини намибијски аутор који издаје дела ван своје земље.

и у Немачкој (Peter Hammer Verlag), па се не могу сврстати ни у инострану књижевност на немачком језику. Додатно, Хофман је био добитник бројних награда из области књижевности у Немачкој (Der große Romanpreis des Bertelsmann Clubs, 2000) и одабран је за аутора 2001. године. Био је добитник бројних стипендија које су му омогућиле боравак и истраживање у Немачкој и лакши приступ материјалу који је обрађивао у романима који спадају у каснији период његовог стваралаштва. Због својих корена сврстан је у ред афричких писаца, али је његов статус као афричког писца на немачком језику проблематизован онда када је немачка издавачка кућа Петер Хамер¹⁸⁰ прекинула сарадњу са њим наводећи да се он као бели писац „не уклапа у програм доминантне књижевности настале из пера тамнопутих афричких писаца” (Кајл 2003: 327). Хофман је овај догађај описао као неправедан и тврдио је да је „у Намибији развијена традиција усменог предања, док се врло мало пише” (уп. Ритер 2011). Упитан о међусобном односу намибијских аутора, Хофман је навео да „о томе не може бити говора”, као и то да је „књижевност Намибије још увек у повоју” (Хофман у Лојмајер 2002: 103), што се може разумети као критика књижевне сцене независне Намибије. Нагласивши на више места да је у Намибији, а нарочито међу племенима о којима он пише, сећање на прошлост сачувано најчешће у усменом облику, Хофман се приближава становишту Нарудина Фараха (Сомалија) који управо усмено благо (oral treasure) сматра главном инспирацијом савремене афричке књижевности која све до почетка 20. века није била заступљена међу немачком публиком. Немогућност успостављања односа са другим намибијским писцима нагнала је Хофмана на пресељење у Немачку у којој је могао да има интеракцију са другим писцима, као и публиком за коју пише. Хофман наводи да у Немачкој има много боље могућности за претрагу архива у којима налази сведочанства из прошлости на основу којих гради своје приче, али и то да из те даљине боље сагледава своју домовину и сложене политичке односе у њој (уп. Ритер 2011). Намибију представља метафором раја „у коме има змија, јер без змија нема раја” што га, као и Увеа Тима, сврстава у ред писаца који, по мишљењу јавности, прљају дом (гнездо) из кога потичу (нем. Nestbeschmutzer) (уп. Брел 2017), иако је његов допринос бележењу усмене културне традиције намибијских номадских народа немерљив. Он је приказивао кроз своја дела заборављене и/или угрожене светове племена са југа Африке у најлепшем светлу и истицао њихову лепоту, јединственост и културно богатство. Поред чувања сећања на њихове културне домете, Хофман је, делом, критички приступао анализи њихове прошлости која је у битној мери одредила њихов данашњи опстанак сматрајући да је то једини прави пут ка приказивању стварности. Његова жеља је била да макар једна особа из сваког народа запише своју сопствену историју како би, на тај начин, спречила да прошлост њеног народа буде заборављена. На тај начин би се очувало сећање на прошлост афричких урођеника, указало би се на нераскидиве везе између Африке и Европе и међусобан утицај који су те везе произвеле, али, што је најважније, Африка би се учврстила на културној мапи света као континент са сопственом историјом. Берфус је нагласио да је веома важно показати да „Африка има историју и пре европског освајања исте”, као и да „је изузетно важно имати на уму то да не би било модерне Африке без европског освајања” (Берфус у Гајзел 2020) што говори у прилог томе да не би требало писати само о колонијалној прошлости, већ и о садашњости оптерећеној (пост)колонијалном борбом и неоколонијалним утицајем.

---

¹⁸⁰ Међу издањима ове издавачке куће нашла су се дела Чинуге Ачебеа, Леополда Седара Сенгора, Волеа Сојинке.

Хофман је себе сматрао усамљеним писцем пустиње (Лојмајер 2002: 101) јер се његов лични и професионални развојни пут разликовао од путева других афричких писаца. Као потомак немачких досељеника за време колонизације данашње Намибије живео је са породицом на фарми надомак Виндхука. Стицајем животних околности радио је као професионални ловац, па је године провео у пустињи Калахари што му је омогућило упознавање афричке дивљине и многобројних племена која живе на традиционалан начин далеко од модерних градова Намибије. У интервјуу за радио Бремен, Хофман наводи да он девет месеци у години живи у пустињи са номадским народима, а само три у граду и да је то једини начин живота који је за њега могућ¹⁸¹. Суживот чак четрнаест различитих култура које живе у модерној Намибији види као успешан само у случају међусобног познавања и разумевања. Номадске народе упоређује са усамљеним острвима које би требало открити и представити их као субјекте, а не само као објекте историје. Тој унутрашњој и спољашњој борби за налажење праве мере и правде у суровом афричком свету посветио је велики део свог живота и писао о њој у својим делима. Дуги низ година му је пословни сапутник био припадник Бушмана и на његовом примеру је Хофман увидео, за њега тужну, будућност номадских народа. Сматрао је да су они склони томе да се прилагоде белом човеку и његовим навикама потпуно запостављајући своје наслеђе, а као пример наводи управо свог пратиоца који је, након што је упознао белачку културу, називао своје родитеље застарелим (исто). Фаноновом терминологијом појашњено, припадници црних заједница се након сусрета са белим човеком „понашају као неуротичари” (Фанон 2015: 15) које привлачи белаштво, али га никада не стигну и остају у свом лимбу. Спремност да се приклоне вољи белог човека и да му се не само прилагоде, већ и потчине, доводи до урушавања принципа на којима функционишу друштва као чврсте јединке. Мотив црнца који је услед оствареног контакта са белцем спреман да пређе границу која раздваја та два света уткан је у сва дела Гизелхера В. Хофмана.

Као последица боравка у пустињи и зближавања са другим културама настали су најпре романи *У савезу трећег* (*Im Bunde der Dritte*, 1983) и *Негде у Африци* (*Irgendwo in Afrika*, 1986) које је написао са братом Атилом и који се могу сврстати у жанр белетристике или путописних романа. Хофман се након издавања ова два романа определио за позив писца, па је у наредним романима озбиљније приступио одабиру и обради тема. Материјал за романе црпео је из етничког и културног богатства Намибије и сматрао је да је, донекле, његова дужност да забележи приче и историју ових духом богатих заједница и тако их сачува од заборава. У романима је најчешће описивао сусрет црначке и белачке културе и конфликт који проистиче из њега и који их истовремено међусобно обогаћује, али и уништава. Сматрао је да је неопходно истражити прошлост како би се могла разумети садашњост, а намибијска прошлост је уско везана за немачку што је био још један од разлога да се Гизелхер Хофман позабави темом истраживања утицаја немачке колонизације на афричком тлу.

Хофманови романи могу се посматрати као сведочанства заједничке прошлости, немачке и намибијске, зато што је то, за домороце, тешко време, истовремено позадина и покретач његових прича. Романом *Земља пресахлих река* (*Land der wasserlosen Flüsse*, 1989) који је његов први роман објављен у Немачкој под називом *Прворођени* (*Die Erstgeborenen*, 1991), стекао је славу и пренео глас племена Сан са којим је живео дуже време ван афричког континента. У роману је описана похлепа немачког досељеника

---

¹⁸¹ Разговор са Гизелхером Хофманом на радију Бремен је доступан на <https://www.youtube.com/watch?v=-K38WhQT978> (приступљено 14.10.2021.).

Екштајна за дијамантима у афричким планинама. Иако Екштајн умире, његов син, који се током година спријатељио са једним припадником племена Гви (Сан), наставља са својим домородачким пријатељем потрагу за благом. Након што Екштајов син страда у планинама, његов пријатељ не бира повратак у своје племе, већ остаје да живи на белачкој фарми. Хофман овим романом указује на потребу немачких досељеника за експлоатацијом афричког тла, али и на последицу коју изазива контакт досељеника и домородаца. Домородац губи, услед оствареног контакта са дошљаком, повезаност са својим народом и постаје пример новонасталог идентитета који се отуђио од својих корена што је честа последица наведеног контакта која забрињава Хофмана. У роману *Ловци на сенке (Die Schattenjäger, 1998)* Хофман је насликао портрет народа Химба, а у роману *Tuxte vampe. Роман Херера (Die schweigenden Feuer. Roman der Herero, 1994)* описао је не само период од зачетака немачке колонизације и сукоб немачких трупа и народа Хереро и Нама, већ је испричао причу о историји, вери и култури тих номадских народа дајући том ентитету лик једнак лику белог човека по духовном и културном богатству.

Хофман је био глас потлачених домородачких народа који су и данас на маргинама исказане друштвене мисли. Он је био тај који је својим делом указао на духовно и културно богатство афричких народа чиме је рушио стереотипну представу о Африканцима као нецивилизованим народима којима је потребно вођство Запада како би доживели културни и економски процват. Његово приповедање је било подизање књижевних споменика народима афричке пустиње. Кроз његово приповедање су се први пут на немачком језику приказале околности и последице досељавања Немаца у земље јужне Африке с краја 19. века из перспективе једног (полу-)Африканца што назначавала да се немачка (пост)колонијална историја мора поново исписати. Иако написани на језику колонизатора, његови романи су допринос афричком памћењу на постојање и страдање афричких племена које се понајчешће чува у облику усменог предања, али не само као прича, већ и као ритуална изведба.

Хофман је у романе уткао одломке записа афричких поглавара које је проналазио у историјским архивима са циљем да оповргне вишедеценијски став белог човека да у Африци живе народи без писма и историје (уп. Маркс 1988). Још је Саид у студији *Култура и империјализам* заговарао идеју о *контрапунктом читању* дела западњачке културе што је подразумевало свест не само о постојању доминантне културе која производи та дела, већ и о постојању других историја, односно, историја народа против којих дела западно-колонијални дискурс¹⁸². Познато је да је писмо већ средином 19. века играло важну улогу у дипломатским преговорима између племенских поглавица, али и између племенских поглавица и белих досељеника. Важно је напоменути да су племенске поглавице у већини случајева успешно савладале језик колонизатора и да су се служили његовим писмом. Уколико нису били у могућности да самостално воде преговоре на језику колонизатора, и у складу са новом друштвеном организацијом, имали су уз себе помоћника чији је задатак био писање писама и/или читање добијене поште. Многи овакви текстови сачувани су у публикацијама мисионара, у архивима, тадашњим новинама и часописима. Из те скупине доказа о постојању писма издвајају се писма вођа Нама, Хендрика Витбоија и делови дневника Јакоба Маренга/Моренге који се цитирају у скоро сваком књижевном или историјском делу у коме се проговара о времену које су Африканци провели под немачком влашћу. Забележено је да су наведени записи

¹⁸² Више о теми в. Арсенијевић Митрић 2016а: 51-52.

својевремено предати мисионару Дилу који је радио у Окаханђи, као и то да су ти текстови пуком случајношћу сачувани од заборав¹⁸³.

Иако у Хофмановом стваралаштву преовладавају теме кроз које он кроз фиктивног наратора проговара о животу домородаца из њихове перспективе, роман *Изгубљене године* (*Die verlorenen Jahre*, 1991) приказује судбину немачких досељеника за време Другог светског рата, у периоду када су Немци били интернирани, а жене се обучавале да самостално воде домаћинства. Пут до немачких читаоца Хофман проналази романом *Дијамантска грозница* (*Diamantenfieber*, 2007) стављајући немачке досељенике на књижевну позорницу 1880. године. Може се закључити да је дело Гизелхера Хофмана колаж различитих култура и судбина, те да оно не познаје поделу на "ми" и "они", "Немци" и "Не-Немци". Оно је слика етничке и културне разноврсности Намибије и има за циљ не само записивање историје племена којима је претило и и даље прети изумирање, већ и буђење радозналости и разумевања за оно што је само другачије од наметнутог западњачког оквира. Његовим радом, сматра Кајл (2003: 25), почиње нов ступањ књижевности написане на немачком језику у Намибији која надроста оквира немачке (пост)колонијалне књижевности. Он излази из идеолошких и колонијалних оквира управо зато што проговара из мултикултуралне перспективе и није му циљ искључиво конфронтација са колонијалном прошлошћу, већ приказ културне различитости и богатства.

Са оваквом дефиницијом бисмо се могли сложити јер Хофманов циљ, као што је већ наведено, није искључиво указивање на немачку колонијалну прошлост и почињене злочине, већ он у својим делима сажима обе перспективе, афричку и немачку, трагајући за дубљим разлозима због којих је дошло до онога што имамо данас. Кроз своје романе он понире у историјске, социјалне, политичке и културне прилике афричких народа и њихове историје и приказује Африканце не искључиво као жртве, већ, сасвим супротно, као активне актере своје судбине. Већи део Хофмановог рада усмерен је на описивање афричког искуства, а не искуства онога ко је дошао на афрички континент и који је сада онај Други. Лојмајер (2011: 95) наводи да на формалном нивоу Хофманово поигравање и разноврсност перспектива доприносе књижевној вредности његовог дела. Уочено је да је Хофман последње написане романе стварао имајући на уму немачку читалачку публику и њен укус, као и да је управо то на одређен начин унапредило намибијску књижевност на немачком језику¹⁸⁴.

Романом *Тихе ватре*. Роман *Херера* који се може сврстати у етнографску новелу написану у духу (пост)колонијалног покрета са намером да се, пре свега, немачки читаоци, упознају са афричким искуством и афричком културом, Хофман се удружује са осталим афричким писцима попут Ченџераи Хоув и Вера Ивон у борби против заборав¹⁸⁴ прошлости. Лојмајер сматра да је овај роман написан за немачки аудиторијум зато што је

---

¹⁸³ О томе сведочи анегдота немачког мисионара, лингвисте и етнолога, Хајнриха Федерера. Трагајући за писаним историјским изворима на тлу јужне Африке, сасвим случајно је у некој периферији набасао на једну канту пуну папира намењеног за паљење. Међу њима је пронашао свежањ писама које је један од поглавица Херера примио од поглавица Нама, управне власти у Кејптауну и различитих немачких трговаца.

¹⁸⁴ Кајл је у докторској дисертацији под називом *Постколонијална немачка књижевност у Намибији 1920-2000* развио и анализирао модел степенастог развоја намибијско-немачке (пост)колонијалне књижевности указујући да се на последњем ступњу, коме припада дело Гизелхера В. Хофмана, уочава превазилажење класичног модела који намеће постколонијална теорија. То се огледа како у богатству перспектива из којих се полази при писању, тако и у богатству перспектива које дела савремене намибијске постколонијалне сцене нуде.

одмах штампан у Немачкој 1994. године (у Свакопмунду тек 1999.), што није био случај са претходним делима (Лојмајер 2011: 89). Он додаје да је обим података до којих је Хофман дошао истраживањем немачке колонијалне прошлости у Намибији импресиван, али да је књижевна вредност дела скромна. То се показало и у броју читалаца и заинтересованих за ову тему. Ипак, треба имати у виду да је Хофман овај роман објавио 1994. године када је немачко друштво било окренуто ка конфронтацији не само са нацистичком прошлошћу, већ и ка животу у једној новој држави. Хофман је признао да је роман написао за публику чије читалачке афинитете не познаје довољно (уп. Ритер 2011), па је то највероватније разлог зашто роман у први мах није доживео велику популарност.

Поједини књижевни критичари споре се око Хофмановог приповедања. Брел (уп. 2007) Хофману приписује евроцентричну перспективу писања, иако је Хофман у роману проговарао искључиво из перспективе Херера, односно, фиктивног лика Химезембија који је, због свог друштвеног положаја као врачевог сина и касније племенског врача, уживао могућност да сагледава прилике како међу поглавицама, тако и међу чуварима крда Херера. Насупрот томе, Арих-Герц (2009: 42) сматра да је роман *Моренга* Увеа Тима прави пример приповедања из евроцентричне перспективе у којој се показује немогућност исказивања потпуне емпатије са домородачким становништвом јер је писац Немац и зато што се Тим не труди да проговори из перспективе Африканаца, али да је Хофман, као аутор из Намибије, у могућности да потлченима да глас. Хофман има тзв. инсајдерски увид у афрички живот. Овакав начин приповедања може се поистоветити са појмом *аутохтоног информатора* или *испитаника* које је Спивак позајмила из етнологије како би показала да је незападни/аутохтони информатор који приповеда претворен од стране Запада у „празнину, односно, произвођача текста културног идентитета који само Запад може исписати” (наведено у Мацура 2014: 149). У сусрету са Западом, такав информатор као јединка не постоји, он је празан и на располагању власти доминантног дискурса који га ишчитава онако како он жели, а не како је уистину речено. Уколико ово тумачење пренесемо на раван Саидовог тумачења Оријента (у нашем случају Африке) као пасивног истраживачког објекта који не може да учествује у дискурсу о себи јер је Запад тај истраживачки субјект који га осмишљава (уп. Саид 2008), можемо да покушамо да откријемо одговор зашто стваралаштво Гизелхера Хофмана није толико прихваћено од стране немачких издавача и публике. Упркос томе, Хофман наводи да свом смислу за емпатију дугује способност да види ствари очима инсајдера. „Осим тога, одрастао сам на фарми са припадницима племена Хереро, ишао у лов и провео месеце у забаченим местима са припадницима племена Гви“, наводи он (Лојмајер 2011: 92). То му даје легитимитет да пише о изворном афричком животу и да указује на мањкавост (пост)колонијалне теорије у оквиру које се, управо због специфичности Хофмановог живота, писања и боје коже, белом писцу не може или не би требало дати да пише из другачије перспективе него што је евроцентрична. Полемику о (не)могућности писања о Африци из пера белог писца отпочео је Чинуа Ачебе осудивши Конрадов роман *Срце таме* као расистички. Арсенијевић Митрић наводи да је Ачебе таквим ставом упао у замку поделе на „нас” и на „оне друге”, односно, оне „који нису способни да Африку доживе и представе на прави начин” (Арсенијевић Митрић 2016: 85). Ачебеово становиште подупро је Нелсон Мандела наводећи да је романом *Свет који нестаје* (1958) Ачебе Африку приближио свету, као и самим Африканцима (наведено у Вебеке 2015: 28) што изнова указује на то да о Африци може да се пише само из угла Африканаца. С обзиром на то да је Гизелхер Хофман, иако немачких корена, рођени Намибијац који је

велики део свог живота провео у афричкој пустињи са афричким урођеницима, он се може сматрати достојним представником афричког гласа.

Арих-Герц сматра да је Хофман пример (пост)колонијалних варијетета распрострањених у Намибији и да, када се говори о његовом делу, нема антиколонијалне борбе у основном смислу те речи (2009: 27), али да је његов књижевни допринос за очување сећања изузетно значајан. Рејнолдс (2008: 254) наводи да је Хофман овим романом испоштовао праву историју Херера која није ни романтизована, нити приказана као невина. “Политичке интриге, завист, ратовање са Нама које је претходило доласку Немаца; али то је историја која ствара базу за културу коју Хофман презентује софистицирано и са нежношћу”, додаје Рејнолдс.

При истраживању грађе за роман *Тихе ватре. Роман Херера* Хофману је, осим оскудних записа, послужило оно што је сазнао директно од потомака преживелих учесника сукоба Хереро и Нама и немачких трупа. Иза бројних мисионара који су провели одређени период на тлу Намибије остао је невелик број записа о обичајима и историји домородачких народа. По речима мисионара Јохана Јакоба Ирлеа, члана Рајнског мисионарског друштва, њихови (домородачки) обичаји нису били ништа друго до „вишесатно испредање прича”, а њихове песме „дивље крештање” (Хан у Лау 1985: 929), па нису били бележени од стране мисионара јер се нису чинили занимљивим. За номадске народе јужне Африке учестало је неговање усменог предања о прошлости што се не може сматрати поузданим извором историјских чињеница па је то један од разлога што Хофман своју причу гради као фикцију уз спорадичне одломке из дневника Хендрика Витбоија.

Дневник Хендрика Витбоија чине четири збирке Витбоијевих писама, уговора и записи његове кореспонденције са Хереро поглавицом, Махарером, као и белцима активним у Југозападној немачкој Африци. У њима је дат друштвено-политичко-социјални приказ намибијског друштва од почетака заматања колонијалне моћи, па до устанка Нама племена. Сви записи су у оригиналу написани на капхоландском, односно, африканском језику од стране Витбоијевих секретара и сматрају се изузетно вредном збирком историјских прилика приказаних из угла једног Африканца. Витбоијеви дневници су једини документ са тла Намибије који је увршћен на УНЕСКО листу светске културне баштине. Дневници су преведени крајем 20. века на немачки и енглески. Прва три тома се чувају у Националном архиву Намибије, док се четврти чува у Прекоморском музеју у Бремену.

Прве записе на немачком језику о Хереро народу забележио је управо Ирле који их је издао на немачком подручју, и то, четири књиге на основу којих су се сви они који би се упутили у Немачку југозападну Африку упознавали са тадашњим приликама у Хереро друштву, са њиховим језиком и њиховом религијом. Мисионар Ирле који је од 1870. до 1903. године радио у немачкој колонији запазио је да за сва племена Хереро¹⁸⁵ земља, посед и стока чине основу могућег живота и напретка. Стога су угрожавања истих од стране немачких досељеника и војника били оправдани повод за побуну. Нису немачки војници и досељеници једини који су им отели посед, плодне пашњаке и грла говеда и

---

¹⁸⁵ Племе Хереро/Овахереро обухвата више кланова који насељавају широки појас југа афричке земље. Сваки клан имао је свог поглавара који је одлучивао о судбини свог народа. У кланове се убрајају народи Тјимба, Ндамуранда, Махареро, Зерауа и Мбандеро. Сваки клан је, на челу са својим поглавицом, склапао понаособ послове са европским мисионарима, трговцима и трупама. Чести су били сукоби међу поглавицама због земље, стоке и пијаће воде. Трзавице су расле са порастом броја контаката са белим људима. Устанак који је у историјским записима означен као буна коју је предводило племе Хереро предводио је клан Семјуела Махарера.

угрозили egzistenciju, већ је то пракса која се наставила након Првог светског рата и за време владавине политике апартхејда. Појмови земље и стоке су и данас основа Хереро идентитета у чијем средишту се налази тежња ка оживљавању њихове богате културе кроз принцип неговања култа сећања на плодни период њихове прошлости која лежи у претколонијалном периоду. Поглавице племена попут Семјуела Махарера, Јана Јонкера и Моренге претворени су у националне хероје којима је од 1923. године посвећен одређени дан у години. Приче о богатству Херера у броју сточних грла пре 1904. године преносе слику идеала на које се данашња малобројна групација Херера позива при дефинисању себе као важне мањине. Ова идеална слика служи као идеолошка и симболична визија у потрази за једним новим друштвом, сматра Хенрихсен (1994: 16) и она је пренесена у роман.

Гизелхер Хофман, као чувар афричких светова, није у овом роману, попут Увеа Тима и Герхарда Сејфрида, фокусиран искључиво на догађаје између 1904. и 1905. године који представљају тачку кулминације у односу колонизатора и колонизованих, већ у фокус романа смешта историју и културу Хереро и Нама племена од средине 19. века. То време означава се као златно доба племена Хереро, период изузетног богатства мереног у земљи и сточним грлима. У роману који је подељен на четрнаест сегмената обрађен је временски период од 1861. до 1905. године тако што је свако поглавље означено одређеном годином која је за Хереро заједницу била важна. На овом месту се огледа Хофманова тежња да се о историјским дешавањима пише поштујући историју народа Хереро, а не догађаје важне за европску историју. Тако се у наслову поглавља, осим године означене бројем, налази и кратка синтагма која у себи сажима оно најзначајније за тај период, попут, „године Какуока”, „година мира”, „година лажи”, „година топова”, „година трговаца и превара”, „година крви” и др. Последње поглавље насловљено је речју „крај” (нем. Das Ende), а након приче дат је хронолошки приказ историјских догађаја у овом временском оквиру укључујући именик са родословом у роману поменутих чланова племена Хереро, Нама, имена мисионара и трговаца и посебно назначених фиктивних ликова, листу историјског материјала који је коришћен ради доказивања релевантности историјских догађаја који представљају окосницу романа, као и мапу југозападне Африке на предњој страни.

Роман започиње описом немира и напетости између Хереро и Нама који досежу у давну заједничку прошлост када је дошло до одвајања ова два племена и јачања клана Хереро. Кроз роман се проговара о војним и политичким догађајима који представљају окосницу приче о судбини фиктивног лика Химезембија, његове породице и сународника. Испричана углавном из перспективе наратора Химезембија, односно, употребом првог лица једнине, она је упућена директно читаоцу са циљем да се он упозна са разноликошћу услова и прилика у тадашњој црној Африци. У роману се налази и на приповедање из првог лица множине и то у тренуцима када Хофман жели да укаже на шири друштвени и историјски контекст чију истинитост подупиरे писмима или одломцима из писама које су афричке поглавице упућивале један другом. На тај начин Хофман потврђује историчност радње романа и истиче важност и компетенцију афричке домородачке владалачке структуре при учешћу у сложеним друштвено-политичким приликама. Писма која се наводе у роману адресирана су само на афричке поглавице, односно, Хофман не наводи примере писане кореспонденције са колонизатором, те тако испреда причу која потврђује да су данашњу Намибију настањивали народи са дугом историјом, традицијом и писмом и колонизатора смешта на маргину што у сиромашној немачкој (пост)колонијалној

књижевности до сада није био случај. Роман се завршава приказом протеривања Херера у пустињу Омахехе, односно, тренутком када Химеземби, посматрајући пустош око себе, још једном понавља и подвлачи да „смо *ми* престали да постојимо” (подвукла Н. Р.) (Хофман 1994: 437). То је тренутак спознаје апсолутног краха и краја једног друштва. Наратор надраста сопствену, сагледава и наглашава колективну трагедију коју појачава пустош немилосрдне пустиње у којој се он налази. Ипак, Хофман не намеће оквир у који би требало сместити крај, већ приказује наратора у ситуацији која не нуди плодну будућност. Повратак ка колонизатору би значео одвођење у организоване концентрационе логоре и вероватну смрт, док одлука да се пређе пустиња значи скоро па извесну смрт услед глади, жеђи и исцрпљености.

Језичка конструкција „*ми* смо престали да постојимо”(354) употребљена је претходно у роману у тренутку док Химеземби присуствује Махареровом погребу. Смрт старијег Махарера, оца Семјуела Махарера који ће га наследити, означавала је прекретницу у животу Хереро народа. Као што се у роману наводи и као што се може наћи у сачуваном писму његове снахе Магдалене Махареро, „део свет и сви Овахереро нису више као у време Махарера. Тренутно је лоше. Нема разумевања, само свађе око много ствари“ (наведено у Хенрихсен 1994: 58). Смрћу поглавице који је ослободио народ од Нама и начинио га изузетно богатим означава се слом јединства духа тог народа и отвара се пут који омогућава продор утицаја европских дошљака. Може се закључити да прва употреба наведене конструкције указује на духовни слом једног колектива након смрти великог вође, док је реченица с краја романа потврдила не само његов духовни крах, већ је нагласила физички нестанак.

Игром речи на крају романа Хофман не указује само на физичко истребљење једног народа, већ у њој сажима морални и културни суноврат једног народа и његовебогате културе што се може сматрати разлогом зашто се Хофман определио за овакав наслов свог дела. У наслову се јасно одређује да је то роман/прича о једном народу представљеном метафором *тихе ватре* што би био слободан превод немачке синтагме *die schweigenden Feuer*. Хофман је очигледно са намером употребио именицу *ватра* (нем. *Das Feuer*) у наслову романа како би одао поштовање према ономе што, поред поседа и стоке, чини основу идентитета Херера. Ватра, огањ и огњиште су централни елементи понтока¹⁸⁶ сваког припадника клана Хереро. Одржавање ватре и огњишта је начин одржавања везе са прецима на основу које они, читајући и тумачећи послате знаке, могу да гледају у садашњост и будућност. Упаљена ватра представља симболички чин постојања племена. Глагол *schweigen* од чијег партиципа првог је направљен придев у горе наведеној синтагми може се превести као *ћутати*, *ућутати*, *утихнути* (Шамшаловић 1990: 846), па се Хофманова игра речима у наслову може сматрати оправданом јер је ово заиста роман о једном народу који нестаје и чији глас временом постаје све мање чујан. Иако на прво читање наслов може имати призив песимизма, употреба партиципа првог означава да радња још увек траје што улива наду да су те ватре тренутно утихнуле и да нису у потпуности угашене, односно, да је могуће поново их распламсати што је сагласно са могућностима које се прећутно нуде на крају романа.

Осим што колонијалну историју немачке исписује из перспективе афричког народа, новина коју Хофман уноси овим делом у поље (пост)колонијалног романа је то да он

---

¹⁸⁶ Понток је назив за једноставну колибу у којој живе припадници племена Хереро. Направљена је од природних материјала. Централно место у понтоку је огњиште где би требало да гори ватра путем које они успостављају везу са прецима.

изврше традиционалне бинарне подела које, као по правилу, срећемо у (пост)колонијалном стваралаштву, а то је да су они потлачени и поробљени на својој територији увек означени као Други, као пасивни објекат на коме колонизатор демонстрира своју моћ. На примеру овог романа су сви европски дошљаци – мисионари, трговци, официри, генерали – представљени као Други, али не као неми објекат, што је најчешће својство које се приписује Другом на пољу (пост)колонијалне теорије, већ као једнако активни учесници процеса колонизације, али у својој страности Други као другачији, односно, на маргини. Важно је нагласити да Хофман смешта оба учесника у равноправан однос и да тако избегава стереотипне опозиције колонизатор/колонизовани и починилац/жртва. У средиште збивања романа Хофман поставља афричког човека који, донекле, утиче на даљи ток своје судбине у времену након доласка прво енглеских, а затим немачких трупа. Процес колонизовања афричког тла није приказан искључиво као пуко освајање афричког простора кроз спровођење насилних дела од стране колонизатора у коме је колонизован нем, већ као процес на који су обе стране у одређеној мери допринеле¹⁸⁷. Према Гечеу, Хофман у овом роману осветљава афричке прилике – од описа афричке културе, сусрета са новом, европском културом, извлачења сопствене користи од доласка белаца, преко мимикрије и асимилације са белачким становништвом, до потпуне анихилације (Гече 2013: 68).

Кроз лик Химезембија, наратора чије име у преводу са отјихереро језика значи „не сме се заборавити” (Хофман 1994: 443) критички се приступа проматрању односа између представника племена Хереро и свог народа, као и представника Херера и белих дошљака. Химеземби се издваја из масе којој припада, најпре по томе што је син пророка и, након очеве смрти, и сам пророк, чувар огњишта и ватре предака, и који, што због породичних, што због пријатељских веза унутар клана, има увид у одлучујуће ситуације за судбину Херера. Химеземби је истовремено због свог друштвеног положаја довољно близу, али и довољно далеко од политичког и војног вођства, па може са дистанце да сагледава промене унутар свог народа настале усред сусрета две културе. Са својим чврсто укоревеним ставовима о поштовању предака, традиције и онога што племенска заједница подразумева, Химеземби представља супротност све већем броју својих сународника који подлежу европском утицају. Меланхоличним тоном Хофман описује историју народа Хереро који је услед оствареног контакта са белцима и усвајања европских норми претрпео тзв. модернизацију која се огледала у хибридизацији домородачког друштва што је, напослетку, резултирало неповратним физичким и духовним сиромаштвом Хереро народа, суновратом њихове културе и физичким истребљењем. Химеземби стога није представник антиколонијалне борбе, већ његова прича, удружена са бројним описима афричких обичаја и начина живота Африканаца, представља меланхолично сећање на прошлост једног афричког народа који нестаје.

Попут романа *Моренга* Увеа Тима и *Хереро* Герхарда Сејфрида, овај роман се може сврстати у ред документарних, историјских романа, али га можемо посматрати и као образовни роман. Оно по чему се овај роман разликује од два друга наведена је то да се он може посматрати и као место сећања (*lieu de mémoire*), односно, чувар сећања на културу,

---

¹⁸⁷ На равни посматрања (су)деловања Херера у процесу колонизације мора се нагласити да Хофманов роман нуди увид у сложеност и богатство њиховог друштва. На хоризонталној равни су племена разуђена на више мањих кланова, док се на вертикалном пресеку сваког клана увиђа унутрашњи конфликт између народа и њихових представника који су активно, из различитих побуда сарађивали са колонизатором и тако (не)намерно угрозили сопствени опстанак.

ритуале и веровања Херера. Још је мисионар Хајнрих Федер¹⁸⁸ указао на важност очувања сећања на прошлост међу припадницима Хереро племена, али и нагласио да привилегију преношења имају они одабрани. „Не може сваки Хереро да носи податке о својој прошлости [...] Међу њима постоје носиоци традиције [...] Очување старе историје среће се у породицама оних чији су преци били чувари ватре предака и као такви „вође од рођења” (Федер у Лау 1985: 148). Стога постаје јасно зашто је Хофман одредио Химезембија, племенског пророка и чувара ватре предака, за наратора овог романа. Кроз детаљне описе природе, ритуалних изведби, генеалогичке историје племена Хереро, њихових односа са племеном Нама, промена које су дошљаци унели међу његов народ и страдања истог, Хофман постаје чувар приче о једном изгубљеном свету.

8.1. Да ли су нам белци потребни?

„Не знам да ли ћете Ви и народ Хереро разумети обичаје, законе и начин пословања ове власти и да ли ћете моћи дуже време да останете у миру и несметано под том влашћу”.
(писмо поглавице Нама, Витбоија, упућено поглавици Херера, Махареру)
(Витбои у Рајнхард 1982: 91)

Народ Хереро (афр. Овахереро/Овахереро)¹⁸⁹ подељен у четрнаест кланова који се баве говедарством, ловом и сакупљањем плодова, живе од давнина раштркани у различитим деловима југозападног дела афричког континента. Чинио је најбројнију скупину домородачког становништва коју су због бројности, просторне разуђености и жудње појединих поглавица за влашћу над свим клановима, као и простором, изједали унутрашњи немири који су, неретко, резултирали како унутрашњим сукобима, тако и сукобима са непријатељским племенима попут племена Нама. Све до средине 19. века немире су изазивали проблеми настали унутар афричких заједница као исход унутрашње борбе за премоћ, а касније, како је белачко становништво све више добијало на утицају на афричком тлу и склапало сарадњу са црначким поглавицама, извор немира постали су тзв. послови/односи са европским мисионарима, трговцима и војницима. Како је касније историја показала, многи конфликти вођени су, директно или не, под утицајем белаца са циљем да се афричко становништво међусобно бројчано умањи. Ипак, ствари не би требало посматрати једнострано и тврдити да су афричка племена, у овом случају Нама и Хереро, изманипулисана од стране белих досељеника, иако је, како историјски списи сведоче, таквих прилика било¹⁹⁰.

¹⁸⁸ Мисионар Федер је аутор једне од најважнијих књига о историји Немачке југозападне Африке 19. века. Књига под називом *Стара Југозападна Африка. Историја Југозападне Африке до смрти Махарера 1890* (нем. *Das Alte Südwestafrika. Südwestafrikas Geschichte bis zum Tode Mahareros, 1890*) налазила се на полицама сваког досељеника у немачку колонију. Заслугом мисионара Федерова сакупљен је велики број писаних споменика југоафричких култура. Федер је сакупљао, организовао и коментарисао писма јужноафричких поглавица и друге важне документе.

¹⁸⁹ Назив Овахереро користио се испрва како би се нагласило да је његов носилац изузетно богат припадник племена Хереро. Током 19. века, након што су се Хереро и Нама разделили, назив Овахереро је почео да се користи ради означавања једне засебне етничке заједнице, иако између њих и Нама не постоје баш јасне етничке разлике.

¹⁹⁰ Према историјским изворима, 1858. године су поглавице Нама у Хоаканасу донеле одлуку да се забрањује поглавицама да своје пашњаке или фарме продају белцима што је идеја која, због пораста моћи белаца и концесионе политике давања права на земљу њима, није била одржива. Као исход војног пораза домородачких племена, губљења земље, људи и стоке, али и потписивања уговора са немачким

Поуздано се може тврдити да су и црни (Нама) и црвени (Хереро) видели у доласку белих трговаца могућност за стицање користи и развој свог племена, те да су са том намером отпочели процес трговине и сарадње са њима. Хереро су временом стекли много стоке, не само говеда, већ и коња, запрежна кола и модерно оружје. Хенрихсен (1994: 50) наглашава да се Хереро племе средином 19. века етаблирало као право оружано друштво које је било активно укључено у робну размену са белцима. Закључује се да су афричке поглавице били активни учесници процеса промена унутар својих друштава чији је ток изазвао лавину промена. Гизелхер Хофман жели овим романом да исприча сагу о страдању једног афричког народа који је до сада, кроз ретке случајеве књижевних обрада ван тла данашње Намибије¹⁹¹, најчешће приказиван као народ који је био пасивни објекат историјских прилика. Хофман указује на богатство и снагу једног народа који је, делом својевољно, делом силом, узео учешће у процесу сопствене трансформације која се завршила трагично по њега. Он осликава како богатство, тако и мањкавости тог друштва и открива социо-политичке услове који су омогућили продор утицају белог човека.

Хофман је осликао у роману *Tixe vatre. Роман Херера* процес промена унутар једног сложеног друштва уобличеног другачије од европског и његов духовни и материјални слом коме су допринели како спољашњи, тако и унутрашњи фактори. Роман отпочиње описом једног од крвавих сукоба племена Хереро и Нама који се водио средином 19. века, односно, у периоду који се у историји Херера може означити златним добом сточарства. Након што се главни поглавица Тјамуаха¹⁹², кога ће на трону наследити Махареро, усудио да се супротстави вођи Нама племена, Јонкеру Африканцу, и преотме добар део земље и крда, усталила се његова власт унутар земље Нама (нем. Namaland). Како је моћ Херера расла, моћ и богатство Нама су се смањили па је то био повод бројним сукобима који су трајали неколико деценија. Оба племена су у одређеној временској тачки склопила савез са белим дошљацима са циљем да придобију њихову заштиту и помоћ у виду оружја како би се заштитили једни од других не увиђајући да се иза такве врсте помоћи крије намера белаца да загосподаре њиховим простором. Како су се смењивали периоди мира и рата међу Африканцима, тако су се мењали односи са европским трговцима и мисионарима који су се постепено настањивали на тлу Африке још од почетка 19. века. Кроз склапање савеза са домороцима и међусобну размену у облику природних добара, земље и стоке, расла је моћ европских трговаца и мисионара. Одлуком о војном освајању југозападне Африке, искрцавањем немачке војске 1884. године на афричко тло и присилним одузимањем земље, видно се погоршавају односи између домородачких племена, али и између племена и немачких дошљака који суверено успостављају власт на земљи Херера и Нама. Након прве побуне домородаца 1893. године и њиховог пораза учврстила се централна власт Немаца на колонизованој територији. Резултат тога су не само директни сукоби са афричким племенима, већ и потпиривање окршаја између њих са циљем њиховог самоистребљења. Прича о успону и паду народа Хереро завршава се на Ватербергу, месту одакле су потекли преци Херера, у пустињи Омахехе у којој леже кости палих предака. *Tixe vatre. Роман Херера* је стога сага о

мисионарима и трговцима били су приморани да ступе у службу колонизатора и учествују у сукобима са браћом по боји коже.

¹⁹¹ Медардус Брел наводи списак књижевних остварења која се баве немачком колонијалном владавином на југозападу Африке (уп. Брел у Цимерер и Целер 2011: 96) и тврди да је највећи део њих настао непосредно након устанка, у периоду између 1905. и 1914. Године. Дело *Моренга* Увеа Тима, а у новије време роман *Хереро* Герхарда Сејфрида, представљају покушај новог ишчитавања колонијалне историје.

¹⁹² Врховни поглавица Херера, отац Махарера.

затварању круга постојања једног друштва. Циклус успона и пада племена, као и лично, породично и колективно посрнуће описано је у следећем:

„Неговали смо ватре наших предака, узгајали стоку, освајали нове пашњаке, спавали са више жена и били смо срећни. Онда су дошли белци. Уместо да их присилимо на наше обичаје, обукли смо њихову гардеробу, научили њихов језик, молили се њиховом богу, узели њихово оруђе у руке и отишли у њихове затворе. И иако се од њих разликујемо само по боји коже, они раде тако као да њима све припада: земља, говеда и жене. [...] Мисионари су имали право када су рекли да смо глупи јер сада белци узгајају стоку на нашој земљи, а ми кривимо леђа од рада и несрећни смо” (Хофман 1994: 402).

Парче плодне земље, њено поседовање и коришћење су од суштинског значаја за неговање идентитета Херера. Још су европски путници с краја 19. века утврдили да Хереро поседују специфичан поглед на простор који настањују. Франсис Галтон је забележио да „они простор не поимају попут Европљана, као карту, већ у глави имају слику са невероватно много просторних детаља” (наведено у Хенрихсен 1994: 18), као и то да се оријентишу помоћу положаја својих стада, те додаје да је сваки локалитет повезан са одређеним асоцијацијама о његовим становницима, њиховом стаду и историјом. Мбити (наведено у Данер 2013) наводи да су „физички и духовни свет само две димензије истог универзума. Африканци виде, чују или осећају тај невидљиви универзум када гледају видљив и опипљив свет”. Хофман је покушао да приближно прецизно испише историју кретања Махарерових Херера опонашајући њихов начин описивања природе и простора који их окружује, па се роман *Тихе ватре. Роман Херера* може посматрати и као својеврсни путопис кроз Хереро поглед на природу и простор/место¹⁹³. Док Европљани простор дефинишу, може се рећи, на картезијански начин као геометријски празан простор који би тек требало да се попуни, домороци га посматрају као мрежу у коју су уписане прилике из свакодневног живота. Немачки поход на афричко тло заснивао се на идеји о Африци као празном простору без људи који би добио на значењу и значају тек доласком Немаца који би га испунили и нашли му сврху кроз експлоатацију, док је тај исти простор за његове становнике био конкретно место у које је уграђено сећање на прошлост и на претке. Сећање и историја се код народа Хереро везују за конкретно место које је мапирано у њиховом уму, у причама и ритуалима. Неговањем митова о прецима који су спасили Хереро од вишегодишњег стања потлачености и службовања Нама, одржавана је идеја о светом пореклу тог народа што им је давало снагу да преживе сушне године, сиромаштво, глад, болести, сукобе и унутрашњи раздор. Хофман је покушао да дочара богатство унутрашњег света народа Хереро, односно, једног његовог дела јер „постоји више од петнаест различитих оруца¹⁹⁴, религијских заједница”, рече он. „Сваки Хереро приступа рођењем у оруцо свога оца. Ми припадамо као Тјамуаха и Махареро религијском култу Оројахоронга, Куду племену” (Хофман 1994: 22), наводи Ондангере, и објашњава разлику међу клановима. Кланови унутар племена су се међусобно разликовали, између осталог, по начину исхране што је у великој мери одређивало кретање племена и простор који ће заузети за тренутно боравиште до наредне потребе њихових крда за пашњацима. Стога су разумљиве побуне унутар домородачких заједница, као и побуна домородачких заједница против немачког колонизатора након одлуке

¹⁹³ У немачком језику постоје два назива за простор. То су именице *der Raum* (мн. *Räume*) и *der Ort* (мн. *Orte*) од којих прва означава празан простор, док друга означава конкретно место.

¹⁹⁴ Отјихереро назив за клан унутар племена. Деца Херера рођењем ступају у клан свога оца.

афричких поглавица да уступе и продају земљу белим дошљацима који ће касније на истој земљи, парадоксално, узгајати своја крда која су се бројчано умножавала на основу конфисковања истих од домородаца док ће ови умирати од глади. Може се закључити да овај Хофманов запис идентификује историјске прилике које се чине кључним елементом за слом ове афричке заједнице, а то су међуплеменски сукоби, убрзан ритам губљења земље, стварање новог, хибридног идентитета домородаца, превласт нове вере и гашење огњишта.

Поред земље и поседа, основни елемент идентитета Херера су кућа, крава која даје млеко и огњиште. То су три елемента чије постојање и употреба означавају да је један народ жив, па макар остао и само један његов члан. Ритуално паљење и одржавање свете ватре предака (нем. *das Ahnenfeuer*) на огњишту ради симболичке презентације предака и свакодневно испијање млека поред огњишта описани су детаљно у роману. Поред ритуала паљења ватре и приношења жртава прецима ради добре среће у надлазећој години, или, надлазећем сукобу, Хофман је у роману описао и ритуале обрезивања дечака након уласка у пубертет, ритуал вађења зуба и болног телесног украшавања девојчица након што добију менструацију, ритуал ломљења кичме убијене животиње која се приноси прецима и боговима како би се умилостивили према ономе ко умре и гледање у утробу говеда ради добијања информације о исходу борбе. Живећи у хармонији са природом, осећајући њене силе у сваком покрету и тумачећи значење облака на небу и космичких појава, попут комете, Хереро су били изазов за енглеске и немачке досељенике који нису желели да им се приклоне и нису умели, нити хтели да разумеју њихов свет. Ритуали и радње означене у европском свету као врачање или вештичарење утицали су не само на свакодневни живот, већ и на политичке одлуке што се уочава на примеру овог романа. Иако Хофман није дао глас белим мисионарима, трговцима и војницима, како би проговорили о својим ставовима према афричком становништву, из прича домородаца и нараторовог описа друштвених промена на југу Африке дознајемо да су бели људи ватрено бранили своју веру и учење, проповедали их и сматрали себе надмоћним у односу на црнце. То показује да европски дошљаци нису могли или нису желели да уоче другачију димензију спитируалности код афричких домородаца и уместо да покушају да пронађу равнотежу у домену две различите димензије спитируалности, бели дошљаци су применили силу са намером наметања своје вере и визије духовности. У историјском архиву у Немачкој се може пронаћи запис супруге мисионара Ирлеа која је војну победу над народима Хереро и Нама доживела као израз религијске надмоћи. Забележена је њена изјава да „ми сад славимо као хришћани и имамо доказ за то: њихови богови више немају никакве моћи” (наведено у Дитрих 2020). Иако се роман завршава описом трагичне сцене из 1905. године у афричкој пустињи, наслов романа указује на моћ духовног живота Херера коју је, као и ватру, тешко угасити. Након окончања периода немачке колонизације и владавине апартхејда који се могу сагледати као тешки изазови стављени не само пред Херере, већ и друга урођеничка друштва Африке, на површину избија снага њихове изворне вере и ритуала која се, у већини случајева, преплиће са идејом хришћанства коју су пропагирани европски мисионари ¹⁹⁵

---

¹⁹⁵ Англикански свештеник Џон Мбити сматра да је мисија ширења хришћанства током периода колонизације заказала у процесу повезивања са афричком културом, спитируалношћу и филозофијом. Као пример снаге афричке спитируалности он наводи бројне тзв. независне цркве на тлу Африке које су активне данас и које комбинују елементе оба света. Он говори и о бројним сектама, верским удружењима и ритуалима који опстају упркос и даље активном процесу модернизације Африке (наведено у Данер 2013).

Хереро су деценијама пре доласка белаца делали верујући у добру и лошу енергију коју им шаљу преци, као и казну или награду које следе за добра, односно, лоша дела. Препознавали су се преко заједничких предака и добијали снагу практиковањем ритуала којима би славили претке, живот и природу. Доласком и пропагирањем нове вере, новог бога, нових обичаја и захтева коју су најпре поједине поглавице попут Махарерових наследника Вилхелма и Семјуела, а затим и појединци прихватили, расточила се спона која је одржавала јединство племена. Смрћу поглавице Махарера у „чијим грудима је куцало срце лава” (Хофман 1994: 19) није било више никакве препреке да се Хереро неће преобратити у хришћане. Химеземби је, њишући се у ритму поја којим су испраћали старијег Махарера на вечни починак, наслутио „да Хереро нису жалили само за Махарером. Са њим је умрло једно време које се никада више неће вратити”(355). То је било време самосталности, богатства и снаге Херера, време продуктивности и напретка и време одолевања утицају странаца који су крочили на афричко тло.

Иако су били навикнути на живот у сталној неизвесности услед бројних опасности, међуплеменских сукоба и природних катастрофа којима су били изложени, Хереро нису успели након Махарерове смрти да се отргну утицају европских мисионара, и, пре свега, трговаца који су се од средине 19. века у све већем броју досељавали на тло јужне Африке. Стални сукоби са околним племенима који су угрожавали територију и крда Херера ослабили су њихову унутрашњу структуру. Уплитање белаца у домородачка питања, ширење идеје хришћанства и развој трговинских односа са европским трговцима допринело је урушавању економске пирамиде племена. Крајем 19. века, ослабљени Махареров клан патио је додатно од последица природних катастрофа попут најезде скакаваца који су им појели ионако слабе усеве на сушној земљи. Штета је била толика да су „могли кожама мртвих говеда да прекрију целу земљу Херера” (391), а као да то није било довољно, уследиле су поплаве које су са собом донеле заразне болести. Све наведено, удружено са мањком хране и доступне воде услед конфисковања плодних делова земље на име дугова према немачкој царевини одвело је Хереро у економско, културно и земљишно ропство.

Роман *Тихе ватре. Роман Херера* почиње реченицом „Нама су дошли у свитање јутра” (19) којом Ондангере, Химезембијев отац, отпочиње причу својим потомцима о честим сукобима и непријатељству између Хереро и Нама који су деценијама слабили обе стране. Иако су потекли од истог светог дрвета, запенушала се и затрвала крв између црних (Нама) и црвених (Хереро) у тој мери да се више нису сматрали једном заједницом чак ни по боји коже.

„У пољу Каоко, станишту наших предака, стоји Омумборомбонга дрво, објасни Ондангере. „ Од овог дрвета претка нису настала само говеда и дивљина, већ и прва жена и први човек. Човек се звао Мукуру, а жена је названа Камангарунга. Обоје, мушкарац и жена, били су бели. Ипак, Камангарунга, прамајка Херера, скувала је јетру телета, појела је и родила је осам тамнопутих кћери. Једна друга жена која је била у посети је појела плућа телета. Њена деца су добила црвену кожу и ова жена је постала прамајка Нама [...] Али, ако питаш неког припадника Нама, он ће тврдити да га је створио бог белаца. И тврдиће да су његови преци прешли у земљу Нама преко велике реке на југу, да су протерали племе Дамара и да неће потрајати дуго док и земља Херера [...]” (19).

Нетрпељивост према Нама има корене још у тренутку стварања света Херера и преноси се кроз усмена предања с колена на колена и тако се уграђује у колективно несвесно. Осим инсистирања на разлици у боји коже насталих групација, Нама су

приказани не само као они који не поштују истог бога као Хереро, већ као они који су се свог бога и прошлости одрекли ради белог бога¹⁹⁶. На даљем месту у роману, Хиангвара, Ондангерев таст, наводи: „Види Нама! Они говоре језик белаца, носе одећу белаца, моле се Богу белаца и гледају нас као белци!” (123). С колена на колена преноси се идеја о издајништву Нама, али и опомена на моћ бога белаца који непријатељу Херера даје снагу и моћ у борби против њих. Сврха овог предања је била одржавање унутрашњих немира и напетости у односима два клана око којих је Хофман исплео фиктивну причу подупрту историјском документацијом.

Осим легенде о светом дрвету из кога су настала оба народа, у живом говору присутна је и прича из давнина о просторном одвајању Херера и Нама. Тјамуаха, вођа Херера, на самртној постељи, при предавању власти Махареру, приповеда о Хереро прецима „који су живели у једној земљи у којој је било много рогоза.[...] Крда говеда нису имала довољно воде, а хранили су се као скакавци, па се једног дана пар поглавица одважило на потрагу за новим пашњацима” (28). Заузели су територију од Ватерберга на северу, до Окаханђе и Бечуане на југу, а поједини, попут Тјамуахе, су се одважили да крену ка истоку. Ту су намерили да стварају насеобину, али је суша променила ток његовог и живота његових присталица. Морали су да се повуку у земљу коју је настањивало племе Нама, да је освоје „убијајући сваког припадника племена Бергдама и Нама који би им се нашли на путу” (29). Доласком Јонкера Африканца, вође Оорлам групе¹⁹⁷, који је помогао Нама у борби, Хереро нису имали више куда и морали су да склопе примирје са Какуоковим кланом Нама. Тиме је привремено окончан период крвавих сукоба између Хереро и Нама који су се убрзо наставили због самопроглашења Какуока за бога света, али и због сталних напада Нама који су били опремљени савременим оружјем које су добијали од Јана Јонкера, а он од европских трговаца у Кејптауну. То је нагнало припаднике Херера да појачају сарадњу са припадницима Рајнског мисионарског друштва, а касније, и да склопе уговоре о заштити са Немцима како би заштитили сопствене интересе у погледу територије. Од тог периода крвави немири између ова два народа трају, а млади припадници Херера се подучавају томе да су Нама превртљиви и „способни да ти у име помирења забију нож у леђа” (101).

У роману су описани немири изазвани борбом око територије на којој ће народ живети и на којој ће се стада оба племена хранити. Хофман приказује народ Хереро као онај ко је, упркос сталним немирима, доминантан на тлу које настањује. Надмоћан је у сукобима, непољуљан у својој вери и прилично богатији од Нама и Бергдама.

„У августу су усахнули бунари у сувим речним коритима и суша нас је присилила да говеда појимо на водотоку Гурумана. Тамо смо по први пут постали свесни колико је Махареро био богат: цео дан би се непрегледно крдо повлачило са једног извора ка другом: коњи, говеда, овце и козе. Тек у касно поподне када би се Махарерови чобани повукли као термити у роју и када би Нама и Бергдама дошли са својом стоком са далеких брда, попустила би навала на извор. Ко је био довољно храбар и дочекао ноћ, тај је могао да види како су Нама појили своја мршава крда при сјају бакљи. Уплашена дивљач одлазила би одатле и Нама и Бергдама којима је извор хране био украден,

¹⁹⁶ За европског читаоца је изненађујуће и свакако вредно даљег истраживања то да се у причи о настанку једног црначког народа на самом почетку налазе бели мушкарац и бела жена, односно, да су њиховим грехом настали црначки народи.

¹⁹⁷ Оорлам група основана је крајем 18. века. Чинили су је одбегли и ослобођени робови, изгнаници и они жељни авантуре. Сарађивали су са европским трговцима, нарочито Чарлсом Андерсоном. Учествовали су у процесу отимања крда од домородаца. Током 19. века су под вођством Јана Јонкера Африканца доживели велики успон. Престављали су опасност, нарочито по народ Нама.

пружали су руке ка нашој стоки са све већом радозналошћу” (289).

Непрекидни страх од крађе стоке и отимања земље водили су ка новим немирима који би се решавали склапањем краткотрајног мира. Ускоро би дошло до нових напада у којима се нису бирала средства како би се онај други уништио. Припадници племена Хереро били су вешти војници и руковали су киријем, оштрим штапом направљеним од акације на чијем врху се налазила нека врста држача у облику кугле. Кири се сматрао за једно од најопаснијих оружја које су припадници племена Хереро користили како у рату, тако и у лову. Уз сигурну руку вештих ловаца и сигурност ратника, Хереро су скоро увек у борбама убијали своје противнике. Борба између њих је увек била борба до смрти, па су Махареру, као вођи таквих ратника временом наденути надимци попут лава, вука и тигра (314). Осим надимака којима су се истицале његова невероватна храброст и вештина ратовања, уз његово име су се везивале и речи попут ”убица” и ”лопов” (314) јер је био способан да свог непријатеља, али и пријатеља хладнокрвно убије. Сматрали су да „он није човек, већ је једна животиња” (296). Махареро је упро сву снагу у очување свог племена. Одлучност и снага које су му омогућиле да води једно племе чиниле су га великим у очима његових пратилаца. Стога је разумљива Химезембијева патња при опроштају од Махарера и жал за једном ером која се никада више неће поновити. Смрт поглавице Махареро означила је крај стабилне власти унутар племена Хереро што је омогућило лакше продирање европског утицаја међу домороце који су прихватили новитете европске културе у нади да ће то обогатити њихов тежак и неизвештан начин живота.

Уплив европских вредности, европског облачења и понашања, иако с почетка ненасилно наметнут од стране европских мисионара, трговаца и њихових жена који су више деценија живели у хармонији са домороцима, узроковао је додатни раскол унутар племена. Сматрало се да би се требало држати подаље од мисионара и свих Херера који су им блиски јер то, сматра Ондангере, врач Херера, наговештава надолазећу несрећу (18). У мисионарима који својом одећом и идејама привлаче све више младих Херера, Ондангере увиђа опасност по будућност свог племена и прориче његов скорији нестанак. Европске мисионаре упоређује са Ондаром, свемоћном змијом из легенди Херера, и тврди да „те они намаме тако што подражавају твој глас и онда замотају твоје тело крпама, сипају воду преко твоје главе, дају ти неко ново име и кажу да смеш да имаш само једну жену и да би требало да заборавиш Карунгу¹⁹⁸, наше претке и мене” (17–18). Ондангере који се према мишљењу Химезембија „једва разликовао од мисионара који људима говори оно што они желе да чују и прети им ватром и болом уколико не поверују у његове речи” (17), открива Химезембију не само каква спољна опасност прети народу Хереро, већ и његове унутрашње слабости настале услед тешких животних околности.

Народ чији живот обликују тешки услови жељан је бољих прилика, па су многи млади припадници племена Хереро прихватили хришћанство, променили име и отуђили се од својих предака. Хофман је на примеру палете различитих ликова, приказао скалу спремности домородачког становништва ка прихватању европских вредности и одбацивању своје културе, односно, приказао је, служећи се терминологијом Хомија Бабе у делу *Смештање културе*, спремност и вољност домородачког становништва на један *иронични* компромис, мимикрију, између старог себе и реформисаног Другог. Мимикрија

---

¹⁹⁸ Припадници племена Хереро верују у свемоћно биће за које се употребљавају различита имена – Ндјамби, карунга, Мусис, Кахеуа, Нгуивитјита, Каривангера.

је, како Баба наводи, „знак двоструке артикулације, сложена стратегија реформе, регулације и дисциплине која, визуализујући моћ, ”присваја” оног Другог, али [...] је знак разлике, непокорности и [...] представља претњу како ”нормализованим” знањима тако и дисциплинарним моћима” (Баба 2004: 161). Покушај опонашања доминантног, тако честа појава у односу између колонизатора и колонизованог, измешта колонизованог из свог миљеа, али га не позиционира на њему жељену страну, већ он остаје у одређеном међупростору као делимично присуство које није признато од стране колонизатора.

На једном крају Хофманове палете ликова налазе се Ондангере, Химеземби и припадници његове уже породице који у доласку мисионара виде опасност по будућност Херера, те у потпуности одбијају све оно што има везе са колонизатором и његовим светом. Упркос заједничком ставу према белом човеку постојале су повремене расправе унутар породице изазване догађајима које су иницирали бели људи. Док је Ондангере био против идеје да „једног дана има за поглавицу некога ко носи страно име, ко не припада нашем религијском кругу и ко не сме да предсказује над ватром предака, нити да поред себе има више од једне жене” (Хофман 1994: 133), отац његове жене, Катута, сматрао је да су белци паметни и да би Хереро били глупи уколико не би прихватили њихову мудрост (134). Химеземби је, попут свог оца, имао страх од белих људи који су се, сматрао је он, од мрава разликовали само по једном – „одређеним данима који се понављају у редовном размаку узимао би бели човек време за себе, облачио црну гардеробу и одлазио у мисионарску кућу испред које би се окупљала деца Херера и слушала гласове мисионара” (93). Тај приказ је био опчињавајући за младеж Херера која је том приликом неретко просила, али не зато што нису имали срама, већ зато што су имали поштовање према богатству белаца и њиховој редовности. Призори тзв. богатства у коме су белци уживали чинили су се примамљивим за народ који је живео прилично скромно, док се редовност у обављању свакодневних послова разликовала од несталности која је била одлика овог номадског народа. Жеља да се буде као они произвела је одбацивање сопственог система веровања и вредности код великог броја Африканаца.

За разлику од многих, Химеземби је страховао од њих. „Њихово прозирно лице ме је плашило као и начин како су скривали свој осмејак иза брада. Збуњивало ме је то што су њихове очи више пажње посвећивале послу него људима којима су окружени”(93). Овом реченицом се да наслутити бит колонизације. Бели човек није дошао у њихову земљу ради упознавања бића Африканца, већ је сва његова пажња уперена ка завршавању одређеног посла. Бели дошљаци били су испрва заузети присвајањем земље на којима би изградили фарме, а касније су сву пажњу усмерили на подизање насеља, изградњу железнице и вађење руде које би за њих обављао црни човек који је морао бити под сталним надзором.

Химезембијев пријатељ, Рутутумо, који је касније оженио Химезембијеву сестру, Уајороку, пример је онога ко је дубоко против идеје доласка белаца и који ће, попут Химезембија, доживети страшну судбину у пустињи Омахехе. Иако је Рутутумо противник уплитања белаца у живот афричких домородаца, у раној младости га привлачи сјај белих кровова мисионарских кућа, као и звона из бројних цркви широм Отјимбингвеа. Вођен радозналешћу, одлазио би до Отјимбингвеа и посматрао куће белаца и замишљао да је у њима. Једном, када је наговорио Химезембија да пође са њим, усудио се да се приближи кући која је припадала трговцу Андерсону. Испред тог бљештавог здања налазила су се два топа „са цевима које су га подсетиле на Куцевине ноздрве. Питао сам се шта би било када би изненада добили кијавицу” (Хофман 1994: 88), односно, шта би се

догодило уколико би трговац Андерсон употребио то оружје против његовог племена. Описана ситуација осликава оно о чему је Франц Фанон писао у студији *Презрени на свету*. Фанон тврди да „наспрам колонијалног уређења, колонизовани човек се налази у стању непрекидне тензије. Свет колонисте је непријатељски свет, свет који одбија, али је у исто време и свет који буди завист. [...] колонизовани човек увек сања да дође на место колонисте” (Фанон 2017: 23). Премда је свет колонизатора, попут Андерсонове куће, место у коме живи директна опасност по Другог оличеног у овом случају кроз ликове Химезембија и Рутутума, они/Други је жељан да заузме то место или барем да види како је то бити на месту колонизатора.

У датом тренутку нису биле такве прилике које би наговестиле сукоб Херера и трговаца, али се чини да топови испред Андерсонове куће испуњавају своју функцију као опомене на могућу казну уколико се одређени праг прекорачи. Химеземби је био Рутутумов пратилац у оваквим приликама. Тада би му се јављао урођен страх од непознатог подгрејан непријатељским сусретима са белцима на белачкој територији који би био праћен „клетвама којима би их бели човек терао” (88). У сржи његовог повремениог доласка на посед белаца лежала је дечија радозналост и жеља за разумевањем другачијег и непознатог што указује на то да он ипак није био потпуно затворен према новинама које је бели човек донео у његову земљу. Химеземби наводи да би их они радо питали „зашто граде угаоне камене колибе кад природа ствара само округле, неоформљене ствари. Била нам је загонетка зашто зидове кућа фарбају у боју своје коже и зашто улазе од колиба забрављују даскама да нико не може да уђе” (88). У овим питањима се осликавају разлике између њих. Бели човек се отуђио од природе, природних облика и слободе да буде слободан. Забрављивање врата открива Химезембију страх белаца од нечега што је ван њихове куће, односно, од самих домородаца, али истовремено указује и на одсуство жеље да се белац том Другом приближи и да га пусти у свој дом. Забрављена врата представљају јасан физички приказ границе коју колонизатор непрекидно повлачи кроз употребу језичких израза, спровођење војне тактике, и дефинисање супериорног себе спрема инфериорног Другог.

Иако их је дечија радозналост наводила да открију чари другог и другачијег, Химеземби и Рутутумо су се одупрли пориву приклањања новом свету за разлику од Рутутумовог брата Капенде. Капенда је пример онога ко је заведен сјајем европског света напустио племе, променио веру и име и заговарао идеју приближавања свету белаца. После више година рада за белог господара, враћао се повремено својој првој породици, испрва, не са циљем помирења са њима, већ са циљем наговарања да и они прихвате веру коју проповеда бели човек. Капенда се у село вратио покрштен, под именом Јозеф, научио је да чита и да пише и са собом је довео белу жену, Марију. Кроз лични напредак на пољу усвајања европских идеја, вредности и начина промишљања увидео је да су његови преци и чланови породице „незналице, али се то увиди тек кад човек заиста упозна Мукуру¹⁹⁹” (188). Франц Фанон је у студији *Црна кожа, беле маске* разматрао проблем који настаје при сусрету црнца и белачке културе која му, тиме што се поставља супериорно у односу на њега, омогућава да он још више постане свестан своје црноће и да из тог сазнања црпи негативан однос према њој. Фанон наводи да црнац тада себе гледа објективним погледом, открива своју црноћу и етничке одлике (2015: 103), односно, увиђа своју инфериорност кроз искривљену призму. На даљем месту у роману се кроз расправу између Капенде и Химезембија открива истина коју је он, много година касније спознао, а то је да Хереро

---

¹⁹⁹ Још један назив за божанство у које Херери верују.

све време живе у заблуди да свако има свог бога. „Ндјамби Карунга и Бог су једна иста моћ, разумеш ли?“, узвикује Капенда. „Али се Махареро не моли Богу, већ прича са прецима” (353). На Капендином примеру увиђа се потреба потлаченог за поништавањем урођених атрибута због присуства „несвесне тежње за идентификовањем са белим тлачитељима” (Бити 2000: 391). Истовремено, на његовом примеру се уочава позитивни учинак иступања из једне и приближавања другој перспективи. Капенда је временом увидео да мисионари који су дошли да проповедају ново учење и, наводно, новог бога коме се треба клањати, сматрају, можда, да су домороци непросвећени, али су и они у заблуди јер Херероси имају свог бога који је исти као бог белаца. Разлика лежи само у имену и начину практиковања ритуала обраћања њему. Тако се процес хибридизације показао као нешто продуктивно и ново, односно, као „ново поље преговарања између значења и представе” (Баба у Јевђевић 2018: 264). Махарерова ”грешка” је, према Капенди, то што не жели да одустане од практиковања ритуала који су део његове традиције, а не оно у шта он (не) верује. Ова расправа између Капенде и Химезембија одвија се неколико деценија касније у односу на период када се Капенда приклонио белцима и показује да су религијски ставови између беле и црне расе дужи временски период коренито супротни и указује на то да ће међусобно (не)разумевање бити узрок будућих размирица и сукоба.

Капендин став о узвишеној белој раси у односу на црну и давање већег значаја усвојеној култури, изазива гнев чланова његове породице. Капенда сматра да би црнци мисионарима требало да захвале за слободу коју уживају (Хофман 1994: 188), па се он може узети за пример онога кога Франц Фанон у студији *Црна кожа, беле маске* означава као неуротичара који тек у сусрету са белцем уочава своју црноћу (Фанон 2015: 103) и сва она ограничења која она, привидно, доноси са собом. Рутутумо му се супротставља наговештавајући опасност и несрећу коју они доносе са собом, као и сви они који долазе са њима. „Све више странаца долази у Окаханђу: жути, црвени, бели и [...] црни са именима која звуче страно. Подижу понтоке од камена и трске, воде њихову стоку на наше зелене пашњаке и третирају нас као непросвећену децу” (Хофман 1994: 187). У Рутутумовој изјави наглашене су области у којима су домородачка племена угрожена од стране дошљака. Не само да угрожавају њихов простор и тиме њихов опстанак, већ доносе нову крв и нова имена што би водило ка томе да ће се, временом, породичне линије Херера прекинути или помешати са другом расом и тиме ослабити. Хенрихсен наводи да су припадници Херера били први који су склапањем бракова са белим људима покушали да пређу на хијерархијски виши ниво. Неретко би покрштене заједнице Херера склопиле кумство са мисинарским породицама. Такве нове везе водиле су ка сукобима унутар породица (Хенрихсен 1994: 22), али и међу припадницима мисије²⁰⁰. Са друге стране,

²⁰⁰ У оквиру немачких (пост)колонијалних студија још увек је недовољно осветљен случај забрањених бракова између представника колонизације и колонизованих жена, као и случај злочина над децом из тих веза. Према историјским изворима, до веза и бракова између немачких досељеника и домородачких жена дошло је због врло малог броја Немица које су с почетка периода колонизације долазиле у Немачку југозападну Африку. Како би се спречили даљи блиски односи међу Немцима и домороцима је, по наредби генерала Лојтвајна, оглашено да се траже немачке жене које би биле вољне да се преселе у Африку. До 1900. године је значајно порастао број немачких жена на тлу немачке колоније и добровољне сексуалне везе између дошљака и домородаца су постале ретка појава. После устанка 1904/1905. године је њихово мешање законом забрањено, а од 1906. су деца настала из тих веза била непризната од стране немачке државе. Случај деце из забрањених веза у историји колонијализма на тлу Америке и Аустралије покушала је да реконструише Маргарет Јакобс (2009) која наводи да су деца настала из веза започетих у америчким и аустралијским колонијама била насилно одузимана родитељима. Њих су усвајале белачке породице или су

случајеви силовања Хереро жена од стране немачких војника нису били ретка појава. Негативна слика о досељеницима додатно је појачана тиме што су они крали посед урођеницима, отимали им најплодније земљиште ради задовољавања потреба својих крда која су им такође отели на име подмирења увећаних дуговања и тако онемогућили умножавање, што је водило ка стварању основе за ропски положај домородачког становништва.

Као последња тачка у Рутутумовом излагању против доласка белаца и прихватања њихових прилика наводи се однос белачких мисионара према домородачком становништву као однос супериорног и инфериорног, као родитеља које би требало да васпита своје непросвећено дете и научи га култури. У основи колонизаторских похода читава се потреба за васпитањем, односно, цивилизовањем оног Другог иза које се скрива намера колонизатора да се тај Други, као и простор који он настањује, уоквири, искористи и поништи. Јанг је у студији *Колонијална жудња* (2012: 70-71) указао на многострука значења појма *култура* од којих се једно везује за саму колонију, па се може рећи да је „култура тла била примарни облик колонизације” (исто), док се „социјална референца култивације повезивала са ранијим разликовањем бити уљуђен и бити диваљ” (исто). На истом месту се цитира одломак поеме Х. Ц. Паја – *Тамни Африканац нема културу којом би се поносио* (Пај у Фанон 2012: 75) – што је само једна од низа значењски сличних изјава које су се могле пронаћи у мноштву културних дела која су заговарала процес колонизације. Хоми Баба наводи у студији *Смештање културе* пример текста Чарлса Гранта (Грант у Баба 2004: 162) о систему мисионарског образовања поданика у Индији према коме би се „колонизованом пружио осећај личног идентитета какав ми познајемо” (исто). Истовремено би колонизованом доступно знање било ограничено јер процес тзв. цивилизације или учења култури домораца не сме да омогући да домородац постане једнак колонизатору, већ он у себи увек мора да садржи ту разлику и да буде пуко подражавање које увек тежи ка изједначавању са колонизатором.

Иронично је то да су се белци према Капенди односили као према ”непросвећеном детету” и да он то није увиђао и/или није сматрао за срамно, већ је сматрао да су мисионари њему и црном народу донели спас. Он као изасланик новог покрета и као онај који је испрва проповедао приклањање мисионарском богу није критички проматрао однос мисионара према њему. Напуштањем свог племена и одласком у школе и службу код белог човека, Капенда није више био аутохтони представник племена Хереро. Више није био слободан, али није ни био заточен. Статус хибрида га је сврстао у међупростор и начинио га нестабилном јединком. Капенда је пример неуротичара, како га Фанон дефинише. У потрази за белаштвом, изгубио је и своје црнаштво. Бели свет га је привидно пригрлио. „Дозивао сам свет, а свет ме је одсецао од мог одушевљења. Тражили су од мене да останем у оквиру граница, да се скупим”, наводи Фанон анализирајући безбројне примере амбивалентног односа између белаца и црнаца (2015: 107). Капенда у новој средини није смео да користи своје право име, није уживао у својој новој слободи која му је наметала да мора да заборави свој стари живот уз сталну неизвесност да ли ће свој нови живот живети достојанствено. Капенда је дуго живео у страху очекујући да његов господар за кога је радио узвикне његово име или да га прекори због лоше урађеног посла што говори у прилог тврдњи да се јединка, иако је на формалном нивоу прешла на другу

одлазили у за њих одређене интернате како би временом постали довољно бели. У тај процес су биле укључене државне службе, као и мисионарска друштва. Она наводи да је тај злочин над децом из мешовитих веза био пракса која се спроводила све до средине прошлог века. Више о теми в. Јакобс 2009.

страну, у овом случају на страну колонизатора, у дубини свог бића и даље осећа инфериорно пред њим. Његов посао код мисионара је био да

„...чисти за ковачем, да носи пепео из димњака до речног корита и да чисти прозоре. Уколико то не уради добро, одоздо на доле, а не обрнуто, следила би придика јер је његов господар сматрао да је потребно научити га основним стварима као што је праће прозора.[...] Бели човек је полагао велику вредност на то да Капенда након сваког корака у послу опере руке и да најмање једном недељно промени гардеробу. Постајао би љут уколико би Капенда, лопату за лопатом, односио пепео до речног корита и задржао се на том путу како би разговарао са својим људима” (Хофман 1994: 140).

Његов задатак је било ефикасно одрађивање посла које је морало да се уради по правилима господара, што је у роману показано и на примеру других Херера који су у великом броју радили на пољима чији су власници били људи беле коже. Рутутумо и Химеземби су их сретали и са тугом увиђали да су „њихове руке навикнуте на тежак рад” (88). Живот номадских народа у афричкој пустињи није лак и оставља физички траг на њиховим телима. Та околност појачава Химезембијеву и Рутутумову тврдњу и наглашава ропски положај домородаца на фармама белих господара. Хофман осветљава на овом месту аспект ропског рада некада слободних Херера од којих су многи, на почетку, слободном вољом приступили раду код белог човека. Цимерер открива да је поштравању односа белих и црних људи допринело вишедеценијско израбљивање јефтине домаће снаге која је, касније, након тешког периода обележеног сушом, најездом скакаваца, говеђом кугом, била принуђена не само да ради на плантажама, већ и да учествује у изградњи железнице, инфраструктуре и да ради у рудницима (Цимерер 2008: 158). Хофман тим потлаченим радницима не даје глас у роману, али им у руке ставља бич којим они терају Рутутума и Химезембија. Остаје недоречено да ли су то радили зато што су били надзирани од стране господара или зато што су на тај начин давали знак својим сународницима да не хране у себи потребу да се приближавају белом човеку.

У роману остаје недоречено и то у ком тренутку је Капенда схватио да је његова тежња за променом погрешан и насилан корак према унутрашњем бићу. Он је пример онога ко је прошао пут од усвајања нових навика, промене имена и вере, супротстављања старом животу до повратка у њега и учешћем у устанку против белих људи. Он је онај који је искусио нови живот и схватио да такозвана цивилизација не доноси цивилизовање, нити просперитет, већ јој је циљ раздвајање и расцепљење племена ради освајања и искоришћавања територије. Иако је живео двоструким животом имајући увид у прилике са обе стране, пример је повратника који је упро сву снагу да се са својим народом бори за његов опстанак и независност што се не може рећи да је циљ политике у доба Махарерове позне владавине, а нарочито не за његове синове који су, према историјским изворима, веровали да ће им савез са белим људима донети материјални и духовни напредак.

Махарерова сарадња, најпре са белим мисионарима, а онда трговцима и представницима британске и немачке владе, наилазила је на осуду појединих чланова Хереро друштва. Ондангере је сматрао да је Махареро једна будала (Хофман 1994: 97) зато што сарађује са белцима и не увиђа да су они, Африканци, само пиони у игри освајања земље. Сви знакови су указивали на то, а он, племенски врач и читач знакова, предосећао је невољу коју белци доносе са собом. На племенском савезу је описао свој сан:

„У Отјимбингвеу сам уснио један лош сан. Видео сам како се белци претварају у скакавце и како нападају земљу Херера и једу траву све до саме земље. Али, Хереро су слепи. Ви сте ме исмевали и ја нисам поглавица који вама може да отвори очи: ја сам један отац који је изгубио већи део пријатеља и стоке” (150).

Ондангере по други пут у роману упоређује беле дошљаке са животињама, скакавцима који представљају опасност по домороце. Рој скакаваца је природна појава у Африци и једнака је катастрофи након које некада зелени пашњаци остају осиромашени, а стока, услед недостатка хране, цркава, док људи, зависни од стоке, тешко преживљавају ту годину. Њихова појава једнака је смрти за оне који живе од земље и стоке, попут племена Хереро. У речнику симбола се појава роја скакаваца повезује са уништитељском снагом велике групе, док се у једном староасирском запису наилази на следећи цитат: Њихову жетву су појели скакавци...у граду нема више никога (Цимерер 2008: 65) што указује на сигурну смрт као последицу. Рој скакаваца који се појави одједном и за кратак период опустоши све може се протумачити и као знак брзог напада колонизатора, али и племена Нама које је, потпомогнуто оружјем од стране белих придошлица, такође представљало опасност по Хереро и њихову земљу.

Енглески трговци су више година потпомагали истовремено обе стране, Хереро и Нама, и, иако се чинило да се они не мешају у унутрашње ствари племена, већ да „само разговарају са поглавицама” (Хофман 1994: 113) и извлаче материјалну добит зарад јачања своје заједнице на афричком тлу, историја показује да су они итекако допринели унутрашњем раздору афричких племена што је процес који је само настављен по доласку Немаца.

Резултат ове подвојене политике није мерљив само бројем страдалих домородаца или бројем одузетих грла стоке, већ се огледа и у неповратном утицају који је извршен над мањим заједницама, односно, породицама. Хереро жене су до доласка белаца украшавале своје тело само оловним прстењем и гвозденим перлама које су биле део њихове традиционалне ношње. Њих би стављале на себе након периода уласка у пубертет, односно, након тренутка када им тело шаље знак да постају жене. Осим аспекта сексуалности који откривају гвоздене перле зашивене за кожне каишеве којима припаднице Херера покривају интимне делове тела, оне симболизују и припадност одређеном човеку унутар племена.

На фотографији се могу видети припадници Херера у традиционалној одећи пре доласка белаца. Жена на себи има гвоздене перле, а мушкарци кратку сукњу од коже. По доласку европских трупа приметно је одбацивање традиционалних одевних предмета и присвајање европског стила²⁰¹.

Доласком белих трговаца који су се наметљиво хвалили својом робом „жене се више нису задовољавале само киселим млеком, прстењем од олова и гвозденим перлама; оне су захтевале кафу, шећер, кутијице, огледалца и сличне бескорисне ствари, а мушкарци су утапали своје богатство у тонику”(217-218). Жене су жуделе да буду налик европским женама којих је на тлу Немачке југозападне Африке било у малом броју. Оне су донеле са собом нову моду и скупocene материјале и њихов изглед је обећавао материјалну удобност. Иако Хофман у роману у врло малом обиму поклања пажњу идеји женске моде и промени изгледа домородачких жена за време процеса колонизације, на основу наведеног цитата се може закључити да су жене биле те које су услед сиромаштва у коме су живеле, подређеног положаја мушкарцу и обичајима племена, као и притиску које су жене мисионара вршиле на њих²⁰², отпочеле промену свог визуелног идентитета. Присвајање европског стила није остала тежња закључана само у времену колонизације. Викторијанске хаљине са пуф-рукавима и специфични троугласти шешири живописних боја које припаднице племена Хереро носе не само у посебним ситуацијама, већ и при свакодневним пословима, постале су њихова традиционална гардероба. Ношење овакве

²⁰¹Фотографија је доступна на https://de.wikipedia.org/wiki/Herero#/media/Datei:Hereros_ende_19_jahrhundert.jpg (12.02.2022.).

²⁰² По доласку Немаца које су удајом за немачке војнике и фармере стекле статус господарица осетио се већи притисак на домородачке жене да се окрену ка хришћанској вери, европској моди и стилу. Друга супруга мисионара Ирлеа, Хедвиг Ирле, издала је три књиге о свом животу међу припадницима Херера. Једна од њих носи назив *Како сам научила Херере да воле* (*Wie ich die Herero lieben lernte*, 1919) у којој је описала модернизацију Хереро друштва кроз суживот са Немцима.

одеће има троструку функцију за њих – она је подсетник на осетљиво и тужно доба њихове историје, као и начин одавања почasti преминулим борцима за слободу. Истовремено ове хаљине симболизују тријумф некада потлачених²⁰³.

Фотографија младе припаднице Херера у викторијанској хаљини²⁰⁴.

У већим местима су многе припаднице Херера почеле да се баве проституцијом како би себи могле да пруже бољи живот. Плаћало се у коцкама шећера, док су мушкарци из племена Хереро показали велику слабост према алкохолу који су им трговци давали како би им се помутио ум и како би од њих купили разне предмете. Химеземби је потпао под утицај алкохолног пића које му је понудио један европски трговац, сматрајући да је алкохол лек јер он наводи људе да певају, играју, да се смеју и да спавају (286). Попут мађионичара, увео је Химезембија у унутрашњост своје приколице у којој је он по први пут угледао „не само оружје у једној поломљеној шкрињи, већ и дрвену бурад, флаше коњака, шарене материјале, покриваче, корпе пуне стаклених перли, конзерве и огледала, комаде одеће [...]” (286). Плод сусрета Химезембија и трговца је куповина великог броја предмета за његове две жене и ћерку који су га коштали читаво богатство мерено у броју грла стоке, што је, након отржењења, водило ка још јачој мржњи према белим придошлицама.

Да је Химезембијево противљење потпадању под утицај белаца својствено само још ретком броју његових савременика, показало се и на примеру његове ћерке која је, иако одгајана у породици која се противи приклањању европским новинама, врло млада почела да пружа сексуалне услуге једном европском трговцу зарад неколико пари папуча и стаклених перли. Пораст интересовања малог, сиромашног, афричког човека за до тада недоступне новотарије приказан је и кроз лик Рутутума који је, осим што се приближавао кућама угледних европских трговаца, крао од њих јакне, хлеб, перле и шећер (93-94). Хиангвара, Химезембијев деда, купио је од енглеског трговца Луиса кљешта којим се хвалио по селу истичући корисност те новотарије. На примеру ових људи, али и примеру других који су зарад пар комада европских предмета продавали своје тело, језик, веру и људе, увиђа се жудња за постајањем другачијим, белним, сличним колонизатору-Еврољанину који, као и колонизовани, ужива у процесу чињења Другог белим, али га истовремено одбацује. На примеру Химезембија који прихвата алкохол и кога након тога

²⁰³ На интернету је доступан документарни филм под називом *Нове хаљине – Мрачна историја* (нем. *Neue Kleider – Dunkle Geschichte*) о моди Хереро жена.

²⁰⁴ Фотографија је доступна на <https://www.refinery29.com/de-de/herero-kleid-namibia-frauen-fashion-genozid-kolonialzeit> (12.02.2022.).

обузима бес због конзумирања истог и/или његове ћерке која се подаје европском трговцу за јефтину ситнурију, а онда крије његове трагове на себи и абортира плод њиховог односа, па чак и на примеру белих господара и њихових радника, показује се неуротична природа хибридног идентитета који настаје услед процеса мимикрије.

Ондангере изнова препознаје у себи страх од новонасталих промена, те гласно узвикује: Они нас претварају у робље! Хереро ће бити просјаци који се надају шачици кукуруза и не могу да се сете да су преци, а не белци садили кукуруз (123). На нов начин указује на одсуство жеље Херера да се одупру страном утицају и сарадњи са белим човеком сматрајући да ће их новотарије удаљити од традиције. Чини се да су он и Химеземби међу реткима који увиђају пропаст која се рађа из појачане сарадње са белцима. Химеземби наводи да се „у својој кожној сукњи”²⁰⁵ осећао сам себи као странац јер се све више Капенди око њега претварало у Јозефе жељне знања” (218). Противника присвајању новотарија које су нудили европски досељеници било је све мање међу домороцима, а представници власти се нису одупирали страном утицају.

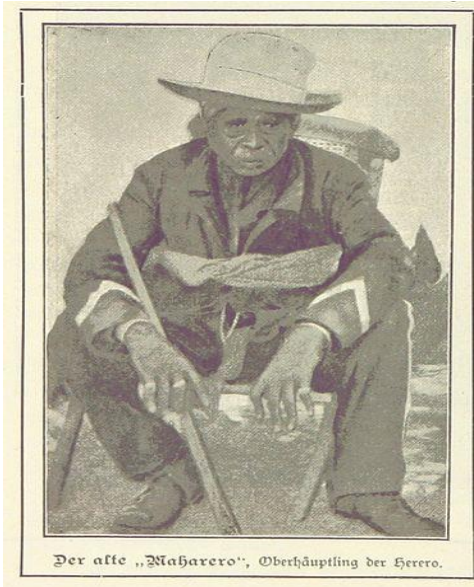
Они имућнији су се још више приближили новом свету. Поглавица Махареро уписао је своје синове у мисионарску школу у Отјимбингвеу где су добили европска имена. Његов син Уаита присваја одајући част немачком цару име Вилхелм (183), а Уереани име Семјуел. Вилхелм постаје миљеник британских мисионара подржавајући процес покрштавања свог народа и уступање земље Британцима. Семјуел постаје стални гост европских седељки, конзумент алкохолних пића и дародавац белих жена. Одајући се све више уживању у алкохолу под чијим утицајем склапа разне савезе са немачким трговцима и извргава себе руглу постаје опасност по очување интегритета племена које представља. Химеземби приповеда о историји лозе Махарера.

„Чак је Уереани дозволио да му сипају воду преко главе и од сада па надаље се назива Семјуел Махареро. Риаруин пасторак, Камбахатуза, се од овог кишног периода зове Никодемус и Уротиауе постаје Аса Риаруа. И када је Семјуел хришћанки Јохани Тизезети, а Никодемус Кавикунуа одређеној Матилди Катутутки ставио прстен на руку у мисионарској кући, постало нам је одједном јасно, да након Махарерове смрти више неће владати Херером ниједан прави поглавица” (218).

Породичне и племенске лозе домородаца су се полако гасиле. Старији Махареро проналазио је пријатеље и сараднике у белим мисионарима и трговцима и покушавао да се прилагоди њиховом друштву и њиховим навикама. Одрекао се кожне сукње и сада је носио бели шешир од филца (271), више панталона једне преко других, и преуске, закопчане прслукe испод шињела, док је на ногама имао просте, од трња избушене ципеле којима недостају везице (293).

---

²⁰⁵ Једноставна, свакодневна одеће Херера која се састојала од једног парчета платна којим се покривају интимни делови тела, док се отворени део коже премазује уљем како би се нагласила боја коже.

Старији Махареро, врховни поглавица Херера²⁰⁶

Махареро није једини поглавица Херера који је усвојио европски кодекс облачења. Описано је да су и остали били окићени шеширима са цилиндром, белим марамима, сабљама, официрским оделима и крзном леопарда (178), нарочито при важним састанцима са енглеским представницима. Иако је очигледно њихово опонашање у начину облачења белих људи, уочава се на једној од ретко доступних фотографија Махарера, као и у даљем опису у роману, да се он никада није осећао заиста удобно у томе. Као врховни поглавица почео је да ужива привилегију да спава у кревету који га је од првог дана нервирао својом шкрипом и у коме није могао да се истегне као нецивилизовани паганин у свом понтоку (347). Пажљиво би пред огледалом анализирао своју нову одећу која због своје истрошености није одавала утисак да он заиста припада свету белаца. Ипак, жал за некадашњим временом и начином живота без удобности са којом су га упознали немачки трговци није била јача од жеље да им се приближи макар због стицања користи. На његовом примеру уочава се Фанонов „ћорсокак” (2015: 17) у који доспевају скоро сви припадници црне расе који се нађу у друштву белаца. Фанон наводи да велики број црнаца упада у замку да у тој ситуацији „или негује амбицију да постане бео, или се, напротив, труди да се дичи својим „црнаштвом” (исто), али је он у оба процеса отуђен како од једног и/или другог колектива, тако и од самог себе и своје суштине.

У бројним историјским наводима наилази се на податак да је Махареро започео сарадњу са немачким мисионарима и трговцима сматрајући да ће његов народ имати више користи него штете од таквог односа. Он је био један од оних који је препознао опасност од дошљака и њихову надмоћ која се темељила на економској основи. Заједно са британским, немачким и афричким поглаварима склапао је тзв. уговоре о заштити земље (Schutzverträge) плашећи се да ће му Нама супарници одузети исту. Ово је била уобичајена пракса афричких поглавица како би осигурали своју моћ и добили војну подршку Европљана. На принципу поверења заснивала се његова сарадња са тада најмоћнијим

²⁰⁶Фотографија је доступна на https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nama_und_Damara_pg144_Der_alte_Maharero_Oberhäuptling_der_Herero.jpg, преузето 27.05.2021. године

трговцима испрва на тлу енглеске, а потом немачке колоније у југозападној Африци, Швеђанином Чарлсом Џоном Андерсоном и Британцем Робертом Луисом, као и ловцем на слонове, извесним Грином који су шансу за пробој свог утицаја на афричком тлу видели у потреби Африканаца за оружјем. Трговина са њима одвијала се у корист дошљака који су нудили оружје у замену за велики број сточних грла. Енглески трговци су стекли моћ која је све више расла тргујући са Махарером који је са нескривеним фанатизмом куповао оружје од белих трговаца и убрзо је постало јасно да су Енглези владали афричком територијом и утабали стазу немачким освајачима. Манони у тексту *Психологија колонизације* наводи да је колонијални расизам „дело подређених и ситних трговаца, колонизатора који су много ринтали без великог успеха” (Манони у Фанон 2015: 88) са чиме се не можемо сложити јер за процес колонизације нису били одговорни само ситни трговци, већ држава и државни апарат који је подржавао и снабдевао мисионаре, трговце и остале дошљаке који су се прилично обогатили на тлу колонија. Сарадња са белцима изазвала је унутар племена Хереро бројне полемике. Ондангере наводи током свађе са својим тастом следеће:

„Погледај Махарера и Церауу²⁰⁷: Андерсон их је толико дуго храбрио док наше поглавице нису прогутале свој језик. Градите куће од глине, рече Андерсон, и они га послушаше. Шаљите вашу децу мисионарима и ваше ратнике у смрт. Они то учинише. Андерсон је постао наш поглавица” (Хофман 1994: 134).

На овом примеру увиђа се утицај који је бели човек извршио на домородачка друштва. Истовремено се открива да таква промена није била плод искључиво насилне политике, већ резултат дуготрајних преговора. Манони је у наведеној студији истраживао психолошки профил колонизованих народа²⁰⁸ и закључио да они пате од тзв. комплекса зависности означеног као Калибан комплекс. Он се исказује као зависност од колонизатора јер присуство истог и делање заједно са њим означавају подршку. О оваквом становишту које колонизованог изнова смешта на раван инфериорног мора се дискутовати, што и Фанон чини (Фанон 2015: 88), али се примесе описаног комплекса ипак оцртавају при анализи делања појединих поглавара Херера који су били спремни да продају свој народ зарад уживања у ономе што би им немачки колонизатор понудио. Са друге стране, Ондангере је пример онога ко не жели да дозволи како колонизацију територије, тако ни колонизацију ума. Он се до последњег трена борио против отимања земље и гашења духа народа Хереро. Химеземби се са сетом присећа свога оца и његове бојазни за будућност његовог племена. Читајући знакове са неба и из природе, Ондангере је предвидео тужну будућност његовог народа. Прозрео је намеру дошљака да заваде два племена како би себе заштитили и извукли материјалну корист. Сматрао је да учестали сукоби међу племенима „нису били наша борба” (Хофман 1994: 131), те да је његов народ страдао ради белог човека. „Хришћани су удесили да се купамо у нашој крви”, рекао би он (298) мислећи не само на немачке досељенике, већ и на мисионаре. Последњих деценија се у немачким академским круговима интензивно полемиче о улози коју су мисионари одиграли у процесу припреме афричког тла за спровођење колонизације. Док Клаус Баде тврди у студији *Империјализам и колонијална мисија* да мисионарство не би могло да се

²⁰⁷ Врховни поглавица племена Хереро, поред Тјамуахе и Махарера.

²⁰⁸ Манони је своја истраживања спроводио на Мадагаскару, али се резултати могу односити на скоро све домородачке заједнице.

доведе у директну везу са колонијалном владавином (уп. Баде 1982), Хорст Гриндер (уп. 1985, 2004) и Георг Штајнмец (уп. 2007) наводе да је претколонијални дискурс о неевропском Другом у знатној мери утицао на даљи развој колонијалне политике. Из дневника мисионара Карла Хуга Хана дознаје се да је он допринео распламсавању међуплеменских борби у доба Јонкера Африканца и старијег Махарера тако што је потпиривао идеју да се Херери одвоје од Нама. Трагом историјских извора се дознаје да су рад и политика трговца Андерсона појачали међуплеменску мржњу која је прерасла у бројне сукобе и тзв. мировни рат који је трајао 7 година између Херера и Нама при чему се ни једни ни други нису директно супротставили белом човеку и његовој уплетености у домаће прилике, већ су се међусобно сукобљавали. На примеру два наведена догађаја који су се током деценија са измењеним актерима понављали показује се, Фаноновим језиком речено, да је тзв. избегавање својствено понашање на нивоу колективитета, односно, „да урањање у братску крв омогућује да се не види препрека, да се за касније одложи она неизбежна опција, она која се завршава оружаном борбом против колонијализма” (Фанон 2017: 24). Фанон је желео да укаже на то да је колонизованом лакше да тзв. мишићну напетост ослободи кроз насиље усмерено ка свом сународнику или припаднику друге племенске заједнице, премда се то коси са здравим разумом јер је свестан да је заробљен у уским карикама колонијалног система. Ондангере мудро процењује стварност свестан урушења племенског друштва и његових вредности.

Ондангере је довео у питање учење које белци приповедају кроз књигу коју Хофман не назива Библијом, иако је читаоцу јасно да се о њој говори.

„Ми им верујемо сваку реч само зато што около носе једну ствар са собом у којој стоји да Мукуру живи на небу и да је свемоћан. Ко зна да ли они говоре истину јер ниједан мисионар није срео Мукуру” (Хофман 1994: 148).

Из његових уста проговара неповерљивост према белцима који су путем проповедања о нечему што је непроверљиво покушали да их увере да би им требало веровати. Ондангереова тврдња открива не само неповерљивост, већ и немогућност или одсуство жеље код припадника Херера да се разумеју ствари које спадају у домен апстрактног. У записима немачких мисионара који су били задужени за област Херера наилази се на податак да су они били пагански народ у коме апстрактно мишљење, за разлику од неких других афричких племена, уопште није било развијено што је представљало велику потешкоћу за ширење хришћанства. Дризлер (1932: 50) наводи да су припадници Херера испрва у Библији видели неку врсту магичне књиге која се може носити као амајлија око врата или као предмет у који се може гледати и из ког се може прочитати када ће неко умрети, а то није било својствено другим домородачким народима. Хереро су веровали у опипљив контакт са оностраним, божанствима у која верују и прецима. Они су, по њиховом схватању, само променили форму у којој бивствују и делају, али су свеprisутни. Ондангере на истом месту то напомиње и говори да

„насупротив томе, наши преци нам се обраћају тако што нам шаљу кишу, сушу, болест или здравље. А ако их занемаримо, њихова освета ће бити страшна за нашу децу” (Хофман 1994: 148-149).

Освета предака почела је да се остварује неколико година касније. 1884. године дошла је у лику немачких колонизатора који су преваром присвојили земљу Херера и донели нове болести животињама и људима, попут куге и дијареје. Наступило је време хапшења домородаца, затварања у логоре, јавног вешања, искоришћавања и протеривања.

Умирали су деца и стари од чудних болести за које они нису имали лек. Небо им је убрзо послало најезду скакаваца, а затим велики потоп. Апокалиптична визија племенског врача се остварила. Ондангере је веровао да је спас народа Хереро враћање коренима и вера у претке, неговање прошлости и традиције, послушавање појава на небу и земљи и њихово разумевање и прихватање. Уз њега је Химеземби научио да тумачи најаве неповољних догађаја и несреће која им се приближавала и на коју је Ондангере упозорио са оне друге стране постојања.

Химезембијева мајка, Олотјари, уснила је чудан сан једне ноћи након што су Немци преузели контролу над земљом Херера. Посетио ју је Ондангере указавши да ће, након свих недаћа које су их задесиле, народ Хереро, или оно што је остало од њих, спас пронаћи на гробници предака, те да ће бити приморан да угаси ватру предака, односно, да престане да постоји. Схвативши мајчин сан, Химеземби је са тугом, али не и миром, прихватио да „његова деца немају будућност” (390), да ће утеху, будућност и спас пронаћи на другом свету, на Ватербергу, месту на коме леже кости предака. Ондангере увиђа да је одвећ касно за борбу и да је часна смрт на колевци очева једини спас оног дела народа који је преостао. На овом примеру уочава се помирљивост народа Хереро са оним што су сазнали послушајући и тумачећи природу. Истовремено се увиђа смиреност и у патњи и болу, што је у сагласју са њиховом животном филозофијом која судбину појединца и колектива смешта у раван зависности од виших сила²⁰⁹. Химеземби је схватио да се са њим и његовом децом која ће спас од бола, глади, жеђи, понижења, мучења и смрти пронаћи, завршава један циклус постојања. Народ Херера се стога мора вратити на место постанка. Круг постојања се мора затворити.

„Олотјарине руке почеше да говоре: Ишли смо по кругу и опет смо доспели на оно место са кога смо пошли. На циљу смо, Химеземби! Од Окаканга не води пут у будућност, већ само у прошлост” (389).

Кроз Олотјарине покрете Ондангере оживљава и понавља оно што је одувек говорио. Белци су запосели не само њихову територију, већ су им одузели прошлост, садашњост и будућност, као и моћ говора; потчинили су их, завели својим обећањима и тобожњим поклонима заузврат им не поклонивши ништа осим унутрашњег раздора и смрти њиховог човека, њихове културе и њиховог духа. Стари Махареро је за живота то схватио, али је било касно. Разговарајући са Асом Риаруом закључио је:

„Све ће бити како бити мора”, рече Махареро погледа прикованог у празни плехани тањир. „Семјуел ће након мене постати поглавица. То ће бити само кратко време и онда ће јести јетру белог коња и умрети у далекој земљи. Нас двојица ћемо остати овде и овде бити сахрањени. Постао си хришћанин. Наћи ћеш свој гроб на гробљу хришћана. Ја сам остао паганин и сахраниће ме сходно тим обичајима. И то је у реду, ти си цео живот био голуб, а ја сам цео живот био змија. Голуб и змија не иду заједно.” Окрене главу. „Мораш нешто да ми обећаш, Риаруа. Када умрем, желим да будем сахрањен са Отјијом²¹⁰.”

„Али Махареро”, замуца Риаруа, „уколико свети предмет положим у твој гроб, Кавицери неће моћи

²⁰⁹ Манони је у студији *Психологија колонизације* користио пример бескрајног веровања домородаца у њихове богове како би указао на њихов помирљив однос са положајем инфериорног који је онда пренео на раван тумачења односа колонизатора и колонизованог. Такав став је оштро осуђен, најпре од стране Франца Фанона, а онда и других теоретичара (пост)колонијализма.

²¹⁰ Отјија је женски штап са малом шупљином у коју је причвршћен мушкарац вертикално. Отјија је предмет помоћу ког се пали ватра предака. Овај предмет је због свог облика симбол уједињења мушког и женског и неопходан је у ритуалу паљења ватре прецима.

изнова да упали ватру предака”.
„Тако је”, рече Махареро и склопи очи.” (351).

Роман Херера се завршава приказом ужасног психо-физичког стања стања у коме се налазе полуживи припадници народа Хереро на Ватербергу који су спас од смрти потражили дубоко у пустињи Омахехе. Као ретки преживели, Капенда, Химеземби и Куцеве, Химезембијева друга жена, закључују да више нико ништа не може да им учини јер они као народ више не постоје. На Куцевину опаску да ће их, у случају да се врате на погашена огњишта, војници ставити у ланце и одвести у логор, Химеземби одвраћа речима: „Војници нам више не могу ништа учинити [...] Ватре наших предака су угашене, а поглавице нам умиру у иностраној земљи” (437). Химеземби открива да се без прошлости која се огледа у успостављеној вези са прецима, као ни без садашњости која захтева скупину и вођу не може у будућност. Упркос скоро па безизлазном положају у коме се налазе малобројни преживели, роман не нуди коначан крај. Након гласа о позиву гувернера Фридриха фон Линдквиста који је у роман пренет у оригиналу и у ком пише да се избегли припадници Херера врате на немачку територију како би умакли извесној смрти у пустињи Омахехе, Химеземби изговара по други пут да смо „престали да постојимо” (исто), што је тврдња којом се роман завршава. Тиме постојање једног народа није сведено само на физичку раван, већ је пренето на вишу разину која обухвата истовремено постојање тела и духа, индивидуе и колектива, прошлости и садашњости.

Може се закључити да је Хофман исткао јединствену причу о пропадању једне богате афричке заједнице изазваног сусретом и интеракцијом са представницима европске културе. Стављајући опис домородачких прилика и потеза у први план Хофман проблематизује тезу заступљену у (пост)колонијалном дискурсу да су белци искључиво одговорни за колонијална (не)дела и делимично даје одговор на Ондангереево питање из романа – „Да ли су им белци потребни?” (168). Иако су белци приказани као они који су, према (пост)колонијалној теорији, суверено исказивали своју доминацију над домородачким племенима, Хофманов запис из угла једног домороца (иако је он фиктиван лик) указује на активно учешће домородачких племена у процесу сопствене трансформације у правцу европеизације и тзв. модернизације. Опису силе коју су немачке трупе спроводиле у процесу освајања земље и опису унижавања афричког бића Хофман додељује несразмерно мали број страна у односу број страна које издваја за описе периода и прилика које су довеле до тога. Јасно је да се он одлучио за такву поделу јер је нагласио да је циљ писања открити унутрашње прилике друштва југозападне Африке који су омогућили продор белог човека, најпре у виду европских мисионара и трговаца, а затим војне силе.

8.2. Европски мисионари и трговци – утемељивачи колонизације

Они (мисионари) се не могу директно окривити за геноцид. Може се рећи да су покушали да спрече оно најгоре. Али, ни они нису пружили јак отпор томе.
Кеслер (2007: 363)

Прва мисионарска станица основана је на тлу југозападне Африке 1797. године као реализација идеје Британаца да освоје овај део Африке. У раду ове установе учествовали су и припадници других нација, попут Немаца, који су почели са радом под окриљем

Лондонске мисије²¹¹ и који су убрзо преузети од стране Рајнског мисионарског друштва²¹² из Немачке. Мисионарске станице су се убрзо по оснивању развиле у центре моћи и биле су места за размену добара, оружја, коња, говеда и ловине. Неретко би афрички поглавари тражили да мисионари обављају функцију преводиоца и секретара приликом сусрета са другим представницима власти, а након оснивања Акцијско-трговинског друштва мисионара 1870. године учврстиле су се њихова политичка и војна власт. Порастом немачког утицаја се немачки мисионари одељују од британских и започињу сопствену мисију која ће захтевати директну умешаност мисионара у друштвено-политичке прилике на југу Африке.

Мисионари Рајнског мисионарског друштва започели су изградњу прве станице 1842. године. Она је за афричке прилике изгледала чудно, попут усамљеног острва са једном црквом, једном школом и додатном зградом (Хофман 1994: 83). Мисионарске станице су, између осталог, била истакнута места која су пружала уточиште како немачким досељеницима, тако и домородачким структурама. Након што је Махареро повукао свој народ у Ојитвимбе како би их заштитио од напада Јана Јонкера Африканца, Химеземби се први пут сусрео са насеобином мисионара. Угледао је „од коња и говеда потпуно опустошену земљу. Камене колибе, бразде некадашњег рудника бакра и мисионарска кућа уздизали су се попут белих брда из пуне земље, а понтоци Херера лежали су пред њиховим стопалима попут неуређене људске гомиле” (84-85). У овој слици је симболички сажет контраст између белог и црног, великог и малог карактеристичног за идеју на којој почива однос мисионара и домородаца. Тај однос је, чинило се испрва, требало да почива на идеји заједништва и равноправности, премда се у записима првих мисионара Рајнског друштва наилази на тврдњу да су мисионари наишли на једну ужасну, дивљу земљу без воде. Домороци су описани као „мизерни, похлепни, црнци склони преварама [...] чији су бесрамни обичаји изнова изазивали ужаснутост” (Бон 1928: 37), док се на истом месту открива да је „насупротив томе, домородачко становништво у белим мушкарцима видело оличење неисцрпног богатства и велике моћи” (исто). С обзиром на то да је Хофманов роман написан тако да се у њему не налазе копије оригиналних преписки мисионара, па чак ни њихови делови, као и да њима, нити војницима није дат глас у истом, овај део рада се неће бавити дубљом анализом односа мисионара према домороцима, осим оне разине на којој их Хофман смешта на позорницу дешавања у југозападној Африци у периоду између 1861. до 1905. године.

У роману је забележено да су се у новоизграђеној насеобини мисионара окупили сви, трговци, мисионар Клајншмит²¹³ и велики број припадника Херера како би

---

²¹¹ Лондонско мисионарско друштво (енг. London Missionary Society (LMS)) основано је 1795. године у Лондону са циљем да уједини хришћане свих вероисповести у јединственој мисији ширења Божијег јеванђеља. Први мисионари су 1787. године отпутовали пут Јужног Пацифика и основали станице на Тахитију, у Тонгу и на Маркиским острвима. Први мисионари су се 1799. године настанили на Рту добре наде и то је била станица у коју су најпре пристизали сви Европљани који су радили у Африци. Припадници Лондонске мисије су делали на Карибима и у Кини. Лондонско мисионарско друштво је од 1977. године постало део Савета за светску мисију (енг. Council for World Mission (CWM)).

²¹² Рајнско мисионарско друштво (нем. Rheinische Missionsgesellschaft) основано је 1828. године спајањем три протестантска удружења из Елберфелда, Бармена и Келна. Постојало је до 1971. године, а затим је променило назив у Удружена протестантска мисија.

²¹³ Карл Хуго Хан и Франц Хајнрих Клајншмит су били једини мисионари Рајнског мисионарског друштва на афричком тлу до 1884. године. Основали су прву мисионарску станицу у Отјикангу под називом Велики Бармен. Назив је изведен од назива дела Вупертала, Бармена, у коме је било седиште Рајнског мисионарског друштва. Уследиле су станице у Отјимбингеу (1849), Окаханђи (1850), Отјисеви (1873).

поздравили старог Махарера (Хофман 1994: 89) и указали му поштовање. То показује да је њихов однос почивао на међусобном уважавању и поверењу и да циљ није било, макар не испрва, (пре)васпитавање и преобраћање домородаца у смислу који је у то време у Немачкој било заступљено и које је немачки либерални теолог Ернст Трелч наглашавао. Трелч је у немачком парламенту изнео став да би циљ мисионарства требало да буде делимично васпитање дивљака или полудивљака, правећи притом разлику између људи културе и људи природе (уп. Дипел 2017), додајући да су људи црне коже неспособни да достигну ниво васпитања који краси белог човека²¹⁴. Његов савременик, а касније канцелар Немачке, Матијас Ерцбергер, сматрао је да „црнци имају душу” (исто) и да се према њима треба опходити са поштовањем. У том духу је у роману описан догађај из шездесетих година 19. века. Након напада племена Нама које је стигло као одговор на напад Херера, сви људи, бели и црни, одрасли и деца, сакрили су се у новоизграђену протестантску цркву како би се заштитили од рафала. Молећи се свако свом богу (Хофман 1994: 104), преживели су. Сутрадан је требало да сви страдали, црвени и црни, буду сахрањени заједно чему се успротивио вођа Махареро који се показао као онај ко је правио разлику између душа, познавао разлику у нијансама коже и ко је желео да покаже своју надмоћ чак и када је непријатељ мртав.

„Када се Махареро поподне вратио из похода са својим ратницима и ловцем на слонове, господином Грином, упитао је мисионара Клајншмита кога он жели ту да сахрани: беле или црне?

„И Нама су такође људи”, одговори мисионар.

На то нареди Махареро обојици припадника Бергдама да ископају гробове палим борцима Херера уместо да своју снагу троше на црвене.

Клајншмит се тихо окрену свом послу и до касно у ноћ се једино могао чути усамљени ударац мотиком и ашовом” (110).

Из цитата се може закључити да је акција мисионара била једнако усмерена на оба завађена племена. Задирање у међуплеменске релације и покушај измирења вишедеценијских супарника, као и покушај уређивања њихових друштава по угледу на европска испрва није био циљ мисионара, судећи барем према наведеном опису. Индиректна умешаност мисионара у унутрашње прилике кроз блиски однос са представницима племена над којима су имали моћ се каснијих година показало као срж проблема у неговању међусобних односа између Европљана и Африканаца. Мисионар Клајншмит, историјска фигура наведена у роману, гајио је уске везе сарадње са Хереро поглавицом Махарером, али и вођом племена Нама. Био је лутерански теолог који је, по доласку на афричко тло, био мисионар задужен за област племена Нама и за извештавање немачкој власти о кретању и делању Јана Јонкера Африканца и Оорлам групе. С обзиром на то да су мисионари били високо цењени међу домородачким поглавицама који су их најчешће узимали за преводиоце и саветодавце, њихово знање о приликама са обе стране је било велико, као и њихов утицај.

Мисионари су у 19. веку имали за задатак да учествују у процесу централизације Хереро друштва и да тако учврсте политичку и привредну улогу замље из које долазе (Кригер у Цимерер/Целер 2011: 22). Својим саветима су учествовали у доношењу важних одлука са обе стране. У њиховом интересу је било одржавање мира на афричком тлу, те су се они залагали за мирно решавање унутар и ванплеменских сукоба. „Док је већина

---

²¹⁴ Трелч је сматрао да Африканци не припадају скупини која има развијену културу, већ да њима управља природа. Стога они никада не могу бити једнаки са белим људима.

поглавица узвикивала: Рат, рат, рат [...] мисионари Бринкер²¹⁵ и Хан, смештени у Отјимбингвеу, Клајншмит који се вратио Свартбоима у Рехобот, [...], Давид Кристиан из Бетаније и Паул Голијат Берсебе нису говорили ни о чему другом осим мир, мир, мир!”, наводи Хофман (Хофман 1994: 114).

За разлику од мисионара који су покушавали да просвете афрички народ мирним путем и реорганизују њихова друштва како би могли да спроводе своју моћ у заједништву са њима, европски трговци су кроз продају оружја племенима и уцене учвршћивали своју позицију и стекли велико богатство. У роману се посебно издваја личност Чарлса Џона Андерсона²¹⁶ који је приказан као најбогатији и најутицајнији трговац који је неговао присне пословне односе са Махарером. У настојању да оснује трговачку станицу у Отјимбингвеу са Робертом Луисом²¹⁷, седишту народа Хереро 60-их година 19. века, помагао је Махареру у борби против Нама тако што је његову групу снабдевао оружјем. Са извесним ловцем на слонове, господином Грином кога Хофман у регистру имена сврстава у историјске личности о којима се, нажалост, не могу пронаћи поуздани подаци, умирује Махарера речима да ће се „он и господин Грин побринути за то да Хереро не фали оружја” (90), али и то да је „он спреман да мења једно оружје за дванаест говеда” (исто) што је за Махарера боља понуда од понуде „путујућих трговаца који за то траже петнаест грла” (исто). Из историјских списа, а о чему је Хофман у роману писао, дознаје се да је начин трговине у јужној Африци ишао на корист европским трговцима, а на штету домородаца који са таквим начином робне размене нису били упознати, нити њему вични. Немогућност да се сложе око вредности стоке коју су давали у замену за европске предмете и оружје јер су европски трговци захтевали више грла за један предмет, домородачки народи су временом доспели у скоро па ропски положај што је временом водило ка крађи стоке од других кланова, међусобним сукобима око стоке и, на крају, до буне против Европљана.

Махарерово слепо поверење у наклоност европских трговаца учвршћено је кроз његову објаву да „од сада па надаље ниједан трговац не сме да даје оружје Нама без сагласности поглавице Херера” (91), иако се убрзо уверава у супротно. Нама нападају заједницу Херера и европских мисионара свом снагом, опремљени савременим оружјем из Европе. Андерсон уверава Хереро да они располажу са преко шестстотина првокласних острагуша и две хиљаде мушкета што је довољно да овога пута униште Нама (128), те тако опремљени крећу у рат. Међуплеменски сукоби с краја 19. века означавају се у

---

²¹⁵ Мисионар Бринкер био је члан Рајнског мисионарског друштва. Послат је у југозападну Намибију 1862. године, непосредно након избијања рата између Хереро и Нама. Услед напада од стране Х. Витбоија, био је принуђен да се сели седам пута из Отјиканга. У својим белешкама је записао да је Х. Витбои водио снажну антимионарску кампању. У Отјикангу је 1869. године подигао цркву и школу. Изучавао је језик Херера на који је превео већи део Новог завета. Аутор је двојезичног речника (отјихереро-немачки).

²¹⁶ Чарлс Џон Андерсон био је шведски истраживач, ловац, орнитолог и трговац. Из богатог животног опуса издвајају се експедиције по Африци и књиге о афричком поднебљу које је објавио. На тлу које су насељавали Хереро и Нама покушао је да оснује трговачку станицу у Отјимбингвеу. Његова трговачка станица је укинута убрзо након оснивања због изненадне Андерсонове смрти док је истраживао могућу трговачку руту од северне Намибије до Анголе која је у то време била португалска колонија.

²¹⁷ Роберт Луис је дошао 1858. године из Лондона у Намибију. Познат је као вешт трговац и снабдевач Махарера оружјем од кога је добио право на ископавање руда на неколико места у земљи Херера. Водио је антинемачку кампању у Немачкој југозападној Африци.

западњачким историјским књигама као ”Андерсонов рат”²¹⁸, што је термин који Хофман не помиње у роману, већ Андерсона сврстава у ред белопутих особа које су због свог богатства, а онда и утицаја, обликовале историју афричких народа, у овом случају Хереро и Нама. Размишљајући о (бе)смислу сукоба афричких заједница, Ондангере казује да је то рат ван њихових правила, ван начина на који се некада одвијао сукоб Хереро и Нама, сугеришући на пресек историје, на некада (време ван уплитања белаца) и сада. Многи Африканци нису били вични управљању новим оружјем и дали су живот за борбу коју је Ондангере описао као да није била њихова борба. „Махареро и Риаруа су нас одвели у рат, али су Хереро и Свартбои умрли за Андерсона и Грина” (131). Од доласка белаца моћ не лежи више на страни Херера. Они управљају, ако не територијом, онда умом афричких поглавара што води ка све дубљем расколу унутар појединачних кланова и племенских заједница. Док једни сматрају да би их „без оружја белаца Нама прегазили” (147), други, попут Ондангереа, сумњају у пријатељске намере белаца и питају „ко ће омести белце у намери да нас прегазе?” (исто). Поседујући способност да види дубоко испод површине ствари, Ондангере открива Махареру срж проблема са белим придошлицама.

„Белци захтевају од нас више од пријатељства. Они траже од нас да млади припадници Херера замене своје претке за неког страног бога. Сваки пут када неки Хереро сипа воду преко главе и надене себи ново име, његов отац мора да уклони један чвор са појаса наслеђа²¹⁹. Да, мисионари нас присиљавају да нашу децу, свештенике наших ватри предака, убијемо” (148).

Ондангере страхује за промене које су мисионари и трговци донели у његов свет. Историја бележи да је 1865. године школу основану у Отјимбингвеу похађало стотину деце и да су мисионари Хан и Рат годину дана раније одштампали прву школску књигу на језику Овахерера. Она је садржала преводе делова јеванђеља и није толико служила описмењивању Африканаца колико ширењу идеје хришћанства. Ролерова наводи да се на овом примеру могао видети „патријархални однос, па, ако ћемо надаље, и расистичко размишљање. Полазило се од тога да су Африканци на нижем ступњу, да се морају васпитавати попут деце и да европска култура мора бити узор” (Ролер у Дипел 2017), са чиме се слаже Остерхамел додајући да се иза мисионарства крије идеја о хијерархијски нижем бићу које би требало васпитати (Јансен и Остерхамел 2013: 68).

---

²¹⁸ Андерсонов рат означава сукобе између Африканаца и припадника Оорлам групе које је оружјем снабдевао Андерсон са циљем да влада територијом кроз улагање у наоружање домородаца. У сукобима је страдао велики број припадника афричких племена.

²¹⁹ Појас наслеђа (нем. Geschlechterriemen), односно, каиш предака (нем. Ahnenschnür) спада у свете објекте Херера. Преноси се са оца на сина и означава припадност једној породици и њено богатство у виду могућности продужетка породичне лозе.

Фотографија приказује једног мисионара који показује, претпоставља се, Библију припадницима племена Масаи²²⁰

Многи припадници Херера који су се образовали под окриљем европских мисионара, завршили су више школе. Многи од њих остали су у свом месту како би просвећивали свој народ и преносили им западњачко учење, наводи Хенрихсен (1994: 27), што се, посматрано из перспективе домородаца, такође тумачило као опасност по очување њиховог идентитета.

Осим тога што Ондангере у доласку мисионара види опасност по опстанак племена на духовној разини, он га суочава са статистиком на основу које указује и на физичко пропадање племена услед сарадње са белцима. „Продао си нашу стоку за оружје којим штитиш белце!” (Хофман 1994: 148), узвикује Ондангере, а томе се придружује и Јан Јонкер у писму упућеном Махареру из 1869. године наводећи да је он самовољно продао земљу белцима. Из писма Јана Јонкера које је у целости пренето у роман сазнајемо да је Андерсон пре смрти продао право на земљу у Отјимбингвеу мисионарском друштву, те да су европски мисионари, нарочито припадници Лондонске мисије, делали уско повезано са трговцима и припремали територију коју би они, уз помоћ енглеске војске, потпуно подвели под своју управу као део колоније Рта добре наде (енг. Cape Colony)²²¹.

Због свега наведеног се над рад енглеских мисионара и трговаца убрзо надвио облак сумње у њихове добре намере што је резултирало честим прогонима истих у друге делове земље Нама и Дамара. Као подсетник на то ко заправо поседује моћ је 1868. године

²²⁰ Фотографија је доступна на <https://www.deutschlandfunkkultur.de/christliche-missionare-wegbereiter-und-kritiker-der-100.html> (приступљено 06.02.2022.).

²²¹ Колонија Рт добре наде била је под британским протекторатом, а у њиховој својини од 1808. године након што су је Британци преузели од Холанђана. Све британске колоније на тлу Јужне Африке су се 1910. године ујединиле у Јужноафричку Унију. Забележено је да је Андерсон запазио да се на годишњем нивоу у колонију Рта шаље од 8.000 до 10.000 грла стоке и да је ропски рад домородаца на фармама белаца неизбежан.

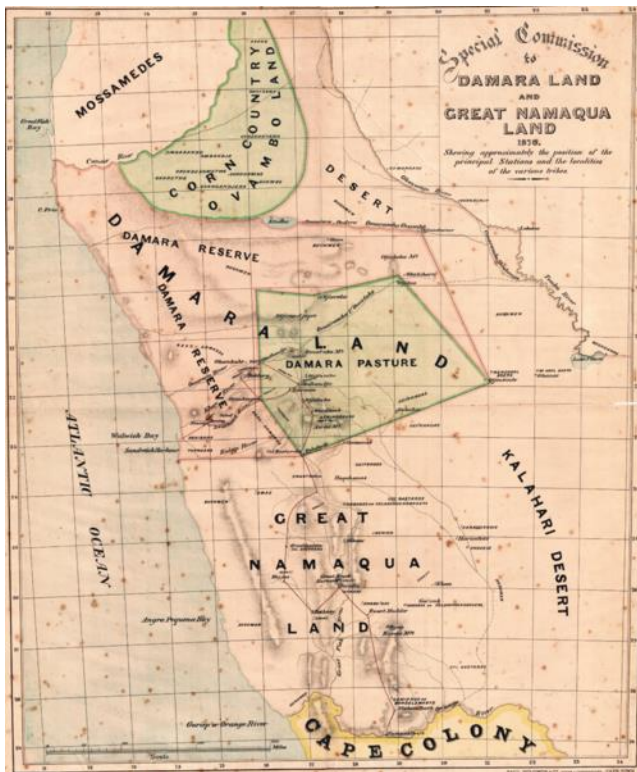
у Валвис Беј упловио енглески ратни брод. Након што су окачили енглеску заставу у Роибанку и захтевали да Јан Јонкер и Јакоб Боис буду предати ради подношења извештаја енглеској власти, посада брода је претила да ће обесити све који буду угрожавали Европљане и њихове интересе (161). То је била најавна нове власти која ће покушати да прошири своју територију задирући дубоко у земљу афричких домородаца сматрајући да полаже право на самовољно задирање у афричка питања. Упоредо са притисцима који су долазили из колоније Рта добре наде и трговцима који су у замену за заштиту тражили анексију земље коју су насељавали Хереро, племену Хереро претили су напади Нама, Орлам групе, као и номадских група о чему Хофман пише на немалом броју страна указујући да су домородачка племена живела у трајном страху за своју безбедност. То је био разлог зашто је старији Махареро 1874. године потражио помоћ парламента Рта добре наде²²² у години *Мртвачког сандука*, како Хофман означава 1876. годину.

Те године је било договорено да Хереро предају земљу Енглежима под заштиту што је требало да буде потписано и запечаћено споразумом који потписује већина поглавица. То се није остварило јер су многи остали суздржани. Хофман је, описујући овај тренутак у афричкој историји, више пажње поклонио опису околности у којима је требало да се догоди потписивање, него ономе што се крило иза тог парчета папира. Тако је Тјетјо, Махареров сестрић, приметио да је „већина њих (афричких поглавица) први пут у животу држала налив-пера у руци, један зашиљени нож са кога је капало мастило црно као крв” (271). Ова слика указује на то да су афричке поглавице својевољно пристале на њима до тада стране услове склапања уговора писаним путем, као и то да је изглед мастила којим би они засеки уговорни папир могао да симболизује крвави исход коме је водио овај потез.

За уступање афричке земље Енглежима заслужно је ангажовање Вилијема К. Палгравеа, чије име се у роману помиње на три места без икаквих додатних детаља о његовој личности. Из односа са старијим Махарером да се наслутити да је уживао његово поверење. Према историјским изворима Палграве је био дипломатски агент у колонији Кејп који је стигао у Отјимбингве око 1860. године. Он је на простору данашње северне Намибије провео осам година током којих је радио као ловац на слонове (наводно их је убио 275), трговац и продавац ситнурија домороцима. Познат је био по сарадњи са Чарлсом Џоном Андерсоном од кога је позајмио опрему потребну за истраживање обале костура и са Фредериком Грином са којим је ишао у лов на крупну дивљач чије је делове продавао у Европи. Познавање живота у том делу Африке као и добре везе које је остварио са поглаварима афричких племена допринела су расту његовог угледа, па је ускоро преименован у специјалног комесара владе Рта за племена у Бечуани, а касније за племена која настајују области северно од реке Орање. Сазнаје се да га је у три маха британска влада слала у мисије у земљу Нама како би проценио ставове афричких поглавара и убедио их да ставе своју земљу под заштиту Британаца.

---

²²² Парламент Рта добре наде делао је прилично независно од Британске империје. Тај парламент је донео законе којима се забрањује расна дискриминација и омогућава правна заштита афричке земље, што онемогућава присвајање исте од стране белаца.

Мапа Југозападне Африке настала 1876.године након треће Палгравеове мисије²²³

У овом подухвату Палграве није успео јер није на време обезбедио пристанак свих поглавара²²⁴, док је притисак немачке владе био све јачи. У роману наилазимо на исказ Тјетја у коме сазнајемо да су многи мисионари одговарали афричке поглаваре од идеје припајања колонији Рта добре наде, упозоравајући да иза њих стоји моћна земља која нема пријатељске намере према домороцима. Требало би имати у виду да су то били махом немачки мисионари које би британска власт омела у спровођењу њихове мисије, те је разумљив њихов протест према доласку Британаца.

Колико је Махареро старији био склон веровању у пријатељске и заштитничке намере Британаца према њима увиђа се у речима упућеним својим сународницима. „Палграве је пријатељ Херера. Он је прошао кроз нашу земљу пре много кишних доба као трговац и као ловац. Он познаје наше проблеме и може нас, као нико други, заштитити од Бура, Португалаца, припадника племена Амбо и Нама” (272). Махареро је потписао *омбатаира*, споразум о предаји намибијске пустиње, Каоко поља и једног потеза северно од Ватерберга. Учинио је то „са мудрошћу једног оца који воли своју децу” (исто) и супротно противљењу многих мисионара који су сматрали да „иза тог човека стоји влада која је толико моћна да их све може прегазити” (исто). Лаковерно је препустио да они дефинишу нове границе земље и то тако да је „трговац и пријатељ Херера, Луис, седео сам у мисионарској кући и исцртавао нове границе наше земље” (273). Нове границе означавале

²²³ Фотографија је доступна на https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1876_-_map_from_Palgrave_Commission_papers.png, преузето 12.06.2021.

²²⁴ Своје мисије описивао је детаљно у извештајима који су сачувани у историјским архивима. Погледати више на <https://antiquarianauctions.com/lots/report-of-w-coates-palgrave-1>. Осим бављења дипломатијом и трговином, проучавао је флору и фауну Африке. Палграве је 1885. године представио колекцију лептира из земље Дамара у Музеју Југозападне Африке у Кејптауну. Био је члан филозофског друштва.

су да Хереро изнова морају да се селе, овога пута на југ, у Рехобот, земљу коју настањују Бастарди, „племе људи светлије пути који се облаче попут белаца, који се моле богу белаца и који неуморно раде. И као и белци, Бастарди су били пријатељи Херера [...]” (278), па су очекивали да Палграве, кога су сматрали поглаваром белаца који живе у земљи Херера (279) буде онај ко ће успоставити мир у тој зони. Давање моћи белцу у управљању црначким стварима на територији црнаца указује на скоро па завршен процес мирне колонизације, дакле, без употребе силе.

Противника британској мисији није било само у редовима домородаца и немачких мисионара, већ су и поједини трговци увиђали опасност у случају да власт колоније Рта добре наде преузме контролу над земљом Херера. На превртљивост и користољубивост Британаца упозорио је путујући трговац Химезембија. Након што му је показао флашу алкохола, указао на чари такве медицине (286) и продао ситну робу у замену за 40 говеда, наговестио је шта се дешава на другој страни територије. Нагласивши да би било добро да, уз разне ђинђуве за своје жене, потражи оружје за себе и своје јер се спрема нови рат са Нама, указао је на неискреност Палгравеовог пријатељства према Херерима.

„Када избије рат, ваш нови старешина, овај Палграве ће да одгмиже у Валвис Беј.[...] Не верујте да ће вас заштитити од Нама само зато што је он показао Семјуелу и Вилхелму Махареру земљу с друге стране реке Орање. Сами ћете морати да помогнете себи” (исто).

Откривање „земље са друге стране реке” (исто) је термин који се односио на нужност селидбе Махареровог клана Херера након самовољног исцртавања граница од стране Луиса који је тим потезом за себе и Британце заузео плодна поља и реке, што је пракса која ће се појачати доласком Немаца на власт. Глас о планираној сарадњи са белцима одјекнуо је широм ове пустињске земље. Сазнавши за овај потез који сматра равним самоубиству, Јан Јонкер Африканац објављује рат Махареру у писмима који су у оригиналу пренесени у роман. Нови међуплеменски сукоб изнедрио је насиље великих размера у којима нису били поштеђени ни жене, ни деца. Као казну за сарадњу са белцима, Јонкер је са својим људима спалио до темеља град Отјицеве. Када су до Махарера стигле гласине да се Нама настањени у Виндхуку спремају за рат, његови ратници су напали село Нама и поубијали њихове жене и децу што је продубило раздор између њих и изнедрило нове принципе ратовања у коме ништа није свето.

Међу афричким племенима владао је принцип крвне освете што је био додатан разлог који је онемогућавао истрајност у миру. Слика убијених жена и деце и до темеља спаљеног града пробудиле су у Махареру сећање на давну ноћ страдања. „Једног августа, пре много кишних година, Јан Јонкер Африканац је приредио ”крваву купку” у Окаханђи. Следећег јутра сам видео децу и осакаћене жене како леже међу рушевинама. Тада сам се заклео у крвну освету” (296), наводи Махареро. Слика убијених чува се у причама припадника племена, као подсетник и упозорење да са Нама не постоји могућност сарадње и поштовања мира и да се мора учинити све како би се заштитили од њих. О бруталности међуплеменских сукоба проговара Рутутумо на једном месту у роману када опомиње Химезембија да Хереро имају право у односу према Нама наводећи да он „мора да мисли на крваву ноћ у Окаханђи, када су сви ови мушкарци били млади и када су женама Херера одсекли руке и ноге како би са њих скинули бакарно прстење” (220). Хофман посвећује овом одељку само неколико реченица у роману указујући тиме на своју намеру да историјске прилике у роману прикаже као историјске догађаје без сувишних описа и коментара и код читаоца изазове порив за даљим истраживањем.

Након Махарерове објаве рата племену Нама, „мисионари Луц, Бам и Шпикер, као и капетан Бастарда, Херманус Ван Вик су јутрос отпутовали зато што су изгубили поверење у Махарера” (297). Увидевши да је међусобна мржња толико јака, схватили су да је освајање афричке територије мирним путем скоро па немогуће што је водило ка идеји војног освајања исте. Док је буктао рат у коме и Виндхук бива спаљен заједно са свим кућама, баштама и колибама од рогоза који су припадали белцима, између Махарера и Палгравеа беснела је расправа након које је Палграве протеран са земље Херера. „Обећања, претње и папири су једино што сам добио од владе Рта” (302), наводи Махареро закључивши да „Енглези никада нису били наши пријатељи” (исто). Исто тако нису били пријатељи ни трговци који су користили домородачко непознавање правила трговином и продавали им робу узимајући и отимајући стоку заузврат. Начинивши их својим дужницима на њиховој земљи и угрозивши им егзистенцију, пробудио се успавани гнев који је изнедрио бројне сукобе са представницима колоније Рта и међу домородачким племенима о којима је Хофман писао у роману.

У сукобима који су обележили наредни период страдало је преко 300 Хереро ратника и преко 3000 грла говеда, а међу племенске старешине се увукла зла коб што је тема којој је Хофман посветио већи број страница, него опису борби. Осим Јана Јонкера, Махареру се супротставио вођа Нама, Мозес Витбои који га оптужује за безразложно убијање његових људи, премда “код нас у Гибеону живи пуно Херера који су слободни у свом послу, имају свој стан, нико их не дира, храњени су од моје руке јер нисам вођен подмуклошћу, нити жељом за осветом” (313). Махареро је у роману приказан као јака личност која је способна да предводи свој народ, премда Хофман његов лик смешта у ситуације у којима је он приказан као онај ко не поштује своје сународнике, ко својевољно прекида потписан мир међу племенима, као онај ко је себе продао белим дошљацима и као онај ко је миришући туђу крв ослободио у себи звер, те ће се други према њему опходити као према звери. Витбои га у писму упозорава:

„Допусти да ти даље кажем да те надаље не сматрам својим краљем од када сам видео да си ти један лопов, убица, лав, вуц и тигар. Најпре сам мислио да си ти човек, зато сам са тобом склопио мир; али сам увидео да си ти једна дивља животиња која је људска створења, која је Бог створио према своме обличју и за које је дао свог сина, зато што су то вредна створења – да си их ти ножем расекао, баш као какву стоку. Уд по уд си их расекао ножем. Друге си тупом секиром исекао на комаде као када човек секиром одсеца гране са дрвета – то су били мирољубиви људи, недужни људи” (314-315).

Витбои га упозорава на оно шта је он постао или што је, у очима Европљана, а као припадник домородачке заједнице, увек био – моћна животиња која се треба укротити, па и убити јер је опасна. Међуплеменски сукоби изнедрили су осим великог броја жртава, злу енергију потеклу не само из међусобног неразумевања или заједничке историје, већ из незадовољства и немоћи пред оним што је бели човек урадио њиховом друштву. Долазак белих људи и приказивање предмета којима су се служили и истицали своје богатство привлачили су сиромашно црначко становништво жељно бољег живота. Зарад идеје да ће уживати у белачким стварима били су спремни да жртвују своје црнаштво, претке и традицију. Трговина робом и оружјем са белцима која се наплаћивала у грлима стоке изазвала је економски крах не само појединаца, већ и кланова који су због измирења дуга били приморани да краду стоку својих сународника. То је водило ка отуђењу и буђењу зле крве међу домородачким становништвом. Извесно је да би и без уплитања белог човека постојали сукоби који би се, највероватније решавали борбом до смрти, и које би бели

човек описао као дивљаство. Хегел је сматрао да се у Африци не уништавају међусобно људи, већ низ субјеката у систему без циља, државе и субјективитета (Хегел 2011: 216), што указује на то да се активно пориче улога белог човека у међуплеменским сукобима.

Са европским мисионарима започео је процес насилног одељивања домородаца од њихове природе. Премда су се мисионари испрва залагали за мир и за изналажење најповољнијег решења ради задовољења сопствених интереса и интереса државе која их је послала пут јужне Африке, један век касније се на тлу Европе и Африке активно дискутује о њиховој умешаности у политичке прилике тог доба. Тема бројних дискусија на тлу Немачке и Намибије је случај умешаности мисионара Рајнског мисионарског друштва у одлучивање о судбини Херера који су преживели устанак 1904/1905. године јер су на њихову иницијативу оснивани резервати за преживеле чланове племена. Иако се наводи да је то учињено у интересу домородаца, на овом примеру се показује њихова умешаност у политичке прилике тог доба и поставља се питање њихове кривице у случају почињеног геноцида. Уз мисионаре, трговци су они који су променили начин функционисања тзв. примитивних друштава. Наизглед пријатељство трговаца и представника домородачких племена прерасло је у трговину оружјем и откуп стоке, а на самом крају у однос пун насиља, отимања и превара, у коме су домороци, ненаучени на такав начин трговине, претрпели велику материјалну штету што је, након припајања овог дела афричке територије Немачком царству 1884. године, убрзало процес материјалне и духовне пропасти некада богатих афричких култура. Ондангереова питања упућена Уајороки још из времена почетка сарадње са мисионарима, попут „Чему би један мисионар могао да подучи Хереро? Зар нисмо раније живели без мисионара? Зар смо ми стари одједном постали толико глупи да више не умемо да васпитавамо сопствену децу?“⁽⁹⁷⁾ чине се веома прикладним имајући у виду промене које је тај сусрет двају култура изнедрио.

Гизелхер Хофман испреда причу о променама унутар народа Хереро не дајући директне одговоре на Ондангереова питања, нити директно окривљујући једну или другу страну за успешно колонизовање земље Херера. Он указује на непобитан утицај који је бели човек, најпре у лику мисионара, затим путујућих трговаца, а онда, о чему ће бити речи у наредном поглављу, белих војника на успон и пад Хереро заједнице.

8. 3. Немачка офанзива на земљу Херера

Узели су нам земљу и стоку, парче по парче, све док више нисмо били у стању да се сетимо да смо икада нешто поседовали.
Аса Риаруа у Хофман (1994: 407)

Након протеривања представника британске власти са земље Херера мисионари Рајнског мисионарског друштва, Бринкер, Дил, Ајх, Кренлајн, Хајдман и Јут (325), залагали су се за склапање мира међу домородачким племенима. Учествовали су као посредници између зараћених страна са намером да се између њих стишају немири како би се на тај начин учврстила немачка власт. Немачки трговац Лидериц је 1883. године основао први немачки трговински огранак у земљи Херера и био је онај ко је, у правом значењу те речи, колонизовао афричку земљу тако што је куповао велике поседе које је спојио у целину и прогласио за власништво Немачког царства. Како су Луис и Палgrave, што је наглашено у роману, 1876. године дефинисали границе Хереро земље, Махареро се

осећао обавезним да свој народ поведе дуж те границе како би он сам повукао линију која би му омогућила да њихова земља буде сигурна у случају напада других афричких племена, као и белих дошљака.

На том путу је Махареро срео представника Нама, Хендрика Витбоија, „просвећеног хришћанина и пажљивог породичног човека [...] истанчаног смисла за правду” (326). Реч ”хришћанин” је у овом контексту означавала белце. Бити хришћанин, односно, белац, је у то време попримило размере статусног симбола и представљало је идеал за домородачко становништво. Хендрик Витбои, представник клана Нама, син Мозеса Витбоија, похађао је наставу коју је организовало Рајнско мисионарско друштво, затим наставу Веслејске методске школе и Вилберфос институт у Еватону у Јужној африци. Познат под надимком Корта, облачио би често белу одећу – „Све на њему је било бело. Бели шешир, бела кошуља, панталоне и коњ” (Хофман 1994: 331).

Хендрик Витбои, вођа Нама клана²²⁵.

Хендрик Витбои са надимком Корта је подсетио и опоменуо Махарера на издајништво и упозорио да није требало да повлачи границу ни асагајом²²⁶, нити мастилом, већ са представницима земље Нама (328), указујући на то да је требало размишљати о уједињењу против белог непријатеља. Корта је нагласио да је „Палграве отишао, али ће ускоро у Окаханђу доћи Немци са папирима пуним обећања и понудиће вашој власти заштиту. Отерајте их из ваше земље! Не треба вам њихова заштита јер иза вас стоји више ратника него што су Нама икада могли да пошаљу у борбу” (исто). У овом разговору се открива оно што је Хофман кроз претходне пасаже дао само да се наслути, а то је да су међусобни сукоби ова два велика племена онемогућили несметан проток информација које би им помогле у успостављању мира и јачању силе отпора према окупатору. „Нама су међусобно посвађани као и Хереро”, док су „Хереро толико дуго у рату да више не могу да разликују пријатеље од непријатеља” (333), наводи се у роману и потврђује теза о јако тешком стању унутар урушених домородачких друштава. Због урушених међуплеменских односа на афричком тлу и тињању непријатељске ватре на линији племена, Махареро није могао сам са сигурношћу да утврди намере белих

²²⁵ Фотографија је преузета са <https://www.historyextra.com/period/victorian/my-history-hero-hendrik-witbooi-born-c1830/>, 16.06.2021.

²²⁶ Врста копља које користи племе Хереро у борбама и лову.

дошљака. Како би на неки начин покушао да заштити земљу Херера, он је уз подршку мисионара Хана 1884. године потписао прокламацију којим би је заштитио од немачких дошљака. У прокламацији је Махареро јасно одредио границе територије која припада његовом народу и тако се побунио против својевољног давања и продавања земље и руде белим дошљацима. Овај поступак бележи историја, али се у роману он означава изразом „одређивање границе мастилом” (исто), премда је то, осим што је важан документ за очување стабилности заједнице Херера, на садржајном, језичком и формалном нивоу²²⁷ показатељ Махареровог детаљног познавања регионалне и светске политике.

О Берлинској конференцији одржаној 1884. године у Немачкој на којој је без присуства представника власти у Африци одлучено о њиховој судбини и земљи нема речи у роману. Разлог томе се мора потражити у перспективи из које Хофман пише. Мало је вероватно да су домородачки народи у Африци знали за намеру Европљана да освоје њихову земљу, те је разумљиво да о томе не може директно бити речи у роману, премда се уочавају одређене чињенице које одговарају договору постигнутом у Берлину. У роману се наводи да су након прогона представника британске власти, немачки мисионари преузели водећу улогу као саветодавци и помоћници поглавица Херера те да су они, баш као и Немци сматрани пријатељима „зато што су увек добро третирали Хереро” (333). Ова реченица стоји насупрот називу поглавља означеног као година лажи, како Хофман означава 1885. годину, када је „дошло осам бледих бића са великим брковима. Рекоше да траже руду и да хоће да нас ставе под заштиту њихове владе. Махареро их је отерао са пута јер су, као и Енглези, само махали папирима” (333-334). Из датог примера се може закључити да су афричке поглавице имале поверење у немачке мисионаре, али не и у немачке досељенике које су изједначавали са другим белим људима са којима су се раније сусретали. Разлог томе се може пронаћи у начину на који су бели људи поступили при доласку на страну тло постављајући се у позицију супериорних бића која сматрају да је посве природно да на новој и њима непознатој територији спроводе своју власт и да нову земљу експлоатишу у своју корист.

Након што су букнули нови међуплеменски сукоби пре крај деветнаестог века, Немци су били они који су рањене спашавали и превијали, а мртве сахрањивали. У дневнику немачког мисионара Хана налази се запис да „немачки мисионари 9/10 свог времена користе за ванрелигијске делатности” (наведено у Балесин 2001: 176) што указује на присне односе између домородаца и немачких мисионара. Активно учешће великог броја немачких мисионара и помоћ коју су притом пружали домородачком становништву, утицало је на то да Махареро потражи заштиту немачке владе од напада афричких племена, са посебним нагласком на племе Нама и Хендрика Витбоија. Он је у писму Махареру, које је у целини пренето у роман, обзнанио да је „отворио врата рата” (Хофман 1994: 339) и да би они, Хереро, „рат требало да живе од сад па надаље” (исто) што указује на одсуство идеје да би немачки досељеник могао да буде права претња по њихов опстанак.

Понуда о заштити заједнице Херера представљала је за Немце отворен приступ афричкој територији и могућност учествовања у унутрашњим пословима домородачких племена, па је она била прихваћена. Мировни споразум ове две заједнице потписали су 21. октобра 1885. године Махареро старији и доктор Геринг, немачки царски комесар за

---

²²⁷ Прокламација је написана и заведена на Овахереро и немачком језику. Садржи потпис, датум и печат.

Југозападну афричку војну област²²⁸, човек у чијим очима је Махареро веровао да види исти израз као код Луиса и Палгравеа с том разликом да су „Немци били другачији од Енглеза – били су исто толико гладни ове земље као и Хереро” (340). Хофман не смешта у роман разлоге због којих се Махареру учинило да у немачком комесару тиња похлепа за новим простором, већ је само наговештава остављајући простор за наслућивање размера жеље/потребе коју су Немци имали за новом земљом. Хофман бележи да се комесар Геринг послужио британским концептом владавине преко колонијалних друштава, пре свега трговачких што је водило ка томе да је Махареро, притиснут тескобом коју су изазивала непријатељска племена која су окруживала земљу Херера, потписао споразум о заштити. „Убрзо су му се очи навикле на приказ немачких застава које се вијоре на кућама у Окаханђи” (исто), примећује Химеземби и додаје да „ако Корта (Хендрик Витбои) жели да нападне Окаханђу, не може да шкоди да имају савез са Немцима” (347). Домородачком становништву се учинило да је овај Махареров поступак донео мир и сигурност у земљу и спречавао непријатеља да им се приближи.

Према историјским наводима, ова сарадња црних и белих људи није дуго потрајала. Познато је да је споразум прекршен и да су немачки дошљаци протерани са земље Херера, што је изазвало хитну војну (ре)акцију и силовито заузимање територије југозападне Африке, али се не залази у детаље који су наведени у роману, па се може помислити да су они део пишћеве фикције. Хофманов наратор у роману примећује временом да се на сада немачкој територији могао пронаћи само понеки Британац, попут трговца Луиса који је успео да старог Махарера приволи алкохолу и наведе да протера доктора Геринга са своје територије. То ће се учинити једним од главних прекретница које су довеле до тога да се „након што су се Немци повукли као пребијени пси са својим заставама у Валвис Беј”, појаве нови, наоружани Немци „који нису знали за страх. То су били војници” (346) које је предводио мајор Курт Фон Франсоа, човек „направљен од другачијег дрвета него што су Геринг, Палграве и Луис” (347).

Из историјских извора сазнаје се да је мајор Курт фон Франсоа послат у Немачку југозападну Африку како би наставио Герингов план. Са пратњом од око 2000 војника није представљао јаку војну силу, али се на његовом примеру могла уочити мустра понашања свих оних који буду долазили из Немачког царства са циљем освајања домородачке територије. О стратешким плановима немачке војске не сазнаје се у роману, већ се о њима може размишљати само на основу Химезембијевог опажања. Приметио је да је доласком мајора Курта Фон Франсоа све више војника долазило у Валвис Беј у коме су Немци основали читаве заједнице. У роману је забележено да Овирумбу, што је погрдан назив за белце на отјихереру, немају поштовања према домородачкој култури, те да су своје насеобине пресловили у Виндхук и Мали Виндхук. То је био јасан знак маркирања туђе територије и присвајања без узимања у обзир културе и потреба домородачког становништва. Иако је потписаним споразумом немачка војска требало да штити интересе племена Хереро у сукобима са другим племенима којих је често било, Хофман бележи да их Немци нису снабдели оружјем у тим сукобима, па се Химезембију чини „да су Немци намерно посматрали скрштених руку како ми међусобно ломимо главе” (360).

Тежак период за племе Хереро додатно је оптеретио рој скакаваца који их је,

---

²²⁸ Геринг није желео да немачки војници страдају у име освајања колонија, већ је веровао у идеју спровођења власти мирним путем. То није било могуће у Немачкој југозападној Африци у којој је у то време живело 90 000 припадника Овамба, 70 000 – 80 000 Херера, 15 000 – 20 000 Нама, 30 000 – 40 000 Бергдама и Сан.

појевши скоро сав годишњи принос, довео у егзистенцијалну опасност. У то време се Фон Франсоа повукао и у Африку је послат генерал Лојтвајн који „на себи носи униформу боје песка, на глави равну капу, на боку сабљу, на лицу бркове, пред очима два округла прозора, а на ногама црне полиране чизме. Његова розикаста коса и запањен поглед којим је посматрао полуголе жене, открили су ми да је он скоро приспео овде” (361). Први сусрет са генералом Лојтвајном ће умногоме дефинисати пут којим ће се развијати сарадња заједница Херера и Немаца. Његов став одаје да је он био човек потпуно сигуран у своју моћ, моћ цара и државе која га шаље и да је био спреман да штити своје интересе. При првом сусрету са Семјуелом Махарером пружио му је руку у знак поздрава. Уместо да оствари контакт у духу народа на чији посед је крочио, Лојтвајнов поступак открива да он себе сматра равноправним, па чак и надмоћним у односу на представнике домородаца. Занемаривање обичаја домородачког народа и чврст став којим брани своје интересе представљајући их интересима народа Хереро, попут уништења војске Хендрика Витбоија, говоре о његовој одлучности да испуни своју мисију и да активно учествује у унутрашњим приликама народа Хереро. Чини се да су његови поступци били детаљно испланирани јер је главни резултат његових напора да унесе мир у међуплеменске и унутарплеменске односе било нешто посве супротно. Врло брзо по ступању на задатак, Лојтвајн је узео учешће у унутрашњим пословима племена Хереро и умешао се у сукоб између Семјуела Махарера и старог Риаруе. Иако „Лојтвајн није био Хереро и самим тим није имао право да се меша у наша питања наследства” (365), човеку који је поразио Корту није смело да се противуречи, иако то није значило да су сви припадници племена задовољни том одлуком. Након што је прозвао Семјуела легитимним наследником старог Махарера, дошло је до још већег раскола унутар племена Хереро које је значило напуштање племена од стране многих припадника који у се иселили у правцу истока земље. Многи су се самовољно одрекли свог вође, попут Химезембија и Рутутума, али не и своје традиције и својих предака. Семјуел више није био вођа свог народа. „Семјуел је постао дете Немаца” (369), наводи се у роману и сматрао је да га штити моћни топ (нем. Groot-Rohr) немачког цара не увиђајући да његов народ страхује и страда од истог.

Немачки топ коришћен у Немачкој југозападној Африци у сукобима са домородачким племенима²²⁹.

²²⁹ Преузето са <https://dirkdeklein.net/2017/04/24/the-nazis-blueprint-for-extermination-camps/>, 18.06.2021.

Велики топ који испаљује смртоносне кугле утеривао је домороцима страх у кости и, макар на почетку, гушио сваку помисао на отворено супротстављање немачкој политици, генералу Лојтвајну и погрешно вођеној владавини Семјуела Махарера. Топови и њихова снага постали су најважнија ставка у борби против домородаца. Линдквист (1996: 46-47) наводи да је начин убијања из даљине постала врло рано европска специјалност у борби. „Европљани су постали богови топова који би убијали много пре него што би их оружје противника стигло” (исто) што је указивало на војну надмоћ, али и неку врсту кукавичлука колонизатора.

Побуна Андреаса Ламберта, вође једног клана Нама, против начина спровођења немачке владавине на афричком тлу окончана је његовим вешањем. Из тог чина исијавала је немачка вештина (не)преговарања са домороцима и то је уједно био показатељ односа несразмере моћи у новој немачкој колонији. Вешање Ламберта била је казна за убијање једног Немца и истовремено опомена за све оне који би се усудили на сличан потез. Хофман не наводи друге примере кажњавања домородачког становништва за непослушност, али историјски подаци говоре о њима. Свен Линдквист наводи у студији *Истребити све дивљаке* бројне примере дивљаштва Европљана којима су се служили како би међу колонизованим народима одржавали послушност и мир. Он наводи пример Хенрија Мортон Стенлија који је спроводио крваву власт над домороцима како би задржао своју моћ и освојио територију (Линдквист 1996: 38), као и пример односа немачког освајача Карла Петерса према народу Вагого. О том походу је сам Карл Петерс писао у делу *Нов поглед на тамну Африку*²³⁰ из кога Линдквист цитира наредбу Петерса да се „опљачкају сва села, запале куће и смрви све што неће да се запали” (Линдквист 1996: 50).

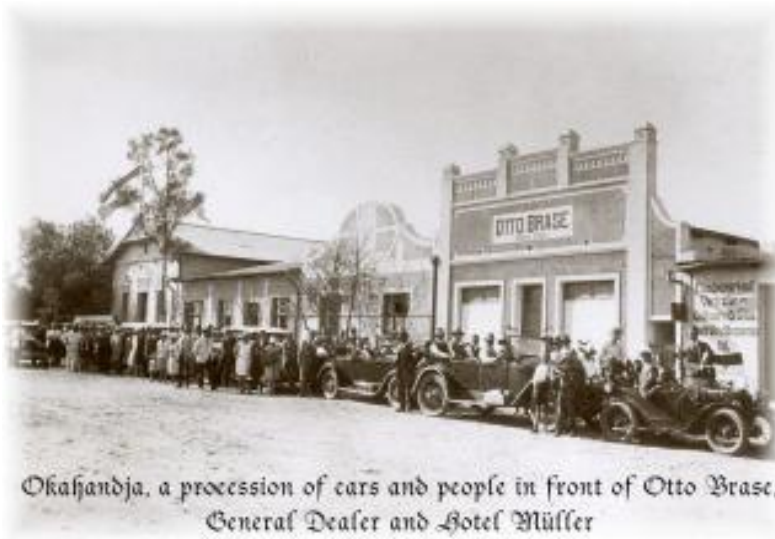
Претња смртном казном која се могла извршити на најразличитије начине, о чему Хофман, за разлику од Увеа Тима, не сведочи опширно у овом роману, као и политика непријатељства према домороцима, навела их је на даљу селидбу, у правцу истока и места Ватерберг које би им пружило заштиту од стране предака. Химеземби се са својом породицом одважио на тај пут не могавши да појми постојање граница и то оних које су Европљани, испрва на челу са Луисом и Палгравеом, а затим Семјуел Махареро и Лојтвајн самовољно исцртали на неком парчету папира (Хофман 1994: 371). Попут правог Херера једина замислива представа о простору је била она о слободном кретању кроз земљу којом су ходили његови преци и коју могу да настањују само други афрички народи према којима је природно гајити ривалство, као и сарадњу. Немачки војници, мисионари и трговци су, према његовом мишљењу, они који су упрљали и и даље прљају његову земљу, натапају је крвљу његовог народа и претварају његов народ у робље. Места која је познавао претворена су у непрепознатљиву „гомилу кућа која су, попут мравињака, никла из земље; стазе су се претвориле у двосмерне путеве и повезивале су продавнице и куће са утврђењем и мисионарском кућом” (371). Било је очекивано да ће промена пејзажа и животног простора домородаца изазвати гнев у њима јер је на основу доступних описа у роману, као и слика из историјских архива очигледно да су белци обликовали нови животни простор према својим потребама не узимајући у обзир потребе домородаца.

---

²³⁰ Пун назив дела је Peters, Carl: *New Light on Dark Africa: Being the Narrative of the German Emin Pasha Expedition, Its Journeyings and Adventures Among the Native Tribes of Eastern Equatorial Africa, the Gallas, Massais, Wasukuma, Etc.; On the Lake, Baringo and the Victoria Nyanza*, 1891, Montana: Kessinger Publishing. Доступно у електронском облику на <https://archive.org/details/newlightondarka00karlgoog/page/n4/mode/2up> (25.02.2022.).

Промена у спољашњости била је само пратећи елемент унутрашњег преображаја афричког народа који се унутар новопостављених координата изгубио. О модернизацији афричких насеобина и претварању истих у градове налик европским проговара Хедвиг Ирле, жена мисионара Ирлеа, која је остала запамћена по романима у којима је описивала свој живот и промену афричких народа и земље услед немачке колонизације. У роману *Како сам Херере научила да воле*²³¹ забележене су њене импресије о земљи Херера.

„Херероланд! Свакоме ко је о томе некада нешто знао, а сада то видео, потпуно промењено, делује да то више није иста земља. Само пешчана пустиња која је остала иста још увек нам делује познато, као и црне фигуре домородаца. Али данас их више не налазимо као власнике великих сточара, већ као слуге белаца који су сада господари земље. По доласку нам је све тако дивно и странно. Ми нисмо у Валвис Беју као некада, већ у немачкој луци Свакопмунд. Некада још увек потпуна пустош, а сада мали град са прелепим приватним зградама и око 4000 белих становника. Нема несташице хотела и ресторана, нити продавница које нуде на продају оно што само срце жели. Могу се наћи и пивара, кланица и вешерај. У књижари су изложене најновија дела књижевности. Недељници нас обавештавају о свему што се дешава у земљи, а рекламе у новинама вас позивају на све врсте клубова и свечаности, посебно као овде у Немачкој. Ко би сањао о нечему оваквом у Херероланду!” (уп. Ирле 1919).²³²

Okahandja, a procession of cars and people in front of Otto Brase, General Dealer and Hotel Müller

Окаханђа, крај 19. века²³³

Очигледна надмоћ белаца манифестовала се кроз архитектуру и урбанизацију некада скромних насеобина у којима сада није било места чак ни за слободног Херера. „Свуда куда би ми поглед залутао, сусрео би се са мени непознатим, бледим лицима и у хаљине одевеним Херерима; у крпе одевена деца играла су се са празним флашама и пред многим колибама су ватре предака већ биле угашене и то заувек” (Хофман 1994: 371). А како би другачије и било када преци почивају у, сада, туђој земљи и када њиме нема ко да

²³¹ Irle, H.: *Wie ich die Herero lieben lernte*, Gütersloh: C. Bertelsmann Verlag, 1919.

²³² Преведени исечак из романа доступан је на страници <https://www.namibiana.de/namibia-information/literaturauszuege/titel/wie-ich-die-herero-lieben-lernte-hedwig-irle.html> (20.02.2022.).

²³³ Фотографија преузета са <https://www.okahandja.net/history/default.html>, 19.06.2021.

влада? Семјуел је издао свој народ тако што је Немцима дао пристанак да они располажу његовом земљом. Увећавао је лично богатство тако што је узимао половину од вредности стоке која је продата белцима, а стока се домороцима одузимала на име дугова према немачким трговцима или на име тога што се нашла на немачком поседу. Дајући земљу на коришћење Немцима, непокрштеном делу народа Хереро није остало много земље по којој би се кретали, на којој би се хранили и гајили малобројна грла стоке.

У роману нису забележене Махарерове изјаве о процесу урбанизације југоафричких градова. Забележено је да је он оправдавао умешаност белаца у домаће прилике тиме да је то део тактике којом се служио и његов отац и која за циљ има да искористи моћ белаца како би поразио своје домаће противнике. Химеземби наводи да је Махареро дозволио да „Немци сада леже попут змије између Нама и Хереро и нико се не усуђује да је згази јер нико не зна колико је дуга и колико је она заиста отровна” (372). Семјуел признаје да не познаје свог (не)пријатеља са којим је склопио савез на штету народа који би требало да предводи у духу традиције. Други пут у роману се бели дошљаци упоређују са змијом отровницом која представља смртну опасност по живот домородаца. Немци су попут змије која противника застрашује својим присуством, показује своју доминацију и ретко када напада ничим изазвана. Њено присуство улива страх за егзистенцију, па је крајем 1896. године подигнут устанак једног дела племена Хереро уперен против самовоље немачке власти. У роману је опису тог устанка посвећено непуне три странице, док се о узроцима и последицама истог говори на много више што изнова потврђује да је Хофманова намера била не да прикаже кулминацију историјских дешавања, већ да прикаже стање афричког друштва и различита струјања унутар њега која су довела до бројних сукоба.

Први устанак био је брзо угушен, а последице истог су биле одузимање доступне стоке, одвођење актера у затворе и стрељање учесника. Том приликом, сведочи повратник Капенда, открио се сав ужас који се надвио над некада моћно, али никада јединствено племе Херера. На страни немачке војске откривен је велики број регрутованих црнаца који су изгледали „као да су голим рукама савладали какву бестију” (379). Сазнање да су се њихова браћа, својевољно или не, приклонила немачким колонијалним трупама, било је страшно за појмити. Према Колеру (уп. Колер 2001), регрутовање домородаца ради војне акције на сопственом тлу био је чест случај. Под појмом ”колонијалне трупе” се никада није подразумевала војска сачињена искључиво од људи беле расе²³⁴. На тлу јужне и источне Африке делала је војска сачињена претежно од људи црне коже који су у војном рангу заузимали ниже позиције док би на местима генерала и мајора били постављени белци. Капенда додаје да је у Окаханђи обелодањено да ће „свако ко на бојном пољу буде против припадника племена Мбандеру, Кауас и Источни Хереро бити награђен од стране Немаца. Као и свако ко се буде борио на другој страни и покушао да извуче своју главу из торбе тако што ће издати свог пријатеља Немцима” (Хофман 1994: 381). Немачка тактика колонизације, подразумевала је, дакле, увлачење у све поре домородачког друштва са циљем системског уништења истог. То наводи на закључак да је циљ колонизације било не само освајање територије, већ и чишћење од присуства домородаца и трагова њиховог постојања како би се добио етнички чист простор за испуњење сопствених колонијалних фантазија.

Ослабљено Хереро становништво додатно је, након свих недаћа, потукла говеђа

---

²³⁴ Колерова тврдња је подложна дискусији јер у енглеском језику постоји подела на колонијалне трупе (енг. colonial troops), домородачке трупе (енг. native troops) и црне трупе (енг. black troops).

куга 1896-1897. године²³⁵ за време које је страдала скоро сва стока коју су домороци успели да задрже у свом поседу. Химеземби и Рутутумо наводе да су посве сигурни да су белци донели са собом говеђу кугу и друге болести (387). Историјски записи бележе да су се и ранијих деценија појављивале разне епидемије попут говеђе куге које би брзом реакцијом ветеринара и изолацијом оболеле стоке резултирале малим број страдалих грла. Говеђа куга с краја 19. века разликовала се од претходних не само по свом обиму, већ и по изградњи граничних пунктова који су служили контроли животиња и људи. Премда су Херери и Наме временом развили одређене методе како би своја крда заштитили од разних болести, лек против говеђе куге могао је да им понуди само бели колонизатор. Историја бележи да је први ветеринарски институт на тлу данашње Намибије основан 1887. године и да је први ветеринар, доктор Вилхелм Рикман, био веома успешан у процесу излечења болести плућа и коњске болести. У борбу против говеђе куге позван је познати доктор Роберт Кох²³⁶ чији је рад допринео борби против антракса, туберкулозе и колере. Након што се доктор Кох упутио ка Индији како би помогао у сузбијању бубонске куге, његов помоћник, доктор Колштрок, боравио је у Немачкој југозападној Африци и започео борбу против говеђе куге употребом вакцине коју су он и доктор Кох развили. Проблеми са којима се сусрео били су превелика површина колоније и растрканост становништва, задршка коју су домороци имали према новом леку, као и намерно ширење ове болести у областима које колонизацијом још нису биле обухваћене. Ова опаска се односи на дивље трговце који су са зараженом стокм залазили у удаљене области и тако шириле заразу. Штал наводи пример једног таквог догађаја за време Палгравеове управе. Палграве је сазнао да се земљом Херера креће извесни трговац Брус који је ишао са оболелим говедима. Када се суочио са локалним власницима крда, запретио је жалбом на њихово понашање и упуцао пар присутних људи. Како би се ситуација примирила, Камахереро му је дао 6 грла да поведе са собом (наведено у Шнајдер 2012). Овај пример указује на то да се случај ширења говеђе куге испрва није сматрао за озбиљан проблем, као и да је злоупотребљен од стране белог колонизатора који је (не)намерно утицао на процес ширења болести како би профитирао од домородаца²³⁷.

Тек почетком двадесетог века је уведена обавезна имунизација стоке, премда је до тада страдало између око 80% грла²³⁸. О постигнућу европске медицине проговара се у роману само кроз пример уцењивања домородаца од стране трговца који најављује надолазећу пошаст и нуди лек у замену за велики новац или вредне предмете. Овај призор осликава несразмеран однос моћи и научног напретка колонизатора и немоћи домородаца који су изгубили толико стоке да би се њиховом кожом могла прекрити цела њихова земља (391). Страдање великог броја грла утицало је на унутрашње и спољашње трговинске прилике домородачких народа и одвело их у економску пропаст. Након говеђе куге обилне кише су изазвале поплаве услед чега су набујали потоци пуни лешина заражене стоке. То је изазвало појаву до тада домороцима непознатих болести, попут

---

²³⁵ Забележено је да је говеђа куга доспела на афричку обалу 1888. године и да се из еритрејске луке Масава пренела у друге делове афричког континента. До 1897. године доспела је до области данашњег Зимбабвеа, Мозамбика, Јужне Африке, Боцване, Намибије и Анголе. Талас говеђе куге прекинут је увођењем вакцинације стоке почетком 20. века.

²³⁶ Улица Роберта Коха у Виндхуку још увек није преименована, нити је предмет (пост)колонијалних дебата.

²³⁷ Говеда су коришћена као запрежне животиње и биле су веома важне за транспорт. Страдање великог броја говеда утицало је на развијање идеје о брзој изградњи железнице на тлу јужне Африке.

²³⁸ Књига *Пушке, микроби и челик* америчког географа и историчара Цареда Дајмонда (Београд: Лагуна) говори, озмеђу осталог, о искоришћавању прилика попут болести да се окупира туђа територија.

стомачних грчева, од којих су брзо умирала читава племена која нису имала лек јер нису знали против чега се боре, те њихова медицина која је почивала на хомеопатским основама није била довољна за спасење. На још једном месту у роману се помиње термин ”лек” који се, изнова, налази(о) у поседу белаца и који је могао да спасе, у овом случају, живот старијег Махарера, под условом да је он брзо прихватио белце. На три места у роману се кроз пример намерног одузимања могућности за излечење наилази на пример директног угрожавања опстанка домородаца. То се осликава најпре у случају (не)спашавања живота поглавице Махарера, затим (не)спашавања стоке од које домороци живе и која заузима свето место у њиховој култури јер је медијум помоћу кога би могли да умилостиве претке, принесу им жртву и прорекну будућност и најпосле, (не)спашавање домаћег становништва од заразних болести. Говеђа куга, поплаве, рој скакаваца и немачка војска су пошести које су ослабиле традиционално постављени привредни систем на коме је почивало Хереро друштво.

Лош положај домородаца угрожавале су сталне претње трговаца који су потраживали стоку и земљу на име њихових и Семјелових дугова. Путујући трговац који је посетио Химезембија и Рутутума након њиховог губитка услед горенаведених несрећа им открива да земља више не припада њима, већ Немцима зато што „Семјуел има своје дугове [...] и све стоји на једном папиру”²³⁹ (400). Ово сазнање значило је потпуну издају од стране свог старешине беспомоћан положај домородаца. У ”години лажи и превара” како Хофман оловљава 1902. годину, открива се права истина о вишедеценијском пословању афричких поглавица са европским дошљацима. Капенда наводи да су „белци толико бројни као скакавци и Семјуел Махареро ће им препуштати једно место за другим. [...] Једног дана ћемо живети на ограниченом парчету земље које је толико мало да неће бити довољно пашњака ни за оно мало говеда која су преживела кугу” (402). Мрачна визија извесне будућности почела је убрзо да се остварује онда када је Махареро уступио земљу Немцима како би они почели са градњом „једне ствари од гвожђа[...] Она неће бити ни стара, ни болесна, не треба јој трава, она гмиже даље када је нахране угљем” (403). Читаоцу бива јасно да Капенда говори Химезембију о железници коју су Немци почели да граде на њиховој земљи и која је представљала симбол њихове моћи. Југозападна Африка није једино парче афричког тла на коме су Немци успоставили железнички саобраћај²⁴⁰ који се најчешће користио у сврхе превоза ископане руде и транспорта својих чиновника. Железница је, по Капендином опису, отелотворење змије са којом су домороци упоређивали Немце. За разлику од Увеа Тима и Герхарда Сејфрида који у романима *Моренга* и *Хереро* експлицитно повезују изградњу железничке мреже и радничких логора, Хофман не наводи железницу као средство током чије изградње је домаће становништво коришћено као бесплатна радна снага која је услед лоших услова и лошег третмана надређених страдала у великом броју, нити као средство које је служило за превоз заточених људи до места коначног разрешења, већ се задржава само на овом кратком опису у коме се читава Капендин страх од те велике и њему непознате машинерије. Капендином страху Хофман супротставља Химезембијеву наду у добре намере мајора Лојтвајна који „воли Хереро и побринуће се за то да ми добијемо један велики резерват,

---

²³⁹ Семјуел Махареро није једини афрички поглавица који је продавао своју земљу како би измирио дуговања. После говеђе куге су многе поглавице продавале земљу за ситне новце. Примера ради, досељеници су могли да купе хектар земље за цену која се кретала између 1 и 5 немачких марака.

²⁴⁰ Процењује се да су Немци на тлу Африке у периоду од доласка војних снага током 19. века па до 1916. године изградили око 5500 километара пруге која се користила за транспорт људи и робе.

једно парче земље које Махареро неће моћи да замени за коњак” (исто). Реч ”резерват” помиње се само једном у роману, док ће се касније у контексту резервата користити именица ”логор”. Иако Хофман није издвојио скоро па нимало места за објашњење настанка идеје о резерватима/логорима, као ни затворима за домороце, јасно је, из Химезембијевог навода, да су домороци били упознати са планом постојања резервата за њих. Упитно је то у којој мери су они знали која је сврха изграђивања резервата. Из реченог се да закључити да су многи веровали у добре намере мајора Лојтвајна кога историја памти као некога ко је владао тако да је желео да пронађе равнотежу између две стране. Погрешна је представа да је идеја о оснивању резервата за домороце потекла од Лојтвајна. Мисионари Рајнског мисионарског друштва су били ти који су развили и подржали идеју подизања резервата са намером да се домороци заштите од немачких трупа²⁴¹. Површно гледано, Лојтвајн је био управник који је одржавао добре контакте са поглавицама афричких племена, али је радио и на остваривању немачких планова. Лојтвајн није желео да уништи потпуно припаднике Херера, наводи Цимерер (2011: 48) јер се народ од 60 000 до 70000 не да лако уништити, али је сматра да би се они могли користити као мали привредници и радници. Цимерер даље наводи да је Лојтвајн сматрао да је политички коректно уништити њихову политику и социјалну организацију и потиснути их у резерват који би био подигнут само за њихове потребе и односио би се на све Африканце. У прилог тврдњи да он није сматрао за могуће потпуно уништење Херера говори то што се супротставио самовољи немачких трговаца и досељеника и донео законе који онемогућавају отимање поседа на име дугова. О овоме, као ни о даљој улози мисионара након званичног оснивања колоније Немачка југозападна Африка, нема речи у роману.

Изузетно неповољни услови за опстанак племена Хереро изазвали су гнев који је водио коначном сукобу 1904. године. Разлозима напада требало би придодати, осим лоших животних околности, напетост између две стране која је неретко кулминирала сукобом изазваним тиме да су појединци, притом се овде мисли понајвише на трговце, решавали сукобе често уз употребу силе. Томе би требало додати бројне злоупотребе од стране колонизатора, почевши од тога да је у правосуђу у немачкој колонији био на снази двоструки систем суђења. Африканци који би се усудили на побуну или учинили нешто насупрот правилима, били би кажњени бичевањем или затвором и судило би им се пред европски уређеним судом. Неретко би били мучени и/или убијени, као у случају Андераса Ламберта, док се белцима уопште не би судило, па чак не би били ни кажњавани.

У роману се као први инцидент који се може означити као јавна побуна против владајућег система описује напад на немачког трговца који је дошао да под претњом употребе оружја отме стоку и земљу од Рутутума. Чин напада и убиства трговца се може протумачити као тренутак ослобођења Африканаца од стега које им је наметнуо страни систем. Химеземби је то описао стањем помрачења ума, када му је крв ударила у лице и мозак (Хофман 1994: 411) и када је над телом трговца исказао свој гнев накупљан годинама. Занимљиво за даљу анализу је то да су се Африканци зверски понели према трговцу и, касније, његовом искасапљеном телу, што је била пракса коју су колонизатори

---

²⁴¹ Немачка влада је прихватила тај предлог и послала је мајора Цирна у немачку насеобину како би уз договор са афричким поглаварима одредио границе резервата поред Окаханђе и Ватерберга. Мајор Цирн је постигао договор са поглавицама да се направи резерват у околини Окаханђе, док договор око резервата у близини Ватерберга није остварен. Упркос томе, мајор Цирн је фалсификовао потписе поглавара и самовољно одредио границе резервата. Сматра се да је ова тачка, коју Хофман не тематизује, била још један од узрока подизања устанка 1904. године.

спроводили над колонизованим, док су његову жену и дете сачували, па чак и одвели код Капендине жене Марије како би је спасили. На овом месту се открива њихова људскост и увиђа се да су, и у тренуцима помрачења ума, домороци правили разлику између онога ко је крив и ко заслужује казну и онога ко није. Разликовање кривог од невиних и поштовање живота жена и деце, што није био случај у делању немачког колонизатора у логорима и ван њега, чини их разумнијим бићима у односу на колонизатора. На наредним страницама се открива да Немци нису делали у том духу, већ су, као одговор на напад на трговца, пресецање железничких веза и телефонских каблова, реаговали стежањем обруча око појаса којим су се кретали Хереро без обзира на то да ли су у тој скупини побуњеника жене и деца. Капенда је приметио да „када Фон Франсоа није могао да победи Витбоија, замењен је Лојтвајном. [...] Сада је Трота ту да нас порази. Ни бела жена, ни дете, ни Витбои, ни Бастарди неће рећи: Оставите ове Хереро на миру, они немају крв на рукама...[...] Они ће нас стрељати...” (416). Хереро су прозрели намеру Немаца и спремност да жртвују сваког од њих ради испуњења сопствених намера што сада омогућава да се тим дошљацима, Другима у (пост)колонијалном тону могу придодати атрибути попут зверски, дивљи, нецивилизован и нехришћански.

У роман се уводи лик генерала Фон Троте кроз Химезембијеву нарацију и дословно преношење његове прокламације којом објављује рат народу Херера. Семјуел Махареро, заслепљен прошлим обећањима и повластицама које је у претходном периоду уживао код белаца, веровао је да ће Немци имати милости за његов народ, иако су их они помоћу топова сатерали ка пустињи Омахехе у којој су животарили без воде, чепркајући по неплодној земљи и једући дивљи лук и корење. Облаци прашине који су се издизали из свих праваца током повлачења слободних Херера ка Ватербергу сведочили су да их немачки војници прогоне, али не само они, већ и припадници Витбои клана који су могли да нађуше своје непријатеље пре него ли их опазе. „Дуж обале реке трагали су за њиховим траговима”, записује Хофман (422) и додаје да су „заштитне трупе марширале мало даље од њих држећи растојање – најпре јахачи, затим пешадија и скроз позади воловска кола. [...] Војници су понели са собом своје пријатеље: оружје које брзо проговара и велике топове!”. Химезембија је звук топова чинио нервозним, парао је ваздух попут ножа и демонстрирао војну тактику којој народ Хереро није био вичан. Они нису могли да се боре против тешке артиљерије којом је располагала немачка војска. Оно што је Химезембија још више плашило је присуство великог броја тамнопутих војника који су „већ дуже време били у земљи и били су много опаснији него други који су са бледим лицима и понеким округлим шлемом на глави ишли иза коња” (исто). Иако Хофман у роману не употребљава реч ”ашкари”, из описа се закључује да се ради о њима, локалним становницима који су били припадници колонијалних трупа. Ашкари су били припадници колонијалне војске и помагали су колонизаторима да покоре домородачка племена. Користили су своје знање, искуство и то што су као мештани били упућени у све прилике домородачког живота и кретања како би убрзали процес уништења својих сународника. Из наведеног се још једном потврђује да су Африканци, на овај или онај начин, узели активно учешће у сукобима против или на страни белог колонизатора што их не чини жртвом искључиво колонијалних похода, већ политике својих поглавара и приликама свог друштва.

Осим ашкара који су на овај начин издали своје сународнике, Хофман у роману наглашава да су поглавари кланова били ти који су сарађујући са белим колонизатором издали свој народ. Семјуел Махареро је онај ко, осим што је уступао плодну земљу

белцима, није био спреман да се одрекне свих предности који му је немачки колонизатор омогућио. Он није желео рат против белац јер би „рат значио да мора свега да се одрекне: куће, жена и алкохола”, приметио је Химеземби (408) наглашавајући постојећу разлику између њега и свог вође, навика његовог народа и присвојених навика белих људи. Овај опис Махарера у роману пркоси начину на који данашњи припадници Херера славе Семјуела Махарера. Он је слављен као национални херој, као вођа који је подигао устанак против немачке владавине и спасао један део Херера које је превео преко пустиње Омахехе. Насупрот томе, у роману стоји навод да је Химеземби током сукоба „опазио Семјуела како стоји иза њих, витла бичем у руци и удара свој народ узвикујући: Ви сте хтели устанак, не ја. Сада захтевам да се борите (424)!“. Доступни историјски извори не нуде чак ни варијанте оваквих Семјуелових изјава па се може закључити да су оне плод пишчеве фикције како би се нагласила издаја народа од стране свог вође, као и спремност афричких поглавара да жртвују свој народ, веру и традицију ради уживања у материјалном богатству које су им понудили бели дошљаци. У последњој сцени у роману у којој је приказан Семјуел, он напушта свој народ усред пустиње Омахехе јашући у правцу британског протектората након сазнања да од Немаца неће добити мир и да је генерал Фон Трота уценио његову главу на 5000 марака. Тиме се потврђује да је он недостојан да носи титулу вође једног народа и наглашава се да је он значајно допринео страдању истог. Историја бележи да је Семјуел са собом повео око 1000 припадника клана Хереро и тако их спасио смрти у пустињи, али Хофман томе посвећује скромно мали број страница при крају романа остајући веран правом представнику Херера, чувару ватре предака. Описавши страхоте са којима се сусрео током доласка до Ватерберга и кроз пустињу Омахехе, Химеземби, који је повео преживеле чланове своје породице са собом, приметио је да су се његова деца преко ноћи претворила у уплашене старце (427). Видевши лешеве жена, деце и мушкараца како леже у прабини док им муве изједају главе, као и изнурену децу празног погледа док седе на мршавим говедима ишчекујући сигурну и болну смрт постаје му јасно да његовом народу нема спаса. Чак је и природа била против њих. Пустиња Омахехе која је све до 1904. године, године крви како је Хофман назива, била плодно тле за њихову стоку, претворена је услед суше у јалову земљу. Химезембију је постало јасно да се остварује Олотјарин сан и да је народ Хереро дошао до последње странице живота, односно, да ће овде наћи само смрт. Млади живот његових наследника, оних који би својом младошћу пркосили смрти и страдању и дали веру у нови живот, гаси се под налетом страха и ужаса који изазива опипљива смрт међу њима.

Последње стране романа Хофман посвећује опису страха преживљавања у пустињи у којој су за ретке преживеле постојала два пута. Један је водио у Ајсеб, други ка Боцвани. Није се знало колико има до које границе, али се под налетом немачке артиљерије морало дубље у пустињу. Након што су у малом броју пристигли на тло у близини реке Ајсеб септембра 1904. године, једино што су чули био је проглас генерала Фон Троте да „ће сваког Херера, са или без оружја, који се нађе унутар немачких граница, са или без стоке, устрелити”, као и то да он не прихвата жене ни децу повратнике (430). Изгледало је да су све прилике удешене тако да воде ка намерном истребљењу народа Хереро. Крећући се кроз ту гробницу под отвореним небом, Химеземби приповеда следеће:

„Како смо пре пролазили поред стоке која брекће и Херера који умиру од жеђи, сада смо пролазили поред надувених стрвина и од хијена растргнутих лешина. Многим мртвацима је стомак био

распорен у нади да ће се у њему наћи мало течности. Сваки бунар на који бисмо наишли, био је затрован, а жедни су око тог бунара копали рупе једну поред друге” (429).

Безизлазност из врела смрти је била очигледна. Остао је запис немачког генералштаба о стању у пустињи Омахехе након протеривања домородачког становништва. „Вишемесечно затварање пустињске области, планирано са великом озбиљношћу, омогућило је да се процес уништења приведи крају. [...] Смртни узвици умирућих и њихови ужасни крици пуни беса....одзвањали су тишином вечности”, наводи се у извештају чији исечак наводи Линдквист у својој студији (1996: 149). У стању безизлазности Химезембију није остало ништа друго него да се узда у могућност одржања везе са прецима како би им показали пут ка спасењу. Оно што га је окруживало указивало је на супротно. У пустињи Омахехе у којој су многи оставили своје кости била је угашена и вера у претке. Ватре предака није било могуће упалити усред пустиње, а није имао ни ко да је упали. Није било ни животиња које би им принели, нити којима би их умилостивили. Химеземби више није могао да чује претке у том смртном пределу нити да по небеском своду прати кретање звезданих појава.

Наредна кишна година је за ретке преживеле донела трачак наде да се може назад. Те године је уследио званични допис гувернера Фридриха фон Линдквиста, следбеника генерала Фон Троте који је у својој објави, у оригиналу пренетој у роман, позвао преживеле припаднике Херера да се предају и да положе оружје, додајући да су се хиљаде њих већ добровољно јавиле, да су нахрањени и обучени. Обећао је помоћ у случају да има вредних који би радили код немачких властодржаца за новац и упозорио да ће, уколико се предају, бити лакше овима који су већ смештени код њих (Хофман 1994: 436). Линдквист је, међутим, прећутао то да су већ успостављени радни логори у које би сви они били интернирани по повратку што показује да се након протеривања домородаца у пустињу, сипања отров у доступне изворе воде, убијања и злостављања није начинио помак у правцу спасавања преживелих, већ су усавршени начини њиховог изоловања и истребљивања.

Након приказа Линдквистовог писма у целости, Хофман не даје увид у даљи ток догађаја на историјској позорници, нити пред крај романа коментарише даље прилике у којима су се нашла братско-ривалска племена јужне Африке, попут племена Нама, која су каснијих година страдала од руке немачког колонизатора. Коначан крај није понуђен ни Химезембију, нити његовој породици, већ се пред њима налазе могућности повратка назад и одласка у логор, одлазак дубље у пустињу или останак на месту на коме се већ налазе. Химезембијева реченица којом се роман завршава и којом он теша Куцеве, своју другу жену, да не би требало да се плаши ничега, ни логора, ни немачких војника јер су они као народ престали да постоје (437) може се протумачити као помирење са губитком, болом и издајом. Чини се да Химеземби нема снаге ни воље да се супротставља свом непријатељу, већ да попут скрушеног човека који је изгубио све што га одређује – породицу, племе, огањ, припадност, веру, традицију и културу – тражи начин да себе поново дефинише и да покуша да преживи.

Идеја о Другом као другачијем и инферионом није била мисао настала крајем 19. века, али је тада доживела своју материјализацију кроз окупацију и освајање туђег тла, као и туђег тела. Свен Линдквист посвећује четврто поглавље своје студије *Убити све дивљаке* развоју расистичке мисли на европском тлу. Осим хронолошког приказа развоја и остварења расистичке мисли на енглеском тлу још од краја 18. века, Линдквист се осврће и на учење немачког антрополога Теодора Вајца и његовог ученика Георга Герланда који

су у својим делима *Антропологија урођеника* (*Anthropologie der Naturevölker*, 1859-62) и *О изумирању урођеника* (*Über das Aussterben der Naturvölker*) анализирали податке добијене од бројних путника о стању урођеника у далеким земљама. Они су закључили да је осим физичке екстерминације урођеника, важан фактор у њиховом искорењивању само присуство белаца који са собом не доносе само своје болести, већ врше тзв. културно насиље над народом који је навикнут да живи у складу са собом и са природом која га окружује, а која се доласком белаца неминовно мења. Они наводе да урођеници умиру и онда када живот за њих више нема никакав смисао, када је уништено све оно у шта су они веровали и шта су осећали. На основу Хофмановог приказа освајања пустињске Намибије и негативне промене коју су домородачка племена доживела доласком белаца и уплитањем у њихове унутрашње прилике, може се закључити да су ова два немачка антрополога имала право када су навели да урођеници, или макар њихов дух, умиру услед додира са белцима. У истој студији се наводи Грахамово размишљање да урођеници умиру од културног шока када сретну колонизаторе (Линдквист 1996: 86) што се не може са сигурношћу окарактерисати као такав ефекат по њих. Он се, са друге стране, не може ни порећи, нити занемарити, па Хофмановом роману морамо да захвалимо за приказ унутрашњег, духовног света урођеника и његовог нестајања који је својим читаоцима покушао да приближи у нади да дестабилизује учвршену слику о колонизованом Другом као јединки која је материјално и духовно сиромашна и тиме инфериорна у односу на колонизатора.

Намибијски аутор немачког порекла је романом *Tixe vatre. Роман Херера* покушао да сачува од заборава причу о једном великом и богатом народу југозападне Африке који је страдао сусревши се са европским колонизаторима. Осећајући потребу да због својих немачких корена у свој књижевни опус уврсти ову тематику, Хофман се ставља у ред оних који се усуђују да отворе ковчег немачке колонијалне прошлости и да уђу у дијалог са званичном историјом. Тиме што исписује сагу о једном афричком народу на немачком језику, али из афричке перспективе, он нуди западном свету један нови угао проматрања промена и страха која су се догодиле унутар тог друштва након интеракције са белим колонизатором. Мора се напоменути да циљ његовог рада није истицање кривице немачког колонизатора, иако је непобитно да је током немачке владавине на тлу Немачке југозападне Африке проливено много црначке крви, већ је циљ профилисање народа Херера као једне културно богате и друштвено организоване скупине која се не сме, баш као ни друге жртве колонијалних похода, сврставати у групу оних Других чији се глас не чује и који остају на маргини историјске прошлости, садашњости и будућности.

9. ГЕРХАРД СЕЈФРИД – КАРИКАТУРИСТА НЕМАЧКЕ ПОЛИТИЧКЕ СЦЕНЕ И ХРОНИЧАР НЕМАЧКЕ КОЛОНИЈАЛНЕ ПРОШЛОСТИ

Живот једног од најзначајнијих представника немачке културне андерграунд сцене, карикатуристе и цртача стрипа, Герхарда Сејфрида, обележен је бројним случајностима које су се показале као судбоносне по њега. Као младић доживео је прелом виличне кости што га је спречило да се одазове позиву за служење војске. Тада се окренуо сликарству и графици. Завршио је Академију за графичку уметност након чега се бавио осмишљавањем графита и билборда. Објавио је велики број стрипова који су били политичко-комичног карактера путем којих се гласно изјашњавао против владајуће капиталистичке струје и

немачких закона који су омогућавали да клица антисемитизма, као и жеља за ратовањем и сукобима буде изнова усађена у немачко друштво које деценијама након Другог светског рата живи оптерећено прошлошћу. Познанство са младом Франциском/Циском Римањем, касније његовом вереницом, и дружење са идолима, Гилбертом Шелтоном и Полом Мадривезом, цртачима стрипа из Америке, утицало је на његово сазревање као уметника. Себе више није доживљавао само као карикатуристу и цртача стрипа, иако му је то на тлу западне Немачке донело велику популарност, већ је у себи видео уметника који „има да исприча велике приче” (уп. Френцел 2015). Музеј карикатуре у Франкфурту је 2015. године организовао изложбу свих Сејфридових радова на основу којих се могу уочити различите етапе у процесу његовог уметничког сазревања. Френцел бележи да „Герхард Сејфрид има у себи истовремено више слојева који су се могли открити у прошлости” (исто), као и то да се, на срећу многих, у њему стално развијају нови. Он је писац, историчар, или, како он то назива – истраживач историје, преводилац за војну и научичку терминологију са немачког на енглески и обрнуто, новинар и фотограф.

Зрелост, радозналост и случајност одвели су га ка писању историјских романа кроз које се огледа његова склоност ка описивању сваког детаља. То може да замагли главну нит романа што се на примеру романа *Хереро* и догодило. Бернштајн је хвалио Сејфридов уметнички рад следећим речима: „Свака част његовој живахној линији која се вијуга око најмањих ситница” (наведено у Кастен 2009). Како се линија графитне оловке вијуга око ситница, тако и језик постаје средство путем ког се ситнице опширно описују у његовим књижевним остварењима које је објавио у позним годинама живота.

До данас је Герхард Сејфрид објавио укупно 4 романа – *Хереро* (2003), *Црна звезда Тупамароса* (2004), *Жути ветар или Устанак Боксера* (2008) и *Проклети Немци! Роман о шпијунажи* (2012)²⁴². Његови историјски романи – *Хереро* и *Жути ветар или Устанак Боксера* – спадају у најпродаваније, али и у романи који су усталисали духове прошлости о којој се нерадо и ретко говори. Премда Сејфрид у својим романима тематизује (колонијалну) прошлост и кроз свој друштвени наступ критикује владајући/-е систем-е, он је као писац још увек несврстан. Шаренолика палета тема којима се он бави онемогућава уоквиравање Сејфрида у одређене жанрове попут жанра немачке (пост)колонијалне књижевности, иако су његови романи у извесној мери покренули дискусију о немачкој колонијалној прошлости.

Управо због тога што говори о нечему што спада у домен табуа, Сејфрид се нашао на мети многих критичара који су, махом, негативно судили о романима *Хереро* и *Жути ветар или Устанак Боксера* анализирајући њихову историјску заснованост, прецизност приликом описивања догађаја, претпостављајући намеру са којом су они написани. Сејфрид ни у једном од бројних интервјуа није нагласио да је њега занимала искључиво колонијална прошлост Немачке, нити то да напише искључиво историјски роман, већ да се случајно, током кратког боравка у Намибији, заинтересовао најпре за сукоб Немаца и народа Хереро и Нама, а, потом, и за немачки колонијални поход на Кину јер је увидео сличности и узрочно-последичну везу између тих догађаја, као и догађаја који су уследили средином 20. века. Писање о колонијалној прошлости Немачке се не сме посматрати као изолован догађај у немачкој историји, наглашава он (наведено у Ауф дем Хефел 2016). Колонијализам је био идеологија, попут фашизма и нацизма. Зато се о том периоду мора говорити подједнако као и о периоду Другог светског рата, животу након рата у наводно

---

²⁴² *Der schwarze Stern der Tupamaros*, Berlin: Eichborn Verlag, 2004; *Gelber Wind oder Der Aufstand der Boxer*, Berlin: Eichborn Verlag 2008; *Verdammte Deutsche! Spionageroman*, München: Albrecht Knaus Verlag 2012.

демократском друштву које је живело окружено шпијунима, као и о садашњости која се мора критиковати јер почива на погрешној основи. У интервјуу за *taz.de* Сејфрид наводи да уочава јасне паралеле између владајућих структура током различитих епоха:

„Оне (колонијалне структуре владавине) су још увек у траговима ту. То је наша прошлост. А наша садашњост се гради на њој са свим оним што она у себи носи. Време царства је јако далеко, али је ипак оно што је водило ка Трећем рајху. Што се више бавим историјом, то више увиђам како се наша стварност гради на тој основи. Један од наших проблема је та претерана послушност држави и ауторитету. То је било изражено и 70-их и 80-их година [...]” (Тенберг 2008).

Зато Сејфрид сматра да је свако критичко делање против садашњости уједно и позив да се ради не на исправљању прошлости, већ на оснаживању свести да се препознају погрешни механизми који су довели до масовних страдања и која временом само мењају свој облик, док им суштина остаје иста. Он не прави стога ни разлику између свог ранијег рада као карикатуристе и сада као писца јер верује да је и бављење стрипом и карикатуром било писање (против) историје (Ауштилат 2008).

Узимајући у обзир овакав став Герхарда Сејфрида и податак да је роман *Хереро* објављен 2003. године, само годину дана пре обележавања стогодишњице геноцида над племенима Хереро и Нама, очекивало се да је писац тематизовао и критички приступио коначном сукобу немачких колонијалних трупа и народа Хереро у афричкој пустињи Омахехе. Подробна анализа романа која ће уследити у наредним поглављима овог рада ће показати да коначан сукоб, као ни приказ догађаја из перспективе колонизованих Африканаца нису били у фокусу Сејфридовог писања. Испричан у форми фиктивног дневника на око 600 страна испуњених детаљним описима пејзажа, оружја и временских услова, фотографијама из историјских архива и детаљним цртежима насталим по узору на оно што је Сејфрид током истраживања пронашао, роман *Хереро* представља плод вишегодишњег опсежног истраживања немачке колонијалне прошлости на немачком и намибијском тлу. Објављивањем овог романа Сејфрид се уврстио у кратак низ писаца са немачког говорног подручја који су се бавили темом геноцида над Хереро и Нама народом, премда је роман наишао на осредњу оцену код немачких критичара. У новинама *Neue Zürische Zeitung* Сејфрид је оцењен као „писац дебитант који беспомоћно рукује књижевним алатом” и који је, упркос томе, „успео да се суздржи од моралисања и уместо „застарелих осуда” концентрише на судбину својих јунака” (уп. Оствалд 2003) и тако објави сјајан занимљив роман. Соња Зекри је за *Süddeutsche Zeitung* објавила негативну рецензију овог романа наводећи да је „овај цртач стрипова” кроз по страни оставио тако важно историјски поглавље, као што је сукоб код Ватерберга, и уместо томе, посветио повелик број страна „опису Африканаца који се ретко уздиже изнад нивоа рефлексije у *Прохујало са вихором*, раскошним коришћењем речи *Kaffer* (дегенерисан, изопачен, примитиван) и губљењу у педантним објашњењима техничких уређаја”²⁴³. Роберт Хабек је у својој рецензији показао да се само делом слаже са тим да је Сејфрид посветио највећи део своје књиге „опису вегетације у Намибији, још више опису оружја, а да је мало писао о расположењу и саморефлексији немачких досељеника” (уп. Хабек 2004). Нагласио је важност овог романа јер је он плод мукотрпног истраживања не само историјских, већ и

²⁴³Део рецензије је доступан на <https://www.perlentaucher.de/buch/gerhard-seyfried/herero.html#reviews> (02.05.2022.).

књижевних архива и може се сматрати богатом збирком различитих извора на основу којих је он састављен.

Идеја за роман *Хереро* настала је у тренутку док је Герхард Сејфрид боравио у Намибији у просторијама Гете института поводом разговора о користи стрипа у настави језика. Сејфрид описује тренутак када је почео да се интересује за поглавље немачке колонијалне прошлости:

„Одувек сам се интересовао за историју, био сам релативно добро информисан и о немачкој колонијалној прошлости сам знао само у основним цртама. А онда, када сам дошао тамо, у Намибију, имао сам четири-пет дана да се адаптирам, узео сам ауто и возио се околу. Видео сам места где су се одиграли устанци и био сам запањен што сам нашао много тога – стара утврђења, топове који стоје дословно на оним местима на којима су их Немци оставили и ниједан није недостајао. И сама земља ме је фасцинирала” (Хабек 2004).

Из наведеног одломка интервјуа открива се да је он, пасионирани љубитељ и познавалац историјских прилика са богатим животним искуством, веома мало знао о немачкој колонијалној прошлости што говори у прилог томе да је она потиснута из јавног сећања у Немачкој. Истовремено се открива и то да су трагови колонијалне прошлости још увек јасни и присутни како у свести, тако и у простору колонизованог, док их у Немачкој има у веома оскудном броју. Осим остатака немачке колонијалне владавине на тлу Намибије са којима се сусрео, на њега је утисак оставио и начин функционисања унутар намибијских племена која се могу означити као хибридна друштва која је колонијална владавина заувек отуђила од њиховог праизвора и прабића. Сејфрид је током боравка у Намибији и истраживања за роман упознао садашњег представника Херера по имену Алфонсо што га је изненадило јер недвосмислено говори о још увек јаком немачком утицају на живот на југозападу Африке и о одговорности коју би Немачка требало да има према њима. Сејфрид је имао прилику да се током кратког боравка у данашњој Намибији боље упозна са домородачким становништвом и да више времена проведе у разговору са њима, али се определио за то да своје време проведе истражујући околину, знакове-сведоке немачке колонијалне прошлости и историјске архиве, што наводи на помисао да је недостатак живе комуникације са потомцима колонизованих резултирало одсуством гласа потлаченог у роману *Хереро*. Како он наводи, у Намибији је доживео „освешћење. У Намибији се брзо наиђе на траг немачке историје, стари затвор из времена Царства, куће. У унутрашњости сам открио мало утврђење. Невероватно место усред ове од Бога заборављене пустаре. Тамо је седело око шесторо мушкараца. На гробљу палих бораца сам видео немачка имена, млади момци, 21, 22 године”, наводи Сејфрид (наведено у Ауштилат 2008). Као ни у овом, тако ни у другим интервјуима поводом објављивања овог романа, и , касније, романа о устанку Боксера у Кини није рекао ни реч о колонизованима, нити о њиховом страдању, као ни о томе да ли и у којој мери га је дирнуло то што је у Намибији видео. За разлику од Увеа Тима и Гизелхера Хофмана који су осећали дубоку емпатију и кривицу због страдања домородаца, из Зефридових интервјуа се не могу открити трагови таквих осећања, иако је он генерацијски и идеолошки близак Тиму и Хофману.

Трагајући за остацима немачке колонијалне прошлости Сејфрид је имао у виду обиме страдања Африканаца и често је правио паралелу између судбина афричких и америчких домородаца што је пренео у раван романа *Хереро*. Преваре, силовања, насиље, колонизација, вагони смрти, сточне болести, алкохол и истребљивање представљали су

шему која је примењивана свуда у свету и у различита времена. Овај ток мисли није га напуштао током периода истраживања грађе за роман и усмерио га је и ка бројним књижевним остварењима која су му била доступна још од периода детињства и којима се он послужио при писању романа. На питање да ли се током раног школовања занимао за историју и у којој мери, Сејфрид је одговорио (исто) да је, осим мало о Грцима и Римљанима, знао понешто и из књига које су се налазиле у очевој библиотеци. То су биле књиге из колонијалног и нацистичког периода, као и књиге немачког писца Карла Маја чији авантуристички опус је у великој мери утицао на немачки национални идентитет и обликовао дискурс о далеким народима, земљама и културама које Мај никада није посетио, нити упознао.

При раду на роману *Хереро* Сејфриду су му били доступни дневници, белешке, фотографије и оригинални извештаји. Његовом оку навикнутом да опажа детаље пријало је да прегледа преко хиљаду оригиналних фотографија насталих на тлу Немачке југозападне Африке током периода колонизације. На тај начин је могао да створи слику о томе како је изгледала свакодневица на афричком тлу што му је било изузетно важно како би до детаља могао читаоцима да дочара атмосферу у немачкој колонији током 1904. године за време устанка народа Хереро против немачке владавине. Шол сматра да је Сејфрид био консеквентан у чињеницама до којих је дошао истраживањем. „Махнито је истраживао животне услове времена и места: време, одећу, оружје и опрему. Ниједно дугме му није било толико мало да није бацио поглед на њега, па чак и на то колико је коштао хлеб у Виндхуку 1904. године. Прецизност – то му је било најважније” (уп. Шол 2003). Премда је Сејфрид врло прецизно описивао афричке пределе и техничку опрему немачке војске, приметно је да роман у себи садржи и елементе фикције и то посебно у делу када се говори о самом сукобу између трупа. Он наводи да није имао довољно аутентичних извора на основу којих би могао да провори из перспективе Другог и да се понекад послужио фикцијом само да би историјске делове могао да састави, али да је његов циљ био „да останем неутралан колико год је то могуће” (исто). То указује да је Сејфрид свестан чињенице да писац не може бити неутралан посматрач догађаја, посебно у случају када припада култури која са народом о ком се пише дели сурову и насилну прошлост, премда је себи дозволио да фикцијом попуни све оне празнине у исписивању историје које је могао да попуни и подацима добијеним директно од потомака преживелих Херера. С обзиром на то да његов роман *Хереро* хронолошки припада опусу савремене књижевности, остаје нејасно зашто он приликом истраживања није консултовао другу страну која се веома активно бори за то да свет чује њихов глас и њихову причу.

Од писаног материјала којим се Сејфрид послужио 90 процената су чинили извештаји учесника које је он окарактерисао као црно-беле. „Црнци су ниткови; ако имају среће, приказани су као добродушни разбојници и корисне слуге, а Немци су били хероји”(исто). У наставку је додао да ни нова школа историчара из ДДР-а није много допринела објективном приказу немачке колонијалне владавине. Они су преокренули перспективу, али је и она била црно-бела јер је црнац био херој, а Немац нитков (исто). Зато је Сејфрид пред себе поставио задатак да исприча причу о устанку из, како је он сматрао, неутралне перспективе ослањајући се само на оно што му је било доступно од извора. Из наведеног се указује да Сејфрид не уочава проблематику која се тиче (не)могућности неутралног писања. Он је припадник немачке нације који пише на немачком језику и који се ослања на немачке писане изворе што му онемогућава да буде неутралан аутор. Додатно се неутрално знање тумачи као нешто што спада у домен

фантастичног, што је искривљено и, самим тим, ирационално, наводи Дона Харавеј (1995: 87). Са друге стране, Сејфридову изјаву о намери да остане неутралан проблематизује и недостатак оригиналних извора са тла Африке написаних руком жртве што би било једино валидно сведочанство о ужасу које су оне доживеле од стране Немаца. Због ослањања искључиво на немачке изворе и наглашен контраст у начину и броју страна на којима су описане немачке трупе, њихови услови живота, рада и борбе, са једне, и живот, (не)моћ и страдање домородаца, са друге стране, Сејфридов роман *Хереро* је наишао на оштру критику. Њему се приписује евроцентрични начин приповедања налик колонијалном приповедном стилу. Негативан утисак појачава то што је Сејфрид сам чин сатеривања Африканаца у пустињу, изгладњивање, мучење и намерни масакр ставио у позадину романа, истовремено се потрудивши да роман обилује исечцима из немачких историјских записа и бројним фотографијама из колонијалног периода.

Упркос свим мањкавостима његово дело представља значајан колаж бројних историјско-књижевно-етнографских извора о политичко-војном стању у Немачкој југозападној Африци током година устанка. Хабек (2004) наводи да је предност овог романа у односу на друге романе у којима се говори о геноциду над Хереро и Нама та што је Сејфрид успео да покаже да је протеривање и затварање Херера у пустињу Омахехе било хитно решење и део очигледног плана немачке војске. Позитивно у његовом писању је и то што је један од првих који је ширем читалачком кругу омогућио увид у дневнике бројних војсковођа. Иако је монтажу исечка дневника немачких војсковођа већ унео Уве Тим у роман *Моренга*, иновативно код Сејфрида је то што је унео исечке из дневника генерала Фон Франкеа из чијих редова се увиђа дубоко неслагање са политиком генерала Фон Троте што дестабилизује слику о јединствености у мишљењу и циљевима унутар немачких снага. Ипак, констелацијом и конфигурацијом ликова и растакањем приче ради детаљних описа Сејфрид је, намерно или случајно, ублажио страхоту урађеног. Због тога је дело оцењено као осредње јер у њему није заузет јасан став према коме би такво злодело учињено колонизованима било осуђено. Сејфридов начин писања и прецизност у описима су, посматрани из угла књижевности, маестрални. Са друге стране, очекивало се да овај роман одговори на захтеве актуелне друштвено-политичке ситуације јер је објављен уочи обележавања стогодишњице масакра над Хереро и Нама. Било је очекивано да се роман оваквог наслова и тематике дубље позабави проблематиком колонијалне прошлости Немачке и да се кроз критику некадашње колонизације приклони жртвама. Незаузимање чврстог става, слање нејасних порука и покушај да се буде неутралан при обради овакве историјске теме би се лако могло окарактерисати као допринос политици заборављања, односно, колонијалној амнезији.

Одговор на питање зашто Сејфрид није желео да заузме страну у овом, као и у другим романима, се може потражити у његовом односу према оцу који је био припадник националсоцијалистичког покрета. Сејфрид је у једном од интервјуа говорио о теми односа према прошлости. Тада наводи да није могао свог оца да осуди, као ни све друге који су били припадници нацизма. Он сматра да је неко желео то лудило, а неке су руке биле везане и морао је да учествује у том лудилу. И како је могуће, пита се он, тако оштро осуђивати и заузимати стране кад не знамо како је коме било (наведено у Ауф дем Хефел 2016). Стога је за њега незамисливо да суди о другима јер свака идеологија са собом носи одређене обавезе и ограничења, па и модерно демократско друштво.

Премда се о Сејфридовом раду могу прочитати како позитивне, тако и негативне критике, приметно је да је Сејфрид ангажовани уметник, писац и историчар који је имао

храбрости и воље да се ухвати у коштац са овом осетљивом темом у немачком друштву. Његов роман представља богату збирку података из различитих друштвених области из периода колонијализма које ће бити значајне за овај рад јер се на основу њих откривају они механизми који су активно допринели развоју и подршци идеје колонизовања афричког тла што је резултирало геноцидом над народима Хереро и Нама.

9.1. *Хереро* – Колонијални роман о освајању Немачке југозападне Африке?

Роман *Хереро* Герхарда Сејфрида најчешће се подводи под категорију историјског романа на основу уводних речи самог аутора према којима је он за потребе писања „пажљиво истражио описане догађаје 1904. године, као и односе у земљи” (Сејфрид 2003: 4). На крају књиге, у белешкама, Сејфрид напомиње да је роман започео у Намибији 1999. године и да извори података потичу из око 200 књига, као и додатног материјала (602). Након завршних речи наведена је листа одабраних извора које је он консултовао током рада на роману. Занимљиво је то да Сејфрид у ову листу није уврстио роман *Tixe vatre. Роман Херера* Гизелхера Хофмана, као ни роман *Моренга* Увеа Тима, иако се то чини немогућим с обзиром на то да међу овим романима написаних са 25 године размака постоје извесне сличности не само у садржају, већ и у конструкцији главних ликова и додатних објашњења, најчешће о култури, веровањима и историји народа Хереро.

Попут Увеа Тима, Сејфрид смешта оквир радње у 1904. годину. Радња романа, написаног у форми дневника из перспективе четворо људи – картографа Карла Етмана, фотографкиње Сесил Оренштајн, немачког заповедника Фон Франкеа и извесног Петруса, представника Африканаца – смештена је у временски оквир од 29.12.1903. до 7.10.1904. године. Протагониста романа је, попут Тимовог ветеринара Готшалка, млади немачки картограф, Карл Етман који се, попут Готшалка, отиснуо пут Немачке југозападне Африке са slabим познавањем актуелне политичко-друштвене ситуације са домородачким становништвом. На тај неизвестан пут га је навела жеља да за собом остави тужну прошлост испуњену болом због прераног губитка младе супруге, као и позив да помогне својој домовини тако што ће се придружити другим геометрима у Немачкој југозападној Африци са циљем да својим радом допринесе настанку детаљне карте афричког тла које би након борби припало Немачком царству. Етман ступа на афричко тло мало пре кулминације устанка домородачког становништва и бива позван да се придружи немачкој војсци која креће у сукоб против афричких племена. Пре прикључивања немачкој војсци упознаје Сесил Оренштајн, немачку фотографкињу послату у Немачку југозападну Африку са задатаком да фотографише пејзаж и домороце како би у Немачкој могла да буде објављена збирка фотографија која би, на одређени начин, оправдавала поход на афричко тло. У роману ће се њихови путеви на неколико места укрстити додајући овој причи романтичну ноту. Очигледне симпатије између Карла и Сесил измештају радњу романа ван проблематике коју наслов наговештава и представљају једну од епизода које ублажавају озбиљност тематике.

Сејфрид је одолео томе да романтичне епизоде између Карла и Сесил превладају романом и начине га лаким штивом. Кроз бројна поглавља дневника приказана је свакодневица немачке војске и немачких досељеника, њихова припрема, као и биланси све чешћих борби немачке војске и домородаца које ће свој врхунац доживети на брду Ватерберг. Роман *Хереро* разликује се од претходна два анализирана романа по томе што

радња прати протагонисте и након масакра код Ватерберга, све до октобра 1904. године. Крају романа се придружује епilog са описима тока живота стварних личности које су одабране да се нађу у роману. Увидом у листу закључује се да су Карл Етман и Сесил Орендштајн били стварне личности²⁴⁴ које су се 1906. године вратиле у Немачку југозападну Африку где им се после одређеног времена губи сваки траг.

Упркос тематици која се може наслутити на основу наслова, роман *Хереро* није испунио очекивања критичара, као ни публике. Кођо Атикпое критикује наслов и радњу романа наводећи да наслов служи само привлачењу пажње публике јер се припадници Херера појављују само као јунаци са насловице док радњом доминира авантуристичка прича између Карла и Сесил (Атикпое 2006: 95). Јирген Цимерер сматра да није политички коректно приказати страдање немачких војника у том обиму, док „нема јасних упута на страдање Африканаца. Они се појављују као примитивни дивљаци, као тамна бића која се шуњају око логорских ватри и који нису у стању да саставе исправну реченицу” (уп. Цимерер 2004). Он додаје да је такво писање у супротности са немачким злочинима и да се „може схватити као похвала немачког пионирског духа и истрајности” (исто). Рејнолдс запажа да се лик Африканаца јавља само у случају када се говори о стратегијама напада и одбране и замера Сејфриду то што је Хереро култура представљена као узалудно празноверна (Рејнолдс 2008: 248) и то на само осам страна од око 600 страница колики је обим романа.

Сејфридовом стилу писања приговара се опседивно бављење детаљима. Дурзак (2007: 39) напомиње да је језички опис пејзажа, места и техничке опреме толико детаљан и да читацу нису потребне такве информације да би могао да замисли описане ситуације. Овакав начин приповедања доминира романом и не дозвољава ни аутору, ни читаоцу да се удубе у суштинска дешавања унутар текста, нити да заузму критички став према немачкој колонијалној прошлости. Атикпое (2006: 95) је истог мишљења и наводи да се чини да је ауторова опседнутост детаљима ишла на штету фикционализације историјске стварности и пита се да ли се *Хереро* сме посматрати као историјски роман с обзиром на то да такав стил приповедања води ка релативизацији и умањењу проблематике колонијалне кривице. Хилшер (2005: 200) и Брел (2007: 141) оштро осуђују Сејфридово приповедање у коме уочавају „наивну емпатију” и понављање стереотипних мустри типичних за колонијални роман. Уживљавање у колонијалну свакодневицу немачких војника и досељеника није довољно за заузимање критичког става према колонизацији; коришћење правописа и употреба изворних речи из тог периода²⁴⁵ свесно приказују Африканце као Друге, иако је тај концепт одавно превазиђен, наводе они (исто). Хермес показује у свом раду *Путовања ка Југозападу: колонијални ратови против Херера и Нама у немачкој књижевности (1904–2004)* паралелу између Сејфридовог романа и романа типичних за колонијални период²⁴⁶. Он замера Сејфриду пропуштену прилику да реалистично прикаже кривицу немачких војника. Овако се чини да се кривица у одређеној мери приписује Херерима.

---

²⁴⁴ Анализом информација добијених путем интернет претраживања није се дошло до података да су они били стварне личности. Може бити да је инспирација за лик Карла Етмана био немачки географ и истраживач Карл Дове који је материјал за значајне студије прикупио у Немачкој југозападној Африци.

²⁴⁵ На последњим странама књиге може се прочитати напомена аутора да се приликом писања романа, а у жељи да што прецизније дочара прилике у Немачкој југозападној Африци с почетка 20. века, ослањао на правопис Дуден из 1903. године, што је разлог уношења многих архаизама у роман и другачијег писања појединих речи.

²⁴⁶ Посебну паралелу прави између романа *Хереро* и романа *Путовање Петера Мора на Југозапад* Густава Френсена.

„Имплицитно је наведено да су бегунци могли да се врате натраг и извлачи се закључак да нису у ствари Немци, већ да су Херери одговорни за смрт десетине хиљада људи” (исто). На неколико места у роману који ће бити анализирани у даљим поглављима чује се глас Херера који сматрају да су својим поступцима изазвали гнев предака који им се свете тако што су довели Немце на њихово тло. У роману *Tixe vatpe. Роман Херера* уочава се сличан дијалошки концепт међу поглавицама Херера, али се сам контекст разликује од Сејфридовога јер он ову тезу развија кроз спорадичне и кратке приказе Херера који су у роману приказани или као дивљаци који убијају немачко становништво на препад или као они невидљиви које немачке трупе прогоне по афричкој пустињи како би им се осветили за њихово дивљаштво. Приказивање Другог на овакав начин је застарео концепт који спада у домен колонијалне идеологије, па је оправдана критика да Сејфрид промовише стереотипне представе о Другом и да настоји да ублажи терет немачке одговорности за почињено у Немачкој југозападној Африци.

Поред критике наслова, структуре и начина приповедања који говоре у прилог проблематизовању жанровске одреднице романа *Хереро*, личности протагониста, Карл и Сесил, подложне су подвођењу под одредницу типских јунака колонијалних романа. За разлику од романа *Моренга* у коме је развојни пут протагонисте Готшалка пример процеса саморефлексије, саморазвоја и развоја критичке свести према друштвеном уређењу кога се он на крају романа гнуша и који оштро осуђује, протагонисти романа *Хереро* не развијају своје личности у том правцу, премда се на одређеним местима која ће у даљем тексту бити анализирана увиђају елементи на основу којих би читалац могао да помисли да ће Карл и Сесил постати личности ангажоване у правцу пружања отпора колонијалном систему.

Роман *Хереро* почиње приказом доласка тридесетогодишњег картографа Карла Етмана који „не само да је картограф, већ је и обожавалац карата, прави мајстор како је једном рекао његов колега” (Сејфрид 2003: 7). Попут јунака Тимовог романа, Карл Етман, а касније и Сесил Оренштајн долазе на афричко тло бродом *Хелена Ворман*. Још као дете Етман је цртао измишљене карте. Био је

„фасциниран Дефоовим романом *Робинзон Крусо* и Стивенсоновим романима²⁴⁷: планови острва са благом и тропских острва са заливима и лагунама, са палминим дрвећем, брдима, пећинама и изворима [...] насељени пиратима и људождерима. Авантуристичке игре једног сањара графитном оловком прерасле су касније у бег у чаробни свет јужних мора” (9).

Глад за далеким пределима одвела га је током одрастања ка ишчитавању књига о открићима и освајању света. На Етмана су највећи утицај извршила дела Александра фон Хумболта, немачког природњака и истраживача кога је Симон Боливар, борац за независност Јужне Америке назвао „проналазачем новог света” (наведено у Рокс 2019). Хумболтова петогодишња експедиција по Јужној Америци преточена је у бројне књиге којима се Етман враћа путем којих је природно богатство Јужне Америке промовисано европском колонијалном друштву. Премда се у Хумболтовим списима могу пронаћи белешке и о негативним приликама које је доживео током пута (попут сусрета са племенима људождера и трговина робљем) које је он као осведочени противник робовласништва и трговине робљем оштро осудио, његовом раду се последњих деценија

---

²⁴⁷ На овом месту се мисли на шкотског писца Роберта Луиса Стивенсона (1850-1894) који је својим књигама за младе попут *Острво са благом*, *Чудни случај доктора Цекила* и *господина Хајда*, *Црна стрела* и др. подстицао развој маште младих нараштаја.

ставља на терет сарадња са колонијалним властима Шпаније. Додатно се проблематизује његов став о колонијализму и робовласништву због чињенице да је током истраживања Кубе становао у кући највећег робовласника. Његова путовања, истраживања и резултати истих процењују се данас кроз призму односа према идеји колонизације, иако је Хумболт у политичким есејима о Куби забележио да је „ропство несумњиво једно од највећих зала која су снашла људски род” (Хумболт 2011: 156)²⁴⁸. Премда је Хумболтов рад поменут на више места као изразито значајан извор знања за Етмана, нигде није проблематизован његов однос према колонијализму и робовласништву. Такође није проблематизован утицај радова других научника из периода просветитељства који су били изузетно значајни за Етмана што оставља могућност критиковања Сејфридовога писања о процесу колонизације јер је пропустио прилику да се критички позабави питањем односа просветитељства и колонијалне идеологије.

За врсног картографа попут Етмана биле су значајне географске карте Јужне Америке које је Хумболт објавио. С обзиром на то да је Етман од малена био занесен откривањем далеког света, радо је прихватио позив Немачког царства да се јави на дужност у Немачку југозападну Африку. Пловећи бродом замишљао је Африканце и живот на афричком тлу о коме је као млађи знао само онолико колико му је машта допуштала и колико је могао да појми из романа Карла Маја . То „знање” је касније било обогаћено бројним путописним и новинским извештајима о другачијим бићима која настајују друге континенте. Пристанак у луку у Свакопмунду донео му је разочарање јер тло на које је крочио није било ни налик оном о коме је читао и које је замишљао. Попут Готшалка у роману *Моренга*, Етман „при највећој вољи није имао осећај да је у Африци. Више је било налик томе да је на Балтичком мору или на неком острву, Боркум или Нордеррај. Све је сиво и влажно, па и песак” (Сејфрид 2003: 19). Са једне стране је очекивано да је Етман, попут других, Африку замислио онако како је она у немачким медијима представљена – као тропска земља, окупана сунчевим зрацима и пријатним временом – зато што је он, попут многих који су доспели на афричко тло, био занесен сликом тропске Африке која је опонент немачкој свакодневици обојеној махом сивом бојом услед честе облачности и лошег времена. Са друге стране, његово занимање захтева познавање географских и временских прилика што је на многим местима у роману експлицитно назначено. Зачуђујуће је то да је Сејфриду промакла та веза, као и веза између картографије и колонизације јер је картографија била значајна потпора развоју колонизације. На основу овог пропуста који није исправљен ни на једном месту закључује се да роман репродукује романтичарску тежњу протагониста за далеким просторима, односно, да роман рефлектује идеје својствене колонијалним романима.

Попут Етмана, фотографиња Сесил Оренштајн се при сусрету са афричким тлом разочарала доживљеним и запитала се:

„Где је та Африка због које смо допутовали? Где су дивље животиње, лавови и слоновии? Где је легендарно дрво змајева? Где су бушмани, где су бушмански бубњеви? Где су дивљи ратници Хендрика Витбоија са својим белим шеширима?” (118).

Из наведеног цитата се може закључити распрострањеност стереотипне слике

---

²⁴⁸ Ова белешка се данас узима као основни аргумент у борби за измештање Хумболтовог лика и дела из оквира колонијализма.

Африке у немачком друштву које чезне за новим простором из различитих побуда. Неки, попут Етмана, отиснули су се у нови свет како би задовољили потребу за освајањем нових простора. Сесил је отишла због посла, као и велики број припадника немачке војске који су 1904. године приспели на афричко тло видевши у Африци могућност да се стекну бољи услови за живот него у Немачкој. Свима је заједничка била жеља да се побегне од немачке свакодневице и потрага за авантурама које су наговештавале слике Африке у немачким визуелним медијима. Заједничко им је било и разочарање по ступању на афричко тло и прекид маштарија о Африци након стеченог увида у њену стварност која је обојена немачким нијансама јер циљ колонизације није било очување афричке аутентичности, већ њен преображај у складу са идејама и законима колонизатора.

Попут Тимових јунака, тако се и Сејфридови јунаци крећу стазама које су утабали њихови претходници. Они су уредили животни простор налик оном у Немачкој у зависности од тога колико су им афрички услови то дозвољавали. За разлику од раштрканих афричких понтока, немачки досељеници су се настањивали у групама образујући насеобине повезане железницом. Опису сваког места кроз које је прошла немачка железница којом се јунаци крећу и у којој се немачка војска макар и на трен задржала Сејфрид посвећује повелик број страна. Из тих описа се закључује да читаоцу романа није презентована Африка из афричког или неутралног угла, већ Африка прекривена германским велом. На примеру описа Свакопмунда у коме се налазе хотели са именом немачког цара Вилхелма Другог, улице које носе име знаменитих Немаца, штампарије, књижаре, ресторани и други објекти коришћени од стране европских дошљака читалац се мора запитати каква је и чија је то Африка у којој је смештена радња овог романа. Крећући се широм Немачке југозападне Африке, Карл Етман би записивао имена насеља на која је наилазио и бележио их на карти. Мора се нагласити да су његови уноси на скоро празне карте афричког простора немачки називи насењених места, а не афрички. Пошто се начин живота белаца и црнаца у великој мери разликовао, на карти су забележена само она места која настајују немачки досељеници, док су афричке насеобине остале безимене, као понтоци поред којих се пролази. Захваљујући Карловом преданом раду на попуњавању празне карте, односно, Сејфридовом детаљном описивању природе и урбанизованих предела читалац може да стекне увид у колонијалну свакодневицу и да идентификује још увек присутне сведоке колонијалне прошлости на тлу некадашње Немачке југозападне Африке²⁴⁹.

Убрзо по доласку Карла и Сесил чији су се путеви случајно укрстили почињу учестале борбе против афричких племена. Карл мора да се придружи немачкој војсци и одлази у унутрашњост земље са војницима, док Сесил одлучује да испуни свој задатак за који је плаћена и одлази са пастором Лутером у унутрашњост. На том путу ће обоје проћи кроз комплексан процес сазнавања истине и суочавања са собом и својом нацијом који, како ће анализа показати, неће водити ка унутрашњем расту и сазревању протагониста романа. Њихови ставови се неће развијати у правцу јасно исказане критике према колонијалним злоделима, иако су Карл и Сесил, као и други ликови директни сведоци, учесници и подржаваоци колонијалног похода.

Премда је Герхард Сејфрид указао у белешкама и интервјуима да се ради о роману заснованом на историјским чињеницама чија се веродостојност може лако проверити, мањкавост појединих детаља у роману допушта сумњу у овакав вид класификације

---

²⁴⁹ У Свакопмунду Етман испија светло пиво (*Swakopmunder Weißbier*) у познатој немачкој пивници *Krug zum grünen Kranze*. Она и данас послује са стогодишњом традицијом на намибијском и немачком тлу.

романа *Хереро*. Карл Етман путује кроз Немачку југозападну Африку железницом, бележи географске податке и уноси у нотес цртеже предмета и пејзажа како би му догађаји што дуже били у сећању да би их у правом тренутку верно пренео на карту која ће служити бољем увиду у расподелу афричког тла и планирању боље тактике напада на домородачка племена. Упркос присуству цртежа на многим странама у роману који би требало да сведоче о историјској заснованости радње, мора се сумњати у њихову веродостојност и историчност јер су приписани Етману, фиктивном лику. У роману се, у деловима текста где се радња приказује из угла Сесил Оренштајн, појављује велики број црно-белих фотографија на којима је приказан афрички пејзаж или су у првом плану припадници домородачких племена које је она током свог пута имала прилике да упозна и фотографише. Важно је истаћи то да испод слика, па чак ни у фусноти, као ни на крају романа, нису наведени извори истих, иако се засигурно може ући у траг њиховим стварним ауторима и условима у којима су оне настале. Навођење ових података би допринело утиску о историјској заснованости романа и не би историјску стварност сместило у раван фикције чиме се директно релативизују догађаји из прошлости.

Током путовања ка унутрашњости земље до Сесил, Етмана и остатка војске доспевају гласине о нападима Африканаца који су представљени као невидљив и врло моћан непријатељ који се не сукобљава само са војском, већ и са немачким досељеницима. Страшне, али и непроверене гласине о њиховим злоделима буде страх и гнев код немачких војника који послушно служе немачким заповедницима као изасланицима немачког цара иако, како се на појединим местима наводи, они нису сигурни да ли заиста желе да учествују у томе и да ли су способни за тај сукоб јер су свесни значајних здравствених проблема узрокованих променом климе и начином живота. Сејфрид је, за разлику од Тима и Хофмана детаљно описивао временске прилике у Немачкој југозападној Африци које су ишле на штету немачке војске. На великом броју страна је истакнуто колико су они патили од врућине, хладноће, жеђи, дифтерије и других тегоба, док је страдање домородачког становништва у импровизованим логорима поменуто само у кратким пасажима што је недовољно да се код читаоца побуде емпатија и реакција на (зло)употребу домородаца. Насупрот томе, чини се да је наглашавање физичких и душевних патњи немачке војске, а не домородаца, требало да изазове код читалаца емпатију. Инсистирање на нехуманим условима којима су изложени војници привукло је пажњу критичара који сматрају да се Сејфрид послужио неистином приликом описа временских услова како би вештачки нагласио патњу немачких војника. Дале (наведено у Дурзак 2007: 108) наводи да је Сејфрид погрешно описивао временске услове као и положај појединих места, као и то да није консултовао карту временских прилика иако је тврдио да је истражио преко 250 књига. „Кишни период у Намибији никако не одговара тропским падавинама у дунглама Централне Африке; месец дана након кишног периода у јануару земља није сува и прашњава, нити прекривена травом спрженом од врелине сунца, акације не усправљају своје гране обрасле трњем ка небу јер су већ пре почетка кишне сезоне гране излистале и процветале” (исто). Иако се Сејфрид ни у једном од интервјуа није осврнуо на бројне приказе временских услова у Намибији, нити на критику упућену због истих, закључује се да је опис сурових временских прилика намерно искоришћен у сврху буђења емпатије према страдању немачких војника и подизању напетости код читаоца, иако би, на основу назива романа, требало да се проговори о страдању Херера услед изложености суровим условима изазваним људским и временским фактором. На два места у роману (287, 472) и у кратким пасажима је напоменуто постојање импровизованих

привремених логора у којима је под ведрим небом смештено домородачко становништво које на себи нема одећу, уз напомену актера сцена да то и није важно јер „они то могу да издрже” (473). Кроз цео роман се глас Другог не чује директно, већ представља ехо неког далеког гласа који потиче од лица које се не види/е, али представља/ју егзистенцијалну претњу по белог дошљака, који, како се закључује, води борбу не ради освајања новог простора, већ борбу за голи живот који је изложен вишеструкој опасности. Овакав начин приказивања Другог и односа према њему је застарео и недопустив и језички и сликовно припада начину приповедања типичном за колонијални роман.

Герхард Сејфрид, како тврди у бројним интервјуима, није имао намеру да напише колонијални роман, већ историјски роман о немачкој колонизацији Африке. Имајући у виду временску тачку из које пише очекивало се да ће се његови јунаци представљати фигуре које се активно баве критиком колонијалног система. Таквих примеса има у роману, али је нит критике колонијалне владавине недоследно развијена, па се чини и потпуно занемарљивом сагледавши роман као целину и поруку коју он шаље. Кроз лик Карла Етмана проговара се о томе да они, немачки војници, не желе да дође до рата и да се надају да ће разум победити (75) што открива недостатак знања о начину вођења колонијалне политике, спровођењу колонијалних пракси које су ишле на штету домородачког становништва и узроцима устанка. Тврдња да би разум требало да победи у таквој ситуацији говори о пристрасном приступу проблему који захтева повлачење устаника и враћање на постојање два супротна пола, односно, односа колонизатор и колонизовани. Коришћење фразе да би *разум требало да победи* имплицира дихотомију разум/дивљаштво, цивилизован/примитиван, хришћанин/паганин при чему је јасно да је разум одлика својствена немачким трупама које се ослањају на духовно-материјалну заоставштину вишевековног развоја своје нације. Етман је под јаким утицај дела из периода просветитељства која су обликовала његово мишљење и сагледавање света. Идеја да они потичу из оне групе којој је разум својствен, док насупрот стоји неразумна гомила непријатеља подржава њихово понашање. Помисао да Другог не краси разум или бар не толики степен разумности као Немце, подгрејана је учесталим гласинама о дивљаштву Херера који, иако немачким војницима физички невидљиви, бивају претворени у јасну претњу по немачке досељенике и војнике што даје легитимитет организованој хајки на њих.

Организован прогон непријатеља представља резултат развоја и спровођења стратегија које воде ка уништењу народа Хереро без могућности преговора. То немачке трупе изједначава са крвожедним зверима које су спремне да гоне свој плен до његовог потпуног страдања, потпуно несвесне сопственог дивљаштва. На појединим местима у роману се може чути глас савести Карла Етмана који се пита: „Да ли би ово требало да буде рат?” (216-217) алудирајући на начин борбе против афричких домородаца, а не на саму срж идеје колонизације и спровођења колонизаторских пракси. Он, попут других војника, а за разлику од Тимовог Готшалка, није начинио никакав умни напор да промисли о смислу колонизације, нити је предузео одређене радње како би се супротставио колонизаторској пракси макар и као идеји. Он се није упознао ни са једним припадником непријатељске војске, чак их није изблиза живе ни видео, нити се у дубини свог бића гнушао поступака који су спроводиле трупе чији део је он био и којима је он својим преданим радом допринео.

Сесил Оренштајн је за разлику од Карла Етмана, а захваљујући путу на који је кренула са пастором Лутером, остварила контакт са домородачким становништвом. Била

је присутна при извођењу ритуалних пракси попут плеса, зашла је у њихове домове и разговарала је са њиховим људима које је радо излагала свом објективу. Ипак, то није дирнуло њено унутрашње биће на нивоу буђења емпатије према њима. Сесил, као ни Карл, није открила другу страну своје личности – ону дивљу, ослобођену од стега европских конвенционалности. Сесил је пошла пут Немачке југозападне Африке са одређеним задатком који је упркос потешкоћама испунила, иако није експлицитно наведено да ли је она послала слике у Европу и да ли су оне објављене са првобитном намером да послуже промоцији колонијалних освајања. Премда је Сесил важна фигура у роману чије је занимање умногоме допринело конструкцији слике о Другом и која би могла да буде морално јак и ангажован протагониста, њен лик се уклапа у слику пуког посматрача догађаја који се ни у једном тренутку не одриче својих навика и интересовања везаних за живот у Европи и који не заузима критички став о прогону домородачког становништва и почињеном геноциду. Избор да не шаље слике на којима се виде рушевине, беда и страдање, већ да немачкој публици презентује слике урбаних германизованих градова и изворних афричких пејзажа, о чему ће бити више речи у наредном поглављу, говори о њеној неспремности да се дубље позабави идејом колонизације, онога што она са собом носи и своје улоге у њеном развоју.

Поред Карла и Сесил, догађаји у Немачкој југозападној Африци приказани су из перспективе бројних учесника војног марша. Њима је заједничко то да су сви ступили у афричку земљу опремљени стереотипним представама о тамошњем тлу, времену, начину живота и домородачком становништву. Заједничко им је било и то што су били представници и беспоговорни спроводиоци колонијалне власти, а да се никада нису супротставили таквом режиму или га макар осудили, иако су и они патили, страдали и, што је најзначајније, што у дубини свога бића нису осећали мржњу према домороцима, нити истинску жељу да их истребе.

Из свега наведеног се закључује да је Герхард Сејфрид покушао да смести протагонисте романа, као и оне који проговарају поред њих, у раван која би код читаоца могла да изазове осећај емпатије према њима и према њиховом страдању што доиста води ка релативизацији испољеног колонијалног зверства и кривице коју носе немачке трупе и немачки досељеници који су према описима из романа делали попут ловаца на звери организованих са намером да те звери у потпуности истребе. Бројне личности које дефилију странама романа *Хереро* се могу подвести под категорију ауторитарних личности задојених идејама о испуњавању дужности према отаџбини која их плаћа за тај посао и за беспоговорност. Мисао да Сејфрид релативизује колонијални злочин над Хереро и Нама потиче из тога да је у роману на више места (Сејфрид 2003: 130-133, 201, 407) направљена паралела са бројним другим колонијалним освајањима и конфликтима проистеклим из њих. Кроз роман се сазнаје да је Карлов брат Клаус послат бродом у Кину у којој букти Боксерски устанак и у којој се немачке и енглеске трупе боре за превласт. Кроз бројне разговоре међу војницима говори се о избијању Руско-јапанског рата; проговара се и о освајању, оснивању и уништењу Либерције (201), као и о сукобу између Енглеза и Зулу Африканаца 1879. године (130-133).

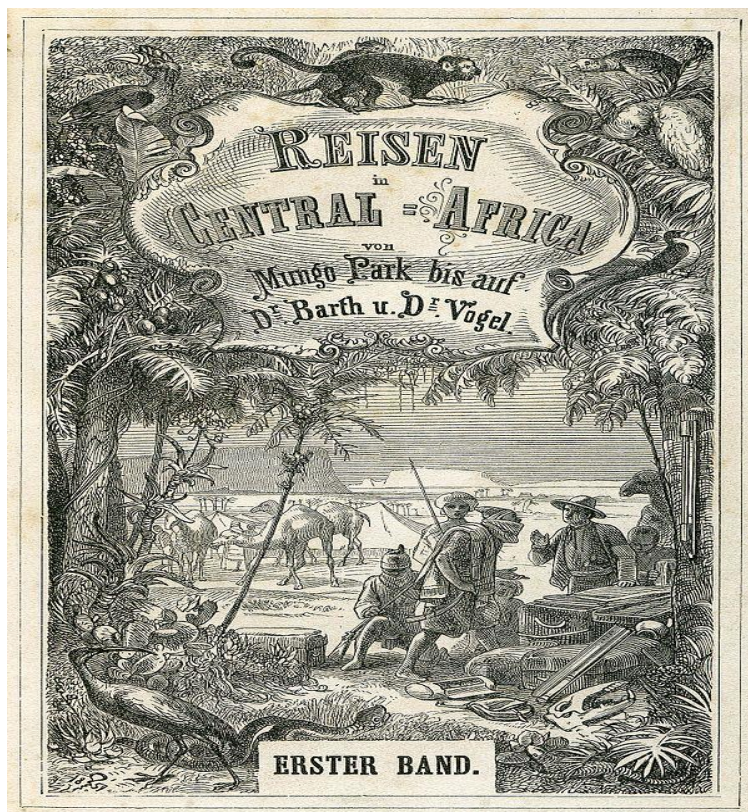
Роман *Хереро* може се посматрати као колаж бројних података потеклих из историјских, етнографских и књижевних архива који су маестралном линијом увезани у причу о освајању Немачке југозападне Африке, али не и о страдању народа Хереро што се очекивало на основу наслова романа. Упркос постојању великог броја дословно пренесених података, обиља црно-белих фотографија насталих на тлу немачке колоније,

бројних цртежа и детаљних описа прилика које због ненавођења извора немају документарни статус и не служе у борби против колонијалне власти и њене осуде, закључује се да се роман *Хереро* по својој жанровској одредници приближава равни колонијално-авантуристичког, а не историјског романа. Премда су мањкавости романа лако уочљиве, Сејфрид је поставком ликова и садржајем радње отворио поље истраживања улога које су друге науке, попут картографије, фотографије и визуелне етнографије одиграле у процесу колонизације. Анализа приказа немачких војника и њихових ставова према освајању је важна за овај рад јер открива сличности у менталном склопу масе којом управља један тоталитаран режим, па се, иако то у роману није експлицитно наведено, до одређене мере може успоставити паралела између механизма колонијалног и нацистичког спровођења власти и остваривања задатих циљева, при чему лик непријатеља остаје недоступан свом прогонитељу што води ка тези да је непријатељ производ фантазмагоричне слике прогонитеља/агресора/колонизатора створене са циљем да се оправдају сопствене праксе.

9.2. Умреженост друштвено-хуманистичких дисциплина у процесу ширења колонијалне мисли

9.2.1. Ширење колонијалних тежњи кроз писану реч

Од када је Џон Харисон 1761. године изумео хронометар помоћу кога је целокупна земљина површина претворена у геометријску мрежу испуњену белим пољима, многи авантуристи су пред себе ставили задатак да ту празнину попуне. Успону европског империјализма и колонијализма знатно су допринели писани извештаји бројних уметника, истраживача и научника који су се вођени жељом за откривањем света отиснули пут до тада непознатих предела попут Африке. Њихови извештаји били су „извор знања” о Африци и људима који настајују тај континент. Студија Манга Парка под називом *Путовања у централну Африку* из 1799. године представља први приказ сусрета Европљанина са афричком унутрашњошћу. Према насловној страни књиге увиђа се да је Африка представљена као џунгла коју, поред дивљих животиња, настајују „другачији људи” који кроз сусрет са Европљанином уче о новом оруђу које им је он донео. Приметно је да је осветљење при ивицама тамније, док је део слике на којој је приказана размена између Европљанина и афричких староседеоца светлије боје што се може тумачити као потврда да Европљани доносе светлост и просветљење у срце тамног афричког континента.

Насловна страна књиге Манга Парка *Путовања у централну Африку* из 1799²⁵⁰.

Први немачки писани траг о доживљају афричког тла садржан је у писмима која је немачки путник-истраживач Готлоб Теодор Кинцелбах слао својој породици из далеке Африке средином 19. века. Кинцелбах је спадао у ред оних који су, попут Александра фон Хумболта, стремили ка откривању и освајању света и знања о њему. Писали су о живом свету, људима и пејзажу који су упознали, покушававши истовремено да открију структуре моћи које функционишу унутар тих друштава и да их представе својим сународницима. Пут Африке су након Кинцелбаха кренули немачки истраживачи, трговци, авантуристи и етнологзи који су у својим записима сведочили о ономе што су у срцу до тада непознатог континента доживели. Радови Густава Нахтигала, Хајнриха Барта, Леа Фробенијуса и многих других дали су свој допринос развоју тзв. немачке етнографске књижевности у оквиру које су покренута питања о развоју човечанства и развоју и напретку људске расе која су се ослањала на популарну књигу *Постанак врста* Чарлса Дарвина. Извештаји тих радова о структурама моћи унутар домородачких заједница као и о њиховим навикама потакли су рађање и подржали су развој идеје према којој би европски утицај позитивно деловао на друштвено-политичку организацију домородачких друштава. Иза ове просветитељске идеје хуманитета крила се намера о заузимању новог простора која није укључивала јасну слику будућности домородачких народа. Једно је било јасно – они као такви више нису били пожељни и било је потребно пронаћи или измислити оправдање за поход уперен против њих. Књижевност се понудила као моћно средство пропаганде и ширења колонијалне идеје. Роберт Јанг је у студији *Колонијална жудња* испитао утицај који култура, односно, књижевност игра у процесу колонизације и закључио да су се

²⁵⁰ Фотографија је доступна на https://www.wikiwand.com/en/Mungo_Park_%28explorer%29 (14.03.2022.).

књижевност и естетика окренуле ка нечему ван себе што би се могло назвати „жудња за колонизирањем, настањивањем, култивирањем, не само књижевности као такве већ и предмета књижевности, вањског света” (Јанг 2012: 113). Од када се Немачко царство званично укључило у ”трку за колонијама” књижевност је постала легитимни оквир кроз који су се пласирале колонијалне идеје, односно, књижевност је постала оквир који је служио оправдању немачке експанзивне политике (Вармболд 1982: 35).

Путописна књижевност у коју спадају ова писма као и други извештаји сличног садржаја наишла је на велико интересовање код публике жељне новог штива. Оно није представљало само набрајање историјских, ботаничких и географских података, већ је било прожето личним запажањима аутора који су романтизовали представу о Африци додајући јој стереотипне елементе са циљем да се допадне читаоцима. Писма и извештаји са фотографијама били су објављивани у часописима *Petermanns Geographische* и *Mitteilungen Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin* који су редовно излазили у великом тиражу. Слика Африке је од самих почетака била подвргнута стереотипизацији ради инструментализације масе која је требало да подржи колонијална освајања. Путописна књижевност обликовала је у знатној мери начин на који су протагонисти овог романа, Карл Етман и Сесил Оренштајн, посматрали свет и његове становнике. Карл Етман је поједине књиге понео са собом у Африку и често им се враћао у тренуцима самоће. Као једна од омиљених књига издваја се *Јерн Ул (Jörn Uhl, 1902)* немачког колонијалног писца Густава Френсена. Овим романом је Френсен стекао наклоност читалачког аудиторијума што му је отворило пут ка писању популарних романа у којима се испрва величала идеја колонизације и истребљења Другог, а касније и идеја националсоцијализма. Овај роман се по тематици не може сврстати у типичан колонијални роман који говори о славној колонијалној владавини, већ у образовни роман који се по тематици приближава ситуацији у којој се нашао Карл Етман. Протагониста је, попут Етмана, остао млад без жене што му је причинило велику тугу, али и дало снагу да се ухвати у коштац са животом након те несреће. Он је, за разлику од Етмана, био учесник великог Француско-пруског рата. Опис појединих ратних епизода и величање улоге и снаге немачке војске допринео је јачању немачког националног идентитета, па се не сме занемарити улога коју је књижевност Густава Френсена одиграла у процесу јачања идеје о јединствености и чистоти немачког идентитета и немачке расе. С обзиром на значај Френсеновог рада, он је, верује се, са намером унешен у Сејфридов роман. Поред дела Густава Френсена, Карл Етман се у мислима враћао књизи Кристијана Вилхелма Алерса, познатог по изванредним цртежима и литографијама, чија је монографија под називом *Под немачком заставом*²⁵¹ представљала идеал за Карла Етмана и мотивацију да се и даље усавршава у пољу цртања детаља. Хумболтови извештаји са бројних путовања представљали су изворе знања који су инспирисали младог Карла. Хумболтов *Атлас новог континента*²⁵² у коме се осликавају Хумболтова надареност за опажање детаља, као и неисцрпно стремљење ка знању и разумевању (Сејфрид 2003: 37) били су испрва поље фантазије, а затим и мотивација за Етмана да продре испод површине и да разуме и расветли афрички континент. Вођен Гетеовом мишљу да се „не поседује оно што се не разуме” (исто), Етман се сав предао послу од кога је очекивао расветљење. Наивно је помишљао да је једноставно исцртати границе земље, наденути им немачке топониме и тако решити енигму јужног дела афричког континента. О становницима овог поднебља

²⁵¹ Allers, C.V., 1900, *Unter deutscher Flagge*, Stuttgart: Union deutsche Verlagsgesellschaft.

²⁵² Humboldt, H. v., 2009, *Die Entdeckung der neuen Welt*, Leipzig: Insel.

није могао да сазна пуно, али их је, упркос видљивом мањку стручне литературе о њима, посматрао кроз призму јунака романа Карла Маја које је читао као младић. Карл Мај је немачки аутор чије се дело изузетно ценило и које је изазивало велику пажњу немачких читалаца свих генерација. Пустоловине његових јунака који представљају оличење немачког патриотизма и немачке узвишености спрам домородачких народа Северне Америке и Африке, били су и још увек су предмет дивљења²⁵³. Они су увек они који доносе знање и који су вође, док су сви Други – Индијанци, Кинези и Египћани – подређене фигуре и слепи послушници белог човека. У циљу што бољег разумевања стања у Немачкој југозападној Африци, Карл Етман се послужио књигом Рохуса Шмита *Немачке колоније (Deutschlands Kolonien, 1898)* чији је велики део посвећен опису стања у данашњој Намибији. Вредно помена је то да је Рохус Шмит био аутор бројних студија о немачком колонијализму. Писао је о устанцима у Источној Африци, немачким колонијалним јунацима и пионирима црног континента, као и о Херману Визману. Карлу Етману није био стран књижевни опус Јозефа Конрада, а у једном тренутку је поменуо да је прочитао *Срце таме* (Сејфрид 2003: 480). Имајући у виду карактер дела из којих је Етман стицао „знање” о афричком континенту, закључује се да он није могао да има стварни увид у стварни живот и карактер људи на чије поднебље долази. Полазна тачка његовог „знања” била је резултат мноштва прочитаног штива које је репродуковало стереотипне представе о Другом, а не праве податке. Циљ колонијалне књижевности којој припадају дела већине набројаних аутора било је промовисање идеје колонизације, оправдавање колонијалног насиља и пропагирање супериорности белог човека.

9.2.2. (Не)моћ фотографије

Ми учимо у шта да гледамо и шта да избегавамо да видимо, шта би требало да буде видљиво, а шта невидљиво; ко контролише поглед, ко је предмет гледања.
(Каплан 1997: xiv)

Попут књижевних дела која су била инструмент преношења колонијалне мисли, визуелни медији, посебно фотографија и биоскоп, допринели су имплементацији и одржавању колонијалне идеје о Другом као негативно другачијем од Европљанина/Западњака. Максвел (уп. 1998) сматра да је фотографија инструментализована ради преношења идеја колонизације. Ради успешности колонизације морао је бити створена конструкт европског идентитета који се разликује од колонијалног Другог. Визуелне репрезентације су помогле у процесу империјалних освајања и „снабделе су Европљане новом, оснажујућом базом за изградњу идентитета који се

---

²⁵³ Дело Карла Маја се и данас на тлу Немачке ретко сагледава кроз призму критике. Забележена је студија Нине Берман под називом Оријентализам, колонијализам и модерна (Berman, Nina: *Orientalismus, Kolonialismus und Moderne: Zum Bild des Orient in der deutschsprachigen Kultur*. Stuttgart: M & P Verlag für Wissenschaft und Forschung, 1996) у оквиру које она посматра дело Карла Маја као дело писца који заступа колонијалну идеологију. Немачки историјски музеј је 2007. године организовао изложбу под називом *Карл Мај: измишљена путовања* која је пред себе ставила задатак да сагледа живот и дело Карла Маја кроз призму историјских околности у којима је писао. Већи део изложбе је био посвећен похвали и величању значаја његовог рада, док се мали број сегмената изложбе бавио питањем негативне слике Другог коју су његова дела преносила до читалаца.

темељи на идеји расе и културе” што су ефекти које и данас видимо, додаје Максвел (исто). Нагл наводи да су нови медији, попут фотографије, као и излагање колонизованих на тзв. људским изложбама проузроковали „посрнуће видљивости” (2004: 298), односно, да су довели до тога да Други/остатак света не буде виђен у својој бити, већ искључиво из угла Запада. У студији *Спектакли о Другом* Стјуарт Хол износи запажање о снази визуелних медија у процесу мапирања Другог и повезује га са Фукоовим комплексом моћи наглашавајући да „дискурси производе кроз различите праксе репрезентовања један облик расистичког знања о различитом, неевропском „Другом” од кога се „ми, Европљани” одељујемо” (Хол 1997: 259). Хол (240) сматра да је фотографија дала физиуелни облик колонијалном покрету, претварајући научни расизам у оно што Мекклинтон (1995: 31) назива робним расизмом (eng. commodity racism) окренутом ка спектаклу и конзумеризму²⁵⁴.

Визуелна култура постала је од средине 19. века саставни део друштвених и научних концепата дајући симболичкој функцији слике економско-политичку ноту. Историја фотографије показује да је фотографија постала саставни део научног света онда када је почела да служи антрополошким истраживањима како би се кроз њу документовала и тиме потврдила неједнакост људских раса. Франсис Галтон је 1860. године направио албум састављен од фотографија које би посведочиле о генетичкој разлици између типова које је он истраживао током боравка у Намибији. Његове фотографије биле су део Светске изложбе у Паризу 1867. године. Еуген Фишер, као и његови сарадници, користили су фотографију као средство којим би научно документовали разлике међу расама. Поред антропологије, фотографија се користила и у антропометрији²⁵⁵ јер се сматрало да фотографија пружа објективан приказ ствари. Она је сматрана једином објективном и валидном методом при етнолошким истраживањима²⁵⁶. Колонијална фотографија је допринела томе да се нагласи конструисана разлика између белог и црног, примитивног и цивилизованог. Харис уочава да се на колонијалној фотографији уочава доминантни колонизатор и покорени колонизовани зато што на њој остаје видљив аспект који говори о односу фотографа према хуманом објекту (Харис 1998: 20) који је претворен у тело и предмет. Ева Варт сматра да је успон фотографије и усавршавање техничких средстава довело средином 19. века до тога „да Други буде дефинисан кроз субјекат који – наводно сличан Богу – све види, али се он сам не види” (Варт у Штрошајн 2007: 34). Он је стога слободан да се поиграва са оним што је приказано

---

²⁵⁴ Она наводи да је „последња деценија деветнаестог века обележена преокретом од *научног расизма* утеловљеног кроз антрополошке, научне и медицинске чланке, путописе и етнографије ка *робном расизму*. Кроз студију *Спектакли о Другом* Стјуарт Хол наводи више примера који говоре у прилог овој тези и закључује да се ствари приказане кроз фотографију и друге визуелне медије „претварају у фантастични приказ знакова и симбола” (уп. Хол 1997), односно, да бивају отргнуте од своје стварности и премештене у раван фантастичног.

²⁵⁵ Британски биолог Томас Хенри Хаксли и фотограф Џон Лемпри су касних 60-их година 19. века развили методу која се активно користила у сврху антропометричких истраживања све до средине 20. века. Они би поред или иза особе која се налази пред објективом поставили лествицу са мерним јединицама како би се на фотографији јасно видели резултати. Фотографи би се често фокусирали на поједине делове тела, посебно на главу. Циљ оваквих фотографија је било доказивање постојања хијерархије људске расе. Са популарношћу ове методе, мењао се угао и начин сликања, па су се све чешће пред објективом налазиле групе људи усликане фронтално. Антропометријски стил фотографисања био је у великој мери заступљен на колонијалним фотографијама.

²⁵⁶ Приликом фотографисања у сврху етнолошког истраживања, кадар би обухватио, поред тела објекта, предмете и позадину који сведоче о културном контексту у коме се креће тај објекат.

указујући (не)свесно на разлику између објективног приказивања и објективизације приказаног. Иако Барт сматра да се веродостојност фотографије огледа у томе што гледајући фотографију не можемо да порекнемо да је нешто постојало и било ту (Барт 1994: 76), упитно је и оно што није стало у кадар и што је препуштено моћи имагинације. Према Саидовом концепту европски дискурс о Другом црпи снагу из равни фантазије, а не стварности. Тако имагинација постаје основа за формирање социјалних субјеката и историјских догађаја, јер „дубље значење лежи у ономе што није речено, што је измишљено, што је имплицирано, али што не сме бити приказано” (Хол 1997: 263). Међутим, ко одређује шта ће се приказати, а шта ће остати скривено оку посматрача? На фотографу је да одлучи шта ће и под којим углом ухватити објективом. У том делу лежи његова одговорност, премда се сматра да је фотограф ослобођен одговорности од онога што је забележио камером јер, како Зонтаг наводи, „реалност света није у слици, већ у њеној функцији” (Зонтаг у Штрошајн 2007: 49).

Развој фотографије у доба колонизације ваневропских простора изазвао је друштвено-културне промене јер се кроз продукцију слика могло дискутовати о актуелним структурама моћи које фотографија подржава. Теренс Рајт је у студији *Приручник фотографије* (1999) развио тезу о фотографији као средству које никада није ослобођено политичке конотације. Бављење сликама као производима и средствима презентовања нечијих погледа је увек политичка ствар на основу које се могу открити асиметрије у односу моћи између онога ко фотографише и онога ко је испред објектива. Такође је упитно и оно што је приказано, као и оно што није приказано. Фотографија је у време колонизације, као и током наредних историјско-политичких раздобља, била злоупотребљена у сврху објективизације Другог уместо да послужи у сврху објективног сведочења²⁵⁷.

Прве слике афричког простора забележила је камера немачких мисионара, ловаца на егзотичне животиње, трговаца и истраживача. Први фотографски студио на тлу Африке основан је 1846. године у Порт Елизабету. Наредне деценије се овај посао проширио, па су се отвориле прве фотографске радње и на тлу данашње Намибије. Мисионар Рајнског мисионарског друштва, Јохан Георг Шредер, важио је за првог немачког фотографа на тлу Немачке југозападне Африке који је своје фотографије користио у сврху ширења идеје мисионарства у забаченим афричким областима. Најобимнија збирка фотографија јужне Африке настала је у 19. веку као плод сарадње В. Палgraveа, британског управника колоније Рт добре наде, и фотографа Ф. Хоџсона која је објављена под називом *Палgraveов албум* (енг. *Palgraves Album*)²⁵⁸. У њој се налазе бројне фотографије биљног и животињског света јужне Африке, као и портрети поглавара племена Хереро и Нама. Иако се спекулише да је циљ портретисања намибијских поглавица била припрема за енглеско запоседање намибијског тла, сигурно је да је фотографија у Немачкој искоришћена као средство пропагирања политичке ситуације којој се тежило. Њен задатак је било приказивање афричког тла и живота на њему као нешто што је пожељно, доступно и блиско животу у Немачкој. Осећај блискости би будућим досељеницима у немачку колонију понудио илузију о Африци као другој домовини у којој они могу несметано да

²⁵⁷ Дискусијама о (зло)употреби фотографије ради указивања на различитост и „егзотичност” остатка света од цивилизованог Запада током периода колонизације и историјско-друштвених раздобља која су уследила на глобалном нивоу придружују се полемике око улоге визуелних медија – телевизије и часописа попут *Националне географије* – данас у процесу стварања идеје о далеким просторима.

²⁵⁸ Постоји више познатих верзија *Палgraveовог албума*. По један примерак се чува у Националном архиву Намибије и у Националној библиотеци Јужне Африке.

граде нову Немачку. Посматрајући скоро све фотографске записе у новинама, у извештајима, на разгледницама и другим медијима стиче се утисак да се немачком реципијенту слала порука да је Африка празна територија која позива људе да је заузму, населе и изграде. Прикази немачких грађевина у том празном простору одавали су утисак да је то немачка територија. Зато се на снимцима из периода раног колонијализма не наилази на велики број фотографија на којима доминирају егзотични мотиви, већ оно што би асоцирало немачког читаоца/посматрача на идеју да је Африка блиска Немачкој, односно, да је могуће остварити сан о проширењу немачке територије на простор Африке. Визуелне презентације Немачке југозападне Африке и живота у њој требало је да подстакну немачке грађане на идентификацију са својим сународницима који су се одлучили за живот у немачкој колонији и да им се придруже.

Улога фотографа/фотографкиња послатих у Немачку југозападну Африку са циљем стварања фотографија на којима би се приказао начин живота немачких дошљака, као и домородаца, односно, разлика међу њима са нагласком на примат немачког над домородачким становништвом, чиме би се оправдао колонијални поход, додељена је у роману *Хереро* Сесил Оренштајн, „једној лепој младој дами у једноставној белој хаљини са ситним, црним пругама, косом боје кестена високо подигнутом за потиљак и белим шеширом” (Сејфрид 2003: 65). Сесил је потицала из богате породице која јој је омогућила студије фотографије у Лондону. Позната у високим берлинским круговима, са потребним образовањем и са искуством фотографисања енглеских пејзажа, послата је у Немачку југозападну Африку како би сакупила довољно материјала који би био објављен у албуму припремљеном како би немачка публика могла да оствари увид у начин живота људи у немачкој колонији. Истраживачки пут и израду албума, као и Етманова картографска мерења, финансирала је компанија која је пословала у оквиру акционарског друштва *South West Africa Company*²⁵⁹. „Тражени су били храбри људи који би се доселили на Југозапад као фармери. Нарочито се мислило на настањивање Херероланда дуж планиране железничке линије Отави” (66). У сврху врбовања немачких грађана да дођу и остану у Немачкој југозападној Африци било је потребно приближити им Африку, али не онакву каква она јесте, већ Африку сличну Немачкој. То је подразумевало приказивање грађевина које су Немци подигли, њихову свакодневицу која се није много разликовала од оне у Немачкој и тек понегде домородачке прилике које не би много одступале од идеје да је Африку цивилизовао Немац/Европљанин²⁶⁰.

---

²⁵⁹ Фирма *South West Africa Company* настала је као плод труда синдиката Немачког колонијалног друштва из Хамбурга да обезбеди подршку немачких инвеститора који би улагали значајну суму новца и опреме у нову немачку колонију на афричком тлу – Немачку југозападну Африку. Како је број инвеститора из Немачке био мали, удружили су се са деоничарима из Велике Британије. Један од првих великих задатака је била изградња пруге од Свакопмунда до рудника у Отави. У ту сврху, компанија је финансирала бројне истраживачке подухвате. Након епидемије куге одустало се од посла изградње железнице, али је ова групација стекла већинске уделе у бројним трговинским, рударским и пољопривредним предузећима. Након што је Немачка изгубила право на колоније, ова групација је наставила са радом и експлоатацијом намибијског рудног богатства кроз ћерке фирме. Највећи успон доживљава 70-их година 20. века. Почетком 21. века процењено је да ће до 2020. године бити исцрпљене све рудне резерве на намибијском тлу. Више о утицају који је ова групација извршила од периода колонизације до данашњих дана погледати у књизи Voeltz, Richard Adrew: *German Colonialism and the South West Africa Company, 1894-1914*, Ohio University 1988.

²⁶⁰ Најобимнија збирка фотографија о немачком животу у Немачкој југозападној Африци објављена је 1907. године у Виндхуку. Она је дело немачког досељеника Фридриха Лангеа и објављена је под називом *Немачка југозападна Африка. Слике пата и мира* (Friedrich Lange: *Deutsch-Südwest-Afrika. Kriegs- und Friedensbilder*.

Након што је Сесил приспела у Свакопмунд и провела у њему три седмице закључила је да је фотографисала све оно што се у њему може фотографисати. Устанак племена Хереро пореметио је њене планове да продужи своје путовање ка унутрашњости земље и што пре заврши свој задатак. Пошто јој није било омогућено да путује железницом коју је сада користила војска, Сесил се одважила да крене са пастором Лутером у унутрашњост земље пратећи алтернативни пут дуж корита река. Путовање са Лутером јој је омогућило близак контакт са домороцима са којима је имала прилику да говори, једе, пије и спава. Иако се током напорног пута колебала да ли је донела исправну одлуку, била је срећна зато што је свој пут доживела као „привремено ослобађање од стега и конвенција друштвеног живота и морално посрнулог окружења” (129). Приказујући Сесил Оренштајн као жену способну да се отисне на опасан пут у време немира о којима се активно говорило и у немачкој штампи и парламенту очекивало се да ће она у одређеној мери одступити од свог пословног задатка и да ће се, како се у роману и показало, упознати са правим друштвеним приликама и да ће, ако бар не осудити немачку инвазију на афричко тло, онда је макар објективно сагледати и приказати кроз фотографије које су у великом броју садржане у роману.

На фотографијама које су у роману додељене Сесил Оренштајн забележени су Немци, немачке грађевине, афрички пејзаж и тек покоји домородац. У роману се, поред слика немачких грађевина и афричке пустиње, налази фотографија једне црквице у народној ношњи и неколико портрета на којима се виде изнурена лица црнаца. Иако се уз помињање наслова романа *Хереро* наглашава да је то историјски роман и иако након текста следи додатак са наведеним изворима података, у самом тексту, као ни на крају не постоје наводи извора фотографија што читаоца може довести у заблуду и преместити фотографије и фотографисано у оквир имагинарног и далеког. Фотографије су распоређене као додатак и илустрација одређеном текстуалном пасажу што ствара додатан ефекат да су плод измештене стварности. Фотографисање „празног простора”, односно, афричке пустиње злоупотребљено је у сврху дочаравања новог простора за освајање. На фотографијама доступним у Немачком историјском музеју у Берлину и у дигиталном архиву Колонијалног друштва у Франфурту²⁶¹ доминирају пејзажни мотиви, па се стиче утисак да је то пуста земља. Тегга nullius као честа тема колонијалне фотографије подржала је и служила је као оправдање покрета колонизације. Варт (Варт у Штрошајн 2007: 83) сматра да фотографије воде европску колонијалну имагинацију у правцу реалности: колонизована места се приказују као празни простори, без људи, културе и историје [...] Такве фотографије популаризују колонијални покрет, дају му легитимитет, чине да он изгледа као неопходна цивилизаторска мисија узвишеније културе”.

Фокус на фотографијама на којима је приказано домородачко становништво стављен је на њихово лице или на њихово окружење. Махом су снимани са дистанце, спреда, у групи, голи или са веома мало одеће на себи, често и са флашом пића у рукама или неким предметом који би „сведочио” о њиховој различитости или нижем културном ступњу, за разлику од белаца који су на фотографијама приказани у прикладнијој одећи, у намештеним, често седећим позама. Припадници племена Хереро су актери једне слике у роману којој претходи текстуални опис, а на којој се види како немачки војник групу

Windhuk 1907). Она садржи око 100 фотографија са кратким текстуалним пасажима на основу којих се не може открити много о домородачком начину живота, већ искључиво о немачком.

²⁶¹ <https://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/kolonial/nav/index/all> (04.03.2022.).

заробљених Херера нападај алкохолем и држи у стању заточености и зависности ради показивања њихове наивности, послушности и слабости, а своје надмоћи.

Фотографија се може пронаћи у роману *Хереро* на страни 432.

На наведеној фотографији приказани су ланцима везани припадници народа Хереро који стоје у полукругу, глава нагнутих уназад и отворених уста како би им немачки војник, чије име у тексту није наведено, сипао рум као награду. Уместо да сцена очигледне злоупотребе људи додирне ум и срце Сесил Оренштајн, она се договара са немачким војником да он буде „сутра у 10 на истом месту” (432) са истом групом људи како би она могла да их фотографише. Изгледа да Сесил у стварном животу, као и у послу, испред себе има стаклени објектив о кога се одбија стварност. Равнодушна је према насиљу коме сведочи, али жели да га пренесе на раван фотографије која код реципијента неће изазвати јаку емотивну реакцију, већ ће је он због намештене композиције, одабраних боја и угла посматрања тумачити као етнографски доказ. Захид Чадхари је изучавајући улогу фотографије у колонијалној Индији говорио о феномену фантазмагоричне естетике која доводи до отуђења од насиља. Он сматра да је усавршена метода фотографисања чији производ код гледаоца не изазива никакву реакцију на приказано насиље. Они реагују апатично јер је субјекат фотографије претворен у естетички објекат. Чадхари наводи да су „прикази колонијалног уништења пренаглашени социјалном стварношћу и зато су трансформисани у блистави, естетско кохерентни склоп контролисане стварности постављене на даљину, на екрану, и ово дистанцирање је предуслов за естетику која омогућава да се бруталност претвори у лепоту” (Чадхари у Рејнолдс 2008: 250). То је још један показатељ да се о доживљеној бруталности не може

говорити, бар не из перспективе колонизованог. Као што колонизовани не може да говори, тако и је и објективизовани субјекат фотографије нем јер му је стављена маска немости (енг. *mask of speechlessness*)²⁶².

Као што ће Етман афричко тло доживети као празно поље по коме може да исцрта границе, тако се на већини фотографија у роману афрички пејзаж приказује као огромна пустара у чијем средишту је једино вредно оно што су Немци изградили или допремили са собом. Одабир само оних слика за албум које би се допале немачкој публици говоре у прилог тези да фотограф (не)свесно бира улогу онога ко одлучује да ли ће и како ће објекат фотографисања бити приказан. То говори о двострукој злоупотреби – злоупотреби фотографије као средства и злоупотреби фотографисаног као објекта над којим се исказује моћ субјекта. Путујући кроз намибијску земљу Сесил је фотографисала разне прилике – оне на које јој је приликом потписивања радног уговора указано, као и оне на које је случајно наишла. Тако је њена камера забележила слике спаљених кућа и мучења домородачког становништва на уштрб забаве и обести немачких војника. Ипак, она се не одлучује на то да такве слике сврста у будући албум јер „компанија сигурно неће бити заинтересована за спаљене куће [...] можда ће их касније откупити неке новине или нека издавачка кућа; ипак је она сведок једног важног историјског догађаја” (361). Али, каквог? Догађаја као што је колонизација туђе територије од стране њених сународника која укључује тотално уништење једног народа или догађаја када се угњетавани народ буди? У роману се не нуди одговор на ова питања, већ се закључује да је Сесил протагониста романа који некритичким посматрањем света око себе и радећи свој посао подржава и наставља немачку традицију и мисао на којој се темељи колонизација засноване на бинарној опозицији између моћног Запада и немоћног Другог.

Герхард Сејфрид је осликавајући лик Сесил Оренштајн своје читаоце више пута доводио у заблуду да ће се Сесил преобратити у личност која ће, попут протагониста Увеа Тима, заузети критички став према идеји колонизације. Кроз разговор са Карлом Етманом кратко пре коначног сукоба немачке војске са народом Хереро, Сесил се похвалила својом колекцијом забележених кадрова. „Наравно да не правим снимке само за књигу, већ и за мој ужитак” (486), рече она и додаде да није сигурна да ли је добро да направи тај албум. „Тиме бих само потпомогла долазак више људи у земљу и то би онда значило да би домороци изгубили још више земље, зар не?” (исто), упита Етмана који је изјавио да сада та књига и није важна јер не би могла да промени стање ствари. То указује да Сесил и Карл, односно, сви они који су својим (не)делањем допринеи процесу колонизације нису (били) свесни улоге коју су они кроз свој посао одиграли, нити своје моћи да утичу на коначан исход. Након овог разговора између њих двоје више се није помињао албум, па се не може знати да ли се Сесил одлучила да га објави или не. Она је обавила свој задатак који се односио на прикупљање материјала који је био потребан немачкој држави, премда је приметно да је њено познавање и разумевање прилика у које се упустила било прилично оскудно. То, ипак, не оправдава прећутну сагласност са (зло)делима почињеним на тлу Немачке југозападне Африке чији је сведок она била и које је својим радом подржавала.

---

²⁶² Града Киломба (2010: 16) описује маску немости (енг. *mask of speechlessness*) као конкретан предмет коришћен као средство контролисања робова. Африканци који су радили на плантажама шећерне трске или какаа морали су да носе ову маску како не би крадом јели током бербе. Маска је служила као средство контроле, али и као симбол доминације господара. Маска служи, подсећа Киломба, не само као средство контроле и доминације, већ и као подсетник на моћ речи коју би покорени могао да изговори.

9.3.3. Идеолошке импликације картографије

Карте су биле оружје империјализма баш као и пушке и ратни бродови (Харли 1988: 67)

За разлику од фотографије, картографија је нудила могућност „објективног, тродимензионалног сагледавања предмета” (Сејфрид 2003: 212), сматрао је Карл Етман имајући на уму то да картографија одбија могућност субјективног посматрања ствари. Како се из картографске историографије открива, карте никада нису представљале објективни приказ стварности. Џон Рени Шорт наводи у студији *Свет кроз мапе: историја картографије* да мапе представљају инструмент помоћу кога се производи специфично знање тако да оне нису „ни огледала природе, нити неутрални преносиоци универзалне истине. Оне су наративи са сврхом, приче испричане са намером. Садрже ћутњу, али и глас, тајне, као и знање, лажи и истину. Оне су увек пристрасне, парцијалне и селективне” (Шорт 2003: 24). Денис Вуд и Џон Фелс сматрају да је западњачка перспектива поставила картографију као научни модел који би био одређена врста огледала природе која може бити пројектована кроз геометрију и мерне јединице” (Вуд и Фелс 2008: 189). На тај начин би се пружила могућност манипулисања стварношћу, о чему је писао Џон Брајан Харли у бројним студијама²⁶³. Он сматра да је историја картографије уско повезана са историјом настанка националне државе у модерном свету јер мапе у великој мери подржавају освајачке наративе које обликује доминантни дискурс. Стјуарт Хол у студији *Запад и остатак света* наводи податак да је немачки картограф Меркатор де Кремер средином 16. века конструисао карту света тако да су копнене површине биле груписане око европског континента што је допринело идеји да се Европа појми као центар (Хол 2018: 30). Картографија је, како се мислило, била средство на основу којег се свет у целости могао обухватити, а узимајући у обзир то да картографија потиче из центра/Запада, картографски процес је омогућавао репродукцију знања доминантног дискурса и, попут фотографије, чињење Другог немим и невидљивим.

На примеру картографије у време европске колонијалне експанзије ка Африци увиђа се да мапирање афричке територије отелотворује идеју о поседовању знања о Другом, док истовремено служи јачању националног поноса. Карл Етман је веровао у то да ће преданим радом пружити допринос немачком научном дискурсу и да ће бити један од оних који ће „осветлити” афрички континент и исцртати га на карти, потпуно занемаривши чињеницу да је картографија, поред цензуса и музеја, једна од три институције политичке моћи које су играле централну улогу у колонијалним областима, како наводи Бенедикт Андерсон у студији *Нација: замишљена заједница* (1998: 159). Андерсон сматра да карта читава однос колонијалне државе према области над којом влада јер је била идеално средство за одржавање жељене контроле. Картографија је била део класификационе мреже „засноване на тоталитету која се могла применити са бесконачном флексибилношћу на било шта што се односило на стварну или намеравану контролу државе: народе, регионе, религије, језике, производе, споменике и др.” (исто). Помоћу ње је све могло да се одреди и изброји. Притом, не сме се заборавити ни то, наглашава Андерсон (160), да је идеја о контроли простора, у овом случају путем карте,

---

²⁶³ J. B. Harley: *Maps, knowledge and power*, 2009, https://public.wsu.edu/~ericsson/Hartley_ch2.pdf (15.08.2022).; J. B. Harley: *The New Nature of Maps: Essays in the History of Cartography*, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 2001.

настала као производ постигнућа из области навигације, астрономије, геодезије, фотографије и штампарства, а да се не говори о утицају капитализма.

Кроз размишљања на јави и кроз снове Карла Етмана дат је кратак приказ развоја картографије и наука које су допринеле њеном развоју. Посматрања предела и прилика у којима се нашао призивали су у његову свест значајне податке о свету и начину мерења до којих је долазио мукотрпним радом који је укључивао интензивно бављење историјом картографије, навигације и геодезије, као и књижевношћу која је у себи садржала семе идеје о туђим просторима. Премда су се прве карте Африке појавиле знатно раније, тек их је период просветитељства преусмерио ка научном кључу. Џефри Стоун сматра да је просветитељство довело до промене у картографској пракси јер су картографи прихватили научни приступ који је водио ка истицању важности западног ума и ка занемаривању и уклањању културних трагова Других (Стоун 1998: 58). Полазна тачка просветитељске мисије у чијем кључу је размишљао и Етман била је идеја да се цео свет може сазнати и објаснити разумом. Стога је било неопходно открити до тада њему непознату Африку²⁶⁴.

Берлинском конференцијом 1885. године је афрички континент распарчан. На картама Африке које су биле доступне пре Берлинске конференције било је приметна велика површина у унутрашњости континента означена белом бојом, без икаквих писаних назнака да на се на том делу одвија икакав живот. Одсуство назнака да је територија у нечијим рукама, односно, њено ишчитавање као *terra nullius* могло се тумачити као позив европским истраживачима и освајачима да је истраже, покоре и присвоје, најпре у име етнографских истраживања, потом у име легитимизације колонијалне власти. Картографија се тада наметнула као један од најбољих метода да се на ничијој земљи легитимише моћ одређене државе, па се намеће закључак да је картографија злоупотребљена у сврху оправдања насилног и неправног заузимања делова неке земље, односно, она представља својеврстан историјски доказ о томе. Харли наводи да и у случајевима када би на мапи било назнака о постојању одређене заједнице на карти, то не би било тумачено као препознавање етничног интегритета те заједнице, већ би служило као путоказ за будућа освајања (2009: 67-68), док би европске карте настале током колонијалних похода указивале на Богом дано право Европе на територијално присвајање (исто). Када је реч о Немачкој југозападној Африци, локалним номадским племенима чији је стил живота било кретање ка плодним пашњацима постављене су вештачке границе уз помоћ картографије које су њихова племена и земљу поделиле у фиктивне државе које су се такође фиктивно налазиле у рукама западног господара. Штекер наводи да је успостављање фиктивних граница резултат типичне колонијалне ситуације. У унутрашњости земље се није водило рачуна о етничким границама, као ни о структурама моћи унутар афричких заједница (Штекер у Перица 2008: 6). Са истим безобзирним и ометајућим ставом исказаним према људима са обале, поступало се и са земљама и народима из унутрашњости, а да их је ниједан Европљанин никада није видео, додаје он (исто).

Ослањајући се на свој авантуристички дух, глад за освајањем нових знања и доказивањем, као и идејама о новој земљи заснованим на сопственој машти коју су од

---

²⁶⁴ Хегел је сматрао да Африка није, историјски посматрано, део света (Хегел 2011: 111), што је утицало на развој расистичког размишљања усмереног ка Африци и њеном становништву. Афричка унутрашњост је остала све до касног осамнаестог века енигма за европске истраживаче и освајаче који су углавном познавали само обалску област па се на бројним картама само дуж обале налазе прецизнији подаци о самом тлу, док је унутрашњост земље представљена кроз белину коју настајују разне егзотичне животиње.

детињства хранили романи и приче о далеким пределима, Карл Етман је стигао у Немачку југозападну Африку „не само да би карте испунио садржајем, већ и како би целокупну област упознао и, колико је то могуће, разумео” (Сејфрид 2003: 6). Вођен Гетеовом мишљу да „шта човек не разуме, то не може ни да поседује” (37), закључује да пука израда карата не би задовољила његов дух. Желео је да упозна земљу „као да је то његова земља” (37). Због тога је носио са собом блок за бележење и скицирање са циљем да створи тродимензионалну слику околине. Из историје картографије није много сазнао о афричкој области. Доступна му је била Прегледна карта Африке и система канала коју је 1901. године издало Немачко колонијално друштво, као и троделна карта Немачке југозападне Африке. Позната му је била и необјављена карта Немачке југозападне Африке у размери 1: 800 000 која се темељила на Оригиналном мапи велике земље Дамара и Нама коју је приредио немачки мисионар Теофилус Хан 1879. године (36). Карта је претрпела извесне промене – додати су називи појединих новооснованих места и обележена су места где су откривени бунари. Упркос томе, карта је била непотпуна. Делови Калахари пустиње нису били процењени као вредна територија, па су остали непознати немачким колонизаторима све до почетка 20. века када се јавила потреба за брзом изградњом путева, железнице и телеграфских веза. Званичан задатак Карла Етмана била је „сарадња на изради једне нове и потпуне карте у размери 1: 800 000” (исто).

Боравећи неколико дана у Свакопмунду, Карл Етман је кроз разговор са бројним дошљацима разговарао о цару, његовој намери и потреби за колонијама. Сазнао је да је сасвим свеједно како се ова област у коју је дошао формално зове – није било важно ни то да ли је то протекторат или је то колонија. Оно најважније је било то да „земља припада нама. Тачка.” (29), рече један од учесника разговора. Посматрано тако, делује да су они (Немци) упадице на туђу територију, али „ова колосално велика област је дуго празна и ненасељена, дакле, ничија земља. Нарочито на обали. Ту се не може никако живети” (исто), додао је кроз разговор господин Фабер. У наставку полемике поменуто је да ничију земљу настањују Кафери²⁶⁵ и Хотентоти међу којима постоје бројне разлике, али, „они су у суштини јадне свиње” (исто), стога их не вреди посматрати као људска бића која су способна да управљају својом територијом и да је користе. На овом месту се открива парадокс колонијалне мисли о туђој земљи – она се поима као празна, ничија и недефинисана, иако је познато присуство људских трагова на тој земљи који су дехуманизовани у име спровођења идеје насиља. У роману *Дечаство: сцене из провинцијског живота* Џ. М. Куција, једном од романа у којима се тематизује прошлост афричких колонизованих народа, наилази се на признање да су Африканери прави власници афричке земље. Између њих постоји нераскидива веза јер Хотентоти „не само да припадају земљи, него земља припада њима, њихова је, одувек је и била” (Куци 2004: 50). Ова мисао је наглашена у анализираним романима Увеа Тима и Гизелхера Хофмана, док је код Герхарда Сејфрида потпуно скрајнута у име реалистичног приказивања поимања афричког тла у време немачке колонијалне експанзије.

Док читалац путује речним коритима са Сесил и пастором Лутером, открива се да домородачко становништво другачије поима простор и границе, о чему је детаљније писано у роману Гизелхера Хофмана. Они живе номадским животом и крећу се током целе године у потрази за водом и плодним тлом за своја крда, па се не може говорити о

---

²⁶⁵ Објашњење назива Кафер (Kaffir/Kaffer) понудио је Дејвид Ливингстон у студији *Мисионарска путовања и истраживања јужне Африке* наводећи да овај термин долази од арапске речи *kafir* која означава онога ко није хришћанин, ко је неверник. Она је, попут речи Хотентот, била негативно конотирана.

јасним просторним границама у њиховом мапирању света. Картографија се, попут фотографије, посматрано из тог угла, читава као средство насиља над домородачким становништвом јер се кроз мапирано утврђивање граница насилно продире у земљу, културу, филозофију и свет Другог. Може се рећи да су ова два медија оличење принципа мушкости у коме се, посматрано у колонијалистичком контексту, Европа поима као она која, попут мушкарца, врши пенетрацију у, овом случају, Африку приказану као оличење женског принципа. Такав начин позиционирања Запада у односу на нове и њима непознате просторе, махом означене као *terra nullius*, типичан је за период колонизације и може се илустровати бројним примерима.

Посматрајући слику под називом *Америка* насталу око 1575. године на којој је приказан Америго Веспучи при искрцавању на америчку обалу, уочава се да Веспучи носи мач, крст и звездани алтметар који симболизују моћ, науку и цркву, а да њега дочекује нага жена окружена дивљим животињама.

Откриће Америке: Веспучијево искрцавање у Америку, Јан ван дер Страт²⁶⁶.

Попут Америке, Африка је посматрана као нага, дакле, изложена слободном погледу других и спремна за подређивање моћној Европи. Да је Африка виђена као тло којим влада матријархат, те је отворен пут за запоседање тла, читава се током разговора између немачких војника у току кога се открива да је свијање гнезда, односно, грађење понтока „женски посао. Притом он у потпуности припада жени која га је саградила” (Сејфрид 2003: 171). Током разговора се назначавало да су мушкарци лењи, неактивни, да су жене снажније, што је још један аргумент тези да је Африка посматрана као жена,

²⁶⁶ Фотографија је доступна на <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/343845>, преузето 07.10.2020. године.

односно, отелотворење матрифокалног уређења које европски патријархални систем не уважава и који жели да покори.

Док домороци живе у сагласју са природом и читавају знакове природе и неба ради бољег сналажења, што је наглашеније у роману Гизелхера Хофмана, утолико се Немци ослањају на технику и искључиво се крећу утабаним стазама, железницом и путевима, који су уцртани на карти. Одступање од унапред задате руте није било могуће и изазивало би страх код Немаца навикнутих да се ослањају на своје путеве и мрежу информација које поседују. Коришћење мапе и унапред задатих путева указује на несагласје западног патријархалног ума са природом и на његово отуђење од ње. Ерих Фром је кроз свој рад указао на то да владавина патријархалног система прекида везу са мајком као отелотворењем креативног принципа и да „као врхунска начела доноси насиље, послушност, диктатуру и хијерархијски поредак у друштву” (наведено у Арсенијевић Митрић 2016: 81) које се може исказати јасним мапирањем простора и друштвених услова. Немци су веровали да су они позвани у ничију земљу како би „донели ред у јадан живот овде. Ми смо васпитачи, учитељи који ће њима (Херерима и Намама) указати на пут у модерну” (Сејфрид 2003: 29). Да такво размишљање није било својствено само Етмановим сапутницима, показује се на примеру причео генералу Лудвигу фон Есторфу који је познат под надимком „стари Римљанин” (312). Фон Есторф је веровао да су немачки колонизатори попут некадашње војске моћне Римске империје који су се упутили у пуну Африку са циљем да је оплоде и допринесу њеној изградњи. Зато је он своје војнике терао да граде мрежу путева сањајући о моћној и значајној немачкој империји која би осветлила до тада мрачне афричке просторе и створила јасне маршруте.

Радећи на изради карте те „усамљене и од Бога заборављене земље” (138), Етман је открио многе грешке у претходним нацртима. Путујући возом упознао се са немачким називима бројних места кроз која је пролазио. Уносио је на мапу топониме који до тада нису били забележени и исправљао је постојеће грешке у писању немачких назива афричких насеобина. Када је почео да истражује афричку унутрашњост, наишао је на „чудне ознаке. [...] Ослушкивао је називе, те звучне, стране ознаке централног дела земље Херера и Дамара које најчешће почињу на О: Отјимбингве, Отјиваронго; мелодијске називе, један ужитак да се изговоре: Очи-ва-ронго. Било је и оних где се ломи језик [...], јужније у земљи Нама било је назива чије порекло или значење му је остало недокучено” (8). Упркос магији коју су та имена будила, Карл Етман је остао веран свом задатку који је укључивао легитимизацију колонизације ових простора тако што ће она добити немачке називе и као таква бити призната и забележена на карти. Кроз процес превођења топонима на језик колонизатора, дошло је до употребе насиља на језичком нивоу. Ниче сматра да је „право господара да дају име [...] Они кажу: „то је то”, они звуком дају печат свакој ствари и догађају, и тиме их, такорећи узимају у посед” (Ниче 2001: ...). Топографија се, уз картографију, тако показала као средство испољавања језичког и колонијалног насиља, али и као важан пропагандни елемент. Кроз означавање одређене територије немачким називима, немачки реципијенти би стекли утисак блискости са означеним местом и присвојили га. То је био још један начин ућуткивања Другог, порицања његовог постојања и приказивања, у овом случају Африке, као ничије земље.

Магично дејство које топографија може да изазове код посматрача и тумача карте се не може оспорити. Карлов брат, Клаус, послат је бродом у Источну Азију, тачније у Кину у којој је остао да се бори на страни немачке царевине и након Боксерског устанка 1900. године. За једног љубитеља карата, попут Карла Етмана, карта „тајновитог кинеског

царства” (158) која се у то време налазила сигурно у свакој дневној соби једне немачке куће, откривала је „сва та магична имена: Пекинг! Велики кинески зид! Порт Артур и Ћингдао! Веихај, Хонг Конг и Шангај! Како би било фасцинантно видети сва та места сопственим очима” (исто). Из наведеног цитата се може открити снага која исијава из карте и која позива њене тумаче на пут ка магичној дестинацији. Са друге стране се открива и њена моћ да заведе посматрача да жуди за одређеним местом и да жели да то место буде у његовом власништву. У томе се крије сугестивни карактер картографије²⁶⁷, њена способност да обликује мишљење и веровање. Тако је ова карта кинеског царства заступљена у свакој дневној соби подгревала имагинацију уперену ка новим местима заводљивих назива не откривајући стварне догађаје који се у тим областима дешавају. Карта кинеског царства није сведочила о масакру током Боксерског устанка током ког су немачке трупе заједно са другим припадницима војске Алијансе извршиле напад на кинеске устанике, нити о руско-јапанском рату који се 1904/1905. одиграо у Порт Артуру, као ни о граду Ћингдао у коме су немачке трупе након преузимања града 1897. године изградиле прве улице и отвориле и данас највећу кинеску пивару Ћингдао.

Како је Кина звучала, тако је Етману Африка изгледала магично. Попут Тимовог Готшалка, покушао је да замисли живот на афричком тлу и та идеја му се допала, упркос томе што му је афричко тло у својој бити остало недокучиво и непознато. Афричка земља је упркос његовом помном испитивању сведена на пусти пејзаж коме се не признаје ни насељеност, ни историчност, као ни идентитет. Она је за Етмана и његове сапутнике празна, једно ништа које упркос својој празноћи прети и угрожава.

„Тешко, притискајуће ћутање се превукло преко кампа. Ноћ и околна страна земља! Шта се крије тамо у жбуњу у овој опасној даљини? Етман је могао да види страх. [...] Осетио је ужас у себи: Очи не виде НИШТА у овој тмини осим ватре која гори. Због ушију се чини да ће полудети, зато што оне НИШТА не чују. Напољу је НИШТА и тамо напољу је Бог зна колико Херера који немају НИШТА на уму осим да нас што је брже убију.[...] Дуго, дуго је НИШТА, а онда одједном, далеко, дахћући звук шакала који се појави ненадано као да би та животиња желела да након прекида завијања учини ту велику тишину, ту велику, бескрајну празнину која угрожава живот још неопипљивијом” (519).

Боравак на афричком тлу буди у њему страх од непознатог, од природе, од празнине и немоћи. Тако *horror vacui* постаје доминантан осећај који Етмана нагони на то да он насилно, путем карте, као и симболички испуни њему непознат простор празним топонимима који би сведочили о надмоћи његовог народа. Пуко исцртавање карте и исписивање топонима је само покушај да се надомести празнина која влада између означитеља Африка и означеног које измиче европском уму. Африка Етману остаје непозната и недокучива, самим тим и опасна. Ирационални страх од Африке водио је ка томе да се овај љубитељ карата са мисијом да исцрта границе немачке колоније претворио у блиског сарадника немачких генерала који је заједно са њима осмишљавао војне нападе. Његово оруђе, карта, била је (зло)употребљена у сврху заузимања туђе територије и уништења других људи. Карл Етман, попут Сесил Оренштајн, није видео ништа погрешно

---

²⁶⁷ Више о теми в. Black, Jeremy, *Maps and politics*, Chicago: University of Chicago Press, 1997.; Barber, Peter and Tom Harper, *Magnificent Maps: Power, Propaganda and Art*, London: The British Library, 2010.; Guntram, Henrik Herb, *Under the map of Germany: nationalism and propaganda 1918-1945*, London: Routledge, 1997.

у томе што је обављао свој посао. Није се запитао у којој мери његов допринос немачкој науци и војсци шкоди домородачком становништву, нити је сматрао да сноси део кривице и одговорности за масакре који су уз индиректну помоћ карте почињени у Немачкој југозападној Африци, премда постоји неколико назнака у роману које указују на то да се у њему повремено будила сумња у исправност делања.

На примеру Карла Етмана и Сесил Оренштајн показује се вишеструка немоћ колонизатора. Он је немоћан да се супротстави систему коме припада, немоћан је и да изађе из њега, док му стеге система непрестано онемогућавају да мисли и дела у складу са принципима хуманитета. Алберт Мемми је у студији *Колонизатор и колонизовани* указао на немоћ белог појединца да изађе из канџи система коме припада (1974: 63-120). Мемми сматра да колонизатор може да прихвати колонизацију или да је одбије, али да као припадник беле заједнице не може да изађе ван система што води ка томе да се многи приклањају одрађивању свог радног задатка

Овим поглављем у раду указује се на то да се колонизација једног простора не дешава само извођењем војних операција, већ да је она производ сплета резултата различитих дисциплина које се развијају под утицајем доминантне идеологије. Постављањем једног картографа и једне фотографкиње за протагонисте историјског романа о колонизацији, у овом случају, Немачке југозападне Африке, као и уметањем бројних фацета из области историје, сликарства и књижевности, Герхард Сејфрид је покренуо питање у којој мери су ове дисциплине подстицале расне и колонијалне идеје и подржавале процес колонизације. Сходно томе, као задатак постколонијалних студија се намеће истраживање кривице и одговорности коју ове дисциплине носе, а које до сада нису биле у већем обиму предмет истраживања.

9. 3. Тактике освајања Немачке југозападне Африке

У време оснивања Немачког царства 1871. године у немачком поседу се није налазила ниједна област ван њене матичне територије. Ради пораста угледа и остварења бољих привредно-економских и политичких односа са другим земљама, Немачко царство је морало да попусти по питању освајања колонија пред све јачим притисцима који су долазили како споља – кроз конкурентски однос са великим европским силама, тако и изнутра – ради остварења мира услед тешке економске ситуације. Пут колонијалном освајању утрли су немачки трговци, посебно они из лучких градова Бремен и Хамбург, који су до периода Берлинске конференције 1884/1885. године имали развијену мрежу контаката широм света. Немачко колонијално удружење основано је 1882. године и одиграло је велику улогу у процесу заметања идеје о нужности колонизовања прекоморских области, премда се Ото фон Бизмарк у први мах изјаснио као велики противник колонизације сматрајући их непотребним (наведено у Цимерер 2015). Тешка економска ситуација узроковала је незадовољство у немачком народу што је било плодно тле за потпиривање идеје о освајању новог простора, пре свега, на тлу јужне Африке у којој су немачки трговци Адолф Лидериц и Карл Петерс већ успоставили одређену врсту владавине.

Један од главних заговорника идеје о колонизацији Африке био је Фридрих Фабри који никада није крочио на тле ниједне немачке колоније. У манифесту под називом *Да ли су Немачкој потребне колоније* из 1879. године проговорио је о неопходности освајања новог простора за Немце, а своју идеју подржао је тезама о

неповољној економској ситуацији у земљи, трговинској кризи и снажној прекоморској флоти коју имају. На руку Фабријевој идеји ишла је сива друштвена стварност у Немачкој коју је одликовао превелик број становништва у градовима, вишак радне снаге, хиперпродукција, мањак новца и лоши животни услови. Као решење свему томе наметнула се идеја о поседовању новог простора који би Немци могли да населе и самим тим стварање нове трговинске везе између матичне земље и њених колонија што би побољшало економско-социјалну ситуацију. У нове колоније би Немачка могла да извози робу и новац би се одржао у границама земље. На политичком плану би се добило на моћи и угледу, а уједно би се ојачао немачки дух који се темељио на идеји о надмоћи немачке расе. Сесил Роудс, британски богаташ који се обогатио експлоатишући руду у јужној Африци и премијер колоније Кејп, је скоро две деценије касније сажео Фабријеву идеју у крилатицу – Империјализам је питање хлеба и маслаца (Роудс у Јанг 2013: 79).

Колонијално освајање Немачке југозападне Африке било је брижљиво планирано код куће. Све области људског делања биле су усмерене ка освајању новог животног простора (нем. Lebensraum) и профитирању од експлоатације рудних богатстава и јефтине радне снаге коју су чинила домородачка племена. Како би се наведени циљ оправдао, требало је створити простор у оквиру кога би било омогућено произвођење Другог, односно, произвођење разлика које одељују „ја” и „ти” / „ми” и „они” које би биле представљене као врста апсолутне истине. На основу тог ”знања” би сва даља делања унутар освојене земље била легитимна, чак и онда кад би противуречила унапред задатом плану колонизације.

Роберт Ц. С. Јанг додаје да је колонијална владавина потпомогнута антрополошким теоријама које народе колонизованих светова приказују као „инфериорне, детињасте, нејаке, неспособне да се брину о себи (иако су то одувек успешно чинили) у чијем је интересу да буду под очинском владавином Запада” (Јанг 2013: 14). Колонијализам Алберт Мемми описује као одређену врсту фашизма (Мемми 1990: 106-107), а основни елементи тактике колонијалног освајања су, како он наводи у студији *Колонизатор и колонизовани* (1990), расизам и спроведено насиље/терор који себе међусобно производе и условљавају, премда се у већини јавности доступних докумената, у случају немачке колонијалне експанзије, не наводе експлицитно мере колонијалне владе које ће водити ка насиљу изазваном расистичким идејама и које ће имати геноцидални исход²⁶⁸.

Колонијални расизам који представља један од стубова колонијалног освајања представља сложени сплет три идеолошка аспекта, односно, како Мемми наводи (115), чине га:

1. расцеп између култура колонизатора и култура колонизованог,
2. коришћење ових различитости у корист колонизатора,
3. коришћење ових наводних различитости као стандардна путем којих се доказују апсолутне чињенице.

Потрага за првом компонентом колонијалног расизма представља понашање колонизатора и основну функцију колонијалног дискурса у коме колонизовани увек остаје

---

²⁶⁸ Ни у једном документу пре званичног ступања немачких заштитних трупа на тло Немачке југозападне Африке није забележено да је циљ похода анихилација домородачког становништва, премда се у извештајима појединих мисионара појављују идеје о неопходности истребљивања појединих аутохтоних племена, што, према Штајнмецу представља идеолошки сирови материјал за развој ситуације у правцу геноцида (Штајнмец 2008: 610).

онај на маргини, онај ко је удаљен. Задатак колонизатора је да се никада не испуни тај расцеп између колонизованог и колонизатора јер постојање расцепа који представља непремостиве разлике међу њима омогућава коришћење истих у његову корист. Помоћу наглашених разлика које се представљају као апсолутне истине, могуће је управљати људским ресурсима и тежити остварењу унапред задатог плана који укључује профит, узурпацију и привилегију, како наводи Меми (53). Немачко царство је упоредо са израдом војног плана колонизовања Немачке југозападне Африке подстицало стварање негативног конструкта афричког Другог који би у својој различитости представљао опасност по читаво човечанство. Не сме се заборавити да црна опасност по белог човека²⁶⁹ није производ периода империјализма, већ је уграђивана у свест Немаца вековима уназад. Вулф Хунд се у студији *Како су Немци постали бели*²⁷⁰ посветио трагању ка извору идеје да се људи деле у расе, да расе представљају идеолошке концепте, позитивне или негативне маркере на основу којих се успоставља вредносна хијерархија међу људима. Развој расних теорија од краја 19. века па надаље водио је ка идеји да је потребно и дозвољено искоренити оне расе које се налазе на нижем ступњу што је било поткрепљено тзв. научним доказима.

Свен Линдквист у студији *Истребити све дивљаке* даје приказ развоја расистичко-истребљивачких мисли у британским, француским и немачким круговима током 19. века и наводи примере расистичких изјава попут:

А) „Закон природе је тај да слабији мора да буде поједен од стране јачег“ (Линдквист 1996: 131)

Б) „Домороци су људи без прошлости и будућности – осуђени на пропаст“ (135)

В) „Црнци [...] најнижи типови човечанства, представљају његове најгнусније моралне особине и интелектуалну деградацију“ (136)

Г) „Зато што тама, лењост и брутално незнање не могу да постоје упоредо са сазнањем, индустријом и светлом“ (исто).

Последњи навод се може надоградити изјавом Паула Рорбаха у студији *Немачка мисао у свету* (1912) да „ниједна лажна филантропија или расна теорија не може да убеди људе у то да је важније очување племена јужне Африке него напредак великих европских нација и беле нације уопште“ (наведено у Линдквист 1996: 150-151). Рорбах наводи да домородачки народи немају право на постојање све до тренутка док не науче да производе нешто што за белу расу има вредност, односно, нешто што је у служби свог и његовог напретка (исто). Из Рорбахове изјаве која је по смислу веома слична тезама које су раније користили заговорници колонијалног освајања јужне Африке уочава се стереотипна слика о Другом који не само да је биће нижег ранга, већ је и биће без вредности. Имајући на уму то да белац не верује у способност црног човека да напредује у било ком смислу, чини се да је његова судбина унапред одређена. Оваква слика Другог пласирана европском друштву кроз бројне медије служила је оправдању употребе насиља над домородачким становништвом под паролом да бели човек има потребу и право на проширење свог простора науштрб удаљених домородачких заједница.

Јунаци Сејфридовога романа пошли су пут Немачке југозападне Африке опремљени посебним знањем о Другом који угрожава његове сународнике и представља њиховог

---

²⁶⁹ Џорџ Мос показује у студији *Историја расизма у Европи* да је расизам био и да још увек представља важан елемент европског искуства (в. Мос, Џорџ, 2006, *Историја расизма у Европи*, Београд: Службени гласник).

²⁷⁰ Хунд, Вулф, 2022, *Како су Немци постали бели*, Београд: Библиотека XX век.

истинског непријатеља који прети да их истреби (Сејфрид 2003: 150). Због велике опасности, наређено је да се сакупи што бројнија војска јер „угрожени људи гледају у нас и на нама је да штитимо њихов живот и њихово добро“ (191), од опасног непријатеља о коме се често извештава на тлу Немачке царевине, како се сазнаје из писма Етманових родитеља. У наведеном писму се открива да је немачко грађанство свакодневно било обавештавано о страхотама које се немачким досељеницима дешавају на тлу немачке колоније (355) што је служило одржавању негативне слике непријатеља и подгревало страст да се своји сународници заштите. У ту сврху је било дозвољено убити црнца јер, како се Етман присећа једног одељка у локалним новинама, „само је мртав црнац добар црнац“ (481). Тумарајући афричким пределима Етман је имао прилике да упозна оне који су се изјашњавали као реалисти, као и оне који су себе називали хуманистима. Реалисти су сматрали да немачку колонију настањују „кафери, у основи само мајмуни. Лакомисленост и лењост управљају њиховим животима [...]. Не служе ничему и неспособни су да извуку најбоље из своје земље. Они су неурачуиви и опасни“ (476), стога је „наша болна, али од Бога дата заповест да дамо бодеж самилости онима који су због сопствене кривице осуђени на изумирање“ (476). Хуманисти су били мање радикални и залагали се за помоћ „црнцима из каменог доба“ (исто), док заузврат траже само мало, њихову радну снагу. Уз овакво „знање“ о локалним племенима, немачки војници, укључујући Карла Етмана пошли су у Немачку југозападну Африку. Пред полазак су им бројни официри пожелели срећу у „немачкој Африци“ (13) што говори да је Немачко царство афричку територију сматрало својим парчетом земље, премда оно никада није било званично интегрисано у његов простор.

На горепоменутом примеру радног задатка Карла Етмана и других чланова војне посаде открива се да су они пошли пут јужне Африке како би је превели у Немачку југозападну Африку, односно, како би кроз исказано насиље на свим нивоима – територијалном, језичком, културном – претворили други простор, други народ, другу веру и други језик у копију свог.

Сејфридов роман *Хереро* је пример романа у коме се у првом плану тематизује тактика војног освајачког похода на Немачку југозападну Африку који укључује развијен војно-оперативни план, најновију војну технику, развијену војну картографију, али и спрегу свих области људског делања усмерену ка доказивању истинитости расистичке идеје о Другом и реализацију колонијалне мисије кроз употребу насиља. За разлику од романа *Моренга* Увеа Тима и *Тихе ватре*. Роман *Херера* Гизелхера В. Хофмана, у којима се, осим о територијалном освајању, проговара и о другим облицима колонизације, роман *Хереро* Герхарда Сејфрида представља приказ насилне колонијалне праксе као дела унапред одређене војне тактике.

9.3.1. Ко је колонизовани? Фантазмагорична слика Другог у роману *Хереро*

Нашироко и надалеко се не може видети непријатељ!
(Сејфрид 2003: 107)

Герхарду Сејфриду се приписује да је у роману *Хереро* приступио опису колонизованих на идентичан начин као колонијални писци, односно, да је приступио тако да је колонизовани остао невидљив и нем у својој суштини, а гласан у кривици за

сопствено страдање. Зато се као задатак овог поглавља намеће потрага за ликом и гласом колонизованог.

Како је сматрано да је Африка *terra nullius*, пуста и празна земља без свог господара, тако се веровало да су њени становници, чији број никако није могао бити утврђен, празне главе без знања, културе, историје и осећања којима је потребан бели господар, васпитач и учитељ, „послат од Бога ако баш хоћете” (Сејфрид 2003: 29) који би их одвео на прави пут. Из ове премисе читава се мисао о неисторичности јужног дела афричког континента, његовој изопштености из западњачког цивилизацијског тока и неопходности да се Запад бори за то да у његове кутке донесе просветитељску светлост. Ова идеја је усађена у свест немачког човека, а оштро је заговарана кроз филозофију. Хегел бележи у студији *Историја филозофије* да права Африка²⁷¹ није историјски део света, да у њој нема напретка, нити могућности за то (Хегел 2001: 117). Оно што се под Африком подразумева, тумачи Хегел на истом месту, је „неисторијски, неразвијени дух који је још увек зависан од услова саме природе и који мора бити постављен на најнижи степен светске историје” (исто). Европски досељеници који су се, попут Етмана и Сесил Оренштајн отиснули пут нових предела, учили су о томе код куће читајући дела колонијалних аутора (Сејфрид 2003: 9) и слушајући приче истраживача Африке о бићима које су тамо, у тој пустоши, срели. Они нису нудили једнообразну дефиницију мистериозног, племенитог, дивљег или детињастог Другог²⁷², али је заједничко свим описима било то да „су дивљаци дивљаци, полуисечци свакако” (155). Било је, закључује се, свеједно какве су биле њихове индивидуалне карактеристике, све док њихова боја коже није бела. Било је свеједно да ли су то Африканци или Индијанци, свакако су били „звери! Крволочни пси!” (155) или „лење свиње” (88). Овакви језички маркери за аутохтоно афричко становништво били су карактеристични за колонијалну књижевност. У кратким причама програмског писца колонијалног периода Ханса Грима забележени су овакви називи за Африканце. У збирци прича *Јужноафричке новеле* (1913) дато је објашњење зашто се зоолошка терминологија употребљава како би се афрички домороци означили. Грим наводи да је „на југу немачког протектората важила још увек разлика коју су Бури направили, наиме, она навика која је правила разлику између белог и обојеног, као и између људи и животиња. Она је свакако била непремостива.” (Грим 1913: 140).

Карл Етман је, најпре из досаде, а онда из пробуђеног интересовања, бележио све називе који су немачки колонизатори користили како би означили домородачко становништво. Само нека од оних која су му „кружила по глави била су: Хотентоти. Црнци. Бушмани. Локнасти. Херери. Кафери. Овамбоси. Црнци. Жути. Бастери. И погрдни називи: Убице. Убице-пиромани. Крадљивци стоке. Дивљаци. Пагани. Црни клан. Бандити. Друмски разбојници” (Сејфрид 2003: 88). Немачки колонизатор је имао широку палету назива за оне које је желео себи да потчини. Анализа истих открива да су сви називи негативно конотирани и произведени са циљем да реципијент/слушалац створи негативну представу о далеком и непознатом Другом. Стјуарт Хол наводи у студији *Запад и остатак света* да је Запад морао фигуру Другог да прогна на крај замишљеног света и

²⁷¹ У ”праву Африку” Хегел не убраја северни део афричког континента. По њему, Картагина као некадашња феничанска колонија, припада Азији, док се ни Египат не уклапа у типичан афрички дух.

²⁷² У студији *Деца царства: Царство и империјализам у класичним британским књигама за децу* Куцер наводи да су у делима колонијалне књижевности највише заступљена три стереотипа о домороцима. Они су представљени као племенити дивљаци, дивљаци попут звери и детињасте дивљаци који никада не могу да досегну ступањ развоја одраслог човека. В. Kutzer, M. D., 2000, *Empire`s Children: Empire and Imperialism in Classic British Children`s Books*, London: Routledge.

да је осмисли као апсолутну негацију свега што је он представљао (Хол 2018: 65). Пројектовано на случај немачке колонизаторске експанзије и спровођење насилних мера у оквиру ње, Немачка се морала послужити негативном сликом афричког урођеничког становништва како би могла да нађе оправдање за сопствени „прогрес”. Етман је у књизи *Немачке колоније* читао о устанку Витбоијевих Нама против немачке власти при крају 19. века и запазио је да су Витбои и његови ратници приказани као „дивљаци, крадљивци стоке и убице-пиромани” (Сејфрид 2003: 51).

О томе да бели човек зоолошким језичким маркирањем Другог чини додатно насиље над њим говори Франц Фанон у студији *Презрени на свету*. Фанон наводи да „када говори о колонизованом човеку, језик колонисте је *de facto* језик зоологије. [...] Када жели верно да опише и да пронађе праву реч, колониста се непрестано позива на животињско царство” (Фанон 2017: 15). Клеменс Фефер је аутор бројних студија о слици Југозападне Африке у извештајима Рајнског мисионарског друштва који су знатно допринели конструисању лика и дела Другог. На основу бројних цитата из његових истраживања, закључује се да су мисионари посезали за животињским метафорама, па се у извештајима мисионара Рата могло прочитати да Херери имају прљаву и псећу природу, односно, да су глупи као овце, похлепни као лешинари или прождрљиви као пси (наведено у Фефер 2012: 13). Употребом животињских метафора алудирало се на мању вредност, примитивност, анималност и непросвећеност Другог који у својој суштини остаје непознат колонизатору.

Путујући у Немачку југозападну Африку немачки војници су се забављали одгонетањем питања како изгледа црнац. Чак су се кладили у то да ли су „прави црнци црно-браон или плаво-црни, више као кафа или какао или нешто само браонкасти. Било би разочаравајуће да су само браон, али баш кроз црни, то би морало да изгледа баш као реткост” (Сејфрид 2003: 201). Занимљива за анализу је чињеница да су путници могли да виде црнце како раде на доковима, на бродовима којима су пловили, као и током маршева током великог сукоба. Упитан како изгледа црнац, Алберт Зелиг, један од војника, одговорио је – „Немам појма како црнци изгледају. Вероватно не другачије од оних који раде на бродовима или које смо видели успут.“ Током воже возом видели су заробљене Херере иза оградe од челичне жице. Били су високи и мршави“ (278), додаје он за себе потпуно несвестан да је то тај „непријатељ“ против кога се бори. Овај приказ као ни бројне друге ситуације у којима се могло видети локално становништво и катастрофалан утицај који је колонизатор извршио на њих није задовољио идеју дошљака о томе како би требало да изгледа ”прави црнац”. Занемаривши чињеницу да је у то време у Немачкој било црнаца и да су их они могли видети у лукама и другим местима која су захтевала јефтину људску снагу, као и на људским изложбама, путници у Југозападну немачку Африку су жудели за новим и другачијим црнцем, односно, оним црнцем који је као идеја имплементиран у њихов ум помоћу бројних медија који су обликовали тадашњи јавни дискурс. Етман се сећа да је ознака „Хотентот у Немачкој употребљена 1894. године [...] Немачком уху се чинила смешна и подла истовремено, подсећала је на муцање, али и на смотаност и звучала је баш детињасто. Родитељи, учитељи, ментори и подофицири користили су ту реч са одушевљењем и тиме су ословљавали непристојну децу, заборавне ученике, немарне студенте и тупаве регруте” (31). Закључује се да је именица Хотентот²⁷³ у свакодневној употреби имала негативну конотацију и да је као таква била веома

---

²⁷³ Именице Хотентот и Кафер су и данас активно заступљене у бројним књигама из биологије, географије и историје (*Entdecken und Verstehen* 9 (Cornelsen 2000)).

заступљена у свакодневној употреби, премда се из њених многоструких значења није могло доћи до јасне слике бића које она именује.

Док је Етман слику о Другом градио претежно читајући дела колонијалне књижевности у којима је колонизовани/Други увек био дивљак и насилник, Сесил Оренштајн је током боравка у Берлину и Лондону пратила гласине о њима које су свој пут до јавности проналазиле преко најважнијих дневних листова. Тако је у новинама *Londoner Zeit* читала „сјајне језиве приче и фантастичне ствари као те са тим вилењацима. „Мали људи нису једноставно крали децу, већ су их мењали за побачаје, такозване *changelings*, шта беше немачка реч за то? Дете ђавола/наказа, то је то!” (Сејфрид 2003: 125). Грађани Немачке су након дугогодишњих гласина о тим људима имали прилике да их уживо виде на људској изложби 1896. године у Берлину. Сесил се присећа да је изнад улаза стајао натпис „Живи изложбени комади”, као и да су се они возили у нечему налик кочијама у круг. Сећа се и једног „као дрво високог човека кога су њене другарице оговарале [...] Јахао је на коњу у сасвим нормалном оделу са краватом, једно младо, арогантно црно лице. И имена се опет сетила: Фридрих Махареро” (исто). Успела је да повеже његово презиме са презименом тренутног владара Херера, али ништа више од тога јој није говорило о њима, премда је осећала извесну дистанцу према њима што се касније показало приликом бројних директних сусрета са њима.

Кроз разговор у једној од кафана Етман сазнаје да су Хотентоти/Нама ти који су покорни, док су припадници Херера они дивљи, они који мисле „да су сувише добри за ове послове” (49) из чега се може извести закључак да су несаломивост Херера и њихов понос била изазов за немачке досељенике који су у таквом ставу видели опасност за своју егзистенцију и спровођење свог циља. Непознавање непријатеља, као и његове бројности, што је наглашено на неколико места у роману, као и из тога проистекла идеја о несаломивости истог пробудили су страх код немачког цивилизатора који је ради остваривања свог циља страх заменио применом насиља. Баба наводи да је циљ колонизације био да Други постане сазнатљив и видљив (Баба 2004: 135), самим тим и предвидљив. Тиме што Други није могао да буде сазнатљив сам по себи, већ је био исход сопствене фантазије колонизатора који је осећао страх пред оним што не познаје, ојачала је његова одлучност да Другог објективизује, дехуманизује и утамничи у окове стереотипа. Како Мемми наводи, било је неопходно створити такав конструкт о Другом који ће говорити у прилог тези да је његова судбина да буде роб и покорни (уп. Мемми 1974: 142). Фанон наводи да колонијални систем почива на манихејској логици која производи супротности између колонизатора и колонизованог засноване на расистичким стереотипима (уп. Фанон 2015: 48). Немачки колонизатор је стога морао да од Херера који су се показали као непослушни створи конструкт Другог који говори да је он нецивилизован, неплеменит, чак и, како Баба наводи, дегенерисан на основу свог расног порекла (Баба 2004: 135).

С обзиром на то да је било веома тешко, ако не и немогуће одгонетнути карактер црног човека узевши у обзир Хегелову теорију о њему, било је неопходно искористити сва средства како би се он приказао у тада прикладном облику. Као што Хегел тврди, „црнац отелотворује природног човека у свом потпуно дивљем и неукроћеном стању. Ако бисмо пробали да га разумемо морамо оставити по страни сав морал и поштовање јер у том типу личности нема хармоније са човечношћу” (Хегел 2011: 111). Полазећи од ове тачке, разумљиво је зашто је могла да опстане помисао да Други, односно, невидљив непријатељ поседује дивљачки карактер. О свом правом, ратном непријатељу немачки војници нису

могли да имају другачију слику од оне која се заснивала на гласинама немачких војника и локалних фармера јер га никада нису видели уживо, чак ни у борбама. Гласине су најпре потицале из матичне земље у којој се преносила вест да у немачкој колонији букти устанак домородаца који убијају Немце (Сејфрид 2003: 150) и да они морају учинити све како би заштитили свој народ (190) од непријатеља који не преза ни од чега. Од почетка устанка па све до коначног обрачуна код Ватерберга се немачки војници нису срели лицем у лице са својим супарником. Увек су немачке трупе касиле за дан или два, следећи трагове у песку и остатке љуте борбе током које су црни противници мртвацима скидали одећу (96), односили намештај, посуђе и алат (98), прекидали телеграфске линије и уништавали пругу (100). О њима су кружиле приче од околних фармера из којих се могло закључити да они уживају у дивљаштву. Два фармера су групи војника у којој се налазио Етман испричали следеће:

„Ништа нисмо могли да урадимо, било их је на стотине и како је било мрачно, дивљање је било још горе. У гомилама су протутњали кроз место, викали су и урлали. Провалили су у сваку кућу и у сваку продавницу! Ниједан прозор није остао нетакнут! Изнели су сав намештај, исекли га и запалили. Била је то дивља ноћ” (116).

Роман *Хереро* обилује непровереним причама налик овој у којој се проговара о дивљаштву и мрачној природи Африканаца. Овакве приче су служиле испуњењу две функције: требало је да утемеље негативну слику о Африканцима, са једне стране, и да изазову бес и напетост код немачких војника који би били спремнији да се жустро боре за немачки простор. Упркос томе, војне трупе које су се кретале железницом потхрањивале су свој страх овом и сличним непровереним причама о крвожедности Херера. Многи од њих, попут Етмана, често су помишљали на приче Карла Маја о Индијанцима и њиховој стратегији борбе. Као што нису никада видели Индијанце, тако нису ни видели припаднике Херера који су се земљом кретали попут сенке и који су представљали опасност по Немце. Њихова војна тактика представљала је енигму за немачке генерале који су осећали да воде герилски рат против опасног непријатеља који користи њихово знање против њих. Једини конкретно описани непријатељ био је Корт Фредерик, кога такође никада нису видели, али је било познато да је то „талентован човек, требало је да постане учитељ [...] вредно је учио и свирао виолину“ (175). Корт Фредерик се по својим врлинама и талентима издвајао од масе која се посматрала кроз призму негативних вредности, па је о њему проговорио само пастор Лутер. Други нису били упознати са тим подацима о њему, нити о томе да међу другом страном постоје учени људи који побијају све унапред створене негативне конструкте о себи.

Сејфридов роман се по опису непријатеља који није видљив, а о коме се све зна, приближава начину на који је непријатељ представљен у типичном колонијалном роману који се у великој мери ослањао на доступне информације о природи Другог. Како Фефер закључује, текстови немачких мисионара откривају слику афричког војника као оног ко не поседује људске црте, већ њиме доминира анимални карактер (Фефер 2012: 6). Бестијалност Хереро и Нама ратника доминира дискурсом о њима. Они су приказани као они који лутају простором, краду тамо где има шта да се украде и убијају онога ко им пружи отпор (Рихтер у Фефер 2012: 8). Мисионар Хан, из чијих дневника је Сесил Оренштајн могла сазнати о природи људи у Немачкој југозападној Африци јер је у роману поменуто да је ту књигу прочитала, бележи управо у тим дневницима да домороци поседују жељу за крађом и убијањем, да су способни за разна злодела, да су жедни крви и

да не презају од тога да убијају чак и малу децу из досаде (Хан у Фефер 2012: 10). Премда се чини да је овакво становиште неосновано, званична верзија добија на ауторитету тако што се Другом поричу независност и западњачки облици цивилности, сматра Баба (2004: 154).

По силаску на афричко тло, Карла Етмана и његове сапутнике дочекао је Свакопмунд, просто уређен градић на афричкој обали у коме су заједно живели и радили бели и црни људи. Карл Етман је био прилично изненађен када је угледао припаднике Нама на улици у европској одећи, ни налик представи коју је имао о њима, а која је укључивала слику њих са костима у носу „као у дечијим и авантуристичким књигама” (Сејфрид 2003: 32) које је радо читао. Приметио је да је међу њима постојала разлика на хијерархијској лествици јер су црнци били обучени за рад и служење белом човеку. Етмана је изненадила „природност”, покорност и помирљивост црначког становништва у таквом неједнаком односу, али његов ум нису заокупљале мисли о томе јер је био усредсређен на посао и на потрагу за црним непријатељем који је представљао опасност по егзистенцију његових сународника. Ниједан црнац кога је имао прилике да сретне, као ни црни радници у луци, те „рођене ленштине, да не кажем: лење свиње! Потпуно неупотребљиве” (49), нису одговарали слици љутог противника који би им представљао претњу. „Ко би требало да буде непријатељ против кога би требало да се боре на пољу?”(88), упитао се Етман додајући у својим разматрањима да су „сви урођеници које је до сада срео били они који су се шетали по Свакопмунду, или су радили на молонима или гурали вагоне. Фаберове слуге. Стари Абрахам [...]” (исто). Они Африканци који су им били ближи, који су радили у хотелима, ресторанима, на железници, или на страни немачких трупа носили су европску одећу и понашали се у складу са европским правилима. Вастерман сматра (наведено у Фанон 2015: 85) да је такав вид опонашања представљао покушај да се оствари осећај једнакости са Европљанином који у стварности никада није био могућ.

У роману *Хереро* се на више места указује на изванредну сарадњу белих и црних коју одликује искључивост у ставу Европљанина да црно не може бити што и бело, али да може да му служи, што не представља препреку за црног човека. Пример покорног понашања приказан је у сцени у којој немачки војник разговара са црним младићем Абрахамом и његовим способностима. Абрахам узвикује – „Доносим воду, доносим дрва, палим ватру, кувам кафу, чистим, ћутим, перем ствари, доносим, губим се кад треба” (Сејфрид 2003: 379). Помирљивост Абрахама стоји насупрот бесу исказаном у Диоповој антиколонијалној песми *Време мучеништва* у којој Диоп бесним гласом проговара о белом господару:

„Испљунуо је свој презир у моје црно лице
И својим гласом господара рекао:
Хеј, воу, лавор, пешкир, воду” (наведено у Фанон 2015: 125).

Док Диоп презире белог господара и оно што он покушава да учини од њега и његовог црнаштва, Сејфридови црни послушници жуде за тим да буду у служби белог господара. Хоми Баба је нагласио у студији *Смеиштање културе* да бели господар жели да избели кожу црнца и начини га налик себи, наглашавајући описни придев „налик“ на основу кога се подвлачи разлика између белог и црног која никада не престаје да постоји као идеја (Баба 2004: 122). Пример жеље колонизатора да колонизованог начини

приближно белим дат је у роману *Хереро* на више места са јасном назнаком да између белог господара и црног послушника никада не може стајати знак једнакости без обзира на то у којој мери је колонизован био спреман да се приклони колонизатору. На примеру црног војника Сепе који је страдао у борби против Херера и који није сахрањен са својим саборцима, већ је заједно са другим црним војницима закопан у посебну јаму без видљивих обележја и без спомен плоче (Сејфрид 2003: 230), уочава се поштовање унапред одређене хијерархије засноване на идеји о непремостивој граници између инфериорног црног црног и супериорног белог.

Да су домородачки народи спремни да се повинују белом човеку/белој жени показује пример службовања младих црнкиња код немачких жена. На бројним примерима у роману *Хереро* открива се однос белих господарица према црним служавкама. Студија под називом *Жене у немачким колонијама*²⁷⁴ бави се расветљавањем улоге белих жена у немачким колонијама. Оне су могле поћи пут немачких колонија самовољно, што се ретко дешавало. Најчешће су имале задатак очувања чистоте немачке расе тако што би њихово присуство на тлу колоније онемогућило контакт немачких војника и досељеника са црним женама. Као такве би симболизовале чистоту и немачко белаштво, а неретко би имале задатак пропагирања хришћанских врлина што указује на то да би оне, попут Сесил Оренштајн, долазиле у немачке колоније са унапред укорењеном негативном сликом о природи домородачког становништва. Неретко се дешавало да је однос између беле и црне жене пун насиља, попут односа између белог и црног мушкарца. Премда се од жене очекивала одређена благод, примери у роману *Хереро* указују на то да су беле жене могле бити подједнако сурове према црним женама, као и бели мушкарци према црним. Прва сусеткиња Сесил Оренштајн, госпођа Дуринг, била је одушевљена лепотом афричке природе и намеравала је дуго да остане ту. Уз сву предусретљивост према новој белој комшиници понудила јој је услуге њене црне слушкиње Глорије коју је описала следећим речима:

„Дајте јој ту и тамо шаку кафе или табак и можда неку стару блузу или тако нешто и немојте презати од тога да је понекад претучете, они су наине сви ужасно лењи и хоће да украду, ако их стално не контролишете” (404).

Затим је додала:

„Повремене батине су скроз на месту и лењом народу чине само добро! Ја се добро опходим према мојим девојкама, а када с времена на време морам да употребим бич, онда ме цене још више. Благод и саосећање би ми се одмах писале као слабост!” (исто)

У реторици госпође Дуринг су, осим негативних атрибута, уочљиви језички маркери који стварају дистанцу између ње и њене слушкиње посматране кроз негативну призму. Ни на једном примеру у роману, што је случај у већини колонијалних романа, се друга страна не посматра као јединка, односно, равноправна индивидуа, већ као деперсонализовано мноштво. Говорећи о колонизованом, у овом случају Глорији, колонизатор се, у овом случају госпођа Дуринг, служи трећим лицем мношине и сврстава Другог у нешто удаљено, што је по правилу негативно, што би, ипак, могло да служи белом господару. У госпођи Дуринг букти идеја о супериорности беле расе којој је

---

²⁷⁴ Bechhaus-Gerst, M./ Leutner, M., 2009, *Deutsche Frauen in Kolonien*, Berlin: Links Druch Verlag.

дозвољена употреба насиља над инферионим црним човеком јер би, по правилу, црни човек/црна жена учинили све да досегну ниво белца. На овом примеру и на примеру поменутог старог Абрахама уочава се идеја колонизатора да црнац ужива у томе да буде у служби белом господару. О вољном службовању критички је писао Нгуги Ва Тионго у студији *Књижевност и друштво: политика канона* наводећи да би колонизатор желео да има роба који не само да прихвата да је роб, већ роба који сматра да му је судбина да буде роб и ништа више до роб и да, притом, буде захвалан господару на његовој великодушности (Тионго у Килам 1984: 12). Идеја о добровољном прихватању инфериорног статуса код домородачког становништва потиче из помисли да Други/роб жуди за асимилацијом са белим човеком, а како је потпуна асимилација немогућа, он се задовољава улогом пратиоца белог човека/жене који га својим понашањем, попут госпође Дуринг, изнова опомиње на његову позицију која је одређена расним теоријама. Према расним теоријама које су биле потпомогнуте антрополошким истраживањима указивало се на менталну незрелост аутохтоног становништва Поједине антрополошке студије су доказале да постоји наводна разлика између величине мозга белог и црног човека и да је мозак црног човека по грађи ближи мозгу мајмуна. Како Хунд Вулф у студији *Како су Немци постали бели* наводи, С. Т. Земеринг је међу првима почео да премерава човека. Током својих истраживања је дошао до закључка да је „у црнца мозак мањи него у Европљанина“ (наведен у Хунд 2022: 128) што објашњава његову дивљину и мању способност за префињену културу. Он је утврдио да су разлике између црнаца и белаца толико велике да би се боја коже могла лако занемарити као критеријум (исто). М. К. Шпренгел је крајем 18. века уочио да и међу нижим расама има разлике, те да се црнци од других варвара разликују по томе што знају да су рођени робови својих господара (Шпренгел у Хунд 2022: 114). У истој студији се наводи и то да се својевремено у *Цедлеровом универзалном лексикону* под одредницом „црнац“ налазила забелешка да су они „у својим пожудама праве животиње, уз то лењи, глупи и необразовани“ (исто) и да би требало да буду срећни што служе европском господару. Госпођа Дуринг је своје излагање о карактеру црнаца завршила речима: „Без чврстине и телесног кажњавања црнца неће бити васпитан, ово васпитање лежи у његовом најбољем интересу! Он је само превише глуп да би то схватио“ (Сејфрид 2003: 405).

Премда је Сесил Оренштајн била затечена речима госпође Дуринг, на основу њеног опхођења према црнцима које је имала прилике да упозна се не може закључити друго него да је и она робовала извесним предрасудама о њима. Њено понашање према припадницима Херера и Нама са којима је током путовања са пастором Лутером дошла у контакт управљено је према унапред датој слици о њима и гласинама о њиховом дивљаштву. Као кроз објектив, постојала је, упркос уљудности и гостопримљивости домородаца, невидљива и непропусна опна која је стварала дистанцу између Сесил и локалног становништва, могућности схватања и прихватања њиховог начина живљења и прихватања њиховог бића.

Први сусрет Сесил Оренштајн са припадницима племена Херера одиграо се на ободу пустиње када је она желела да фотографише пејзаж. У тренутку када је требало да повуче ручицу и услика део пустиње, пред њеним објективом се појавила црна прилика која јој је нехотице разбила сталак и камеру. Заузврат га је Сесил напала, огребала по лицу уз бројне псовке на рачун њихове заосталости. Ситуација је решена уз помоћ посредника који је солидно говорио немачки и који је познавао пастора Лутера. Како би приморио госпођицу Оренштајн, црни посредник је рекао да опрости његовом сународнику јер је он

„један глупак и не зна ништа о модерној уметности фотографије“ (173). Иако о црном посреднику у даљем тексту више нема речи, јасно је да је то црнац који негује амбивалентан однос према свом народу и својој култури и који би желео да се нађе у позицији белца који има богату културу.

Боравећи у једном од понтока са пастором Лутером, Сесил је присуствовала ритуалном плесу који претходи борби и који је саставни део њихове традиције, начин да се успостави веза са природом и њеним духовима јер се кроз ту мишићну оргију „каналашу, преображавају, заташкавају најснажнија агресивност и најнепосреднија насилност“ (Фанон 2017: 26). Док је Уве Тим у роману *Моренга* теми ритуалног плеса приступио детаљније и чулније, утолико је Герхард Сејфрид кроз виђење Сесил Оренштајн посматрао овај чин са дистанце, попут чина изведеног на позорници без понирања у дубину његовог смисла. Пред Сесил се те вечери открила палета од „стотину Херера, тамних ликова при треперавој светлости. То су високи људи поноситог држања. Скоро сви носе панталоне и кошуље, има пар оних који су скоро голи и имају само крзнени појас око кука или поцепане панталоне и ланце око врата” (Сејфрид 2003: 182). Да постоје диференцијације међу њима у зависности од степена прилагођености, односно, потчињености белом човеку, открива се најпре преко спољашњег изгледа. Пастор Лутер јој је појаснио да су они са крзним појасом номадски Херери. „Названи су тако зато што су пастири и живе на пољу. Изгледају прилично аутентично, а тако и живе. Ови други у европској одећи живе у околини Отјимбингвеа или уопште у близини белих досељеника где се одразио утицај мисионара и где су обичаји мало попустили” (исто). Иако јој је пастор Лутер скренуо пажњу на то да су се они на одређени начин приближили белом човеку, то није било довољно да би Сесил успела да се повеже са њима или да се код ње покрену давно успавани ритмови и нерви који би је, попут Готшалка у роману Уве Тима, нагнали на самопреиспитивање и поновно откривање ослобођене себе у својој природности. Посматрање тог ритуала у њој не буди осећај да је међу непријатељима нити дивљацима, али ни међу пријатељима јер они њој остају страни и далеки, попут једног занимљивог примерка из збирке етнографског богатства Африке.

Сесилијино знање о Херерима и Намама продубљено је током посете пастору Шварцу који је у Немачку југозападну Африку дошао као трагач за златом да би се после извесног времена придружио немачком мисионарском друштву у овом делу Африке. Пастор Шварц живео је у удаљеној заједници од неколико понтока са црном женом. Био је домаћин пастору Лутеру и Сесил Оренштајн током њиховог пута ка унутрашњости земље. У разговору са њим, Сесил је открила да он нема негативну слику о аутохтоном становништву, већ да их сматра другачијим друштвом које функционише према себи својственим координатама. Мисија пастора Шварца је била, са чиме је упознао Лутера и Сесил, да немачким дошљацима представи негативан утицај производа који они доносе у земљу. Прикупљао је извештаје о ђаволском утицају алкохола на домороце, њиховој злоупотреби од стране трговаца и погрешном разумевању културе Африканаца²⁷⁵. Дубоко је веровао да је његов задатак као хришћанина да афричком народу омогући напредак што указује на то да он није признавао домородачки начин размишљања и делања, иако је био упознат са њиховим праксама. Мбити наводи да игнорисање дубоке религијске природе Африканаца која се може открити посматрањем њихових ритуала и пракси води ка мањку разумевања њиховог понашања и њихових проблема (уп. Мбити 1970). На примерима

---

²⁷⁵ Герхард Сејфрид је овим темама посветио укупно 6 страница романа што се тумачи као јасан знак да не заузима критички став о немачким (зло)делима током колонијалне владавине.

Сесил Оренштајн и пастора Шварца показује се неспремност или потпуно одсуство воље и мотивације да се Други сагледа у својој природи, да му се призна историчност и културно богатство које он ужива.

Посматрајући поједине припаднике племена Хереро и Нама који су радили у немачким хотелима и ресторанима, Карл Етман је, иако никада није разменио реч са припадником Херера и/или Нама, могао рећи да је научио нешто о њима, односно, њиховом језику и култури, што га сврстава у групу оних који нису порицали историчност и културно богатство црним људима. У писму свом брату Клаусу од 15. марта 1904. године забележио је да до неспоразума међу белим и црним људима, између осталог, најчешће долази због грешке у комуникацији. Како је он приметио, постоје различити кодови у оба језика која ни једна, ни друга страна не могу или не желе да науче. Немци Африканце које познају ословљавају терминима попут „говедо“ или „теле“ сматрајући да ће их тиме увредити (Сејфрид 2003: 338), не узевши у обзир то да су они поносни власници говеда и да, како је пастор Шварц напоменуо, имају више од тридесет различитих израза за боју својих говеда и огроман број речи за облик и врсту њихових рогова (268). Са друге стране, Африканци користе незграпно склопљене кованице од немачких речи као погрдне називе за белог човека које се односе на његов физички изглед, попут „црвеноглави, белоглави, велики нос, велико уво, жутобради“ (338). Премда немачки језик из уста Африканаца делује помало незграпно, важно је то да су они научили немачки, док бели колонизатор није савладао ни реч богатог језика Херера или Нама, али, како Етман наводи, „требало би да негде постоји неки Немац који зна језик Нама“ (409).

Улога језика у процесу диференцијације између колонизатора и колонизованог се не сме занемарити, стога питање језика постаје једно од централних питања (пост)колонијалних студија. Упоредо са ширењем војног империјализма, деловао је и лингвистички империјализам који је представљао једно од најефикаснијих средстава освајања друге територије. Кроз језик је колонизатор имплементирао своју културу, веровања, митове и симболе у циљну групу што би водило тзв. културној ерозији колонизованог, под претпоставком да је он виђен као културно биће. С обзиром на то да је Африка у немачком јавном дискурсу периода империјализма била представљена као простор који насељавају бића без културе, чинило се логичним да немачки колонизатор нема потребу да упозна и усвоји језик људи који намерава да покори. Непознавање језика колонизованог упркос вишедеценијском боравку на његовом тлу је један од показатеља одсуства колонизаторове жеље да се Други упозна и призна као умно биће. Посматрано из угла колонизованог, савладавање језика колонизатора је био један од услова да се колонизовани приближи колонизатору. Иако је испрва циљ мисионара био да науче домороце једном од европских језика, испоставило се да то не би била добра идеја јер би они прозрели његове стварне намере. Овладавање језиком колонизатора би додатно значило да је колонизовани у стању да се на когнитивном нивоу приближи свом господару, чак и да га надјача, што се не уклапа у унапред осмишљен конструкт о природи подређеног. Стога је требало одредити меру у којој је колонизовани могао да савлада језик колонизатора. То би додатно нагласило хијерархијске и умне разлике међу њима и истовремено не би угрозило ексклузивност колонизатора.

Фихте наводи у спису *Тринаеста порука* да

„они који говоре истим језиком повезују се међусобно мноштвом невидљивих веза по природи, много пре него што било која људска уметност почне; разумеју једни друге и имају моћ да наставе да се све јасније разумеју; припадају једно другом и чине једну и

нераздвојну целину. Уколико таква целина пожели да се меша са било којим другим људима различитог порекла и језика, она то не може то да уради а да сама не постане збуњена и да не ремети равномерни напредак своје културе” (уп. Фихте 2017).

Наведени цитат истиче значај очувања чистоте језика једне нације ради очувања јединства идентитета. Карл Етман је присуствовао вечери на којој су се окупили виђенији Немци који су након неколико чаша вина проговорили о опасности очувања немачког идентитета услед уплива мноштва речи из конкурентних језика. Фарер Анц се похвалио говором под називом *Кварење језика у Немачкој југозападној Африци* у коме је скренуо пажњу Немцима на то да би требало више да цене свој језик и да не сматрају да је боље користити туђице. Указао је на опасност звану афрички немачки (нем. *Afrikanerdeutsch*) „кога свако говори са уживањем и против кога се морамо ботири свим силама“ (Сејфрид 2003: 340). У њему не сме бити енглеских, холандских, ни португалских речи, а камоли упадица из језика Херера и Нама јер „мешавина језика и наред на Југозападу вређају смисао! Морају се пресећи ови вавилонски чворови тешким мачем немачког језика“ (341). Уплив речи из других језика угрожава ексклузивност немачког језика и немачке власти. Прљање језика је и прљање нације и немачке чистоте и белаштва. Нетрпељивост према колонизованом појачана је не само тиме што је он успео да проговори језиком колонизатора, већ и тиме што је успео да му унизи вредност и јединственост и да га користи како би се наругао и како би претио колонизатору о чему сведочи пример из романа. Један немачки војник је препричавао својим саборцима да је током једног од напада Херера чуо њихово певање на немачком језику. Непријатељ је певао чистим гласом песму „*Лисице, украла си гуску*“ на немачком и без срама (117), а песма је говорила о отимачини земље Херера и захтеву да се она врати Херерима. Војници који су је слушали закључили су да је то сигурно неко од Африканаца ко је похађао мисионарску школу и коме је било омогућено да савлада немачки језик. Наведени пример илуструје како се знање које је колонизатор донео са собом може употребити против њега што не сведочи толико о њему, колико о способности колонизованог да се приближи свом колонизатору. Указује и на то да се колонизовани не може уклопити у примитивну слику коју је колонизатор створио о њему што дестабилизује концепт на коме је колонизатор градио своју визију света.

Из анализе слике Другог у роману *Хереро* открива се богата палета ликова Другог који за колонизатора представља непознаницу, али и озбиљну претњу без обзира на то која улога му је додељена – улога слуге, саборца или невидљивог ратника-непријатеља. Уочава се да је поглед колонизатора на колонизованог унапред одређен идеолошким конструктом о Другом који у себи сабира све негативне вредности и који не може бити одбачен. Зато што представља непријатеља и негацију вредности, како наводи Фанон (2017: 14), уништење колонизованог је неопходно и легитимно и за његову реализацију се морају упрегнути сва доступна средства.

Герхард Сејфрид је у роману *Хереро*, са намером или не, приступио опису колонизованих искључиво из евроцентричне перспективе што подразумева ућуткивање гласа Другог и сазнавање о њему само на основу европске мисли. Због опште заступљеног негативног конструкта о Африканцима потиснута је важност неколико кратких одељака у оквиру којих се проговара о богатству и шареноликости Хереро културе и језика и чини се да ти одељци изгледају као исечак из неке енциклопедије, а не као део романа.

9.3.2. Војно освајање Немачке југозападне Африке у роману *Хереро*

Идеја о Немцима као првом народу, односно, пранароду (нем. Urvolk) чија је обавеза да под своје скуте стави остатак света није производ периода империјализма, већ је разрађена најпре кроз рад немачког филозофа Јохана Готлиба Фихтеа коме се приписује епитет зачетника националистичке мисли. Кроз своје списе је заступао оштру поделу на Сопство/Ја и оно друго/Друго/Не-Ја које је касније пројектовао на раван политичке филозофије. У једном од најзначајнијих студија под називом *Говори немачкој нацији* (нем. *Reden an die deutsche Nation*) Фихте је позвао немачки дух на буђење, уједињење²⁷⁶, јачање и раст. Сматрао је да је неопходно активно деловање јер „од вас зависи да ли хоћете да будете крај...или хоћете да будете почетак” (наведено у Слотердијк 2009). Овај говор био је заматак мисли о супериорности немачког духа који је даље разрадио његов ученик Хегел. Хегелова мисао о светском духу почива на идеји о непрекидном развоју што ће заговорници социодарвинистичке представе усвојити и сматрати да је геноцид неизбежан нежељени производ напретка (Линдквист 1996: 122). Мисао о колонизацији као природном ступњу у процесу развоја немачког духа читава се у ставу генерала Карла Петерса. У спису *О немачкој колонијалној политици* (нем. *Über die deutsche Kolonialpolitik*) Петерс наводи следеће:

„Немачки колонијални покрет је природни наставак немачке борбе за јединство. Природно је да је немачки народ, одмах након што је успоставио своју позицију у биткама код Кенигреца (Садове) и Седана, осетио потребу да сада оконча ужасан и делом срамотни положај наше нације у прекоморским областима и да истовремено ужива у материјалним добитима које је успостављање моћи донело са собом” (наведено у Гевалд 2003а: 113).

Немачки канцелар Ото фон Бизмарк је на почетку био против освајања колонија тврдећи да су предности које би колоније донеле Немачком царству плод имагинације јер би трошкови уложени у оснивање и одржавање колонија били много већи од њених економских добити (наведено у Цимерер 2015). Сматрао је и да би могло да дође до сукоба са другим државама које над жељеним територијама имају одређену врсту суверене власти, што није било у интересу Немачког царства које, према његовом мишљењу, није имало опремљену морску флоту нити капацитете потребне за колонијални поход. Који фактори су били одлучујући за промену Бизмарковог става остаје мистерија за историчаре.

Одлучујући утицај на младеж описану у роману *Хереро* која је добровољно похрлила ка Немачкој југозападној Африци имала је економска ситуација у земљи. Карл Етман је знао, иако сам није био у том положају, „колико младих синова сељака одлази ван јер им не преостаје ништа друго. Најстарији син наслеђује имање, а браћа морају да виде где ће. Оно што им преостаје су или војска или рад на пољу, у фабрикама или на бродоградилишту“ (Сејфрид 2003: 157). Како се ретко коме свидео такав живот, било им је драже да се упуте ка непознатом. Етман се једне вечери присетио одломка из писма свог пријатеља Кристофа који је описивао срећу при помисли да више не мора да иде у туђину и буде грађанин стране земље, већ је могуће „бити у свету, а остати Немац“

²⁷⁶ Фихте је своје говоре држао у зиму 1807–1808. године у време када немачки народ још увек није био уједињен.

(исто). Како је поносно звучало када је он размишљао како „његова домовина припада светским силама и има прекоморске поседе. Немцима је одједном свет отворен и они одлазе из скучености своје земље у широки свет!“ (исто). Из наведених цитата открива се патриотизам као један од покретача колонијалних похода. Патриотизам се читава као допринос томе да домовина буде призната у свету и да појединац буде признат у оквиру породице и друштва тако што ће јој допринести. Занимљиво је запажање Алберта Мемија о осећању патриотизма код колонизатора. Меми наводи да је колонизаторов осећај љубави према домовини и сопственој нацији врло специфичан јер „он управља своју пажњу искључива према оном аспекту своје домовине којим она оправдава колонијални поход“ (Меми 1990: 106), било да је то освајање новог тла, отварање новог тржишта или у случају Сејфридових јунака, побољшање економског статуса. Закључује се да је сурова стварност царске Немачке замењена идејом о бољем животу у колонији. Бег од тескобе, живота у фабрикама, касарнама, друштвеним шаблонима и правилима представљао је бег у непознато које је у домовини означено као нешто позитивно и пожељно премда, како Алберт Меми наводи, новопридошло становништво не доживљава обећани процват на новом тлу јер оно остаје у простору између метрополе и колоније, њима не управља директно њихова влада, али и не постају део староседелачког друштва (Меми 1974: 95) Подстицај на колонизацију, односно, насељавање новог тла показује се као свесно жртвовање одређеног броја грађана зарад наводне добробити становништва које остаје у матичној земљи. Процес колонизације се показује као деструктиван и по припаднике реда колонизатора. Мали број њих је у стању то да појми и спреман је да да свој највећи допринос остваривању државних циљева.

У роману *Хереро* спорадично се помињу корист и губици током колонијалне владавине као и сам смисао колонизације. Током разговора између неколицине војника могло се чути следеће:

- Да је било по његовом, не бисмо били овде. Бизмарк је од почетка био против колонија!
- Ах не, не тако, он је био само против тога да се додатно обрачунавају трошкови немачким порезницима. Требало је да колоније саме себе издржавају, а да предузећа која остварују добит остану у приватном власништву. Морнарица је прилично скупа и без заштите неке јаче морнарице не би било колоније!
- Не говорите тако о колонијама, господине! Немачка југозападна Африка се налази под заштитом царства и то не само формално-правно, већ је заштићена зона, протекторат, ако тако хоћете.
- Нема везе, заштићена област – протекторат – закупна област – колонија, где је ту разлика? Земља припада нама и тачка! (Сејфрид 2003: 29).

Из цитираног одломка слободног разговора између немачких војника читава се следеће:

1. Немачка је требало да профитира од својих колонија, али се то испоставило као погрешна инвестиција;
2. немачки војници сумњају у војну опремљеност и стабилност немачке војске;
3. војници нису упознати са терминолошком разликом између наведених појмова којима означавају Немачку југозападну Африку, али се и не брину превише око

тога;

4. упркос свим наведеним потешкоћама које се тичу управљања и поимања Немачке југозападне Африке Немци сматрају да су власници отете територије и да о томе не треба дискутовати.

Немачки досељеници и њихови потомци су уз помоћ немачке колонијалне војске и финансијских средстава која су пристизала из домовине успели да преобликују афрички пејзаж по домаћем моделу, да га језички и картографски преведу у своје власништво и да наметну свој језик, обичаје и законе. Они су, Меммијевим језиком речено, узурпатори (1974: 96), особе које су без легитимне основе заузеле одређено место тврдећи да је њихово и спремни су да га бране свим средствима. Како Мемми на истом месту наводи, „узурпатор се не устручава да фалсификује историју, преформулише законе, он би избрисао меморију – све, само да успе да трансформише његов упад у легитимни чин (исто). Немци су се раширили намибијском земљом попут болести, инфекције или вируса, што су термини који представљају метафору за колонијални поход коју Сејфрид ни на једном месту не употребљава. Један од примера књижевне обраде мотива колонизације као вируса је новела Јиргена Јиргенсена *Бела бактерија из збирке под називом Грозница: афричке приче*²⁷⁷ у којој је продор Европљана у афричку џунглу приказан као избијање инфекције која ће захватити све крвне судове и виталне органе будућег пацијента. Попут болести која силовито напредује хранећи се slabим и нездравим ткивом нападнутог, тако се немачка колонизација хранила нестабилном ситуацијом међу домородачким племенима о чему је више писао Гизелхер В. Хофман. Герхард Сејфрид је приликама у домородачким заједницама посветио невелик број страна из којих се читавају неслагање унутар и међу племенима, међусобни сукоби и борбе до истребљења које немачки грабљивац посматра са пажњом наслађујући се сопственом коришћу из дате ситуације. Сејфрид наводи да се они сами истребљују (2003: 29) и да Махареро радије даје земљу свог народа на име измирења рачуна према Немцима (43), што узрокује немире међу становницима који више не могу да живе ни под притиском свог вође ни под притиском Немачког царства.

Као наредни ступањ тако неповољног статуса домородаца читава се устанак који су афричка племена подигла широм земље. То је испрва представљало логистички проблем за немачку војску која је у односу на број Африканаца била малобројна, али технички моћнија, па немачки освајач није видео никакву мањкавост у својим редовима. Како се у студији Свена Линдквиста наводи, колонизатор је војну надмоћ видео као биолошку и интелектуалну (1996: 47) и себе је сматрао божанством јер је на располагању имао топове. У свом поседу су Немци осим коњице имали бројно оружје, а предност над домородачком војном тактиком стекли су употребом хелиографа. Опису немачке војне опремљености и спровођењу тактике посвећен је немали број страна па се током читања овог романа стиче утисак да се ради о једнострано написаном извештају са бојног боља у коме се превасходно описује ратна опрема колонизатора.

Немачку страну одликовала је неумољива глад за доказивањем да је земља њихова и да је очишћена од Африканаца како на терену, тако и на папиру што се види по педантности у вођењу документације која није служила само доказивању организационе супериорности немачке војске, већ и као доказ спремности да се она снађе у изненадним ситуацијама попут ове. Брижљиво вођена документација била је доказ организовано

---

²⁷⁷ Jürgensen, Jürgen, 1941, *Fieber: Afrikanische Novellen*, Potsdam: Rütten & Loening.

спроведеног насиља на територији немачке колоније што је било својство сваке колонијалне власти. Еме Сезер говори у есеју *О колонијализму* да однос између колонизатора и колонизованог увек одликују брутално насиље и потчињавање. „Где год да се колонизатор и колонизовани нађу лицем у лице, видим силу, бруталност, суровост, садизам, сукоб, и као пародију културног уздицања, брзо фабриковање неколико хиљада нижих функционера [...] Никакав људски контакт, само односи доминације и покорвања који колонизатора преображавају у школског надзорника, ађутанта, затворског стражара, гонича робова, а домороца у средство за производњу” (Сезер 2015: 41-42). Закључује се да су насиље и дехуманизација домородачког становништва били конститутивни део свакодневице на колонизованом тлу, а не само део коначног сукоба.

Свакодневно освајање Немачке југозападне Африке малим корацима пуних насиља представљало је дуготрајан и компликован процес о коме Герхард Сејфрид проговара у кратким одељцима романа *Хереро*. Не тематизујући опширно неповољне услове у којима је живело домаће црно становништво, одузимање земље, преваре, забрану мешања са белцима, силовања и друге облике насиља који су претходили устанку, Сејфридов стил писања бива обојен евроцентризмом и одсуством емпатије и интересовања према афричком страдању. Историја проблема са трговцима и њиховим преварама, питање изградње резервата, проневера земље и поверења Африканаца тематизовани су у кратком поглављу под називом Овакуру (39-46), као и у делу у коме се приказује генерал Цирн, тај „проклети отровни патуљак“ (195). Уместо целокупног приказа или макар приказа назнака које су водиле ка наведеним проблемима који су водили ка коначном устанку, Сејфридови јунаци упиру прстом у генерала Цирна и његове потезе називајући га главним кривцем за лош однос са домородачким становништвом. Цирн је упамћен у историјским књигама као онај ко је земљу Херера прекројио по сопственом нахођењу и фалсификовао потписе афричких поглавара, што, како се у роману наводи, представља тачку кулминације лоших односа између домородаца и Немаца. Издвајање само једне особе, у овом случају генерала Цирна, као јединог одговорног током вишедеценијског лошег периода који је претходио устанку 1904. године и истицање генерала Лотара фон Троте као јединог зликовца током трајања и по окончању наведеног устанка говори о поједностављењу питања кривице и одговорности коју су сносили сви Немци укључени у процес колонизације како пре, тако и након устанка и извршеног масовног истребљења домородачког становништва.

Пораст глади за новим простором крајем 19. века одвео је на тло Немачке југозападне Африке велики број немачких војника које је предводио искусни генерал Курт фон Франсоа. У историјским књигама је остао упамћен као онај ко је изјавио да „Европљани нису добро разумели како да се правилно поставе спрема црнаца. Дали су им превише права, испунили све њихове жеље, а да нису промислили да ће црнци то тумачити као слабост. Овде сада до циља може водити само безобзирна строгост“ (наведено у Дрехслер 1966: 59), чиме се најављује прекид преговора између њих који су до тада наводно били дипломатског карактера. О генералу Фон Франсои и његовој политици мотивисаној социодарвинистичким представама се у роману *Хереро* проговара у малом обиму док је доста пажње посвећено генералу Лојтвајну чија се владавина може објаснити крилатицом *divide et impera* (Сејфрид 2003: 452). Карл Етман долази у немачку колонију у тренутку када је Лојтвајнова владавина при крају премда се сматрало да је он дуго година успевао да одржи добар однос са домороцима и са финансијерима из домовине (44-45). Остао је упамћен као онај ко је увео кредитни систем у афричко

друштво и ко је подржавао идеју постојања резервата у којима би „Херери могли несметано и аутономно да живе“ (46). Иза израза ”подржавати постојање резервата” употребљеног у претходној реченици читава се један од механизма одбране Немаца које је Сејфрид употребио у роману. Наиме, у роману се помиње кратко писмо од 19. августа 1900. године које је поглавица Зерауа упутио Лојтвајну са молбом да се изгради велики резерват за Херере како би они били спашени од самовоље локалних фармера и трговаца. Генерал Лојтвајн је тако представљен као онај коме се и домороци обраћају за помоћ и као онај ко их може спасити тако што ће их, на њихов захтев, сместити у ограђен резерват. Иза наизглед хумане идеје о помагању домородачког становништва кроз изградњу резервата и давање новца како би се раздужили према немачким трговцима крила се намера да се они кроз тзв. кредитне олакшице још више задуже, продају земљу на име дугова и да пристану да живе у резерватима од којих се највећи налазио у суровој пустињи Омахехе. То би било изузетно неповољно по људе и стоку којој су били потребни извори пијаће воде и зелени пашњаци. Овим темама Герхард Сејфрид не посвећује превелику пажњу већ их спорадичним помињањем смешта у раван безначајних догађаја.

У периоду подизања малих устанака широм немачке колоније генерал Лојтвајн оптужен је у домовини за благи однос према домороцима због чега је немачки цар одлучио да на његово место постави озлоглашеног Фон Троту који је након учешћа у окончању устанака у Кини командовао заштитним трупама у Источној Африци. „Тамо је последњег вођу трговине робљем одстранио и од тада важи међу дворском господом за старог афричког борца”, наводи генерал Виктор Франке²⁷⁸ (446) и додаје да „ни мајор Фон Есторф, као ни Фон Визман који су га упознали немају високо мишљење о њему. Генерал није ни добар стратег као ни добар вођа трупе. Он је један себичан човек хладног срца”(исто), чијим доласком почиње лоше време за све (445). Из наведеног описа генерала Фон Троте чији се долазак у Југозападну немачку Африку ишчекује читава се неслагање са његовом политиком и начином делања, као и непоштовање његове личности и особина које су га учиниле миљеником немачког двора који се „уморио од дрскости Кафера и жели енергично окончање свега тога” (446). Генерал Фон Трота представља оличење суровости, зла и хладнокрвног насиља, док је генерал Лојтвајн сматран позитивном фигуром међу немачким војницима иако се ни његова политика управљања немачком колонијом не може описати позитивним примерима. У периоду окончања своје управе Лојтвајн је називан у домовини издајником немачког народа и неодлучним војсковођом кога је одликовала сентименталност према Каферима (461) што указује на то да матична земља колонизатора није уважавала ниједну другу опцију владања колонизованима осим оне која укључује чврсту и насилну руку колонизатора. Због тога је идеја о хуманом колонизовању, односно, цивилизовању колонизованих народа неодржива и открива лице колонизатора као суровог и насилног владара који се води унапред задатим планом који укључује потпуно повиновање и уништење

---

²⁷⁸ Виктор Франке је стигао у Немачку југозападну Африку крајем 1896. године. У мемоарима под називом *Уз Божију помоћ за цара и царство* (нем. *Mit Gott für Kaiser und Reich*) Франке је описао своје незадовољство начином спровођења колонијалне политике. Како Гевалд наводи (2003а: 119), Франкеа је одликовала изузетна суровост у односу према заробљеном становништву. Забележени су бројни случајеви силовања црних жена на врло бруталан начин. Виктор Франке је остао у Немачкој југозападној Африци до 1915. године. Након његове смрти 1957. године породица је изразила жељу да његови остаци буду покопани у Омаруруу. Афричке власти су одбиле тај захтев, али на афричком тлу још увек постоје Франкеов музеј и Франкеов торањ подигнут 1904. године у знак захвалности за његово учешће у гушењу Хереро устанка.

подређеног.

Првом и последњем сусрету два генерала, одлазећег и будућег, посвећен је кратак део романа у коме се откривају наизглед две различите матрице владања које су у својој бити исте. Упознат са планом генерала Фон Троте о расном рату, генерал Лојтвајн бива први пут суочен са идејом о циљаном потпуном физичком уништењу Херера. У размени речи открива се да генерал Лојтвајн није забринут за афричке домороце ради њих самих и њиховог опстанка, већ за очување домаће радне снаге. У роману се наводи да је Лојтвајн желео да ограничи размере сукоба са Херерима, да спречи непотребно проливање крви и заметање зле крви због заједничке будућности у којој би „потпуно уништење Херера негативно утицало на привредну снагу Царства у смислу да поновна изградња не би била могућа. Осим што би истребљење домородаца било ван свих моралних и хришћанских норми, оно би било краткорочно решење. Радна снага домородаца би морала да служи привредном развоју колоније“ (459), наводи генерал Лојтвајн²⁷⁹. Очитава се да је генерал Лојтвајн онај тип колонизатора-хуманисте који се наизглед гнуша очигледног насиља и угњетавања Другог, али је спреман зарад сопствене користи и подизања угледа да на перфидан начин почини одређену врсту насиља над њим.

За разлику од генерала Лојтвајна, генерал Фон Трота, колонизатор-реалиста је сматрао да је његов задатак „што је брже могуће окончање рата и потпуно потчињавање устаника, и, уколико је неопходно, њихово потпуно уништење“ (исто). Уочава се да је крилатица коју је цар упутио Лојтвајну и која гласи – Учините непријатеља нешкодљивим! (460) вољом и знањем генерала фон Троте о начину вођења рата претворена у крилатицу – Уклоните непријатеља! Како је раније поменуто, озлоглашени Фон Трота је био учесник Боксерског устанка у Кини и главни кореспондент са немачким двором. Био је упознат са колонијалном политиком цара Вилхелма Другог и начином на који је угушен устанак у Кини. Прокламација генерала Фон Троте о гушењу устанка Херера и Нама, која је у сва три анализирана романа пренесена у целости, веома је слична изјави цара Вилхелма којом је охрабрио немачке војнике током укрцавања на брод ка Кини. Тада је он рекао:

„Када дођете пред непријатеља нека буде оборен; неће бити милости ни према коме, нећемо узимати заробљенике. Баш као што су Хуни пре хиљаду година под Атилиним вођством стекли углед по коме још увек живе у историји, тако може немачко име постати познато у Кини да се ниједан Кинез никада више не усуди да попреко погледа Немца“ (наведено у Пенцлер 2010: 209-211).

Герхард Сејфрид је у роману *Хереро* имплицитно направио паралелу између тзв. немачког решења афричког и кинеског питања. Размишљајући о важности географских карти и слика, Карл Етман се сетио да је на зидовима „сваке патриотске куће која иоле држи до себе“ (470) висила слика Карла Рехлинга *Немци на фронт!* инспирисана наредбом енглеског адмирала Едварда Сејмура којом је током Боксерског устанка мотивисао учеснике. Немци су у Кини починили ужасан масакр о коме су писали домаћи

---

²⁷⁹ По окончању једанаестогодишње владавине у Немачкој југозападној Африци генерал Теодор Лојтвајн је објавио аутобиографско дело под називом *Једанаест година управљања Немачком југозападном Африком* (нем. *Elf Jahre Gouverneur in Deutsch-Südwestafrika*). Претпоставља се да је ово био један од извора којим се послужио Герхард Сејфрид приликом истраживања корпуса за роман *Хереро*. Лојтваново дело је доступно на линку <https://www.gutenberg.org/files/59088/59088-h/59088-h.htm> (30.10.2022.).

и страни учесници. Њихове изјаве и писма забележене су у спису под називом *Писма Хуна* (нем. *Hunnenbriefe*)²⁸⁰ и у њима се могу прочитати следеће изјаве:

„Начин на који смо добили прву битку. Требало је да видиш како смо напредовали кроз град. Све што нам се нашло на путу, било то мушкарац, жена или дете, све је било побијено. Ох како су жене вриштале! Али је царева наредба гласила – Немајте милости! – заклели смо се на верност и послушност и то је оно што смо радили!” (наведено у Фесер 2000)

Аугуст Бебел, представник немачких социјалдемократа који се у немачком парламенту борио против колонизације Немачке југозападне Африке навео је да је гушење Боксерског устанка био освајачки рат, рат освете и ништа више. Сматрао је да то нема никакве везе са правим ратом, да је реч рат превише пристојна за то и да је на делу подла освета (наведено у Лојтнер 2008). Тај концепт се може применити и на ситуацију у Немачкој југозападној Африци у којој је гушење устанка домородачких становништва пре наликовало лову на непријатеља коме се немачке трупе морају осветити и најстроже их казнити за непослушност и рушење замишљеног реда.

Упркос различитим погледима на генерала Фона Троту и начин управљања који је наметнуо, сви до једног припадника немачке војске су се повиновали заповести својих генерала и послушно кренули у операцију спасавања угледа Немачке како је овај рат још називан. Како се у роману у разговору између војних заповедника наводи, никога није било заправо брига за устанак Кафера на крају света који „и није прави рат јер нема ни правог непријатеља и не могу се побрати одликовања за то”, али би „Царство постало предмет ругања, изгубило би образ ако се сада не би реаговало одлучно и чврсто!” (460). Лотар фон Трота био је гласноговорник свих оних који су проповедали насиље као израз сопствене снаге и моћи. Трота је нагласио да „најбоље године наших мушкараца пролазе узалудно” и да се допушта да „мач нације рђа у корицама уместо да стоји блистав и оштар” (исто). Осим што би значао губитак угледа међу другим колонијалним силама, овај рат је за Немачко царство био начин да се стиша економско-социјална бура унутар матичне земље. Расни рат, како је Фон Трота називао овај поход (наведено у Траверсо 2003: 154), требало је да буде освета, догађај у коме ће се исказати сав бес и фрустрација немачког капиталистичког система који није профитирао од колонијалног похода, али ће профитирати од рата. Зарадиће се на униформама и опреми, на оружју и муницији, на лековима и пореским стопама, земља ће се покренути, фабрике ће се захуктати, радници ће имати посла и неће имати времена да се баве социјалним случајевима на улици (Сејфриф 2003:461)²⁸¹. Пастор Лутер увиђа да је потребно „зарадити, само зарадити, на гушењу устанка, а онда на отимачини земље и тамо где црнци стоје на путу – уклоните их! Не цене се више ни мудрост, ни знање, ни људскост, као ни пристојност!” (464).

²⁸⁰ Цар Вилхелм Други је немачку освајачку војску називао Хунима како би их мотивисао на жестоку борбу. Сматрао је да ће његова војска бити у стању да освоји велики део света и да би требало да буду попут Хуна – храбри, одважни, незајажљиви и одлучни. Током Првог светског рата се у енглеској штампи користио израз Хуни за Немце, посебно након уништења белгијског града Левена. Енглески новинари су писали о варварству немачких војника алидирајући на варварско понашање немачких војника током гушења Боксерског устанка који су наводно били у стању да дечи одсеку руке, да силују жене и да изврше масакр над становништвом.

²⁸¹ Овај роман се по својим карактеристикама приближава типичном колонијалном роману не само на основу начина приказивања догађаја, већ заступањем одређеног облика колонијалне пропаганде која за задатак има узношење колонијалне мисије на ниво једине могућности за економски просперитет земље.

Закључује се да је похлепа за земљом, стоком, профитом и брзим богаћењем управљала колонијалном мишљу и да је у случају да тај план пропадне, рат увек постојао као сигурна опција, при чему се колонијални рат није посматрао кроз призму хумане катастрофе, већ као извор зараде. Ашил Мбембе је у спису *Политике непријатељства* указао на то да ратови стварају нова тржишта (2019: 51), док Свен Линдквист наводи да је главни извозни производ колонизаторских земаља била сила (1996: 46) на којој су зарађивали.

Немачки војници су послушно и организовано започели операцију у јавности означену као гушење устанка народа Хереро и Нама која се терминологијом генерала Лотара фон Троте могла дефинисати као коначно решење немачко-афричког питања. Немачку војску нису чинили само неискусни добровољци који су у боравку на афричком тлу видели могућност добре зараде, већ и искусни војници који су учествовали у сукобима у Анголи и Источној Африци и који су добро познавали начине гушења устанака домородачких племена. Премда су напад започели организовано и наизглед спремно под командом генерала Фон Троте чијим доласком је на тло немачке јужне Африке пристигла велика количина борбене опреме, током периода активне борбе откривене су бројне мањкавости у немачкој организацији. Герилска тактика Херера и немогућност да се сустигне и олако зароби непријатељ изазивали су не само срцбу, већ и фрустрацију код немачких војника који су се током лова на непријатеља понашали попут варвара који би за собом остављали спаљена читава насеља, лом и пустош уз видни недостатак саморефлексије о почињеном.

Један од начина спровођења колонијалних мера, доносно, колонијалне праксе која је претходила коначном решењу било је успостављање логора. Герхард Сејфрид помиње логоре у Немачкој југозападној Африци само на две стране (287, 472) као успутне одломке разговора међу војницима. Из првог разговора (287) се сазнаје да постоје негде логори, док се из другог (472) сазнаје о ужасним условима којима је то становништво изложено. Поменуто је да они гладују у логорима, да болују од разних стомачних болести и да то није проблем немачке војске јер ће они бити пребачени некада некуда.

На основу анализе претходног поглавља овог рада утврдило се да је немачким војницима прави лик непријатеља био непознат и да су они своје делање управљали на основу закључака до којих су дошли слушајући приче оних који су непријатеља наводно познавали. Премда су приче о непријатељу могле бити сведене на ниво гласина, идеолошко убеђење војника и њихов степен образовања су утицали на то да се у њих лако поверује и да се оне користе као оправдање за свако почињено насиље над непријатељем. У роману *Хереро* се не проговара о прошлости немачких војника и досељеника који су на разним нивоима и из различитих побуда спроводили насиље над домородачким становништвом, већ се често наводи дивљачко насиље које су Африканци извршили над белим дошљацима. Истакнуто је да се Африканци нису суздржавали од тога да почине насиље над белим женама и децом, премда је у свим историјским изворима, као и у роману (Сејфрид 2003: 69) забележено да је то била једна од одредби коју је изрекао Семјуел Махареро приликом одобравања подизања устанка. У роману се наводи да су немачки војници пронашли „повређену жену у одрпаној хаљини са двоје мале деце.[...] Њеног мужа и његовог брата су Херери убили. Испричала је да су црнци њено дете закуцали у врата. Имало је само три године.” (209). Приче о страшном варварству непријатеља често су појачаване елементима попут насиља над белом децом који би код немачких војника изазвале јаке емотивне реакције. У роману се наводи и то

да су фармери пронашли тело мушкарца које је на себи имало више од 40 убодних рана (205) и да је у време почетка устанка састављен извештај о броју страдалих у коме је забележено да је страдало око 50 жена и деце у првим нападима дивљих Херера. Под утиском вести о варварству Африканаца које би непрестано стизале до немачких војника, јачало би њихово самопоуздање и жеђ за осветом. „Требало би их убити као свиње!” (96) могло се често чути уз додатак других означитеља анималног у противнику. Еме Сезер наводи да се колонизатор навикава на то да у колонизованом види животињу и да се сам претвара у исту током обуке да се према колонизованом опходи као према животињи (Сезер 2015: 40) и да сматра да му такав поглед на датост даје оправдање за његово зло делање.

Често се у роману могу пронаћи пасажии који говоре у прилог несналажењу и ненавикнутости немачких трупа на услове на афричком тлу што је водило ка сталној исцрпљености и сумњи у сопствене могућности, али и појачавању осећаја фрустрације немачких војника који су испољавање насиља видели као једину могућност за пражњење унутрашњег бића. Фрустрација изазвана неприлагођеношћу на афричке услове и нову ратну тактику читава се не само из изјава самих војника, већ и изјава генерала који су редовно водили дневнике и сводили билансе уочавајући предност невидљивог непријатеља од кога су морали да се ”одбране”. Бројни прикази немачких трупа како пате на афричком тлу послужило је стварању слике немачких војника као оних који се жртвују за добробит домовине и који су жртва непријатеља против кога морају да употребе силу. Како Мбембе наводи, непријатељ кога је требало казнити је био иманентни непријатељ, непријатељ по природи (Мбембе 2019: 45). Он није проглашен непријатељем како би се успоставила одређена равнотежа међу њима, већ је конструисање лика непријатеља било у служби оправдавања похода који се може означити као *рат са оне стране закона* (исто). Анализирајући ситуацију у колонијалним империјама, Мбембе уочава да су импровизација, ад хок реакције на неочекиване аспекте неке ситуације, одсуство закона и слаба институционализација били правило (47). Довољно је било, наводи он на истом месту, позвати се на императив безбедности тамо где је дошло до злоупотребе дужности (исто) и био је могућ искорак из свих облика цивилизованог понашања. Снабдевени муницијом и додатним бројем војника, немачка војска приказана у роману *Хереро* је агресивно продирала ка територији Херера стежући обруч ка пустињи Омахехе ка којој су се, како се у роману напомиње, Херери самовољно кренули (Сејфрид 2003: 68-72; 108-110). Чак и онда када су их Немци сатерали у пустињу и загадили ретке изворе пијаће воде, о чему се у роману детаљно писало у стилу војног извештаја, војници су били послати у бројне извиднице како би се уверили да нема никога живог у почетном појасу пустиње, односно, да се увере у сигурну смрт и истребљење непријатеља. У роману је забележено да су војници неуморно прогонили свог непријатеља, као и то да су имали дозволу да пуцају у било ког живог припадника непријатељске војске, без обзира на пол, старост, стање и место у коме се налази. Претпоставља се из навода поједених учесника похода да је то било неопходно како би одбрана од непријатеља била успешна, односно, како би радни задатак био што боље урађен.

Анализирајући Сејфридов стил писања, понашање и реакције војника на дешавања пре, током и након масакра, долази се до закључка да занемаривање страдања Другог, одсуство елемената емпатије према њема њему, са једне, и хвалоспеви посвећени војној тактици немачких заштитних трупа, са друге стране, чине да роман *Хереро* буде

класификован као типичан колонијални роман написан из евроцентричне перспективе. Инсистирање на жртви коју су немачки војници понели на својим плећима како би одбранили парче земље које наводно припада ником другом до њиховој домовини начинило је од њих ратне хероје што је титула којој ниједан од протагониста романа, осим Лотара фон Троте, није жудео. Такав приказ немачких војника указао је и на аспект беспоговорне послушности и потчињавања државном апарату, док је издвајање одређених личности као главних одговорних релативизовало терет кривице и одговорности за почињено. Премда је Сејфрид у опис мотивације, планирања и извршења коначног решења уткао мотиве који спадају у домен социодарвинистичких представа о црним људима, анализом се открива да су мотиви овог сукоба само делом последица социодарвинистичких теорија, а да су већим делом узроковани социјалним аспектом. То надаље води ка проблематизовању аспекта мотивације учесника похода и механизма путем којих је учесницима омогућено да релативизују сопствену кривицу за учествовање у извршењу коначног решења афричког питања.

9.3.3. Колонизатор који одбија и колонизатор који прихвата

Премда се у Сејфридовом начину писања могу уочити бројне мањкавости, његов допринос у односу на претходна два анализирана романа огледа се у томе што је на више места имплицитно указао на проблем мотивације немачких војника за суделовање у коначном решењу. Сејфрид је приказао у роману *Хереро* да немачки војници који су дошли у Немачку југозападну Африку, као и припадници војног врха, нису били једногласни у одлуци да почине насиље великог, а камоли геноцидалног обима. На неколико места се наглашава војна недораслост спрема герилске тактике домородаца, њихова бројчана надмоћ, као и одсуство нетрпељивости према домороцима. Имајући у виду наведено, као и немиле историјске догађаје који су веома детаљно описани у роману, поставља се питање мотивације за учешћем у колонијалном походу, као и учешћем у тзв. коначном решењу Херера и Нама.

Док је Октав Манони у студији *Просперо и калибан: психологија колонизације*²⁸² колонизатору приписао патолошку жељу за доминацијом над колонизованим означену појмом Просперо комплекс, Алберт Меми је у студији *Колонизатор и колонизовани* дубље сагледао и разделио проблем мотивације за учешћем у колонијалном походу на два типа личности учесника: колонизатора који подржава и колонизатора који одбија колонизацију. По њему, колонизација је економска ствар и циљ је економска добит. Колонизатор који се упути у колонију вођен је мање идеолошким острашћеношћу, а више заносом о сопственој заради. Према Мемију, колонија се дефинише као „место где се зарађује више и троши мање. Идете у колонију јер су послови загарантовани, плате су високе, брже се дође до каријере и профитабилније се послује” (Меми 1974: 48). Овај образац понашања може се применити на сву младеж описану у роману *Хереро*, осим на Карла Етмана, која је на пут ка колонији кренула са идејом о гарантованом бољем животу у колонији. Многи од њих, попут Етмана, маштали су о својој будућности, али нико од њих није био спреман да са сигурношћу каже да би остао у Африци. Меми као разлог унутрашњег колебања наводи неурозу код колонизатора у тренутку када он постаје свестан свог незавидног положаја и одређене

---

282 Mannoni, Octave, 1964, *Prospero and Caliban: The Psychology of Colonisation*, New York: Frederick A. Praeger.

врсте преваре којој га је изложила матична земља. Дошљака није чекало његово парче земље, већ је морао да се бори са домороцима и њиховим правилима, није био привилегован онолико колико је обећано и није наишао на ону Африку коју је срео у Европи. Гезине Кригер наводи у студији *Превладавање рата и свест о историји* пример дневника немачког војника Хенкера у коме је он детаљно описивао обману коју му је приредило царство. Кригер (1999: 76) закључује да се често говорило о разочараности у оно што је дошљаке дочекало. Она бележи да је „Африка значила егзотично, животиње, дивље и лепе домороце и посебно палме. Стога је долазак у Свакопмунд често био повезан са великим разочарањем: Али ово није Африка!”. Ово разочарање првим утиском о Африци је стереотипна тема која се до данас среће у готово свим романима, аутобиографијама, дечјим књигама, па и чланцима у часописима који се баве Намибијом (исто). Немачке војнике и дошљаке, како се наводи у роману *Хереро*, додатно су мучили временски и хигијенски услови, као и чежња за домовином (Сејфрид 2003: 136, 285, 300) што је код њих изазивало осећај слабости, немоћи и фрустрације. Многи од војника нису били спремни за насиље и суров третман према домородачком становништву јер се у домовини није јавно говорило о томе. Стога је могуће да се, као по Мемијевој шеми, развију два модела колонизатора – онај који одбија и онај који прихвата колонизацију. Колонизатор који одбија колонизацију је онај који се гнуша колонизаторске идеологије и сматра колонијални систем неправедним. Упркос томе, он ужива у одређеним привилегијама које му следују на основу тога што је белац, па се закључује да он не може изаћи из оквира колонијалног система (Меми 1974: 62-66). Оно што му преостаје је да остане у колонији или да се врати у домовину што је опција коју ниједан Сејфридов јунак није одабрао, ма колико се гнушао појединих ствари и доводио у питање смисао и начин колонизације. Колонизатор који прихвата колонизацију је онај који својим делима покушава да је легитимише. Он се свесно жртвује зарад остварења сопствених циљева и циљева своје домовине и покушава да прилагоди свој живот идеологији коју заступа (89-91). Кроз ову призму је Сејфрид конституисао ликове који упркос истакнутој патњи остају на тлу немачке колоније и беспоговорно следе наређења својих претпостављених, иако су она понекад у нескладу са њиховим личним ставом или уопште нису домен њихових интересовања.

Кроз приказ војника који сумњају у сопствене могућности, који су изнурени услед ненавикнутости на временске услове и који не осећају лични анимозитет према домороцима, а ипак добровољно учествују у коначном походу, указаће се у оквиру овог поглавља на то да је колонијални поход приказан у роману *Хереро* мотивисан превасходно испуњењем радне обавезе што би требало да са собом повлачи питања личне и колективне одговорности, о чему, како ће даља анализа показати, Сејфридови јунаци не промишљају.

Генерал Лојтвајн је једна од ретких историјских фигура романа *Хереро* која је у немачкој јавности била обележена као издајник јер се није у потпуности слагао са политиком брисања домородаца са лица земље. Као што је већ поменуто, генерал Лојтвајн је био заступник империјалне идеологије која је тежила самоизградњи уз употребу што економичнијих средстава укључујући јефтину радну снагу. (Зло)употреба домородаца на тај начин водила је ка њиховој дехуманизацији, односно, свођењу на објекат што указује на то да је генерал Лојтвајн онај тип колонизатора који прихвата и који заступа колонизацију, премда се гнуша њених радикалних мера. Не може се тврдити ни да је он једина фигура у роману која се на одређени начин супротставила

идеји њиховог физичког истребљења. Осим неколико националсоцијалистичких негрофила у немачкој влади који су били противници спровођења насилне колонијалне праксе, попут Августа Бебела, у роману се открива да је дугогодишња сарадња између белаца и црнаца довела до тога да у зачетном полету домородачких устанака они заједно разматрају будућност на афричком тлу. То се одиграло током мањих племенских састанака којима су присуствовали поједини мисионари и немачки генерали, а никако бројни припадници немачког војног врха. То указује да је постојала мала шанса да се било шта измени у унапред задатом плану скованом у домовини колонизатора, али је значајно јер се открива да није постојала зла крв међу заповедницима са обе стране. Забележено је и то да су се уочи избијања устанка мисионар Олп и генерал Фон Франке изјаснили као они који су против рата (69). Једно кратко поглавље посвећено је приказу преговора представника белаца и црнаца од којих ни једна, ни друга страна није желела сукоб и није га сматрала нужним дешавањем, а још мање решењем тешке ситуације. Немачки војници који су пошли у лов на Африканце разговарали су међусобно о томе да они не желе рат (307), да су преуморни, да их ноге боле од вишесатних маршева и да само желе да се врате кући својима (310, 386). Немачки генерали сумњали су у то да ли су њихови кадрови способни за испуњење предстојећег задатка јер су „прилично неискусни и, како је чуо, нису баш расположени за рат на Југозападу” (279). Додатно их је бринуло питање војне тактике у условима када се познавање вођења сукоба односило само на „ратна дешавања према утврђеним правилима игре између цивилизованих нација” (280). Немачки војници нису били обучени за ратовање у таквим условима јер се рат против домородаца није сматрао ни за могућу, а ни озбиљну ствар. Како је међу припадницима немачке војске владало различито мишљење о предстојећем сукобу, тако ни сви мисионари, као ни немачки фармери нису имали јединствен став према томе. Пастор Лутер се свим расположивим средствима борио против стереотипне слике домородаца и против рата. Покушавао је да укаже на кривицу коју Немци сnose у том односу, али је његовим речима у роману дато толико мало простора да се оне чине занемарљивим. У роману је забележен разговор између фармера Друзеа и Етмана у коме се открива заједничка историја немачких дошљака и Херера, као и чињеница да они, насељени Немци, њих заправо не мрзе. Друзе говори да не мрзи Херере и да их има оваквих и онаквих, баш као и нас (414) што пред читаоце овог романа поставља задатак разоткривања мотивације немачких војника за учешћем у коначном решењу Херера и Нама.

Социодарвинистичке стереотипне представе о Другом представљале су ”знање” са којим би немачки војници пошли пут колонија како би одбранили домовину од нападача/узурпатора, али се никако нису могле убрајати у мотивационе факторе којим би се њихово варварско понашање према домаћем становништу у колонијама могло оправдати. На бројним наведеним примерима у роману *Хереро* може се видети да је њихово делање условљено радном обавезом коју су они прихватили приступањем у редове немачких заштитних трупа, али и моралном обавезом према домовини – да је учине јаком и признатом у свету, као и да себе учине признатим у оквиту ње и породице. Уочава се да су лична интересовања, преференце и анимозитети не само потчињени, већ и изједначени са захтевима државе, па се може рећи да би се просечан колонијални војник приказан у роману *Хереро* уклопио у профил личности о којој се по ширењу нацизма у Европи више проговарало. Ерих Фром је међу првима промишљао о склопу личности и личној мотивацији који би водили ка томе да је човек спреман да почини ужасна злодела

зарад добробити државе. Он ју је означио као ауторитарну личност што је појам којим се могу обухватити сви немачки војници који су се слепо повиновали захтевима Царства и генерала Лотара фон Троте. Фон Трота се у роману појављује у неколико поглавља као онај ко издаје јасно наређење, дакле, као спољашњи ауторитет који се изједначава са државом, док су сва даља дешавања резултат слепог праћења његових упутстава што указује на то да су наредбе спољног ауторитета уграђене у матрицу унутрашњег. Ауторитарна личност²⁸³, наводи Фром (1986: 122), увек дела у име нечег што је више од човековог личног ја и стиче снагу за делањем ослањајући се на вишу моћ. Разлог томе је одсуство слободе појединца који тежи да пригрли неки ауторитет како би се осећао корисно и прихваћено. Све Сејфридове јунаке одликује одређена врста недостатка који они надомешћују учешћем у колонијалном походу. Карл Етман је смрћу жене ослобођен стега породице, али и неснађен у новом животном стадијуму; Сесил Оренштајн стежу друштвене конвенције у Европи, док многи војници учешћем у колонијалном походу надомешћују економски недостатак. Према се код Карла Етмана и других примећују извесне унутрашње побуне против начина спровођења колонијалне власти, али не и процеса колонизације!, нико од њих не диже глас против ауторитета и система коме припадају. Размишљајући о последицама побуне против система, Етман не види излаз. Уколико откаже послушност, прекориће га за кукавичлук, наводи он (Сејфрид 2003: 239). Неће га само презрети, већ ће га највероватније одвести пред суд, натерати да напусти земљу, брука и срамота како се то каже (исто). Због личне користи и чувања образа остаје се у том систему који доводи у питање људскости и образа његових учесника.

Попут Увеа Тима, Герхард Сејфрид је у роман уткао шаренолику палету карактера који имају различите ставове према Херерима, суживоту са њима и борби против њих. Док се у роману *Моренга* чује глас неколицине који се не слажу са начином спровођења колонијалне владавине, у роману *Хереро* о томе проговарају не само војници и фармери, већ и високи чланови војне управе и мисионари. Пастор Лутер се у разговору са генералом Фон Гајстом упитао: „Шта ће свет мислити о нама? Да ли би Немачка требало да се изговара у истом даху са Белгијом?” (480), што указује на то да су виши кругови били упознати са злочинима почињеним у Конгу. Карл Етман се присећа да је начуо нешто о извештају британског конзула Роџера Кејсента у коме он проговара о суровој колонијалној владавини белгијског краља Леополда Другог. Етман се сећа да се писало о „ужасним убиствима, масовним погубљењима, одсеченим главама, распећима, бичевању и одсецању руку уколико домороци не би донели довољно каучука” (480). Онда се присетио и да је читао на енглеском језику збирку прича Јозефа Конрада под називом *Младост и две друге приче* (енг. *Youth and two Other Stories*) и да је на њега нарочит утисак оставила прича *Срце таме* која се одиграва баш у Конгу. Направио је поређење са тадашњом немачком колонијом у Камеруну, али му је било немогуће да направи паралелу са ситуацијом у колонији у којој се он тренутно налазио јер, како је приметио, „Немци не убијају једноставно своје раднике попут Лополда Другог”, а онда му је на ум пала и реченица коју је својевремено прочитао у неким новинама да је „само мртав црнац добар црнац, али, ако је мртав, никоме није од користи” (480-481). Те две

---

²⁸³ Профил ауторитарне личности је након Другог светског рата детаљније истражен кроз радове представника Франкфуртске школе, истраживања Стенлија Милграма, као и радове бројних филозофа који су проблематизовали мотивацију за учешћем у тоталитарном систему који је укључивао уништење Другог као део испуњења радне обавезе.

мисли биле су довољне да га на тренутак умире и онемогуће му да сагледа сличности између немачке и белгијске колонијалне владавине и да схвати да учествује у злочину који је у спољној манифестацији различит, али у својој бити исти. Након што је открио да и у Немачкој југозападној Африци постоје импровизовани логори у којима се налазе заробљени домороци, односно, такозвани непријатељ, али у људском облику, који пати на настрашнији начин и према коме је немачки војник потпуно равнодушан, Етман почиње да промишља о питањима личне и колективне мотивисаности за овај поход, кривици коју учешће у њему носи, животу и смрти. Наднесен над картама на којима је морао да уцрта тачне координате како би напад на Херере био што боље испланиран, Етман се запитао да је ово земља у којој „сам ја, у којој смо ми, ми Немци, људи из средишта Европе, у потрази за самим собом, у којој из досаде тражимо сукоб са неумољивом природом, са непознатим људима које уопште не разумемо?“ (474). Он се пита да ли се сви ови догађаји одвијају на слепо или их ипак неко проматра – Бог или нека друга инстанца која ће да суди? И да ли ће се судити или ће се заборавити? (исто). Не дајући самом себи јасне одговоре на ова питања, његова размишљања се развијају у правцу економске и идеолошке мотивисаности његових сународника за овај поход. Етман открива да је поред лоше економске ситуације, патриотизам један од главних покретача жеље да се Немачка призна као земља једнака другим цивилизованим нацијама и као део цивилизованог света. Промишљање о Немачкој као земљи која припада цивилизованом свету је проблематична јер се понашање и делање Немачке не може означити као цивилизовано. Етман то примећује и схвата да су они дошли на страно тле како би бранили илегално присвојену територију од њених правих власника који су у ту сврху приказани као нељуди. Иако се из овог кратког поглавља у коме се Карл Етман преиспитује уочавају назнаке његове могуће унутрашње трансформације у онога ко ће дићи глас против колонизације јер је прозreo постулате на којима она почива, наставак његових промишљања и делања читаоца убеђује у супротно. Премда је свестан свих недаћа које боравак и живот на овом тлу доносе, Етман наставља кроз свој рад да служи земљи која га је тамо послала и да испуњава своју радну обавезу.

Имајући у виду све наведене чињенице које говоре у прилог томе да припадници немачких трупа нису били уједињени у идеји потпуне анихилације Другог, читалац романа се мора замислити над њиховом мотивацијом за учешћем у коначном решењу афричког питања. Како Герхард Сејфрид у роману није описао ниједног члана војске који би поход видео као задовољење личних садистичких нагона, може се закључити да су економски моменти и испуњење дужности према отаџбини били одлучујући фактори за већину војника. Већину немачке војске чинили су млади војници пореклом из сиромашнијих слојева немачког друштва који су у доласку у колонију видели могућност за добру, брзу и лаку зараду. Осим зараде, војницима би победа у коначном сукобу донела углед, а можда и напредак у струци што је био додатни подстрек за њих да беспоговорно извршавају наређења. Тиме се они убрајају у ред колонизатора који прихвата колонизацију чинећи од ње своју радну обавезу, што прави отклон од савести и осећања кривице и одговорности према ономе што (ни)су починили.

9.3.4. Механизми релативизације немачке кривице и одговорности за геноцид над Хереро и Нама у роману *Хереро*

Колонизација и империјална освајања подразумевала су насиље као саставни део својих активности, а расне и расистичке теорије служиле су као оправдање истог. Хана Арент у спису *О насиљу* наводи да је расизам по природи препун насиља и да, када ништа више не преостаје, то постаје дозвола за истребљивање (1970: 75). Свен Линдквист у студији *Истребите све дивљаке* наводи бројне примере употребе насиља над црним човеком у име спровођења одређене доктрине, док Хана Арент у студији *Порекло тоталитаризма* наглашава да тоталитарни режими користе насиље како би остварили идеолошку доктрину и конкретне лажи (1998: 349). Из наведеног се уочава спрега на линији насиље – доктрина – лаж што је једначина из које се изводи да сва три елемента воде ка релативизацији и потискивању кривице и одговорности код починиоца. Алаида Асман наводи у студији *Дуга сенка прошлости* пет стратегија потискивања: изједначавање, екстернализацију, брисање, ћутање и кривотворење (уп. Асман 2011: 217-232) које ће бити од значаја за анализу наративних стратегија у роману *Хереро* којима се кривица Немаца релативизује/потискује²⁸⁴.

Активирање великог броја заштитних трупа које су имали јасне смернице за насилнички третман према домородачком становништву указује на то да је Немачко царство свесно користило насиље као основно оруђе у процесу легитимације колонијалног похода. Герхард Сејфрид проговара у роману *Хереро* о спроведеном насиљу над домороцима у вишеструко мањем обиму него о разлозима који су довели до употребе истог. Проблем у случају Сејфридовога писања је тај што се о разлозима за ескалацију насиља писало из перспективе колонизатора који је наведене разлоге користио као наративне стратегије путем којих ће моћи да скине кривицу и одговорност за почињено са својих плећа. Андреас Екл је навео да је овакво писање начин (само)одбране Немаца и да је типично за колонијалне романе. Он сматра да се у колонијалним романима кривица паушално приписује народу Хереро, док се о конкретним узроцима скоро не проговара (Екл 2005: 168). Сефридови јунаци, попут Етмана, тематизују у појединим горенаведеним одломцима кривицу Немаца, али она брзо бива потиснута или причама које своје упориште налазе у социодарвинистичким представама и расистичким концептима по којима Други представља опасност по колонизатора или излагањима колонизованих у којима се оно што се дешава истиче као сопствена кривица, односно, као судбински след. У роману *Хереро* уочавају се следеће наративне шеме путем којих се релативизује кривица Немаца:

1. Извртање односа починиоца и жртве – колонизатор је жртва, колонизовани је опасност по њега;
2. Ћутање о учињеном
3. Екстернализација сопствене кривице и одговорности кроз приписивање кривице другима/Другима;
4. Унос интертекстуалних фацета помоћу којих се кривица и жртва Немаца изједначавају са кривицом и жртвовањем других колонијалних сила;
5. Представљање кривице и пораза Херера као судбински след који они

²⁸⁴ Студија Алаиде Асман проучава наведене механизме на примеру Холокауста и догађаја након њега, али су наведени концепти у попуности применљиви и на друге историјске догађаје.

прихватају.

Премда је замена улога на линији починилац-жртва типичан мотив колонијалних романа, од романа *Хереро* се, као што је већ напоменуто, очекивало да заузме критички став према Немцима као колонизаторима Немачке југозападне Африке. Герхард Сејфрид је навођењем бројних примера који ће на овом месту бити анализирани приписао улогу починилаца/нападача Другом, а Немцима улогу двоструке жртве: жртве нападача и жртве система коме припада и чију вољу спроводи.

Немачки војници су по доласку на афричко тло били суочени са за њих неповољном климом и са непознатом земљом коју настањују бића која у тадашњој јавности нису дефинисана као људи. Такво ”знање” о Другом је по доласку у Африку надограђено причама о дивљој природи Херера и Нама што је за циљ имало наглашавање непремостивих разлика међу њима. Напоредо са напретком устанка Хереро народа против немачке владавине јачале су гласине о њиховом дивљаштву што је требало да учврсти слику њих као непријатеља. Потврде ових гласина нашле су свој облик у роману Хереро у виду бројних извештаја и прича фармера (Сејфрид 2003: 179, 116, 131, 147, 205, 209,411) који су се очи у очи сусрели са тзв. црним дивљацима при чему су они које је срећа пратила избегли злу судбину коју су им устаници наменили. Овакав начин извештавања који је био вид пропаганде колонијалне мисли имао је троструку функцију:

1. потврда „знања” које су припадници војске усвојили у домовини о Другом као опасном непријатељу,
2. потпиривање беса код Немаца и јачање жеље за одбраном од непријатеља,
3. оправдање за све оне мере које ће бити предузете у процесу заустављања непријатеља.

Кроз извештаје о суровим нападима на немачке дошљаке прибегло се појачавању лика Другог као опасног непријатеља који угрожава колонизатора. У роману се поред извештаја могу прочитати кратка потпоглавља попут Овита/Орлог (Хереро назив за рат)(68-72) или Отјимбингве (177-182) у којима се домородачко становништво приказује као она страна која се залаже за сукоб и која пропагира екстремно насиље. „Ја ћу се борити. Побијте све Немце!” (71), узвикује један члан Херера, док други наступа агресивније и изговара: „Отерајте их одатле! Разбијте им главе!” (исто). Уз појачан интензитет борби расту и тензије, па се могу чути реченице попут – „Борите се! Убијте све Немце, те псе, ждераче земље, пре него што буде касно” (179) – уз назнаку да „ратници немају више стрпљења” (исто). Узвици ратника праћени су детаљним описима појединих ситуација у којима се приказује њихово варварство попут приказа сцене у којој група младих Херера изненада и из пукe досаде убија немачког фармера киријем, оружјем које се састоји од бича и металне кугле и које се најчешће користи са циљем да се противнику разбије глава. Трагови на које су немачки војници путујући железницом наишли сведоче о дивљаштву домородаца који не само да угрожава појединце, већ руши и донешену и изграђену инфраструктуру, односно, руши знакове европске цивилизације. Домороци не цене ни то чему су их Немци научили, па током рата „користе стечено знање против нас” (165). Наративи који колонизованог смештају у поље нападача спадају у домен колонијалне пропаганде која, како Арент наводи (1998: 349), у тоталитарном друштву постаје друга страна терора, односно, кроз пропаганду се остварује идеолошка доктрина.

Арентова се осврће на Кона-Брамштета који сматра да терор без пропаганде губи скоро сав психолошки ефекат, али да ни пропаганда без терора не достиже своју пуну снагу (исто). Психолошки ефекат који су индокринисано знање о Другима удвојено са извештајима са бојног боља произвели огледа се у острашћеним борбама без примесе свести учесника о кривици и моралним начелима. Слика крволочног дивљака који у борбеном заносу прети Немцима смешта га у раван агресора од кога жртва, Немац, мора да се одбрани. У борби на живот и смрт током одрамбеног рата, како су немачки војници овај поход схватили, сва начела бивају напуштена.

Друга наративна стратегија примењена у роману *Хереро* са циљем потискивања кривице и одговорности немачких трупа је ћутање. Приметно је да се у роману не тематизују догађаји који су довели до подизања устанка и који сведоче о начину на који су Немци спроводили колонијалну власт. Прећуткивање мотива који би указали на упрљане руке колонизатора типични су за колонијални роман који је имао пропагандну функцију и представљао доминантан дискурс. Како Асман (2011: 227) наводи, ћутање починиоца је израз његове продужене моћи помоћу које он манипулише. У Сејфридовом случају стратегија прећуткивања указује на пишчево саучесништво са идејом колонизације, као и саучесништво државе у непроговарању о истом, док у случају његових јунака прећуткивање постаје стратегија која има за циљ да нагласи негативност противника, увелича опасност коју он представља и оправда напад на њега у име самоодбране.

У случајевима када се у роману у ретким одељцима помињу нехуман однос колонизатора према домороцима и њиховој земљи, узроци који су водили ка устанку и начин гушења устанка, Сејфридови јунаци су се послужили стратегијом коју би Асман означила као екстернализација. Под екстернализацијом се означавао процес у којем се кривица скидала са себе и приписивала другима (Асман 2011: 219). Она је имала два облика – офанзивни и дефанзивни који су истовремено заступљени као наративне стратегије у роману *Хереро*. Офанзивни облик екстернализације је стратегија жртвеног јарца (исто), односно, приписивање кривице нападачу и чињење себе жртвом. У роману се наглашава не само то да су устаници ти који су отпочели сукоб, већ и да су га водили против погрешне стране. Наративне стратегије офанзивне екстернализације воде ка Махареру као особи одговорној за масакр који ће уследити. Махареро је онај ко „воли да ужива, да има лепу гардеробу, шарене материјале за своје бројне даме, уз то и вино, али он наравно не жели да даје своја грла за то јер онда не би био велики владар. Онда даје Немцима земљу и то земљу која њему ни не припада, већ припада свим Херерима” (Сејфрид 2003: 43). Махареро је оптужен и као онај ко је усмерио свој народ ка пустињи Омахехе јер је он био тај који је желео да преко пустиње доспе до енглеске границе. Овај податак проблематизује кривицу коју Немци сnose за стежање обруча у пустињи Омахехе. Херери су, закључује се, криви јер врше напад на недужну страну. Требало би да се обрачунају са оним ко је њихову земљу продао и довео их на руб пропасти. У наставку текста се на више места наглашава да Херери у свом поседу немају више земље и да је она доспела у руке Немаца на легитиман начин. Пошто земља више не припада њима, онда они немају право на њу. Немци на тај начин стичу право да Херере дислоцирају, на овај или онај начин, за шта су Херери, како Сејфридови јунаци, сами криви. Дефанзивни облик екстернализације изражава се формулом: „Нисам ја, него други!” (Асман 2011: 220) што кривицу за почињено приписује не само Махареру, већ и Лотару фон Троти и царевини. Махареро сноси кривицу за сарадњу са белцима која је ишла на штету његовог народа,

док је Лотар фон Трота, као царски заступник, главни кривац за све што се дешавало у процесу гушења устанка. Војници и спроводиоци његових захтева били су жртве Тротине и царске политике што је наглашено одељцима у којима се проговара о жртви коју војници подносе за своју домовину. Уношење текстуалних одељака у роману који указују на неслагање са његовом политиком и приказ освајачког похода као извршења радне обавезе представљају део стратегије релативизације и потискивања појединачне кривице и одговорности учесника.

Још један механизам релативизације немачке кривице у решењу афричког питања изводи се из изједначавања кривице Немаца са кривицом других колонијалних сила. Асман појашњава принцип изједначавања као систем којим се „једна кривица мери другом и тиме се математички анулира“ (Асман 2011: 218). У роман *Хереро* уплетене су приче које ће послужити томе да се кривица Немаца, под претпоставком да постоји, изједначава или бар пореди са кривицом других сила. Говорећи о опасном непријатељу који угрожава њихову егзистенцију, немачки војници се присећају прича о сукобу Енглеца и Зулу племена током ког су „Енглези побијени, цео батаљон, до последњег човека. Хиљадупетстотина војника је било мртво или више, то не знам“ (Сејфрид 2003: 132). Догађај из Англо-зулског рата²⁸⁵ уведен је у роман *Хереро* као напомена да је непријатељ опасан и немилосрдан и да су сва средства у борби против њега дозвољена. У роману је забележено да Енглези засигурно снабдевају домороце оружјем (151) што немачку војску чини двоструко угроженом. На примеру помињања злодела које Белгијско краљевство спроводи у Конгу и питања пастора Лутера да ли би Немачко царство требало изговорати у истом даху са Белгијом (480) намерно се прави паралела која за циљ има да ублажи последице немачке колонијалне владавине.

Наративна стратегија употребљена у овом роману која Немце у великој мери ослобађа одговорности је представљање кривице и пораза Херера као судбински след који они прихватају. Приликом скупа на коме је договорено да почиње устанак, племенски пророк изговара, као у Хомановом роману, да ће „крв Немаца тећи нашим народом! Цела земља ће бити црвена: црвена попут срџбе у очима, црвена од крви црних људи и црвена од ватре која ће прогутати наше колибе!“ (72). Како напредују борбе чује се пророков глас који провиђа да ће „ветар дувати ка истоку земље и носити пепео ка ужасној пустињи Омахехе, земљи смрти и жеђи, из које повратка нема“ (110). Устаници међу собом проговарају о гашењу ватре предака што је јасна назнака да ће препрети пораз. Премда су свесни казне која им предстоји, они помирљиво улазе у сукоб са Немцима што са немачких плећа скида терет одговорности. Помирљивост са смрћу током борбе и помиреност са борбом на смрт као начином живота огледа се и у забележеним напоменама о начину живота у Либерiji у којој пламте борбе између домаћих црнаца и црнаца враћених са америчких плантажа.

На основу наведених наративних стратегија у роману *Хереро* путем којих се активно ради на умањењу и правдању немачке кривице за (зло)дела почињена на тлу њене колоније откривају се механизми који се обилато користе у савременом јавном дискурсу у исту сврху. Наведени модели понашања усмерени су ка легитимизацији колонијалног

---

²⁸⁵ Англо-зулски рат вођен је 1879. године. У њему су се сукобили Британско царство и краљевина Зулу. Иницијални догађај сукоба био је захтев британског изасланика Хенрија Бартла Фрера који је од зулског краља захтевао предају, распуштање војске и признање британске владавине над краљевином Зулу. Након првог сукоба у коме су припадници племена Зулу остварили победу над Британцима, о чему Сејфрид пише, уследио је жесток одговор Британаца који су напослетку завладали читавом територијом.

насиља у анализираном роману, али с обзиром на то да су потекли из пера савременог и друштвено ангажованог писца учвршћују модус по коме се Немачка данас опходи према колонијалној заоставштини. Читаоцима и тумачима овог књижевног дела остаје да се запитају, под условом да још увек важи максима да је књижевност архив историје, да ли и на који начин се унутар (пост)колонијалне књижевности обрађује мотив колонизације и да ли таква књижевност оправдава терминолошку јединицу којом је одређена.

10. ЗАКЉУЧАК: Књижевни приказ колонијалног освајања Немачке југозападне Африке у светлу германистичких (пост)колонијалних студија

10.1. Перспективе германистичких (пост)колонијалних студија у светлу актуелне корелације између Немачке и Намибије

У оквиру докторске дисертације под називом *Колонијално освајање Намибије и политика сећања у савременом немачком роману* приказан је развој германистичких (пост)колонијалних студија, младе научне гране чије су перспективе и дometri уско повезани са актуелним односима између Немачке и Намибије.

Колонијална прошлост Немачког царства представља још увек недовољно истражено поље у многим дисциплинама које је имају за предмет проучавања. Бављење овим историјским периодом било је деценијама остављено по страни због интензивног бављења Холокаустом, његовим узроцима и заоставштином. Са друге стране, може се рећи да је интензивно проучавање Холокауста изнедрило бројне стратегије помоћу којих би се аспекти који карактеришу период немачке колонијалне прошлости могли сагледати и обрадити. Бављење немачком колонијалном прошлошћу интензивирао је средином 90-их година 20. века када се у Немачкој буди интересовање за проучавање колонијалне владавине и колонијалних злочина. Германистичке (пост)колонијалне студије развиле су се одвећ касно у односу на (пост)колонијалне студије у другим земљама. Њихов развој потакнут је истраживањима америчких теоретичара (пост)колонијализма који су међу првима, а на већ, условно речено, чврстим теоријским основама, истраживали колонијалну прошлост и колонијално наслеђе Немачке. Како су појмови *(пост)колонијализам/(пост)колонијално* различито дефинисали бројни теоретичари наведени у другом поглављу овог рада, закључује се да је неопходан мултидисциплинарни приступ проучавању колонијалне прошлости сваке колонијалне силе. Закључак свих студија насталих у оквиру проучавања (пост)колонијалне проблематике без обзира на то у оквиру чијих (пост)колонијалних покрета су настале представља изрицање захтева за ревидирањем западне историје и реконструкцијом европског знања. Захтева се испитивање наратива који леже у основи колонијалне мисли као и преиспитивање идеје колонијализације. Многи теоретичари тумаче да је основни циљ (пост)колонијалних студија не само преиспитивање претколонијалног, колонијалног и (пост)колонијалног периода, већ и превазилажење бинарних опозиција на којима је колонијални свет постојао. У мноштву ових гласова чују се и они који сматрају да је идеја надилажења бинарних опозиција неостварива јер се анализом (пост)колонијалне стварности указује на нови облик неуравнотежености које је (пост)колонијални свет изнедрио. С обзиром на то да наведени захтеви (пост)колонијалних студија стоје на крхком тлу, закључује се да је потребно ревидирање појмова *(пост)колонијализам/(пост)колонијално*.

Интензивније бављење немачком колонијалном прошлошћу заоденуто је називом германистичке (пост)колонијалне студије у оквиру којих је настао велики број

публикација које указују на постојање мотивације у немачким академским круговима да се колонијална прошлост Немачког царства представи садашњости и подвргне критици. Како је у другом поглављу овог рада приказано, постоје потешкоће при дефинисању места германистичких (пост)колонијалних студија у оквиру хуманистичких наука, проблем јасне методологије којом ће се она служити и предмета које ће изучавати. Германистичке (пост)колонијалне студије посматрају се као део интеркултурне германистике (Ирлингс 2011), транснационалне германистике (Контје 2004), засебни историјски пројекат (Дирбек и Дункер 2014) и део науке о књижевности. С обзиром на то да ова научна грана у себи сажима и да је веома зависна од актуелних друштвено-политичких струјања везаних за колонијалну прошлост и њено наслеђе закључује се да је (пост)колонијални концепт применљив и у другим научним областима што од ње чини један хетероген дискурс који се отима чврстој дефиницији. Унутар германистичких (пост)колонијалних студија књижевности истражују се различите форме књижевне и усмене обраде колонијалног дискурса и његовог наслеђа са циљем ревидирања немачког књижевног канона, односно, тежи се разоткривању идеолошких аспеката који су, у нашем случају, убризгани у књижевни претколонијални, колонијални и (пост)колонијални дискурс. Проблем са којим се (пост)колонијалне књижевне студије које циљано истражују период колонизације сусрећу је недостатак оригиналних текстова и текстова насталих из пера жртава што доводи у питање, у одређеној мери, смисао и циљ (пост)колонијалних студија књижевности.

На линији заједничке прошлости и нераскидиве садашњости између Немачке и Намибије, некадашње Немачке југозападне Африке, уочавају се бинарне опозиције као саставни део и као наслеђе немачког колонијализма. Оне су читавале и даље сведоче о асиметрији моћи и немоћи у овом односу, при чему моћ остаје на страни некадашњег колонизатора, а немоћ на страни некадашњих колонизованих. Пратећи социо-политичка дешавања последње две деценије од када се активније говори о масакру који су немачке колонијалне трупе под вођством генерала Лотара фон Троте учиниле над народима Хереро и Нама у периоду између 1904. и 1908. године уочава се напор немачке већине да се афрички холокауст врати у заборав. На равни књижевности која представља архив, односно, место сећања, постојећи релативно мали број дела посвећен овој тематици написан искључиво на немачком језику указује на то да немачком друштву недостаје свест да је оно, осим (пост)фашистичко, и једно (пост)колонијално друштво. Постојећа дела у којима се тематизује страдање афричких племена Хереро, Нама, Дамара и Сан написана су на језику колонизатора, односно, о искуству Другог се говори из перспективе колонизатора, што сведочи о немогућности превазилажења бинарних опозиција и продуженом трајању асиметричних односа моћи насталих још у време зачета колонијалне мисли које се сада исказују кроз лингвистички колонијализам. Проговарање о колонијалном искуству само из угла колонизатора проблематизује статус књижевности као места сећања и подрива темеље германистичких (пост)колонијалних студија које за предмет изучавања имају приказ немачко-намибијског сукоба (1904–1908) у савременом немачком роману.

С обзиром на указане термилошке, методолошке и садржајне потешкоће при дефинисању предмета германистичких (пост)колонијалних студија које проучавају немачку колонијалну прошлост на тлу данашње Намибије и њен књижевни приказ, очекиване су препреке у једнозначном дефинисању књижевних форми кроз које би овај историјски период био приказан. Као термилошке одреднице нуде се појмови

„колонијални роман”, „афрички роман”, „историјски афрички роман” и „немачко-намибијско историјски роман” који су подложни критици и преименовању јер у оквиру немачких (пост)колонијалних студија и немачке (пост)колонијалне књижевности још увек нису дефинисани критеријуми на основу којих би се одређени књижевни допринос колонијалне тематике могао сврстати у одређену групу. Остаје недоречено који романи би се могли сврстати у групу колонијалних романа, односно, да ли у ту групу потпадају романи настали само током периода трајања колонизације или и романи колонијалне тематике настали наредних деценија. У оквиру појма „афрички роман” није прецизно дефинисано да ли је то роман о Африци или роман који је написан у Африци. Мањкавост појма „историјски афрички роман” огледа се у чињеници да су директни учесници и сведоци почињеног масакра над Хереро и Нама одавно мртви, те да се о овом догађају пише из перспективе посредних сведока, односно, будућих нараштаја страдалих учесника. Додатну потешкоћу одређивању јасне терминологије причињава чињеница да је недефинисано да ли немачкој (пост)колонијалној књижевности припадају и дела написана на немачком језику, али на тлу ван Немачке, као и дела писаца који не пишу на немачком језику, али тематизују немачку колонијалну прошлост, о чему је детаљно писано у трећем поглављу овог рада. Наведене потешкоће указују на то да је неопходно изнова вредновати појам немачка (пост)колонијална књижевност и јасно дефинисати критеријуме на основу којих би настала дела могла бити класификована.

Оно што је заједничко свим делима у оквиру којих се тематизује немачка колонијална прошлост у Немачкој југозападној Африци је допринос у отварању историје према садашњости и омогућавање да се она критички сагледа и (пре)испита. Наведена дела проговарају не само о прошлости, већ и о тренутку свог настанка, па је у оквиру овог рада дијахронијски приказан развој романа колонијалне тематике од укључивања Немачког царства у трку за колонијама па до данас. Дијахронијски пресек открива пропагандни карактер колонијалне књижевности у оквиру које се у периоду од колонизовања прекоокеанских области до окончања Другог светског рата она оправдавала, а рат чинио неопходан и легитиман. Након Другог светског рата до данас јављају се ретки књижевни гласови који тематизују колонијални покрет и/или се дижу против процеса колонизације што може указивати на неспремност Немаца или одсуство воље да се баве колонијалном прошлошћу и да је сагледају у критичком светлу.

У раду се даје приказ развоја расистичке мисли од настанка идеје о немачком „месту под сунцем” до данашњих дана при чему се указује на идеологизацију, политизацију и биологизацију појма расе као скупа знања о Другима на основу кога је било могуће спроводити оне акције чији је конститутивни елемент било насиље. Према се многи теоретичари још увек споре око тога да ли је над народима Хереро и Нама извршен геноцид, односно, да ли је истребљење домородачких народа било део немачког националног плана или не, на основу приказаних начина спровођења у дело империјалистичке имагинације утврђује се да је у Немачкој унапред био испланиран начин спровођења колонијалне политике и гушења устанка. Теоретичари се споре, као што је приказано у шестом поглављу, и око тога да ли се колонијални злочини могу довести у везу са Холокаустом што би био још један ступањ ка урушавању темеља његове сингуларности. Последњих година је немачка академска заједница изнедрила велики број студија у којима се афрички и европски холокауст доводе у директну узрочно-последичну везу, али, да би се слика употпунила, потребно је умрежити ове догађаје са другим историјским догађајима.

Услед бројних неслагања по питању јасног дефинисања догађаја у Немачкој југозападној Африци као геноцида, што је немачка влада као такав признала тек 2021. године, оно што отежава напоре да се овај историјски период осветли је ћутање о почињеном како са немачке, тако и са намибијске стране ради боље економске сарадње. Доживљена траума колонизованих је ујединила њихове потомке у борби да се чује њихов глас на светској сцени и да се проговори о одговорности коју европске колонијалне силе имају према њима. Племена Хереро и Нама чине мањину у данашњој Намибији па њихови интереси нису у предњем плану намибијске власти која добрим делом у финансијском сектору зависи од добре воље немачке владе. Закључује се да на линији унутрашњих преговора нема равноправног дијалога, што додатно отежава међународне преговоре о питању колонијалне прошлости.

У теоријском делу рада се указује на бројне студије у којима се испитује (не)могућност превазилажења бинарних опозиција установљених непосредно пре колонијалног замаха Немачког царства. Новија књижевна остварења попут анализираних романа *Хереро* Герхарда Сејфрида, као и у овом раду наведени бројни примери из света уметности, друштва, политике и економије сведоче о томе да је Африка присутна у немачком (пост)колонијалном дискурсу као негативан друштвени пример. Проблематично је то што се кроз савремени немачки (пост)колонијални дискурс читава спремност некадашњег колонизатора на прећуткивање и оправдавање колонијалних злочина, као и приказивање афричког континента и његових становника у негативном светлу са циљем сопственог уздизања. Савремени дискурс о Африканцима је обојен расистичким бојама које их приказују као варваре и опасност по Европу. Анализа савременог медијског дискурса Немачке открила је да је негативни говор о црном Другом веома присутан и прихваћен и да је уперен ка изградњи још дубљег јаза између Европе и Африке. Европљанин је у савременом социјалном миљеу заоденут у рухо онога ко ће да ублажи хуманитарну катастрофу на афричком тлу и који одбија ближи контакт са црним варварима и црном тешком сиротињом. Из анализе немачког (пост)колонијалног дискурса о Африци приказаној кроз четврто поглавље овог рада увиђа се да је расистичка мисао на којој се темељила идеја империјалне колонизације афричког тла доживела бројне спољашње модификације и да је опстала у немачком друштву што указује на то да је неопходно ревидирање основа на којима се темељи европска цивилизација. Осим наведеног, као императив деловања у духу (пост)колонијалне мисли, уколико је заиста присутна намера да се њени захтеви остваре, намеће се промена постојећих пракси истраживања колонијалних пракси и њене књижевне и некњижевне презентације.

10.2. Помаци ка расветљавању немачко-намибијске колонијалне прошлости у књижевном стваралаштву Увеа Тима, Гизелхера В. Хофмана и Герхарда Сејфрида

Анализом корпуса докторске дисертације *Колонијално освајање Намибије и политика сећања у савременом немачком роману* који обухвата три романа написаних на немачком језику из пера три различита писца у размаку од по 25 година начињен је покушај да се расветли развојни модел начина приказа колонијалног геноцида над племенима Хереро и Нама (1904–1908) у савременом немачком књижевном стваралаштву. Како је у раду назначено, савремена немачка књижевност оскудева са делима (пост)/(анти)колонијалне оријентације што је донекле у равни са напорима немачког друштва да се не бави дубље колонијалном прошлошћу и њеним наслеђем.

Први и, како је анализа у оквиру овог рада показала, једини роман који се може

означити као немачки (пост)колонијални роман утемељен на историјским доказима на основу којих се приказују дешавања у Африци у периоду између 1904–1908. године је роман *Моренга* Увеа Тима који се и након 50 година од првог објављивања може посматрати као актуелно штиво јер теми колонијалног освајања Немачке-југозападне Африке приступа у складу са захтевима (пост)колонијалне теорије. Роман *Тихе ватре*. Роман *Херера* Гизелхера В. Хофмана и роман *Хереро* Герхарда Сејфрида се из различитих разлога, који ће на овом месту изнова бити расветљени, не могу сматрати правим (пост)колонијалним историјским романом, а још мање плодовима друштвено ангажоване књижевности.

Док су целокупно стваралаштво и унутрашње биће Увеа Тима устремљени ка расветљавању и критици прошлости немачког друштва и увезивању различитих догађаја на дијахронијској равни како би се боље упознала и ка будућности управила његова садашњост, утолико је стваралаштво његовог земљака Герхарда Сејфрида мотивисано тренутном заинтересованошћу за одређене историјске теме које он претаче у романе у којима није изражена јасна критика према догађајима који представљају основу савременог немачког друштва. Приликом анализе романа *Хереро* Герхарда Сејфрида се могу јасно уочити наративне стратегије путем којих се легитимише и оправдава процес колонизације афричког тла и употребе насиља које тај процес захтева. Наративне стратегије употребљене у овом роману служиле су промовисању колонијалних идеја и буђењу емпатије код читалачке публике према патњама немачких војника. Герхард Сејфрид је пишући роман *Хереро* створио евроцентрични књижевни простор у коме карактери не доживљавају унутрашњи раст, нити преобраћање, што указује на то да је неостварив дијалог о превазилажењу опозиција на којима почива његов књижевни свет. Опсесивно бављење детаљима приликом описивања немачке војне опреме, временских и ситуативних услова скреће пажњу читалаца са онога што би требало да буде у центру описивања и активне дискусије кроз разнолику констелацију ликова. Премда је Герхард Сејфрид изјавио да је желео да напише историјски роман о колонијалној прошлости Немачког царства, на основу анализе извршене у претходним поглављима овог рада се закључује да његов роман не потпада под категорију историјског романа. С обзиром на то да његово писање приказано кроз роман *Хереро* даје легитимитет насиљу над Другим које изнова производи, закључује се да се овај роман не може подвести под категорију (пост)колонијалног романа. Према заступљеним наративним техникама и мотивима се може извести закључак да је Герхард Сејфрид написао роман који велича колонијалну снагу Немачког царства. За разлику од Увеа Тима и Гизелхера В. Хофмана који су сматрали да је неопходно упознати оног Другог, односно, да је непристојно и неприхватљиво говорити у име Другог јер се тако поново исписују колонијални обрасци у модерне наративе, Герхард Сејфрид одбија могућност, како у животу, тако и у роману, да се тај Други упозна у својој различитости. Сејфрид врши преступ над постулатима (пост-) и (анти)колонијалног погледа и проговара у име Другог гласом којим се све стереотипне конструкције о њему потврђују и надограђују. Може се закључити да Герхард Сејфрид, претпоставља се (не)намерно, кроз своје писање даје легитимитет колонијалном, а тиме и савременом насиљу над Другим. Забрињавајуће за читаоце и тумаче његовог дела је то што је у јеку (пост)колонијалних дебата и у време када се обележавала стогодишњица масакра над народима Хереро и Нама објављен овај роман који осветљава минимални напор који немачка влада и немачко друштво улажу у процес превредновања колонијалне прошлости.

Герхарду Сејфриду и његово раду многи критичари исписују негативне оцене због начина на који је приказао немачки колонијални поход ка југу Африке, премда је он приликом свог истраживачког рада и приказа резултата истог кроз овај роман указао на инструментализацију бројних дисциплина попут картографије, књижевности и фотографије са циљем да њихови домети допринесу испуњењу колонијалних циљева. Помоћу примера који су у оквиру поглавља о стваралаштву Герхарда Сејфрида анализирани указује се не само на међусобну повезаност бројних дисциплина ради остварења одређеног циља, већ се успоставља веза на нивоу поддисциплина. Повезана су два догађаја из временски истог периода немачке колонијалне прошлости: немачко запоседања афричког и кинеског тла с почетка 20. века. Заједничка им је била жудња ка новом простору на истоку и југу света, сурово насиље испољено током успостављања колонијалне власти, као и вишедеценијско ћутање о почињеном јер Немачка још увек игнорише злочине на Истоку, као и злочине почињене у Африци током колонијалног периода. Довођење у везу ова два догађаја, уметање бројних фацета из светске историје колонизације, као и отварање нових истраживачких тема у оквиру постколонијалних студија умањује Зејфридову „кривицу” за неиспољавање јасне оптужбе за злодела почињена у време немачке колонијалне експанзије.

Уве Тим је написао роман *Моренга* у духу студентских покрета 1968. године верујући у то да је књижевност декларација против насиља и да она мора имати активну улогу у друштву. На тој основи настаје овај роман у оквиру кога се испитују природа колонизације, откривају лични и друштвени механизми који су омогућили имплементирање колонијалних идеја и покреће питање личне и колективне одговорности за учињено у доба спровођења колонијалних захтева, доба њиховог слављења или доба њиховог прећуткивања. Уве Тим заузима положај критичара колонијализма са циљем да се омогући равноправни дијалог између обе стране које су у том процесу учествовале. За разлику од Герхарда Сејфрида који Другоме додељује речи и тако понавља мустру из доба колонијализма, Уве Тим поштује лик и глас Другог сматрајући да је неопходно истражити и поштовати Другог у његовој различитости. Одатле се изводи закључак да је Уве Тим заговорник идеје да је неоствариво превазилажење бинарних опозиција чак и у (пост)колонијалном свету јер би њихово примицање уништило њихову посебност. На овај закључак наводи и његова крилатица *близина и непремостива даљина* која је реализована у свим слојевима анализираниог романа.

Додатну разлику у односу према Сејфридовом начину писања представља приказ испољеног насиља у процесу освајања афричког тла. Док код Сејфрида насиље према Другом рађа и оправдава ново насиље, утолико насиље према Другом у случају Уве Тима производи бес и нетрпеливост према себи као учеснику процеса којим се испољава наведено насиље. Он гради своју причу не само на основу резултата истраживања историјских записа, већ и етнолошких и медицинских, па се може закључити да је његов роман допринос књижевности, историји, етнографији и антропологији. Тимови јунаци се развијају и у сусрету са колонијалном стварношћу доживљавају спољашњи и унутрашњи преображај јер су прозрели смисао колонијалних идеја и ужаснули се свог лика у колонијалном огледалу. То говори у прилог томе да Уве Тим романом *Моренга* изнова пише колонијалну историју на (пост)колонијалној основи. Он исписује шири културно-историјски приказ, понире у природу човека и уздрмава свет западног човека указујући на његову ускогрудост, зависност од технике и одељеност од природе. Роман *Моренга* је ода афричком човеку, његовој култури, души и патњи, и критика белог човека заробљеног у

својој несрећној природи.

Роберт Јанг је у студији *Постколонијализам: сасвим кратак увод* забележио цитат Сејмуела П. Ханингтона да је Запад освојио свет, „али не супериорношћу својих идеја, или врлина, или религије већ пре својом надмоћношћу у примени организованог насиља. Људи са Запада често заборављају ову чињеницу; они који нису са Запада – никад” (Ханингтон у Јанг 2013: 43). Како пракса показује, мањинске групе које настањују тла која су у прошлости била узрок бројних сукоба и страдања темеље свој идентитет на трауми услед доживљеног насиља и последица истог. Бројни фактори попут лингвистичког, економског и социјалног колонијализма заоденутих плаштом глобализацијских покрета онемогућавају да се глас Другог јасно чује, па је често потребно да у њихово име проговори неко, попут Гизелхера В. Хофмана, ко припада и једном и другом свету. За разлику од Увеа Тима и Герхарда Сејфрида са којима дели порекло и језик на коме пише, Хофман исписује роман *Тихе ватре. Роман Херера* не као потез у (пост)/(анти)колонијалној борби, већ ради подизања књижевног споменика једном народу коме услед додира са белом руком прети изумирање. Овај роман се од претходна два романа издваја по томе што страдање Херера у пустињи Омахехе није централни догађај, већ само један исечак у кругу живота. Хофман је оживео давно заборављене и богате светове Хереро предака и историју Хереро народа учврстивши тако Африку на културној мапи света. Он понире у историјске, културне и политичке прилике племена Хереро и позиционира колонизованог у исту раван са његовим колонизатором чинећи их једнаким. Оваква констелација ликова је оличење (пост)колонијалних тежњи да се чује глас потлачених који су у свом богатству, успону, као и паду равноправни са колонизатором. С обзиром на то да Гизелхер В. Хофман, а имајући у виду његову биографију, пише овај роман из мултикултурне перспективе, његов роман представља немерљив допринос у (пост)колонијалној борби. Како је роман написан са циљем да оживи свет и укаже на унутрашње и спољашње богатство Херера, разумљиво је зашто је колонизатор постављен на маргину романа. Његова (зло)дела су описана, као и њихове последице, али нису узети у дубље разматрање фактори који су колонизатора нагнали на свој чин, тако да се на примеру овог романа не може говорити о делу написаном са циљем да буде сведок (пост)колонијалне историје колонизатора.

У сва три анализирана романа се приказу колонијалног освајања Немачке југозападне Африке, данашње Намибије, и обради колонијалних злочина над народима Хереро и Нама у периоду између 1904. и 1908. године приступа са различитих позиција. Упркос постојању различите мотивације за обраду ове тему и наративних стратегија употребљених у делима која чине корпус овог рада, као упоришна тачка свих анализираних романа се намеће то да је освајање Немачке југозападне Африке било унапред планирано, осмишљено и зацртано у националном плану Немачког царства које није презало од употребе свих мера како би он био испуњен. Упркос мањкавостима којима анализирани романи обилују, њихово објављивање је допринос у борби против заорава. Сиромашна савремена књижевна архива у оквиру које се тематизује овај одељак немачке колонијалне прошлости, независно у ком светлу се о овом догађају пише, је позив друштву да се на различитим нивоима отвори колонијална прошлост, да се уврсти у менталну карту људског сећања, смести на раван догађаја из европске прошлости на европском тлу, да се измире неједнакости између опозиционих страна и да се оствари равноправан дијалог међу њима. Дијалог са прошлошћу није довољан само на књижевној линији, већ мора постати саставни део свакодневице. Брита Шилинг је забележила да је

начин на који је колонијализам запамћен обележен тензијама „између правде за неправде из прошлости и образовања за будућност, између начина сећања којим су управљале владе и сећања којим је управљао народом, између сећања на колонизатора и сећања на колонизоване” (Шилинг 2014: 12), што наглашава да се о прошлим догађајима може писати на различите начине, али да се према њима не сме бити равнодушан.

Извори

1. Хофман 1994: G. W. Hoffman,, *Die schweigenden Feuer: Roman der Herero*, Wuppertal: Hammer.
2. Тим 2005: U. Timm, *Morenga. Roman*, München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
3. Сејфрид 2003: G. Seyfried, *Herero. Roman*, Frankfurt am Main: Eichborn Verlag.

Литература

1. Агамбен 2008: G. Agamben, *Ono što ostaje od Aušvica*, Zagreb, Antibarbarus.
2. Агуига 2020: R. Aguigah, Diese Unterstellung trifft mich in meiner Seele, *Deutschlandfunk*, April 2020., <https://www.deutschlandfunkkultur.de/achille-mbembe-antwortet-kritikern-diese-unterstellung-100.html> (04.01.2021.).
3. Агосави 2003: S. Agossavi, *Fremdhermeneutik in der zeitgenössischen deutschen Literatur: An Beispielen von Uwe Timm, Gerhard Polt, Urs Widmer, Sibylle Knauss, Wolfgang Lange und Hans Christoph Buch und Sankt Ingbert*, St. Ingbert: Röhrig Universitätsverlag.
4. Адхикари 2008: M. Adhikari, Streams of Blood and Streams of Money: New perspectives on the Annihilation of the Herero and Nama peoples of Namibia, 1904–1908, *Kronos* 34(1): 303-320, <https://www.jstor.org/stable/41056613> (14.07.2020.).
5. Албвак 1966: M. Halbwachs, *Das Gedächtnis und seine sozialen Bedingungen*, Berlin: Herman Luchterhand Verlag.
6. Албрехт 2008: A. Albrecht, Europa ist nicht die Welt: *(Post) Kolonialismus in Literatur und Geschichte der westdeutschen Nachkriegszeit*, Bielefeld: Aisthesis.
7. Албрехт 2011: M. Albrecht, (Post)-colonial Amnesia? German Debates on Colonialism and Decolonisation in the Post-War-Era, in: M. Perraudin and J. Zimmerer, *German Colonialism and National Identity*, 2011, New York: Routledge, p. 187-196.
8. Андерсон 1996: B. Anderson, *Die Erfindung der Nation, Zur Karriere eines folgenreichen Konzepts*, Berlin: Ullstein.
9. Анкерсмит 1990: F. R. Ankersmit, „History and Postmodernism“, *History and Theory* 28, (2), 137-153.
10. Анунткосол 2020: N. Anuntkosol, Die Inszenierung von Autorschaft bei Uwe Timm, Siegen: Universitätsverlag Siegen.
11. Арендт 1970: H. Arendt, *On Violence*, San Diego: Harcourt, Brace, Jovanovich.
12. Арендт 1998: H. Arendt, *Izvori totalitarizma*, Beograd: Feministička izdavačka kuća.
13. Арнт и др. 1992: M. Arndt et. al, Reinheit, Reinigung, in: *Historisches Wörterbuch der Philosophie* 8, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, S. 530-554.
14. Арих-Герц 2009: B. Arich-Gerz, „Postkoloniale Prosaliteratur zwischen Einfühlungs- und Rezeptionsästhetik. Zur (Erzähl-)Perspektive »der Anderen« bei Gerhard Seyfried, Dietmar Beetz und in Giselher Hoffmanns „Die schweigenden Feuer“ (1994), *Acta Germanica*, 37, S.33-44.
15. Арсенијевић Митрић 2016: J. Арсенијевић Митрић, *Terra amata vs. terra nullius : дискурс о (пост)колонијализму у делима Б. Вонгара и Ж. М. Г. ле Клезиоа*, Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет.
16. Арсенијевић Митрић 2016а: J. Арсенијевић Митрић, Дијалектика постколонијализма,

- Лунар*, год. 17, број 60, стр. 41-62, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
17. Асман 2011: А. Asman, *Duga senka prošlosti: Kultura sećanja i politika povesti*, Beograd, Biblioteka XX vek.
  18. Асман 2018: А. Asman, *Oblici zaborava*, Beograd: Biblioteka XX vek.
  19. Атикпое 2006: К. Attikpoé, (Post)kolonialer und Fremdheitsdiskurs: Eine Analyse von Uwe Timms „Morenga“ und Gerhard Seyfrieds „Herero“ aus imagologischer Sicht. In: Bechhaus-Gerst, Marianne & Gieseke, Sunna (Hrsg.). *Koloniale und postkoloniale Konstruktionen von Afrika und Menschen afrikanischer Herkunft in der deutschen Alltagskultur*. Frankfurt am Main: Lang. 93-102
  20. Ауф дем Хефел 2016: Jörg Auf dem Hövel, Interview mit Gerhard Seyfried. Von der Spaßguerilla in den deutschen Herbst, Oct. 2016, <https://www.joergo.de/intsefried/> (14.10.2022).
  21. Ауштилат 2008: А. Austilat, Der Boxer-Aufstand, *Der Tagesspiegel*, Jun 2008, <https://www.tagesspiegel.de/gesellschaft/geschichte/seyfried-der-boxer-aufstand/1257404.html> (02.05.2022.).
  22. Баба 2004: Н. Baba, *Smeštanje kulture*, Beograd: Beogradski krug.
  23. Баде 1982: Bade, K., *Imperialismus und Kolonialmission. Kaiserliches Deutschland und koloniales Imperium*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
  24. Балесин 2001: А. S. Balesin, Europäische Missionare in Ost- und Südafrika: Kulturbegegnungen oder Gewalt?, *Asian and African Studies*, Nr. 10, 2011, Vol. 2, 174-184.
  25. Балк 2021: S. Balk, Die schwierige Aufgabe der Rückgabe, E+Z Entwicklung und Zusammenarbeit, Nov. 2021, <https://www.dandc.eu/de/article/umgang-mit-kolonialer-raubkunst-deutschland-und-frankreich> (16.12.2021.).
  26. Барт 1994: R. Barthes, *Mythos des Alltags*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
  27. Бауман 2017: Z. Bauman, *Modernost i Holokaust*, Zagreb: TIM Press.
  28. Бауман 2018: Z. Bauman, *Stranci pred našim vratima*, Novi Sad: Mediterran Publishing.
  29. Баумбах 2005: К. Baumbach, Verdrängte Kolonialgeschichte: Zu Uwe Timms Roman *Morenga*, *Monatshefte*, Vol. 97, No. 2, pp. 213-231, <https://www.jstor.org/stable/30159747> (19.03.2021.).
  30. Бекман 1941: Beckmann, *Beckmanns Neues Welt-Lexikon mit Welt-Atlas A-Z.*, Wien: Beckmann.
  31. Бенингхоф-Лил 1983: S. Benninghoff-Lühl, *Deutsche Kolonialromane 1884-1914 in ihrem Entstehungs- und Wirkungszusammenhang*, Bremen: Selbstverlag des Museums.
  32. Бењамин 1974: W. Benjamin, „Zentralpark“. *Gesammelte Schriften*, herausgegeben von Rolf Tiedemann und Hermann Schweppenhäuser, Bd. I, 2, Frankfurt am Main: Suhrkamp, S. 655–690.
  33. Бенц 2007: W. Benz, *Ausgrenzung, Vertreibung, Völkermord: Genozid im 20. Jahrhundert*, München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
  34. Берфус 2008: L. Bärfuß, *Hundert Tage*, Göttingen: Wallstein Verlag.
  35. Бесер 2009: S. Besser, *Pathographie der Tropen: Literatur, Medizin und Kolonialismus um 1900*, University of Amsterdam, https://www.academia.edu/5487885/Pathographie_der_Tropen_Literatur_Medizin_und_Kolonialismus_um_1900 (02.02.2022.).
  36. Бехаус-Герст 1997: M. Bechhaus-Gerst, Afrikaner in Deutschland 1933-1945., in: *Zeitschrift für Sozialgeschichte des 20. und 21. Jahrhunderts*, 12 (1999) 4, S. 10-31.
  37. Берман 1998: R. A. Berman, *German Studies Enlightenment or Empire: Colonial Discourse in German Culture*, Lincoln and London: University of Nebraska Press.
  38. Бива 2010: M. Biwa, Stories of the Patchwork Quilt: an Oral History Project of the Nama-German War in Southern Namibia. In: A. du Pisani/R. Kössler/W. A. Lindeke (eds), *The Long Aftermath of War – Reconciliation and Transition in Namibia*, Freiburg: Arnold Bergstraesser Institute, 331-370.
  39. Биргер 2017: C. Bürger, *Deutsche Kolonialgeschichte(n). Der Genozid in Namibia und die Geschichtsschreibung der DDR und BRD*, Bielefeld: Transcript.
  40. Бити 2000: V. Biti, *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Zagreb: Matica srpska.

41. Блеј 1971: H. Bley, *South-West Africa Under German Rule 1984-1914*, Illinois: Northwestern University Press.
42. Бон 1928: A. Bonn, *Ein Jahrhundert Rheinische Mission*, Barmen: Verlag des Missionshauses.
43. Брајтингер 2012: E. Breitinger, Chinua Achebe – Gründervater der afrikanischen Literatur, *Stimmen der Zeit*, Heft 1/2012, No. 137 (2012), <https://www.herder.de/stz/hefte/archiv/137-2012/1-2012/chinua-achebe-gruendervater-der-afrikanischen-literatur/> (12.01.2022.).
44. Брел 2007: M. Brehl, *Vernichtung der Herero: Diskurse der Gewalt in der deutschen Kolonialliteratur (Genozid und Gedächtnis / Die Reihe ist abgeschlossen)*, Verlag Wilhelm Fink: München.
45. Брел 2017: A. Brell, Heimweh hilft beim Schreiben, *Felsgraffiti*, Januar 2017, <https://felsgraffiti.wordpress.com/2017/01/20/heimweh-hilft-beim-schreiben/>, (15.04.2021.).
46. Буливант 1999: K. Bullivant, The Writer as Anthropologist: The Works of Uwe Timm. In: D. Basker, *Uwe Timm*, Cardiff: University of Wales Press, S. 38–46.
47. Бурдоф и др. 2007: D. Burdorf et al., *Metzler Lexikon Literatur*, Stuttgart: J. B. Metzler.
48. Вајлер 1984: N. H. Weiler, The political dilemmas of Foreign Study, *Comparative Education Review*, Vol. 28, No. 2, The University of Chicago Press, p. 168-179, <https://www.jstor.org/stable/1187346> (05.06.2021.).
49. Валас и Кинахан 2011: *A History of Namibia. From the Beginning to 1990*, London: Hurst.
50. Валах 1967: J. L. Wallach, *Das Dogma der Vernichtungsschlacht: Die Lehren von Clausewitz und Schlieffen und ihre Wirkungen in zwei Weltkriegen*, Frankfurt: Bernard & Graefe.
51. Ван дер Хејден 2001: U. Van der Heyden, *Rote Adler an der Afrikas Küste. Die brandenburgisch-preußische Kolonie Großfriedrichsburg in Westafrika*, Berlin: Salignow.
52. Вармболд 1982: J. Warmbold, „Ein Stückchen neudeutsche Erd...“, *Deutsche Kolonialliteratur. Aspekte ihrer Geschichte, Eigenart und Wirkung dargestellt am Beispiel Afrikas*, Frankfurt am Main: Haag und Herchen.
53. Васинк 2004: J. Wassink, *Auf den Spuren des deutschen Völkermordes in Südwestafrika: der Herero-/NamaAufstand in der deutschen Kolonialliteratur: Eine literarhistorischer Analyse*, München: Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung.
54. Вебке 2015: R. Wöbcke, *Chinua Achebe*, München: Edition Text und Kritik.
55. Вилке 2001: S. Wilke, “Hätte er bleiben wollen, er hätte anders denken und fühlen lernen müssen”: Afrika geschildert aus Sicht der Weißen in Uwe Timms Morenga, *Monatshefte*, vol. 93(3), S. 335-354, <https://www.jstor.org/stable/30166370> (15.08.2020).
56. Вите 2003: A. Witte, Germanistik und DaF in Afrika (Subsahara) – Geschichte, Bestandaufnahme, Aussichten, *Acta Germanica*, 30-1, 169-79.
57. Вите 2011: A. Witte, Germanistik in Sub-Saharan Africa, in M. Perraudin and J. Zimmerer, *German Colonialism and National Identity*, New York: Routledge, p. 292-303.
58. Волрад 2005: E. Wollrad, *Weißsein im Widerspruch. Feministische Perspektiven auf Rassismus, Kultur und Religion*, Königstein: Ulrike Helmer Verlag.
59. Вуд и Фелс 2008: D. Wood & J. Fels, *The Natures of Maps: Cartographic Constructions of the Natural World*, University of Chicago Press.
60. Гајзел 2020: S. Geisel, Sie wollen, dass wir ihre Götter anbeten, *Deutschlandfunk Kultur*, Juni 2020, <https://www.deutschlandfunkkultur.de/den-kolonialismus-erzaehlen-sie-wollen-dass-wir-ihre-100.html> (9.9.2021.).
61. Ганди 1998: L. Gandhi, *Postcolonial theory: a critical introduction*, London: Routledge.
62. Гвозден 2011: V. Gvozden, „Postkolonijalne studije.“ u: Stojanović Pantović i dr., *Pregledni rečnik komparatističke terminologije u književnosti i kulturi*, Novi Sad: Akademska knjiga, 305-308.
63. Гевалд 1995: J. Gewalt, Forced labour in the Onjembo, the Herero German War of 1904–1908, *Itinerario*, XIX, (1), p. 97-104 https://www.researchgate.net/publication/28641958_The_Issue_of_Forced_Labour_in_the_Onjembo_German_South_West_Africa_1904-1908 (09.09.2021.).

64. Гевалд 1999: J. B. Gewald, *Herero Heroes: Socio-Political History Of Herero Of Namibia*, Ohio University Press.
65. Гевалд 2003: J. B. Gewald, Herero genocide in the twentieth century: politics and memory, in: G. J. Abbink, M. E. de Bruijn, and K. van Walraven, *Rethinking resistance: revolt and violence in African history*, Leiden: Brill, pp. 279 – 304.
66. Гевалд 2003а: J. B. Gewald, The Herero Genocide: German unity, settlers, soldiers and ideas, in: M. Bechhaus-Gerst und R. Klein-Arendt: *Die (koloniale) Begegnung: AfrikanerInnen in Deutschland (1880-1945), Deutsche in Afrika (1880-1918)*, Berlin: Peter Lang Verlag, S. 109-127.
67. Гевалд 2008: J. B. Gewald, “The Funeral of Samuel Maharero and the Reorganisation of the Herero,” In: J. Zimmerer and J. Zeller: *Genocide in German South-West Africa. The Colonial War of 1904–1908 and its Aftermath*, Monmouth: Merlin, pp. 207–16.
68. Гече 2003: D. Götsche, Der neue historische Afrika-Roman: Kolonialismus aus postkolonialer Sicht, *German Life and Letters*, 56 (3): 261-280, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-0483.00256> (14.02.2021).
69. Гече 2004: D. Götsche, Postkolonialismus als Herausforderung und Chance germanistischer Literaturwissenschaft. In: Erhart (Hg): *Grenzen der Germanistik. Rephilologisierung oder Erweiterung? Germanistisches DFG-Symposium 2003*, Stuttgart, Weimar: Metzler, S. 558-576.
70. Гече 2017: D. Götsche, Post-imperialism, postcolonialism and beyond: Towards a periodization of cultural discourse about colonial legacies, *Journal of European Studies*, 47(2):111-128, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0047244117700070> (13.02.2021).
71. Гече 2013: D. Götsche, *Remembering Africa, The Rediscovery of Colonialism in Contemporary German Literature*, Rochester (NY): Camden House.
72. Гиканди 2005: S. Gikandi, Globalization and the Claims of Postcoloniality. Hrsg. G. Desai & S.Nair, *Postcolonialisms: an anthology of cultural theory and criticism*, Oxford: Berg.
73. Грилл 2003: B. Grill, *Ach, Afrika: Berichte aus dem Inneren eines Kontinents*, Berlin: Siedler Verlag.
74. Грим 1913: W. Grimm, *Südafrikanische Novellen*, München: Langen Müller Verlag.
75. Гриндер 1985: H. Gründer, *Geschichte der deutschen Kolonien*, Schöningh: Brill Verlag.
76. Гриндер 2004: H. Gründer, *Christliche Heilsbotschaft und weltliche Macht. Studien zum Verhältnis von Mission und Kolonialismus*, Münster: LiT Verlag.
77. Гронемајер и Ромпел 2008: R. Gronemeyer & M. Rompel, *Verborgenes Afrika: Alltag jenseits von Klischees*, Frankfurt a.M.: Brandes & Apsel.
78. Гуафо 2007: A. Gouaffo, *Wissens- und Kulturtransfer im kolonialen Kontext. Das Beispiel Kamerun – Deutschland*, Würzburg: Königshausen und Neumann.
79. Дабаг 2004: M. Dabag, Nationale-koloniale Konstruktionen in politischen Entwürfen des Deutschen Reichs um 1900. In: M. Dabag, H. Gründer & U. K. Ketelsen: *Kolonialismus, Kolonialdiskurs und Genozid*. München: Wilhelm Fink Verlag, S. 19-66.
80. Данер 2013: H. Danner, Unsichtbare Wirklichkeit, *E+Z Entwicklung + Zusammenarbeit*, April 2013, <https://www.dandc.eu/de/article/von-vooodoo-und-witchcraft-religion-und-spiritualitaet-werden-afrika-anders-gelebt-als-europa> , (16.02.2022.).
81. Даничић/Караџић 2008: Ђ. Даничић, В. Стефанови Караџић, *Библија – Свето писмо Старог и Новог завета*, Ваљево: Глас цркве.
82. Дипел 2017: С. Dippel, Die Mitschuld der Missionare, *Deutschlandfunk*, <https://www.deutschlandfunk.de/namibia-die-mitschuld-der-missionare-100.html> , (10.06.2021.).
83. Дирбек и Дункер 2014: G. Dürbeck / A. Dunker (Hgg.): *Postkoloniale Germanistik, Postkoloniale Studien in der Germanistik*, Band 5, Bielefeld: Aisthesis Verlag.
84. Дитрих 2020: К. Dietrich, Wegbereiter und Kritiker der Kolonialmächte, *Deutschlandfunk Kultur*, <https://www.deutschlandfunkkultur.de/christliche-missionare-wegbereiter-und-kritiker-der-100.html> (2.02.2022.).

85. Дрехслер 1966: H. Drechsler, *Südafrika unter deutscher Kolonialherrschaft: Der Kampf der Herero und Nama gegen den deutschen Imperialismus (1884-1915)*, Berlin: Akademie Verlag.
86. Дриessler 1932: H. Driessler, *Die Rheinische Mission in Südwestafrika*, Gütersloh: Bertelsmann.
87. Дуден 2007: *Duden Universalwörterbuch*, 6. Auflage, (Hg.) K. Kunkel-Razum, W. Scholze-Stubenrecht, W. Wermke, Mannheim: Dudenverlag.
88. Дурзак и Штајнеке 1995: M. Durzak & H. Steinecke, „Die Position des Autors. Ein Werkstattgespräch mit Uwe Timm“. *Die Archäologie der Wünsche. Studien zum Werk von Uwe Timm*, Köln: Kiepenheuer & Witsch.
89. Дурзак 2007: M. Durzak, Zweimal Deutsch-Südwestafrika. Uwe Timms Roman „Morenga“ und Gerhard Seyfrieds Roman „Herero“. In: David Basker (Hg.): *Uwe Timm II*, Cardiff: University of Wales Press, p. 37-49.
90. Екерман 1960: J. P. Ekerman, *Razgovori sa Geteom poslednjih godina njegova života*, Beograd: Rad.
91. Екл 2005: A. Eckl, *Zu leben, nur um da zu sein, hat niemand ein Recht, Der Kolonialkrieg mit dem Volk der Herero 1904 im Spiegel kolonialpropagandistischer Literatur der NS-Zeit*, https://www.welwitschia.eu/wp-content/uploads/2021/11/Eckl_Kolonialkrieg-im-Spiegel-NS-Literatur_2005.pdf (18.11.2022.).
92. Елис и Хар 2003: S. Ellis, G. T. Haar, *Worlds of Power: Religious Thought and Political Practice in Africa*, Hurst and Company, London: Hurst and Company.
93. Ел Тажеб 2001: F. El Tayeb, *Schwarze Deutsche: Der Diskurs um "Rasse" und nationale Identität 1890-1933*, Frankfurt am Main: Campus Verlag.
94. Ерихсен 2008: C. Erichsen, *What the Elders Used To Say? Namibian Perspectives on the Last Decade of German Colonial Rule*, Windhoek: Namibia Institute for Democracy and the Namibian-German Foundation.
95. Ерл 2005: A. Erll, *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen: Eine Einführung*, Stuttgart-Weimar: Verlag J. B. Metzler.
96. Есторф 1979: L. v. Esstorff, *Wanderungen und Kämpfe in Südwestafrika, Ostafrika und Südafrika: 1894-1910*, Windhoek: Illus, John Meinert.
97. Естукјан 2016: V. Estukyan, Germany continues to confront its history with Herero genocide, *Agos*, www.agos.com.tr/en/article/16056/germany-continues-to-confront-its-history-with-herero-genocide, (03.01.2021.).
98. Ешкрофт и др. 2002: B. Ashcroft, G. Griffiths and H. Tiffin, *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*, London: Routledge.
99. Зобеница и др. 2017: N. Zobenica, I. Pajić i dr., Postkolonijalizam u nauci o nemačkom jeziku i književnosti, *Folia linguistica et litteraria* 16 (2017), 125–142.
100. Залцман 2000: B. Salzmann, *Schreiben im Angesicht des Schreckens: Globale Verantwortung als Thema und Herausforderung deutschsprachiger Literatur nach 1945*, München: Fink Verlag.
101. Зомер 2017: T. Sommer, „Millionen auf dem Sprung nach Norden“, März, *Die Zeit*, <https://www.zeit.de/politik/ausland/2017-03/migration-fluechtlinge-afrika-europa-grenzen>, (14.01.2021.).
102. Зудхолт 1975: G. Sudholt, *Die deutsche Eingeborenenpolitik in Südwestafrika. Von den Anfängen bis 1904*, Hildesheim: Georg Olms Verlag.
103. Ирлингс 2005: H. Uerlings, Kolonialer Diskurs und Deutsche Literatur. Perspektive und Probleme. In: Axel Dunker (Hg): *Postkolonialismus und deutsche Literatur, Impulse der angloamerikanischen Literatur- und Kulturtheorie*, Bielefeld : Aisthesis Verlag, S. 17-44.
104. Ирлингс 2011: H. Uerlings, Interkulturelle Germanistik/Postkoloniale Studien in der Neueren deutschen Literaturwissenschaft. Eine Zwischenbilanz zum Grad ihrer Etablierung, *Zeitschrift für interkulturelle Germanistik*, 2 (2011), S. 27-38.
105. Якобс 2009: M.D. Jacobs: *White Mother to a Dark Race: Settler Colonialism, Maternalism and the Removal of Indigenous Children in the American West and Australia, 1880-1940.*, London:

- Lincoln.
106. Јанг 2001: R. C. Young, *Postcolonialism: an Historical Introduction*, Malden Massachusetts: Blackwell.
107. Јанг 2002: J. E. Young, The Holocaust as vicarious past: Restoring the voices of memory to history, *Judaism: A Quarterly Journal of Jewish Life and Thought*, Vol. 51, Issue 1, p. 71-81, <https://www.proquest.com/openview/231db33600503753d4d1f5bcca495d22/1?pq-origsite=gscholar&cbl=6969> (16.02.2022).
108. Јанг 2004: R. C. Young, *White Mitologies*, Routledge: Abingdon.
109. Јанг 2012: R. Jang, *Kolonijalna žudnja*, Beograd: Fabrika knjiga.
110. Јанг 2013: R. Dž. S. Jang, *Postkolonijalizam: sasvim kratak uvod*, Beograd: Službeni glasnik.
111. Јансен и Остерхамел 2013: J. Jansen and J. Osterhammel, *Dekolonisation: Das Ende der Imperien*, Munich: Beck.
112. Јасперс 1999: K. Jaspers, *Pitanje krivice*, Beograd: K. V. S.
113. Јевђевић 2018: Н. Јевђевић, Конституисање идентитета у роману *Пола живота* В. С. Најпола, *Наслеђе*, бр.39, 2018, 257-269.
114. Јите 2000: R. Jütte, *Geschichte der Sinne: von der Antike bis zum Cyberspace*, München: C.H. Beck.
115. Јукнавич 2001: L. Yuknavitch, *Allegories of Violence: Tracing the Writing of War in Late Twentieth-Century Fiction*, New York and London: Routledge.
116. Кабрал 1965: A. Cabral, The Nationalist Movements of the Portuguese Colonies, <https://www.marxists.org/subject/africa/cabral/1965/tnmpc.htm>
117. Кајл 2003: T. Keil, *Die postkoloniale deutsche Literatur in Namibia (1992-2000)*, <https://elib.uni-stuttgart.de/handle/11682/5247> (15.08.2021.).
118. Камиа 2005: J. Камуа, *Studentenbewegung, Literatur und die Neuentdeckung der Fremde: zum ethnografischen Blick im Romanwerk Uwe Timms*, Frankfurt am Main u.a.: Peter Lang.
119. Каплан 1997: E. A. Kaplan, *Looking for the other*, New York: Routledge.
120. Кастен 2009: J. Kasten, Gerhard Seyfried, Die Werke – Alle!, *Musenblätter*, Januar 2001, <https://www.musenblaetter.de/artikel.php?aid=3776> (02.05.2022.).
121. Катјавиви 1984: P. H. Katjavivi, *The Rise of Nationalism in Namibia and its International Dimensions*, Oxford University.
122. Кеслер 2005: R. Kössler, From Genocide to Holocaust? Structural Parallels and Discursive Continuities, in: *Africa Spectrum*, No. 40, p. 309-317.
123. Кеслер 2007: R. Kössler, Facing a Fragmented Past: Memory, Culture and Politics in Namibia. *Journal of Southern African Studies*, 33(2): 361-382, <https://www.jstor.org/stable/25065201> (14.05.2021.).
124. Кеслер 2015: R. Kössler, *Namibia and Germany. Negotiating the Past*, Windhoek: UNAM Press / Münster: Westfälisches Dampfboot.
125. Килам 1984: G. D. Killam, *Literature and Society: the Politics of the Canon. Critical Perspectives on Ngugi*, Washington D.C.: Three Continents Press.
126. Киломба 2010: G. Kilomba, *Plantation Memories, Episodes of Everyday Racism*, Münster: UNRAST-Verlag.
127. Кинг 2004: R. King, *Race, Culture and the Intellectuals*, Washington: Woodrow Wilson Center Press.
128. Кине 1979: Н. Күһне, Die Ausrottungsfeldzüge der „Kaiserlichen Schutztruppen in Afrika“ und die sozialdemokratische Reichstagsfraktion, *Militärsgeschichte*, Band 18, S. 208 – 216.
129. Кипхарт 1986: Н. Kipphardt, *Bruder Eichmann. Schauspiel und Materialien*, Hamburg: Rowohlt Verlag.
130. Клајн 2007: I. Klajn, *Rečnik jezičkih nedoumica*, Novi Sad: Prometej.
131. Кнефел 2021: U. Knöfel, Schluss mit der Verharmlosung, *Spiegel*, Mai 2021, <https://www.spiegel.de/kultur/koloniale-raubkunst-schluss-mit-der-verharmlosung-kommentar-a->

- [338f7afd-8f91-4da2-98e6-272cec7cf2e1](#) (16.06.2021.).
132. Книге и Фрай 2002: V. Knigge und N. Frei, *Verbrechen erinnern: Die Auseinandersetzung mit Holocaust und Völkermord*, München: Verlag C.H. Beck.
  133. Колер 2001: C. Koller, ‚Von Wilden aller Rassen niedergemetzelt‘. *Die Diskussion um die Verwendung von Kolonialtruppen in Europa zwischen Rassismus, Kolonial- und Militärpolitik (1914–1930)*, Stuttgart: Franz Steiner.
  134. Конрад и Рандерия 2002: S. Conrad & S. Randeria, *Jenseits des Eurozentrismus, Postkoloniale Perspektiven in den Geschichts- und Kulturwissenschaften*, Frankfurt: Campus.
  135. Конрад 2008: S. Conrad, *Deutsche Kolonialgeschichte*, Munich: Beck.
  136. Контје 2004: T. Kontje, *German Orientalism*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
  137. Корнилс 2011: I. Cornils, Denkmalsturz: The Student Movement and German Colonialism, In: M. Perrudin & J. Zimmerer, *German Colonialism and National Identity*, New York: Routledge, p. 207-222.
  138. Крајенбаум 2015: J. Kreienbaum, „Ein trauriges Fiasko“. *Koloniale Konzentrationslager im südlichen Afrika 1900–1908*, Hamburg: Hamburger Edition.
  139. Крамер 2015: F. W. Kramer, Zivilität im Umgang mit Fremden. Afrikanische Gesellschaften vor der Konfrontation mit der Moderne, in: *Zeitschrift für Kulturwissenschaften. Begeisterung und Blasphemie*, Jg. 9 (2015), Nr. 2, S. 21– 28. DOI: <https://doi.org/10.25969/mediarep/13933> (28.09.2021.).
  140. Кројцер 1989: L. Kreutzer, *Literatur und Entwicklung: Studien zu einer Literatur der Ungleichzeitigkeit*, Frankfurt: Fischer.
  141. Кригер 1999: G. Krüger, *Kriegsbewältigung und Geschichtsbewußtsein: Realität, Deutung und Verarbeitung des deutschen Kolonialkriegs in Namibia, 1904 bis 1907*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
  142. Кригер 2011: G. Krüger, Das Goldene Zeitalter der Viehzüchter, Namibia im 19. Jahrhundert, In: J. Zimmerer, & J. Zimmer, *Völkermord in Deutsch-Südwestafrika, Der Kolonialkrieg (1904–1908) in Namibia und seine Folgen*, Augsburg: Steierne Furt, S. 13-25.
  143. Кун 1970: A. Kuhn, *Deutsche Parlamentsdebatten*, Bd.1: 1871-1918, Frankfurt a. M.: Fischer Taschenbuch Verlag.
  144. Кундрус 2005: B. Kundrus, From the Herero to the Holocaust? Some Remarks on the Current Debate, *Africa Spectrum*, 40(2): 299-308, <https://www.jstor.org/stable/40175076> (28.03.2021.).
  145. Купер 2002: L. Kuper, Genocide: Its Political Use in the Twentieth Century. In: A. L. Hinton (Hrsg.), *Genocide: An anthropological reader*, Malden Massachusetts & Oxford: Blackwell, 48-73.
  146. Куци 2004: Dž. M. Kuci, *Dečaštvo: scene iz provincijskog života*, Beograd: Paideia.
  147. Ламерт 2015: N. Lammert, Deutsch ohne Gnade, *Die Zeit*, <https://www.zeit.de/2015/28/voelkermord-armenier-herero-nama-norbert-lammert> (01.03.2020.).
  148. Лау 1985: B. Lau, *Carl Hugo Hahn-Tagebücher 1837-1860, A missionary in Nama- und Damaraland*, Windhoek: Archives Services Division of the Department of National Education, SWA/Namibia.
  149. Лауб 1992: D. Laub, „Bearing Witness, or the Vicissitudes of Listening.“, in: S. Felman/ D. Laub: *Testimony: Crisis of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History*, New York, Routledge, 57-74.
  150. Лемкин 2002: R. Lemkin, Genocide, in: A. L. Hinton: *Genocide: An anthropological reader*, Malden Massachusetts & Oxford: Blackwell, p. 27-42.
  151. Ленокс 2006: S. Lennox, Das afrikanische Gesicht, das in deinem Raum spricht. Postkoloniale Autoren in Deutschland: Kum’a Ndumbe III und Uchc Nduka. In: H. L. Arnold (Hg.): *Literatur und Migration*, München: Edition Text + Kritik, p. 167-177.
  152. Ленц 1932: F. Lenz, *Menschliche Erblichkeit und Rassenhygiene*, München: Lehmann.
  153. Линдквист 1996: S. Lindquist, *Exterminate All the Brutes*, New York: The New Press.

154. Лиотар 1990: J. Liotar, *Postmoderna protumačena djeci: pisma 1982-1985*, Zagreb: Avgust Cesarec: Naprijed.
155. Лицелер 1997: P. M. Lützeler, *Der postkoloniale blick. Deutsche Schriftsteller berichten aus der Dritten Welt*, Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
156. Лицелер 2009: P. M. Lützeler, *Postmoderne und postkoloniale deutschsprachige Literatur: Diskurs-Analyse-Kritik*. Bielefeld: Aisthesis Verlag.
157. Лицелер 2013: P. M. Lützeler, Mission impossible: Politisches und religiöses Sendungsbewusstsein in Uwe Timms Morenga. Zu Aspekten des postkolonialen Romans, *Zeitschrift für interkulturelle Germanistik*, vol. 4, no. 1, 2013, pp. 135-156. <https://doi.org/10.14361/zig.2013.0108>.
158. Лојмајер 2002: M. Loimeier, *Wortwechsel, Gespräche und Interviews mit Autoren aus Schwarzafrika*, Bad Honnef: Horlemann Verlag.
159. Лојмајер 2011: M. Loimeier, Between two pasts and two presents: The novels of the Namibian Writer Gisela W. Hoffmann, *Journal of Namibian Studies*, 2011, Nr. 10, p. 83-100, <https://doi.org/10.1017/S0022278X11000010>.
160. Лојтнер 2008: M. Leutner, Takustraße (Takuplatz, Takufeld), Iltisstraße, Lansstraße: Bausteine einer kolonialen Erinnerungskultur, *Kopfwelten.org*, www.kopfwelten.org/kp/orte/taku/index.html (06.12.2022.).
161. Лубрих и Кларк 2002: O. Lubrich and R. Clark, German studies go postcolonial, *Eighteenth-Century-Studies* 35(2002), Heft 4, S. 625-664.
162. Лунт 2017: B. Lundt, Die koloniale Mentalität in nachkolonialer Zeit. Zu Genese, Erscheinungsformen und Wandel einer Bewusstseinsform, in: B. Völker/T. Pacyna (Hg.): *Neorassismus in der Einwanderungsgesellschaft. Eine Herausforderung für die Bildung*, Bielefeld: Transcript Verlag, S. 57 - 88.
163. Максвелл 1998: A. Maxwell, *Colonial Photography & Exhibitions. Representation of "Native" People and the Making of European Identities*, London and New York: Leicester University Press.
164. Мамдани 2001: M. Mamdani, *When victims become killers: Colonialism, Nativism, and the Genocide in Rwanda*, Oxford: James Currey.
165. Мамозаи 1989: M. Mamozai, *Schwarze Frau, Weiße Herrin. Frauenleben in den deutschen Kolonien*, Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
166. Ман 2004: M. Michael, Das Gewaltdispositiv des modernen Kolonialismus. In: M. Dabag, H. Gründer, & U. Ketelsen, (Hrsg.), *Kolonialismus, Kolonialdiskurs und Genozid*, München: Wilhelm Fink Verlag, 111-135.
167. Маркс 1988: C. Marx, „Völker ohne Schrift und Geschichte“. *Zur historischen Erfassung des vorkolonialen Schwarzafrika in der deutschen Forschung des 19. und frühen 20. Jahrhunderts*, Stuttgart: Franz Steiner.
168. Маџура 2014: S. Macura, Pinčonova Namibija: stvaranje istorijske margine i tumačenje sa periferije teksta, u: *Jezik, književnost marginalizacija, književna istraživanja*, Niš: Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet.
169. Мбембе и Нутал 2004: A. Mbembe & S. Nuttall, Writing the World from an African Metropolis, *Public Culture*, Volume 16, Nr. 3, pp. 347-372, https://www.researchgate.net/publication/265834725_Writing_the_World_from_an_African_Metropolis (12.01.2022.).
170. Мбембе 2008: A. Mbembe, *What is Postcolonial Thinking? An Interview with Achille Mbembe*, <http://www.eurozine.com/articles/2008-01-09-mbembe-en.html>, 13.11.2020.
171. Мбембе 2016: A. Mbembe, *Postkolonie. Zur politischen Vorstellungskraft im zeitgenössischen Afrika*, Wien: Turia.
172. Мбембе 2019: A. Mbembe, *Politike neprijateljstva*, Beograd: Fakultet za medije i komunikaciju.
173. Мбити 1970: J. S. Mbiti, *African Religions and Philosophy*, New York: Anchor Books.
174. Меклин 1993: F. McLynn, *Hearts of Darkness: The European Exploration of Africa*, New York: Carroll & Graf Publishers.

175. Меми 1974: A. Memmi, *The Coloniser and The Colonised*, London: Earthscan Publications Ltd.
176. Медли 2005: B. Madley, 'From Africa to Auschwitz: how German South West Africa incubated ideas and methods adopted and developed by the Nazis in Eastern Europe', *European History Quarterly* 35, (2005), 429-464, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0265691405054218> (28.08.2021.).
177. Мекклинток 1995: A. McClintock, *Imperial Leather. Race, gender and Sexuality in the colonial contest*, New York/London: Routledge.
178. Мелбер 1981: H. Melber, *Namibia. Kolonialismus und Widerstand*, Bonn: Informationsstelle Südliches Afrika.
179. Мелбер 2005: H. Melber, How to Come to Terms with the Past: Re-Visiting the German Colonial Genocide in Namibia, *Africa Spectrum*, 40(1): 139-148, <https://www.jstor.org/stable/40175059> (02.09.2021.).
180. Мелбер 2011: H. Melber, The Genocide in „German South-West Africa“ and the Politics of Commemoration-How (Not)to Come to Terms with the Past, in: M. Perrudin, J. Zimmerer, *German Colonialism and National Identity*, New York/London , p. 251-265.
181. Мелбер 2017: H. Melber, Genocide Matters-Negotiating a Namibian-German Past in the Present, *Wiener Zeitschrift für kritische Afrikastudien*, No. 33/2017, Vol. 17, 1-24, https://www.researchgate.net/publication/322645315_Genocide_Matters-Negotiating_a_Namibian-German_Past_in_the_Present (29.09.2021).
182. Меми 1990: A. Memmi, *The colonizer and the colonized*, London: Earthscan.
183. Милер 1981: J. Miller, The Novelist as Teacher: Chinua Achebe's Literature for Children, *Children's Literature*, vol. 9, p. 7-18. <https://muse.jhu.edu/article/246008/pdf> (04.08.2022.).
184. Мунцингер 2015: P. Munzinger, Dieser Schritt ist unvermeidlich, *Süddeutsche Zeitung*, <https://www.sueddeutsche.de/politik/deutsche-verbrehen-an-herero-und-nama-dieser-schritt-ist-unvermeidlich-1.2459981> (15.11.2021.).
185. Нининг 2010: V. Nünning, *Methoden der literatur- und kulturwissenschaftlichen Textanalyse*, Stuttgart und Weimar: Verlag J. B. Metzler.
186. Ниче 2001: F. Nietzsche, *Genealogija morala: polemički spis*, Nova Pazova: Bonart.
187. Нора 1989: P. Nora, Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire, *Representations*, 26. Special Issue: Memory and Counter-Memory, 7-24, <https://www.jstor.org/stable/2928520> (14.09.2021.).
188. Нордбрух 2004: C. Nordbruch, *Völkermord an den Herero in Deutsch-Südwestafrika. Widerlegung einer Lüge*, Tübingen: Grabert Verlag.
189. Норрис 1995: T. Norris, Literatur und Ethnologie des 20. Jahrhunderts: Hubert Fichte, Bruce Chatwin und Uwe Timm. In: M. Durzak/H. Steinecke (Hg.): *Die Archäologie der Wünsche. Studien zum Werk von Uwe Timm*, Köln: Kiepenheuer & Witsch, S. 267–289.
190. Оствалд 2003: S. Ostwald, Vom Zeichentisch an die Front. Gerhard Seyfrieds Kolonialroman *Herero*, *Neue Zürische Zeitung*, 8.2.2003, S. 46, <https://www.perlentaucher.de/buch/gerhard-seyfried/herero.html> .
191. Ото 2011: T. Otto, Koloniales Erbe: Schuld und Schädel, http://wissen.dradio.de/koloniales-erbe-schuld-und-schaedel.38.de.html?dram:article_id=12682 (09.10.2020).
192. Паченски 1991: G. V. Paszensky, *Teurer Segen: Christliche Mission und Kolonialismus*, München: Goldman Verlag.
193. Пеннике 2001: A. Poenicke, *Afrika in deutschen Medien und Schulbüchern*, http://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=fd90c25b-a138-f281-5137-6a06d923432a&groupId=252038 (01.02.2020).
194. Пенцлер 2010: J. Penzler, *Die Reden Kaiser Wilhelms 2. in den Jahren 1888-1912*, Charlestone: Nabu Press.
195. Перица 2008: I. Perica, Camera Obscura einer gegenwärtigen Historiendichtung zu Gerhard Seyfrieds Roman *Herero*, *Zagreber Germanistische Beiträge*, Nr. 17, S. 1-11,

- https://bib.irb.hr/datoteka/399204.Perica_Ivana_-_CAMERA_OBSCURA.pdf (08.07.2022.)
196. Перудин и Цимерер 2011: М. Perrudin, J. Michael, *German Colonialism and National Identity*, New York: Routledge.
197. Пешикан и др. 2010: М. Пешикан и др., *Правонис српског језика*, измењено и допуњено издање, Нови Сад: Матица српска.
198. Пилеј 2011: S. Pillay, Violence and Violence Research in Africa South of Sahara, *International Journal of Conflict and Violence* (IJCV) 5 (1), p.13-31, https://www.researchgate.net/publication/266614680_Violence_and_Violence_Research_in_Africa_South_of_the_Sahara (16.03.2021.).
199. Поеве 1986: К. Poewe, *The Namibian Herero: A History of their Psychosocial Disintegration and Survival*, Lewiston: Edwin Mellen Press.
200. Поласег 2005: А. Polaschegg, *Der andere Orientalismus. Regeln deutsch-morgenländischer Imagination im 19. Jahrhundert*, Berlin, New York: De Gruyter.
201. Поповић 2010: Т. Popović, *Rečnik književnih termina*, Beograd: Logos Art.
202. Пол 1991: G. Pool, *Samuel Maharero*, Windhoek: Gamsberg Macmillan.
203. Рабуру 1995: М. Raburu, *Antirassistische Mädchenarbeit - Sensibilisierungsarbeit bezogen auf Rassismus mit Mädchen und jungen Frauen*, Autonomes Mädchenhaus Kiel:Lotta e.V.
204. Рајт 1999: Т. Wright, *The Photography Handbook*, London: Routledge.
205. Ракић 2021: Н. Rakić, Postkolonijalno promišljanje evropskog holokausta, u: D. Bošković I dr., *Zbornik radova sa naučnog okruglog stola u okviru XV međunarodnog naučnog skupa Srpski jezik, književnost, umetnost*, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 2021, str. 93-107, <https://doi.org/10.2478/9783708910000-1-10>.
206. Ракић 2022: Н. Ракић, Колонијална пропаганда у немачком књижевном дискурсу прве половине XX века, *Лунар*, год. XXIII, бр. 78, стр. 151-166, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, <https://doi.org/10.2478/9783708910000-1-10> (15.09.2022.).
207. Рајт 1999: Т. Wright, *The Photography Handbook*, London: Routledge.
208. Рејнолдс 2008: D. Reynolds, The documentary critique in recent German postcolonial literature, *German Studies Review*, Vol. 31, No. 2, 2008, p. 241-262, <https://www.jstor.org/stable/27668515> (19.09.2021.).
209. Рајнхард 1982: W. Reinhard, *Afrika den Afrikanern! Aufzeichnungen eines Nama-Häuptlings aus der Zeit der deutschen Eroberung Südafrikas 1884 bis 1894*, Bonn: Dietz Verlag.
210. Риордан 1999: С. Riordan, Eine Deklaration gegen Gewalt und Tod: Gespräch mit Uwe Timm, in: D. Basker, *Uwe Timm*, Cardiff: University of Wales Press, p. 26-37.
211. Рипкен 2009: Р. Ripken, Das Alte ist gestürzt, in: *Das INKOTA-Dossier, Der Kolonialismus und seine Folgen – 125 Jahre nach der Berliner Afrika-Konferenz*, September 2009, S. 14-16, https://eineweltstadt.berlin/wp-content/uploads/2009_dossier_kolonialismus-und-folgen.pdf (02.09.2021.).
212. Рисен 2010: J. Rüsen, Holocaust Experience and Historical Sense Generation. In: M. Diawara, L. Mamadou & J. Rüsen, *Historical Memory in Africa: Dealing with the Past, Reaching for the Future in an intercultural Context*, New York & London: Berghahn Books.
213. Ритер 1979: А. Ritter, Deutschsprachige Literatur des Auslands: Perspektiven germanistischer Analyse, Beurteilung und Aufgabenstellung, *Literatur als Dialog. Festschrift zum 50. Geburtstag von Karl Tober*, Johannesburg, S. 109 – 127.
214. Ритер 2011: Р. Ritter, Ich lebe wie ein Nomade. Giselher W. Hoffmann schreibt in Berlin, *Allgemeine Zeitung Windhoek*, <https://web.archive.org/web/20160110180058/http://www.az.com.na/kultur/ich-lebe-wie-ein-nomade.61427.php> , (15.04.2021.).
215. Рихтер 2004: S. Richter, „...oder lasse auf sie schießen“: Zur Geschichte des Kolonialkrieges in Deutschsüdwestafrika, In: *Sprache im technischen Zeitalter*, 168(41): 388-393.
216. Рокс 2019: Т. Rooks, Humboldt brachte Südamerika nach Europa, Juli 2019, *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/de/humboldt-brachte-südamerika-nach-europa/a-47653775> (05.05.2022.).

217. Ронал 1990: H. Ronal, *Empire and Sexuality: The British Experience*, Manchester: Manchester University Press.
218. Ротберг 2020: M. Rothberg, Comparing Comparisons: From the 'Historikerstreit' to the Mbembe Affair, *Rosa Luxemburg Stiftung*, 2020, <https://www.rosalux.de/en/news/id/43395/comparing-comparisons-from-the-historikerstreit-to-the-mbembe-affair> (11.12.2022.).
219. Сантос Лопез 2015: M. Santos Lopes, *The German racial state in Namibia is a foreshadow of the crime of the Nazis*, <https://margaridasantoslopes.com/2015/04/24/the-german-racial-state-in-namibia-is-a-foreshadow-of-the-crimes-of-the-nazis/> (12.01.2022.).
220. Сар 2011: C. K. Saré, Abuses of German Colonial History: Carl Peters, in M. Perraudin und J. Zimmerer, *German Colonialism and National Identity*, Routledge: New York.
221. Сарейка 2005: R. Sareika, Das Vergangene ist nicht vergangen: Ein Gespräch mit Uwe Timm in Iserlohn am 11.7.2004. In: C. Hamann, R. Sareika, *Afrika – Kultur und Gewalt: Hintergründe und Aktualität des Kolonialkriegs in Deutsch-Südwestafrika. Seine Rezeption in Literatur, Wissenschaft und Populärkultur (1904–2004)*, Iserlohn: Institut für Kirche und Gesellschaft, S. 207-208.
222. Сатјуков/Грис 2015: S. Satjukow & R. Gries, „Bankerte!“ *Besatzungskinder in Deutschland nach 1945*, Frankfurt am Main: Campus Verlag.
223. Саид 2002: E. Said, *Kultura i imperijalizam*, Beograd: Beogradski krug.
224. Саид 2008: E. Said, *Orijentalizam*, Beograd, Biblioteka XX vek.
225. Саид 2001: E. W. Said, Globalizing Literary Study, *PMLA*, vol. 116, no. 1, 2001, pp. 64–68. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/463641>. (15.08.2022.).
226. Сартр 2006: J. P. Sartre, *Colonialism and Neocolonialism*, Abingdon: Routledge.
227. Сезер 2015: A. Sezer, *Rasprava o kolonijalizmu*, Beograd: Fakultet za medije i komunikaciju.
228. Симо 1999: D. Simo, Interkulturelle Germanistik und Postkolonialität in Afrika, in: *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache* 25, 349-363.
229. Симо 1999а: D. Simo, Interkulturalität und Assymetrie. Koloniale Situation und Kommunikationsprobleme bei Kafka, *Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften*, Nr. 7, Sept. 1999, <https://www.inst.at/trans/7Nr/simo7.htm>, (06.08.2020.).
230. Слемон 1994: S. Slemon, The Scramble for Post-colonialism, in: C. Tiffin and A. Lawson (eds): *De-Scribing Empire: Post-colonialism and Textuality*, London: Routledge.
231. Слотердијк 2009: P. Sloterdijk, Jak razlog da se bude zajedno, *Peščanik*, 2009, <https://pescanik.net/jak-razlog-da-se-bude-zajedno/> (18.10.2022.).
232. Смит 1986: W. Smith, *The Ideological Origins of Nazi Imperialism*, Oxford University Press: New York.
233. Соуша Сантос 2012: B. d. Sousa Santos, Public Sphere and Epistemologies of the South, *Africa Development*, Vol. XXXVII, No. 1, 2012, pp. 43-67.
234. Спивак 1988: G. C. Spivak, *Can the Subaltern Speak?*, Basingstoke: Macmillan.
235. Спивак 2003: G. C. Spivak, *Kritika postkolonijalnog uma*, Beograd: Beogradski krug.
236. Стејплтон 2017: T. J. Stapleton, *A History of Genocide in Africa*, Santa Barbara: Praeger.
237. Столер 2016: A. L. Stoler, *Duress: Imperial Durabilities in Our Tinybuxmes*, London: Durham.
238. Стоун 1998: J. C. Stone, Imperialism, Colonialism and Cartography, *Transactions of the Institute of British Geographers* 13, No. 1, p. 57-64.
239. Табел 1974: W. Tabel, Die belletristische Literatur über die Kolonial- und Mandatszeit Südwestafrikas, in: *Afrikanischer Heimatkalender*, Windhoek, 1974, S. 73 – 84.
240. Тенберг 2008: N. Tenberg, „ich sage nicht, Bullen sind Schweine“, in *TAZ*, Mart 2008, <https://taz.de/!5185095/> (03.05.2022.).
241. Тецлаф 2018: R. Tetzlaff, *Afrika: Eine Einführung in Geschichte, Politik und Gesellschaft*, Wiesbaden: Springer Verlag.
242. Тим 1981: U. Timm, *Deutsche Kolonien*, Königstein: Taunus.
243. Тим 1993: U. Timm, *Erzählen und kein Ende: Versuch zu einer Ästhetik des Alltags*, Köln: Kiepenheuer&Witsch.

244. ТИМ 1997: U. Timm: Das Nahe, das Ferne. Schreiben über fremde Welten. In: P. M. Lützeler: *Der postkoloniale Blick. Deutsche Schriftsteller berichten aus der dritten Welt*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, S. 34-48.
245. ТИМ 2001: U. Timm, *Rot*, Köln: Kiepenheuer&Witsch.
246. ТИМ 2011: U. Timm, *Von Anfang und Ende. Über die Lesbarkeit der Welt*, Frankfurter Poetikvorlesung, Köln: Kiepenheuer&Witsch.
247. ТИМ 2015: U. Timm, *Heißer Sommer*, Köln: Kiepenheuer&Witsch.
248. Тодоров 1986: Т. Todorov, „Race, Writing, and Culture“, *Critical Inquiry*, Bd. 13, Nr. 1, Autumn 1986, S. 171–81.
249. Томас 1996: P. Thomas, *Selbst-Natur-sein. Leibphänomenologie als Naturphilosophie*, Berlin: Akademie Verlag.
250. Траверсо 2003: E. Traverso, *The Origins of Nazi Violence*, London: The New Press.
251. Траверсо 2020: E. Traverso, *Istorija kao bojno polje*, Beograd: Fakultet za medije i komunikacije.
252. Труп 1950: F. Troup, *In Face of Fear: Michael Scott's Challenge to South Africa*, London: Faber.
253. Фанон 2015: F. Fanon, *Crna koža, bele maske*, Novi Sad: Mediterran Publishing.
254. Фанон 2017: F. Fanon, *Prezreni na svetu*, Beograd: FMK.
255. Фелман 2000: S. Felman, Im Zeitalter der Zeugenschaft. Claude Lanzmanns „Shoah“. In: U. Baer, *Niemand zeugt für den Zeugen*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 173-193.
256. Фергусон 2006: J. Ferguson, *Global Shadows: Africa in the Neoliberal World Order*, Duke University Press, Durham.
257. Ферстер 2010: L. Förster, *Postkoloniale Erinnerungslandschaften. Wie Deutsche und Herero in Namibia des Kriegs von 1904 gedenken*, Frankfurt am Main: Campus.
258. Фесер 2000: G. Fesser, „Pardon wird nicht gegeben!“, *Die Zeit*, Juli 2000, https://www.zeit.de/2000/31/200031_hunnen_xml/komplettansicht (19.10.2022.).
259. Фефер 2012: C. Pfeffer, Koloniale Repräsentationen Südwestafrikas im Spiegel der Rheinischen Missionsberichte 1842-1884, *Wiener Zeitung für kritische Afrikastudien*, Nr. 22/2012, 12 Jg., S. 1-33, https://stichproben.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/p_stichproben/Artikel/Nummer22/22_Pfeffer.pdf (03.07.2022).
260. Фидлер 2005: M. Fiedler, *Zwischen Abenteuer, Wissenschaft und Kolonialismus. Der deutsche Afrikadiskurs im 18. und 19. Jahrhundert*, Köln/Weimar/Wien: Böhlau.
261. Фин 2002: H. Fein, Genocide: A Sociological Perspective. In: A. L. Hinton: *Genocide: An anthropological reader*, Malden Massachusetts & Oxford: Blackwell, p. 74-90.
262. Фихте 2017: J. G. Fichte, *Adresses to the German Nation*, https://en.wikisource.org/wiki/Addresses_to_the_German_Nation/Thirteenth_Address (05.11.2022.).
263. Фишер-Лихте 2001: E. Fischer-Lichte, *Ästhetische Erfahrung. Das Semiotische und das Performative*, Tübingen/Basel: Francke.
264. Фон Кне 2001: Von Kne, Herero-Häuptling verklagt zwei deutsche Konzerne, *Die Welt*, September 2001, <https://www.welt.de/print-welt/article474728/Herero-Haeuptling-verklagt-zwei-deutsche-Konzerne.html> (1.11.2021.).
265. Франкенберг 1996: R. Frankenberg, *Weißer Frauen, Feminismus und die Herausforderung des Antirassismus, Rassismus & Feminismus. Differenzen, Machtverhältnisse und Solidarität zwischen Frauen*, Wien: Promedia Verlag.
266. Френцел 2015: M. Frenzel, Ausstellungen. Die Wimmelbilder-Welten des Gerhard Seyfried: Harminan Anarchy vom Feinsten, *Comicoskop*, Sep. 2015, <https://www.comicoskop.com/ausstellungen-2016-termine/ausstellungen-2015-gerhard-seyfried/> (01.05.2022.).
267. Фром 1986: E. From, *Bekstvo od slobode*, Zagreb: Naprijed.

268. Фуко 2004: M. Foucault, *Society Must Be Defended*, New York: Penguin Books.
269. Фуко 1977: M. Foucault, *Der Wille zum Wissen: Sexualität und Wahrheit*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
270. Хабек 2004: R. Habeck, *Der Hereroaufstand, Gerhard Seyfried über die begrenzten Mittel, historische Wahrhaftigkeit im Roman zu erreichen*, <https://literaturkritik.de/id/6753>, (04.04.2022.).
271. Хаман/Мажн 2011: C. Hamann & G. Mein, „Es geht alles – wenn es gut ist“. Ein Gespräch mit Uwe Timm. In: *Zeitschrift für interkulturelle Germanistik*, 2 Jahrgang, Heft 2, S. 171-180.
272. Харавеј 1995: D. Harraway, *Die Neuerfindung der Natur: Primaten, Cyborgs und Frauen*, Frankfurt/Main: Campus-Verlag.
273. Харис 1998: B. Harris, Photography in colonial discourse: the making of the other in southern Africa, c. 1850-1950, in: *The colonizing camera*, Eds. Hartmann W., Silvester J. and Hayes P., Cape Town: Out of Africa Publishers, p. 20-24.
274. Харли 2009: J. B. Harley: *Maps, knowledge and power*, https://public.wsu.edu/~ericsson/Hartley_ch2.pdf (28.08.2022.).
275. Хачион 1996: L. Načion, *Poetika postmodernizma. Istorija, teorija, fikcija*, Novi Sad: Svetovi.
276. Хегел 1955: G. W. F. Hegel, *Die Vernunft in der Geschichte*, Hamburg: Johannes Hofmeister.
277. Хегел 2011: G. W. F. Hegel, *The Philosophy Of History*, Kitchener: Batoche Books.
278. Хенрихсен 1994: D. Henrichsen, Ehi rOvaherero. Mündliche Überlieferungen von Herero zu Ihrer Geschichte im vorkolonialen Namibia, *Geschichte*, Nummer 9, Hamburg: Ergebnisse Verlag S. 15-24.
279. Херманд 1995: J. Hermand, Afrika den Afrikanern! Timms Morenga. In: M. Durzak & H. Steinecke, *Die Archäologie der Wünsche: Studien zum Werk von Uwe Timm*, Köln: Kiepenheuer & Witsch, 47-63.
280. Хермес 2009: S. Hermes, *Fahrten nach Südwest. Die Kolonialkriege gegen die Herero und Nama in der deutschen Literatur (1904–2004)*, Würzburg: Königshausen und Neumann.
281. Хилшер 2005: M. Hielscher, „Der Wunderbusch, die Kartographie, das Gebet. Formen und Erfahrung des Fremden bei Uwe Timm, Gerhard Seyfried und Hubert Fichte“, in: C. Hamann, *Afrika–Kultur und Gewalt. Hintergründe und Aktualität des Kolonialkriegs in Deutsch-Südwestafrika. Seine Rezeption in Literatur, Wissenschaft und Populärkultur (1904–2004)*, Mönning: Institut f. Kirche und Gesellschaft, S. 191–207.
282. Хинтон 2002: A. Hinton, *Genocide: An anthropological reader*, Malden Massachusetts & Oxford: Blackwell.
283. Хинц и Патеман 1986.: O. Hinz & H. Patemann, *Weiß auf schwarz. Kolonialismus, Apartheid und afrikanischer Widerstand*, Berlin: Elefanten Press.
284. Хол 1996: S. Hall, When was ‘the post-colonial’? Thinking at the limit. In: I. Chambers and L. Curti (eds) *The Postcolonial Question: Common Skies, Divided Horizons*, London: Routledge, pp. 242–260.
285. Хол 1997: S. Hall, „*The Spectacle of the ‘Other’*. Representation, Cultural Representations and Signifying Practices, London: Thousand Oaks.
286. Хол 2018: С. Хол, *Занад и остатак света*, Лозница: Карпос.
287. Холденрид 2011: M. Holdenried, Neukartierungen deutscher Kolonialgebiete: Postkoloniale Schreibweisen in Uwe Timms Roman Morenga. In: *Zeitschrift für interkulturelle Germanistik*, 2 Jahrgang, Heft 2. 129-149.
288. Хонолд 2004: A. Honold, Raum ohne Volk: Zur Imaginationsgeschichte der kolonialen Geographie. In: M. Dabag, H. Gründer & U. Ketelsen, *Kolonialismus, Kolonialdiskurs und Genozid*, München: Wilhelm Fink Verlag.
289. Хумболт 2011: A. V. Humboldt, Political Essay on the Island of Cuba: A Critical Edition, Chicago/London: The University of Chicago Press.
290. Хунд 2022: V. D. Hund, *Kako su Nemci postali beli*, Beograd: Biblioteka XX vek.
291. Тирјаковић 2011, Z. Ćirjaković, „Afrika između ’živog peska’ i ’crne rupe’“, April, *Nova*

- srpska politička misao*, http://www.nspm.rs/kulturna-politika/afrika-izmedju-zivog-peska-i-crne-rupe.html#_ftn1, (14.11.2020.).
292. Целер 2005: J. Zeller, Genozid und Gedenken: Ein dokumentarischer Überblick. In: Melber, Henning (Hrsg.): *Genozid und Gedenken: Namibisch-deutsche Geschichte und Gegenwart*, Frankfurt am Main: Brandes & Apsel Verlag. 163-188.
293. Целер 2008: J. Zeller, *Bilderschule der Herrenmenschen. Koloniale Reklamesammelbilder*, Berlin: Ch. Links Verlag.
294. Цече 2020: С. Zetzsche, Ein Spurenleser deutscher Geschichte(n) – Uwe Timm zum 80. Geburtstag, *SWR2*, 27.3.2020., <https://www.swr.de/swr2/literatur/ein-spurenleser-deutscher-geschichten-uwe-timm-zum-80geburtstag-100.html> (16.6.2021.).
295. Цимерер 2004: J. Zimmerer, Keine Geiseln der Geschichte, *TAZ Zeitung*, Januar 2004, <https://taz.de/Keine-Geiseln-der-Geschichte/1808947/>, (17.06.2022.).
296. Цимерер 2007: J. Zimmerer, The birth of the Otland out of the spirit of colonialism, in: D. Moses and D. Stone, *Colonialism and Genocide*, Abingdon: Routledge.
297. Цимерер 2008: J. Zimmerer, “War, Concentration Camps and Genocide in South-West Africa. The First German Genocide.” In: J. Zimmerer and J. Zeller, *Genocide in South-West Africa. The Colonial War of 1904–1908 and its Aftermath*, Monmouth: Merlin, 2008, pp. 41–63.
298. Цимерер и Целер 2011: J. Zimmerer und J. Zimmer, *Völkermord in Deutsch-Südwestafrika, Der Kolonialkrieg (1904–1908) in Namibia und seine Folgen*, Augsburg: Steierne Furt.
299. Цимерер 2015: J. Zimmerer, Bismarck und der Kolonialismus, *ApuZ*, März 2015, <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/202989/bismarck-und-der-kolonialismus/#footnote-target-2> (14.11.2022.).
300. Цимерер и Шварц 2021: J. Zimmerer und M. Schwarz, Ohne Kenntnis des Forschungsstandes und der postkolonialen Theorie, *Deutschlandfunk*, <https://www.deutschlandfunkkultur.de/juergen-zimmerer-ueber-goetz-aly-ohne-kenntnis-des-100.html> (10.03.2022.).
301. Цимерман 2003: A. Zimmermann, Adventures in the skin trade: German anthropology and colonial corporeality, in: Glenn Penny and Bunzl (ed.), *Worldly provincialism. German anthropology in the age of empire*, The University of Michigan Press: Ann Arbor, 2003, p. 156-163.
302. Цуерн 2012: E. Zuern, Memorial Politics: Challenging the Dominant Party’s Narrative in Namibia, *The Journal of Modern African Studies* 50, no. 3 (2012): 493–518. <http://www.jstor.org/stable/41653719> (15.06.2021.).
303. Чакрабарти 2000: D. Chakrabarty, *Provincializing Europe. Postcolonial thought and Historical Difference*, Princeton University Press.
304. Чинвејду и др. 1998: Chinweizu, J. Onwuchekwa, M. Ihechukwu, *Toward the Decolonization of African Literature: African Fiction and Poetry and Their Critics*, New York: Columbia University Press.
305. Ценингс 1995: S. Jennings, *Theatre, Ritual and Transformation – The Senoi Temiar*, London/New York: Routledge.
306. Шалер и Цимерер 2009: D. Schaller, J. Zimmerer, *The Origins of Genocide: Raphael Lemkin as a Historian of Mass Violence*, London: Routledge.
307. Шамшаловић 1990: G. Šamšalović, *Njemačko-hrvatski ili srpski rječnik*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
308. Шапер 2019: U. Schaper, Deutsche Kolonialgeschichte postkolonial Schreiben, in: *Aus Politik und Zeitgeschichte; Deutsche Kolonialgeschichte*, BPB, 69. Jahrgang, 40-42/2019, S. 11-16.
309. Шеллер 2010: D. Schölper, *Disziplinierung der Geschlechter im Namen des Kindeswohls*, https://refubium.fu-berlin.de/bitstream/handle/fub188/12987/Dissertation_Schoelper_.pdf?sequence=1&isAllowed=y (15.12.2021.).
310. Шерф 2008: M. Scherf, Uwe Timm – Ein Stilporträt, *BR Schulfernsehen*, Dezember 2008,

- <https://www.br.de/fernsehen/ard-alpha/sendungen/schulfernsehen/schriftsteller-uwe-timm-100.html> (07.06.2021.).
311. Шилинг 2014: В. Schilling, *Postcolonial Germany. Memories of Empire in a Decolonized Nation*, Oxford University Press.
312. Шнајдер 2012: Н. Р. Schneider, The history of veterinary medicine in Namibia, *J. S. Afr. Vet. Assoc.*, Vol. 83, No. 1, Pretoria, www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1019-91282012000100005 (28.09.2022.).
313. Шне 1920: Н. Schnee, *Deutsches Kolonial-Lexikon*, Leipzig: Quelle und Meyer.
314. Шол 2003: J. Scholl, Herero, *Deutschlandfunk*, Avgust 2003, <https://www.deutschlandfunk.de/herero-100.html> (15.04.2022.).
315. Шорт 2003: J. R. Short, *The World Through Maps: A History of Cartography*, Toronto: Firefly Books.
316. Шортен 2007: R. Shorten, Hannah Arendt on Totalitarianism, in: King and Stone, *Hannah Arendt and the Uses of History*, New York: Berghahn Books.
317. Шпраул 1988: G. Spraul, Der „Völkermord“ an den Herero. Untersuchungen zu einer neuen Kontinuitätsthese, in: *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht* 12 (1988), S. 713-739.
318. Штајнмец 2007: G. Steinmetz, *The Devil`s Handwriting. Precoloniality and the German Colonial State in Quingdao, Samoa and Southwest Africa*, Chicago: University of Chicago Press.
319. Штајнмец 2008: G. Steinmetz, The Colonial State as a Social Field: Ethnographic Capital and Native Policy in the German Overseas Empire before 1914, *American Social Review*, 73, p. 589-612, <https://www.jstor.org/stable/25472546> (15.06.2021) .
320. Штарцман 2019: P. Starzmann, Rückgabe afrikanischer Raubkunst, Wie die Soros-Stiftung die Bundesregierung übertrumpft, *Der Tagesspiegel*, Nov. 2019, <https://www.tagesspiegel.de/politik/rueckgabe-afrikanischer-raubkunst-wie-die-soros-stiftung-die-bundesregierung-uebertrumpft/25274240.html> (12.12.2020.).
321. Штекман 2017: J. Stöckmann, Ein großer blinder Fleck, *Deutschlandfunk Kultur*, Avgust 2017, <https://www.deutschlandfunkkultur.de/bremen-und-die-kunst-in-der-kolonialzeit-ein-grosser-100.html> (09.09.2022.).
322. Штер 1995: I. R. Stoehr, "A trip of discovery into my own consciousness": A Conversation with Uwe Timm, *Dimension 2*, Volume 2, Number 3, September 1995, www.dimension2.org/Texts/v2n3-interview.html (15.11.2021.).
323. Штиглер 2015: В. Stiegler, *Theorien der Literatur- und Kulturwissenschaften*, Paderborn: Ferdinand Schöningh.
324. Штрошајн 2007: J. Strohschein, *Weiße Wahr-Nehmungen: Der koloniale Blick, Weißsein und Fotografie*, Humboldt-Universität zu Berlin, Institut für Kultur- und Kunstwissenschaften, <https://edoc.hu-berlin.de/bitstream/handle/18452/14840/strohschein.pdf?sequence=1> (26.06.2020.).
325. Штрук и Беј 2014: Н. Bay/ W. Struck, Postkoloniales Begehre. Literatur-Wissenschaft-Populärkultur, In G. Dürbeck & A. Dunker (Hgg.): *Postkoloniale Germanistik, Postkoloniale Studien in der Germanistik Band 5*, 2014, Aisthesis Verlag, Bielefeld, S. 457-578.
326. Шулле 2003: R. Schulte, Interview mit Breon Mitchell and Uwe Timm: Collaboration between Translator and Autor, *Translation Review*, Bd. 66, 2003, S. 1-7, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07374836.2003.10523838> (15.07.2021.).

Биографија аутора

Наташа П. Ракић (девојачко Јевђевић) рођена је 04.01.1988. године у Крагујевцу. Основне академске студије, студијски програм Немачки језик и књижевност, на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу уписала је академске 2006/2007. године. Дипломирала је у јуну 2010. године са просечном оценом 9,20. Мастер академске студије, студијски програм Немачки језик и књижевност, уписала је академске 2012/2013. године на Филолошко-уметничком факултету. Мастер рад под насловом *Процес денацификације у СР Немачкој 50-их и 60-их година XX века: промена свести о кривици и одговорности након Ајхмановог суђења* одбранила је у септембру 2013. године и завршила је мастер студије са просечном оценом 8,86 и стекла звање мастер филолог (германиста).

Докторске студије из филологије на Филолошко-уметничком факултету, модул Наука о књижевности, уписала је 2014. године у оквиру којих је стекла теоријско и аналитичко знање потребно за даљи научно-истраживачки рад.

Од 2010. до 2018. године радила је у основним школама „Трећи крагујевачки батаљон“, „Милутин и Драгиња Годоровић“ и „Радоје Домановић“ као наставник немачког језика. У периоду од 2013. до 2015. године предавала је немачки као други страни језик – изборни предмет – на Факултету за хотелијерство и туризам у Врњачкој бањи. Од јуна 2018. године запослена је у Центру за истраживање језика и књижевности при Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Учесник је на пројектима *Друштвене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски, глобални оквир* (178018), *Брендови у књижевности, језику и култури* (ФИЛ-1819), *Екопоетика* и *Хуманопоетика у књижевности, језику и уметности*. Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу. Активно учествује на конференцијама и научним скуповима и објављује научне радове у часописима и зборницима. Поље научног интересовања: (пост)колонијална књижевност, немачка и аустријска књижевност XX и XXI века, концепти меморије и кривице у немачкој књижевности, историзам у књижевности. Електронска адреса за контакт: natasa.rakic@filum.kg.ac.rs ; natasarakickg@gmail.com.

Образац 1

ИЗЈАВА АУТОРА О ОРГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Изјављујем да докторска дисертација под насловом:

Колонијално освајање Наншбије и политичка сећања
у савременом немачком роману

представља оригинално ауторско дело настало као резултат сопственог истраживачког рада.

Овом Изјавом такође потврђујем:

- да сам једини аутор наведене докторске дисертације,
- да у наведеној докторској дисертацији нисам извршио/ла повреду ауторског нити другог права интелектуалне својине других лица,

у Крагујевцу, 04.04.2023 године,

Најташа Рашић
потпис аутора

Образац 2

**ИЗЈАВА АУТОРА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Изјављујем да су штампана и електронска верзија докторске дисертације под насловом:

Колонијално освајање Нацибије и дошлица сећања
у савременом немачком роману

истоветне.

у Крагујевцу, 04.04.2023. године,

Најаша Рашић

потпис аутора

ИЗЈАВА АУТОРА О ИСКОРИШЋАВАЊУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ја, Најиша Ракит,

дозвољавам

не дозвољавам

Универзитетској библиотеци у Крагујевцу да начини два трајна умножена примерка у електронској форми докторске дисертације под насловом:

Колонијално освајање Намибје и бољивика сећања
у савременом немачком роману

и то у целини, као и да по један примерак тако умножене докторске дисертације учини трајно доступним јавности путем дигиталног репозиторијума Универзитета у Крагујевцу и централног репозиторијума надлежног министарства, тако да припадници јавности могу начинити трајне умножене примерке у електронској форми наведене докторске дисертације путем *преузимања*.

Овом Изјавом такође

дозвољавам

не дозвољавам¹

¹ Уколико аутор изабере да не дозволи припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од *Creative Commons* лиценци, то не искључује право припадника јавности да наведену докторску дисертацију користе у складу са одредбама Закона о ауторском и сродним правима.

припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од следећих *Creative Commons* лиценци:

- 1) Ауторство
- 2) Ауторство - делити под истим условима
- 3) Ауторство - без прерада
- 4) Ауторство - некомерцијално
- 5) Ауторство - некомерцијално - делити под истим условима
- ⑥ Ауторство - некомерцијално - без прерада²

у Крагујевцу, 04.04.2023 године.

Најаша Ракић
потпис аутора

---

² Молимо ауторе који су изабрали да дозволе припадницима јавности да тако доступну докторску дисертацију користе под условима утврђеним једном од *Creative Commons* лиценци да заокруже једну од понуђених лиценци. Детаљан садржај наведених лиценци доступан је на: <http://creativecommons.org.rs/>

